www.turkishstudies.net/language

Turkish Studies - Language and Literature

ANKARA SCIENCE UNIVERSITY

eISSN: 2667-5641

Research Article /Araştırma Makalesi

Verbs Related to Animals in Kipchak Turkish Texts

Kıpçak Türkçesi Metinlerinde Hayvanlarla İlgili Fiil Söz Varlığı

Muzaffer Saz*

Abstract: The richness of vocabulary related to animals in the historical and contemporary Turkic dialects, along with the diversity of conceptual domains they denote, demonstrates that animals have occupied a central position in both everyday life and traditional culture of Turkic societies. The fact that Turks have engaged in animal husbandry throughout history, and that animals have held significant economic as well as symbolic value, has led to the presence of various types of animal-related lexical items in the language within the framework of the language–culture relationship. Although numerous studies have been conducted in the literature on animal-related nominal vocabulary, it is observed that there is no independent study directly addressing verbs. Due to the action-oriented nature of the Turkic people, verbs—which occupy a privileged position among parts of speech—have not been examined within the conceptual domain of animals. Prepared to address this gap, the present study will also serve as a pioneering work for future research on the analysis of animal-related verbs in Turkic linguistics. Within the scope of the study, some of the works from the Kipchak Turkic period that were examined (such as *Baytaratü'l-Vâzıh Tercümesi* and *Kitâb Fî Riyâzatî'l-Hayl*) are directly related to animal care and health and therefore provide rich data for the content of this research. Based on the textual context, 290 animal-related verbs were identified in 17 works selected as the sample corpus. These verbs were classified according to their conceptual domains and analyzed in terms of their origins and structures, with textual attestations provided. In addition, the verbs were evaluated diachronically, and their occurrences in the historical periods of the Turkic language (Orkhon Turkic, Old Uyghur Turkic, Karakhanid Turkic, and Khwarezm Turkic) were presented.

Keywords: Old Turkic, Kipchak Turkic, animals, animal-related vocabulary, verbs

Öz: Tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinin söz varlığında hayvanlara dair sözcüklerin zenginliği ve işaret ettiği kavram alanlarının çeşitliliği, Türk toplumunda hayvanların hem gündelik yaşamın hem de geleneksel kültürün merkezinde yer aldığını gösterir. Türklerin tarih boyunca hayvancılıkla uğraşmaları, hayvanların hem ekonomik hem de sembolik bakımdan önemli bir yere sahip olması, dil-kültür ilişkisi bağlamında dilde hayvanlarla ilgili farklı sözcük türlerinin yer edinmesini sağlamıştır. Alan yazınında hayvanlarla ilgili ad söz varlığı üzerine pek çok çalışma yapılmış olmasına karşın fiilleri doğrudan ele alan müstakil bir çalışmanın bulunmadığı görülmektedir. Türklerin eylem odaklı bir millet olmalarından dolayı sözcük türü açısından ayrıcalıklı bir konuma sahip olan fiiller hayvan kavram alanında ele alınmamıştır. Söz konusu eksikliği

*Asst. Prof. Dr., Hatay Mustafa Kemal University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish Language and Literature
Dr. Öğr. Üyesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
ORCID https://orcid.org/0000-0002-2334-7985
muzaffer.saz@mku.edu.tr

Cite as/ Atıf: Saz, M. (2026). Verbs related to animals in Kipchak Turkish texts / Kıpçak Türkçesi metinlerinde hayvanlarla ilgili fiil söz varlığı. *Turkish Studies-Language and Literature*, *21*(3), 5911-6027. Ankara Bilim University Publications. https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.94126
Received/Geliş: 27 April/Nisan 2026
Accepted/Kabul: 20 September/Eylül 2026
Published/Yayın: 25 September/Eylül 2026
Checked by plagiarism software

CC BY NC

gidermek üzere hazırlanan bu çalışma, Türk dili araştırmalarında hayvanlarla iligili fiillerin incelenmesi için yapılacak diğer çalışmalara da öncülük edecektir. Çalışma kapsamında taranan Kıpçak Türkçesi Dönemi eserlerinden bazıları (*Baytaratü'l-Vâzıh Tercümesi, Kitâb Fî Riyâzatî'l-Hayl*) doğrudan hayvan bakımı ve sağlığı ile ilişkili olup bu çalışmanın içeriği için zengin bir veri sunmaktadır. Çalışma kapsamında örneklem olarak seçilen 17 eserde metin bağlamı dikkate alınarak hayvanlara ilişkin 290 fiil belirlenmiştir. Bu fiiller kavram alanlarına göre tasnif edilerek köken ve yapı açısından incelenmiş, tanıklanmıştır. Bunun yanı sıra fiiller art zamanlı olarak değerlendirilmiş, Türk dilinin tarihî dönemlerindeki durumları (Orhon Türkçesi, Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi ve Harezm Türkçesi) ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Eski Türk Dili, Kıpçak Türkçesi, hayvanlar, hayvanlarla ilgili söz varlığı, fiiller

Structured Abstract:

The richness of animal-related vocabulary in the lexicon of historical and contemporary Turkic dialects, together with the diversity of the conceptual domains it encompasses, demonstrates that animals have occupied a central place in both the everyday life and the traditional culture of Turkic societies. The fact that Turks have engaged in animal husbandry throughout history, and that animals have possessed not only economic but also symbolic significance, has resulted in the incorporation of a wide range of animal-related lexical items into the language within the framework of the language–culture relationship. Studies on the Turkic lexicon have generally focused on specific historical periods, individual works, or particular topics, with a predominant emphasis on nominal vocabulary. A review of the studies on animal names and related vocabulary reveals that numerous graduate theses, books, journal articles, and conference papers have been devoted to the historical and contemporary periods of the Turkic language. However, despite this extensive body of research, it is noteworthy that no independent study has directly focused on animal-related verbs.

The aim of the study:

Despite the significance of animal-related vocabulary, this conceptual domain has not been examined comprehensively with respect to verbs in either the historical or the contemporary periods of the Turkic language. In light of this gap, the present study aims to identify animal-related verbs attested in Kipchak Turkic texts, classify them according to their conceptual domains, examine their etymological origins and structural characteristics, and determine their historical development through a diachronic comparison with earlier historical stages of the Turkic language.

Methodology of the Study:

In this study, the following works belonging to the Kipchak Turkic period were examined on the basis of their textual contexts: *Kitâbu Bulgatü'l-Müştâk Fî Lügati't-Türk ve'l-Kıfçak*, *Baytaratü'l-Vâzıh Tercümesi*, *Codex Cumanicus*, *Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye*, *Kitâbü'l-Ef'âl*, *Gülistan Tercümesi (Kitâb-ı Gülistân Bi't-Türkî)*, *İrşâdü'l-Mülûk ve's-Selâtin Tercümesi*, *Kitâb fî İlmi'n-Nüşşâb Tercümesi*, *Kitâb fi'l-Fıkh bi-Lisân-ı Türkî*, *Kitâbü'l-İdrâk li Lisâni'l-Etrâk*, *El-Kavânînü'l-Külliyye li-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye*, *Münyetü'l-Guzât Tercümesi*, *Kitâb-ı Mukaddime-i Ebu'l-Leysi's-Semerkandî Tercümesi*, *Kitâb Fî Riyâzatî'l-Hayl Tercümesi*, *Resûlî Sözlüğü*, *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, *Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lügati't-Türkiyye*, *El-İdrâk Haşiyesi*, and *Memluk Sahasında Yazılmış Bir Kısasu'l-Enbiya (İnceleme–Metin–Dizin)*. Based on the textual contexts of these works, a total of 290 animal-related verbs were identified. The identified verbs were classified according to their conceptual domains and analyzed with respect to their etymological origins and structural characteristics, with each verb supported by textual attestations. Furthermore, the verbs were examined diachronically by tracing their occurrence in the historical stages of the Turkic language, namely Orkhon Turkic, Old Uyghur Turkic, Karakhanid Turkic, and Khwarezm Turkic, thereby revealing their historical development.

Results:

The study identified a total of 290 animal-related verbs in Kipchak Turkic texts. Of these, 126 are simple verbs, 110 are derived verbs, while the compound verbs consist of 11 Arabic + Turkic, 2 Persian + Turkic, and 41 Turkic + Turkic formations. The context-based analysis revealed that some verbs are used commonly for both humans and animals, whereas others convey general meanings applicable to all animal species regardless of taxonomic distinction. Furthermore, 68 verbs were found to be unattested in Orkhon Turkic, Old Uyghur Turkic, Karakhanid Turkic, and Khwarezm Turkic texts, suggesting that these verbs either first emerged during the Kipchak Turkic period or became widespread beginning with this period.

The findings demonstrate that animal-related verbs in Kipchak Turkic texts constitute a lexically rich, structurally diverse, semantically varied, and historically well-established component of the Turkic lexicon. By systematically documenting and analyzing these verbs, the present study contributes to a more comprehensive understanding of the historical vocabulary of the Turkic language and provides a valuable foundation for future research on animal-related verbs as well as for comparative lexical studies.

Keywords: Old Turkic, Kipchak Turkic, animals, animal-related vocabulary, verbs

الملخص المنهجي

الغرض إن غنى المفردات المرتبطة بالحيوانات في معجم اللهجات التركية التاريخية والمعاصرة، إلى جانب تنوع المجالات المفهومية التي تشملها، يوضح أن الحيوانات شغلت مكانة مركزية في الحياة اليومية والثقافة التقليدية للمجتمعات التركية. إن حقيقة أن الأتراك مارسوا تربية الحيوانات عبر التاريخ، وأن الحيوانات كانت تتمتع بأهمية اقتصادية ورمزية في آن واحد، أدت إلى إدماج مجموعة واسعة من المفردات الحيوانية في اللغة ضمن إطار العلاقة بين اللغة والثقافة. وقد ركزت الدراسات حول المعجم التركي بشكل عام على فترات تاريخية محددة أو أعمال فردية أو موضوعات بعينها، مع تركيز بارز على المفردات الاسمية. ويكشف استعراض الدراسات المتعلقة بأسماء الحيوانات والمفردات المرتبطة بها أن العديد من الرسائل الجامعية والكتب والمقالات والدراسات المؤتمرية قد تناولت الفترات التاريخية والمعاصرة للغة التركية. ومع ذلك، وعلى الرغم من هذا الكم الكبير من الأبحاث، يلاحظ أنه لم تُجرَ أي دراسة مستقلة ركزت مباشرة على الأفعال المرتبطة بالحيوانات.

هدف الدراسة على الرغم من أهمية المفردات الحيوانية، فإن هذا المجال المفهومي لم يُدرس بشكل شامل فيما يتعلق بالأفعال سواء في الفترات التاريخية أو المعاصرة للغة التركية. وفي ضوء هذه الفجوة، تهدف هذه الدراسة إلى تحديد الأفعال المرتبطة بالحيوانات المثبتة في نصوص اللغة التركية القبجاقية، وتصنيفها وفقاً لمجالاتها المفهومية، وفحص أصولها الاشتقاقية وخصائصها البنائية، وتحديد تطورها التاريخي من خلال المقارنة الزمنية مع المراحل التاريخية السابقة للغة التركية.

منهجية، الدراسة تم في هذه الدراسة فحص مجموعة من الأعمال العائدة إلى فترة اللغة التركية القبجاقية استناداً إلى سياقاتها النصية ومنها: *كتاب بلغة المشتاق في لغة الترك والقبجاق*، *ترجمة بايطرات الواضح*، *كودكس كومانيكوس*، *الدرة المضيّة في اللغة التركية*، *كتاب الأفعال*، *ترجمة كُليستان*، *ترجمة إرشاد الملوك والسلاطين*، *كتاب في علم النشّاب*، *كتاب في الفقه بلسان تركي*، *كتاب الإدراك للسان الأتراك*، *القوانين الكلية لضبط اللغة التركية*، *ترجمة منية الغزاة*، *ترجمة مقدمة أبي الليث السمرقندي*، *كتاب في رياضة الخيل*، *معجم رسولى*، *كتاب مجموع ترجمان تركي وعجمي ومغالي*، *التحفة الزكية في اللغة التركية*، *حاشية الإدراك*، *وقصص الأنبياء المكتوبة في المجال المملوكي*. وبناءً على سياقات هذه النصوص، تم تحديد ما مجموعه 290 فعلاً مرتبطاً بالحيوانات. وقد صُنفت هذه الأفعال وفقاً لمجالاتها المفهومية، وحُللت من حيث أصولها الاشتقاقية وخصائصها البنائية، مع دعم كل فعل بشواهد نصية. علاوة على ذلك، جرى فحص الأفعال بشكل تاريخي عبر تتبع ظهورها في المراحل التاريخية للغة التركية، وهي التركية الأورخونية، التركية الأويغورية القديمة، التركية القراخانية، والتركية الخوارزمية، مما كشف عن تطورها التاريخي.

النتائج، حددت الدراسة ما مجموعه 290 فعلاً مرتبطاً بالحيوانات في نصوص اللغة التركية القبجاقية. من بينها 126 فعلاً بسيطاً و110 أفعال مشتقة، بينما تتكون الأفعال المركبة من 11 تركيباً عربي + تركي، و2 فارسي + تركي، و41 تركي + تركي. وكشف التحليل السياقي أن بعض الأفعال تُستخدم بشكل شائع لكل من البشر والحيوانات، في حين أن أخرى تحمل معاني عامة تنطبق على جميع الأنواع الحيوانية بغض النظر عن التصنيف. علاوة على ذلك، تبين أن 68 فعلاً لم تُثبت في نصوص التركية الأورخونية أو الأويغورية القديمة أو القراخانية أو الخوارزمية، مما يشير إلى أن هذه الأفعال ظهرت لأول مرة في فترة التركية القبجاقية أو أصبحت شائعة ابتداءً من هذه الفترة. تُظهر النتائج أن الأفعال المرتبطة بالحيوانات في نصوص التركية القبجاقية تشكل مكوناً غنياً معجمياً، متنوعاً بنيوياً، متبايناً دلالياً، وراسخاً تاريخياً في المعجم التركي. ومن خلال التوثيق والتحليل المنهجي لهذه الأفعال، تسهم الدراسة الحالية في فهم أكثر شمولاً للمعجم التاريخي للغة التركية، وتوفر أساساً قيّماً لأبحاث مستقبلية حول الأفعال الحيوانية وكذلك للدراسات المقارنة في مجال المعجم.

الكلمات المفتاحية: التركية القديمة، التركية القبجاقية، الحيوانات، المفردات الحيوانية، الأفعال.

Résumé Structuré:

Objectif La richesse du vocabulaire lié aux animaux dans le lexique des dialectes turcs historiques et contemporains, ainsi que la diversité des domaines conceptuels qu'il recouvre, montrent que les animaux ont occupé une place centrale tant dans la vie quotidienne que dans la culture traditionnelle des sociétés turques. Le fait que les Turcs aient pratiqué l'élevage tout au long de l'histoire, et que les animaux aient eu non seulement une importance économique mais aussi symbolique, a conduit à l'intégration d'un large éventail de lexèmes liés aux animaux dans la langue, dans le cadre de la relation langue–culture. Les études sur le lexique turc se sont généralement concentrées sur des périodes historiques spécifiques, des œuvres individuelles ou des thèmes particuliers, avec une prédominance accordée au vocabulaire nominal. Un examen des travaux sur les noms d'animaux et le vocabulaire associé révèle que de nombreuses thèses, livres, articles et communications ont été consacrés aux périodes historiques et contemporaines de la langue turque. Cependant, malgré ce corpus de recherche étendu, il est remarquable qu'aucune étude indépendante n'ait porté directement sur les verbes liés aux animaux.

But de l'étude Malgré l'importance du vocabulaire animalier, ce domaine conceptuel n'a pas été étudié de manière exhaustive en ce qui concerne les verbes, ni pour les périodes historiques ni pour les périodes contemporaines de la langue turque. À la lumière de cette lacune, la présente étude vise à identifier les verbes liés aux animaux attestés dans les textes turcs kiptchaks, à les classer selon leurs domaines conceptuels, à examiner leurs origines étymologiques et leurs caractéristiques structurelles, et à déterminer leur développement historique par une comparaison diachronique avec les étapes antérieures de la langue turque.

Méthodologie Dans cette étude, les œuvres suivantes appartenant à la période turque kiptchake ont été examinées sur la base de leurs contextes textuels : *Kitâbu Bulgatü'l-Müştâk Fî Lügati't-Türk ve'l-Kıfçak*, *Baytaratü'l-Vâzıh Tercümesi*, *Codex Cumanicus*, *Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye*, *Kitâbü'l-Ef'âl*, *Gülistan Tercümesi*, *İrşâdü'l-Mülûk ve's-Selâtin Tercümesi*, *Kitâb fî İlmi'n-Nüşşâb Tercümesi*, *Kitâb fi'l-Fıkh bi-Lisân-ı Türkî*, *Kitâbü'l-İdrâk li Lisâni'l-Etrâk*, *El-Kavânînü'l-Külliyye li-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye*, *Münyetü'l-Guzât Tercümesi*, *Kitâb-ı Mukaddime-i Ebu'l-Leysi's-Semerkandî Tercümesi*, *Kitâb Fî Riyâzatî'l-Hayl Tercümesi*, *Resûlî Sözlüğü*, *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, *Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lügati't-Türkiyye*, *El-İdrâk Haşiyesi*, et *Kısasu'l-Enbiya* rédigé dans le domaine mamelouk. Sur la base de ces contextes, un total de 290 verbes liés aux animaux a été identifié. Ces verbes ont été classés selon leurs domaines conceptuels et analysés quant à leurs origines étymologiques et leurs caractéristiques structurelles, chaque verbe étant étayé par des attestations textuelles. En outre, les verbes ont été examinés diachroniquement en retraçant leur occurrence dans les étapes historiques de la langue turque, à savoir le turc orkhonien, le turc ouïghour ancien, le turc karakhanide et le turc khwarezmien, révélant ainsi leur développement historique.

Résultats L'étude a identifié un total de 290 verbes liés aux animaux dans les textes turcs kiptchaks. Parmi eux, 126 sont des verbes simples, 110 des verbes dérivés, tandis que les verbes composés comprennent 11 formations arabe + turc, 2 persan + turc et 41 turc + turc. L'analyse contextuelle a révélé que certains verbes sont utilisés couramment pour les humains et les animaux, tandis que d'autres véhiculent des significations générales applicables à toutes les espèces animales, indépendamment de la distinction taxonomique. En outre, 68 verbes n'ont pas été attestés dans les textes turcs orkhoniens, ouïghours anciens, karakhanides et khwarezmiens, ce qui suggère que ces verbes sont apparus pour la première fois à l'époque kiptchake ou se sont répandus à partir de cette période. Les résultats montrent que les verbes liés aux animaux dans les textes turcs kiptchaks constituent un composant lexicalement riche, structurellement diversifié, sémantiquement varié et historiquement bien établi du lexique turc. En documentant et en analysant systématiquement ces verbes, la présente étude contribue à une compréhension plus complète du vocabulaire historique de la langue turque et fournit une base précieuse pour de futures recherches sur les verbes liés aux animaux ainsi que pour des études lexicales comparatives.

Mots-Clés: Vieux turc, turc kiptchak, animaux, vocabulaire animalier, verbes.

Resumen Estructurado:

Propósito La riqueza del vocabulario relacionado con los animales en el léxico de los dialectos túrquicos históricos y contemporáneos, junto con la diversidad de los dominios conceptuales que abarca, demuestra que los animales han ocupado un lugar central tanto en la vida cotidiana como en la cultura tradicional de las sociedades túrquicas. El hecho de que los turcos se hayan dedicado a la ganadería a lo largo de la historia, y que los animales hayan tenido no solo importancia económica sino también simbólica, ha resultado en la incorporación de una amplia gama de términos relacionados con los animales en la lengua, dentro del marco de la relación lengua–cultura. Los estudios sobre el léxico túrquico se han centrado generalmente en períodos históricos específicos, obras individuales o temas particulares, con un énfasis predominante en el vocabulario nominal. Una revisión de los estudios sobre nombres de animales y vocabulario relacionado revela que numerosas tesis, libros, artículos y ponencias se han dedicado a los períodos históricos y contemporáneos de la lengua túrquica. Sin embargo, a pesar de este extenso cuerpo de investigación, es notable que ningún estudio independiente se haya centrado directamente en los verbos relacionados con los animales.

Objetivo del estudio A pesar de la importancia del vocabulario animal, este dominio conceptual no ha sido examinado de manera exhaustiva con respecto a los verbos, ni en los períodos históricos ni en los contemporáneos de la lengua túrquica. A la luz de esta carencia, el presente estudio tiene como objetivo identificar los verbos relacionados con los animales atestiguados en textos túrquicos kipchak, clasificarlos según sus dominios conceptuales, examinar sus orígenes etimológicos y características estructurales, y determinar su desarrollo histórico mediante una comparación diacrónica con etapas anteriores de la lengua túrquica.

Metodología En este estudio se examinaron, sobre la base de sus contextos textuales, las siguientes obras pertenecientes al período túrquico kipchak: *Kitâbu Bulgatü'l-Müştâk Fî Lügati't-Türk ve'l-Kıfçak*, *Baytaratü'l-Vâzıh Tercümesi*, *Codex Cumanicus*, *Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye*, *Kitâbü'l-Ef'âl*,

Gülistan Tercümesi, *İrşâdü'l-Mülûk ve's-Selâtin Tercümesi*, *Kitâb fî İlmi'n-Nüşşâb Tercümesi*, *Kitâb fi'l-Fıkh bi-Lisân-ı Türkî*, *Kitâbü'l-İdrâk li Lisâni'l-Etrâk*, *El-Kavânînü'l-Külliyye li-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye*, *Münyetü'l-Guzât Tercümesi*, *Kitâb-ı Mukaddime-i Ebu'l-Leysi's-Semerkandî Tercümesi*, *Kitâb Fî Riyâzatî'l-Hayl Tercümesi*, *Resûlî Sözlüğü*, *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, *Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lügati't-Türkiyye*, *El-İdrâk Haşiyesi*, y *Kısasu'l-Enbiya* redactado en el ámbito mameluco. Con base en estos contextos, se identificaron un total de 290 verbos relacionados con los animales. Los verbos identificados fueron clasificados según sus dominios conceptuales y analizados en cuanto a sus orígenes etimológicos y características estructurales, con cada verbo respaldado por testimonios textuales. Además, los verbos fueron examinados diacrónicamente mediante el rastreo de su aparición en las etapas históricas de la lengua túrquica, a saber, el túrquico orjónico, el túrquico uigur antiguo, el túrquico qarajánida y el túrquico jorezmí, revelando así su desarrollo histórico.

Resultados El estudio identificó un total de 290 verbos relacionados con los animales en textos túrquicos kipchak. De estos, 126 son verbos simples, 110 son verbos derivados, mientras que los verbos compuestos consisten en 11 formaciones árabe + túrquico, 2 persa + túrquico y 41 túrquico + túrquico. El análisis contextual reveló que algunos verbos se utilizan comúnmente tanto para humanos como para animales, mientras que otros transmiten significados generales aplicables a todas las especies animales, independientemente de la distinción taxonómica. Además, se encontró que 68 verbos no estaban atestiguados en textos túrquicos orjónicos, uigures antiguos, qarajánidas y jorezmíes, lo que sugiere que estos verbos surgieron por primera vez durante el período kipchak o se difundieron a partir de este. Los hallazgos demuestran que los verbos relacionados con los animales en textos túrquicos kipchak constituyen un componente léxicamente rico, estructuralmente diverso, semánticamente variado e históricamente bien establecido del léxico túrquico. Al documentar y analizar sistemáticamente estos verbos, el presente estudio contribuye a una comprensión más completa del vocabulario histórico de la lengua túrquica y proporciona una base valiosa para futuras investigaciones sobre los verbos relacionados con los animales, así como para estudios comparativos de léxico.

Palabras Clave: turco antiguo, turco kipchak, animales, vocabulario animal, verbos.

结构化摘要:

目的 在历史和当代突厥语方言的词汇中，动物相关词汇的丰富性，以及其所涵盖的概念领域的多样性，表明动物在突厥社会的日常生活和传统文化中占据了核心地位。突厥人自古以来从事畜牧业，动物不仅具有经济意义，还具有象征意义，这导致了大量动物相关词汇在语言中得到吸收，体现了语言与文化的关系。关于突厥语词汇的研究通常集中在特定的历史时期、单一作品或特定主题，且主要强调名词词汇。对动物名称及相关词汇的研究综述显示，已有大量硕士论文、书籍、期刊文章和会议论文涉及突厥语的历史和当代阶段。然而，尽管已有如此庞大的研究成果，仍值得注意的是，没有独立的研究直接聚焦于动物相关动词。

研究目标 尽管动物相关词汇具有重要意义，但这一概念领域在历史或当代突厥语阶段中都未曾在动词层面得到全面研究。鉴于这一空白，本研究旨在识别突厥语钦察时期文本中出现的动物相关动词，按其概念领域进行分类，探讨其词源和结构特征，并通过与突厥语早期历史阶段的历时性比较，确定其历史发展。

研究方法 本研究基于文本语境，考察了钦察突厥语时期的以下作品：*Kitâbu Bulgatü'l-Müştâk Fî Lügati't-Türk ve'l-Kıfçak*、*Baytaratü'l-Vâzıh Tercümesi*、*Codex Cumanicus*、*Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye*、*Kitâbü'l-Ef'âl*、*Gülistan Tercümesi*、*İrşâdü'l-Mülûk ve's-Selâtin Tercümesi*、*Kitâb fî İlmi'n-Nüşşâb Tercümesi*、*Kitâb fi'l-Fıkh bi-Lisân-ı Türkî*、*Kitâbü'l-İdrâk li Lisâni'l-Etrâk*、*El-Kavânînü'l-Külliyye li-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye*、*Münyetü'l-Guzât Tercümesi*、*Kitâb-ı Mukaddime-i Ebu'l-Leysi's-Semerkandî Tercümesi*、*Kitâb Fî Riyâzatî'l-Hayl Tercümesi*、*Resûlî Sözlüğü*、*Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*、*Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lügati't-Türkiyye*、*El-İdrâk Haşiyesi*以及在马穆鲁克地区撰写的*Kısasu'l-Enbiya*。基于这些文本，共识别出290个动物相关动词。这些动词按概念领域进行分类，并从词源和结构特征方面进行分析，每个动词均有文本佐证。此外，这些动词还通过历时

性方法进行考察，追踪其在突厥语的历史阶段（鄂尔浑突厥语、古代回鹘突厥语、喀喇汗突厥语、花剌子模突厥语）中的出现，从而揭示其历史发展。

研究结果 研究在钦察突厥语文本中共识别出290个动物相关动词。其中，126个为简单动词，110个为派生动词，而复合动词包括11个阿拉伯语+突厥语、2个波斯语+突厥语以及41个突厥语+突厥语的构成。基于语境的分析显示，一些动词常用于人和动物，而另一些则传达适用于所有动物种类的普遍意义。此外，有68个动词未见于鄂尔浑突厥语、古代回鹘突厥语、喀喇汗突厥语和花剌子模突厥语文本，这表明这些动词要么首次出现在钦察突厥语时期，要么自该时期开始广泛传播。 研究结果表明，钦察突厥语文本中的动物相关动词构成了突厥语词汇中一个词汇丰富、结构多样、语义多变且历史上确立良好的组成部分。通过系统地记录和分析这些动词，本研究有助于更全面地理解突厥语的历史词汇，并为未来关于动物相关动词的研究以及比较词汇学研究提供了宝贵的基础。

关键词： 古突厥语、钦察突厥语、动物、动物相关词汇、动词。

Структурированное Резюме:

Цель Богатство животной лексики в исторических и современных тюркских диалектах, а также разнообразие концептуальных областей, которые она охватывает, демонстрируют, что животные занимали центральное место как в повседневной жизни, так и в традиционной культуре тюркских обществ. Тот факт, что тюрки на протяжении истории занимались животноводством, а животные имели не только экономическое, но и символическое значение, привёл к включению широкого круга слов, связанных с животными, в язык в рамках взаимосвязи языка и культуры. Исследования тюркской лексики обычно сосредотачивались на отдельных исторических периодах, отдельных произведениях или конкретных темах, при этом основной акцент делался на именной лексике. Обзор работ по названиям животных и соответствующей лексике показывает, что многочисленные диссертации, книги, статьи и доклады были посвящены историческим и современным периодам тюркского языка. Однако, несмотря на обширный корпус исследований, примечательно, что ни одно самостоятельное исследование не было направлено непосредственно на глаголы, связанные с животными.

Задачи исследования Несмотря на значимость животной лексики, этот концептуальный домен не был всесторонне изучен в отношении глаголов ни в исторические, ни в современные периоды тюркского языка. В связи с этим данное исследование ставит целью выявить глаголы, связанные с животными, засвидетельствованные в кипчакских тюркских текстах, классифицировать их по концептуальным областям, исследовать их этимологическое происхождение и структурные характеристики, а также определить их историческое развитие посредством диахронного сравнения с более ранними историческими этапами тюркского языка.

Методология В исследовании были рассмотрены следующие произведения кипчакского периода на основе их текстовых контекстов: *Kitâbu Bulgatü'l-Müştâk Fî Lügati't-Türk ve'l-Kıfçak*, *Baytaratü'l-Vâzıh Tercümesi*, *Codex Cumanicus*, *Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye*, *Kitâbü'l-Ef'âl*, *Gülistan Tercümesi*, *İrşâdü'l-Mülûk ve's-Selâtin Tercümesi*, *Kitâb fî İlmi'n-Nüşşâb Tercümesi*, *Kitâb fi'l-Fıkh bi-Lisân-ı Türkî*, *Kitâbü'l-İdrâk li Lisâni'l-Etrâk*, *El-Kavânînü'l-Külliyye li-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye*, *Münyetü'l-Guzât Tercümesi*, *Kitâb-ı Mukaddime-i Ebu'l-Leysi's-Semerkandî Tercümesi*, *Kitâb Fî Riyâzatî'l-Hayl Tercümesi*, *Resûlî Словарь*, *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, *Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lügati't-Türkiyye*, *El-İdrâk Haşiyesi* и *Kucacy'ль-Анбия*, написанный в мамлюкской области. На основе этих текстов было выявлено в общей сложности 290 глаголов, связанных с животными. Выявленные глаголы были классифицированы по концептуальным областям и проанализированы с точки зрения их этимологии и структурных характеристик, при этом каждый глагол был подтверждён текстовыми свидетельствами. Кроме того, глаголы были изучены диахронно, путём отслеживания их появления в исторических этапах тюркского языка — орхонском, древнеуйгурском, караханидском и хорезмийском, что позволило выявить их историческое развитие.

Результаты В исследовании выявлено 290 глаголов, связанных с животными, в кипчакских тюркских текстах. Из них 126 — простые глаголы, 110 — производные, а составные глаголы включают 11 арабско-тюркских, 2 персидско-тюркских и 41 тюркско-тюркских образования. Контекстный анализ

показал, что некоторые глаголы употребляются как для людей, так и для животных, тогда как другие передают общие значения, применимые ко всем видам животных независимо от таксономической принадлежности. Кроме того, 68 глаголов не были засвидетельствованы в орхонских, древнеуйгурских, караханидских и хорезмийских текстах, что свидетельствует о том, что эти глаголы либо впервые появились в кипчакский период, либо стали широко распространёнными начиная с этого времени. Полученные данные демонстрируют, что глаголы, связанные с животными, в кипчакских тюркских текстах представляют собой лексически богатый, структурно разнообразный, семантически вариативный и исторически хорошо закреплённый компонент тюркского лексикона. Систематическая фиксация и анализ этих глаголов способствуют более полному пониманию исторической лексики тюркского языка и обеспечивают ценную основу для будущих исследований глаголов, связанных с животными, а также для сравнительных лексических исследований.

Ключевые слова: древнетюркский язык, кипчакский тюркский язык, животные, животная лексика, глаголы.

संरचित सारांश:

उद्देश्य ऐतिहासिक और समकालीन तुर्की भाषाओं की बोलियों के शब्दकोश में पशु-संबंधी शब्दावली की समृद्धि, तथा इसके अंतर्गत आने वाले वैचारिक क्षेत्रों की विविधता, यह दर्शाती है कि पशुओं ने तुर्क समाजों के दैनिक जीवन और पारंपरिक संस्कृति में केंद्रीय स्थान ग्रहण किया है। यह तथ्य कि तुर्कों ने इतिहास भर में पशुपालन किया है, और पशुओं का केवल आर्थिक ही नहीं बल्कि प्रतीकात्मक महत्व भी रहा है, भाषा–संस्कृति संबंध के ढाँचे में पशु-संबंधी शब्दावली की व्यापक श्रेणी को भाषा में सम्मिलित करने का कारण बना। तुर्की शब्दावली पर हुए अध्ययन सामान्यतः विशिष्ट ऐतिहासिक अवधियों, व्यक्तिगत कृतियों या विशेष विषयों पर केंद्रित रहे हैं, जिनमें संज्ञात्मक शब्दावली पर विशेष बल दिया गया है। पशु नामों और संबंधित शब्दावली पर हुए अध्ययनों की समीक्षा से स्पष्ट होता है कि अनेक स्नातकोत्तर शोधप्रबंध, पुस्तकें, पत्रिका लेख और सम्मेलन पत्र तुर्की भाषा की ऐतिहासिक और समकालीन अवधियों को समर्पित रहे हैं। तथापि, इस व्यापक शोध-संग्रह के बावजूद यह उल्लेखनीय है कि पशु-संबंधी क्रियाओं पर कोई स्वतंत्र अध्ययन सीधे रूप से केंद्रित नहीं हुआ है।

अध्ययन का उद्देश्य पशु-संबंधी शब्दावली के महत्व के बावजूद, इस वैचारिक क्षेत्र का क्रियाओं के संदर्भ में न तो ऐतिहासिक और न ही समकालीन तुर्की भाषा की अवधियों में व्यापक रूप से परीक्षण किया गया है। इस शून्य के आलोक में, वर्तमान अध्ययन का उद्देश्य किपचक तुर्की ग्रंथों में प्रमाणित पशु-संबंधी क्रियाओं की पहचान करना, उन्हें उनके वैचारिक क्षेत्रों के अनुसार वर्गीकृत करना, उनके व्युत्पत्तिगत मूल और संरचनात्मक विशेषताओं का परीक्षण करना, तथा तुर्की भाषा के पूर्ववर्ती ऐतिहासिक चरणों के साथ तुलनात्मक विश्लेषण द्वारा उनके ऐतिहासिक विकास का निर्धारण करना है।

अध्ययन की कार्यप्रणाली इस अध्ययन में किपचक तुर्की काल की निम्नलिखित कृतियों को उनके पाठ्य संदर्भों के आधार पर जाँचा गया: *Kitâbu Bulgatü'l-Müştâk Fî Lügati't-Türk ve'l-Kıfçak*, *Baytaratü'l-Vâzıh Tercümesi*, *Codex Cumanicus*, *Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye*, *Kitâbü'l-Ef'âl*, *Gülistan Tercümesi*, *İrşâdü'l-Mülûk ve's-Selâtin Tercümesi*, *Kitâb fî İlmi'n-Nüşşâb Tercümesi*, *Kitâb fi'l-Fıkh bi-Lisân-ı Türkî*, *Kitâbü'l-İdrâk li Lisâni'l-Etrâk*, *El-Kavânînü'l-Külliyye li-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye*, *Münyetü'l-Guzât Tercümesi*, *Kitâb-ı Mukaddime-i Ebu'l-Leysi's-Semerkandî Tercümesi*, *Kitâb Fî Riyâzatî'l-Hayl Tercümesi*, *Resûlî शब्दकोश*, *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, *Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lügati't-Türkiyye*, *El-İdrâk Haşiyesi*, तथा मामलुक क्षेत्र में लिखित *Kısasu'l-Enbiya*। इन ग्रंथों के पाठ्य संदर्भों के आधार पर कुल 290 पशु-संबंधी क्रियाओं की पहचान की गई। पहचानी गई क्रियाओं को उनके वैचारिक क्षेत्रों के अनुसार वर्गीकृत किया गया और उनके व्युत्पत्तिगत मूल तथा संरचनात्मक विशेषताओं का विश्लेषण किया गया, प्रत्येक क्रिया को पाठ्य प्रमाणों द्वारा समर्थित किया गया। इसके अतिरिक्त, इन क्रियाओं का ऐतिहासिक चरणों — ऑरखोन तुर्की, प्राचीन उइगुर तुर्की, काराखानिद तुर्की और ख्वारज़्म तुर्की — में उनकी उपस्थिति का पता लगाकर कालानुक्रमिक रूप से परीक्षण किया गया, जिससे उनके ऐतिहासिक विकास का खुलासा हुआ।

परिणाम अध्ययन ने किपचक तुर्की ग्रंथों में कुल 290 पशु-संबंधी क्रियाओं की पहचान की। इनमें से 126 सरल क्रियाएँ हैं, 110 व्युत्पन्न क्रियाएँ हैं, जबकि संयुक्त क्रियाओं में 11 अरबी + तुर्की, 2 फारसी + तुर्की और 41 तुर्की + तुर्की संरचनाएँ शामिल हैं। संदर्भ-आधारित विश्लेषण से पता चला कि कुछ क्रियाएँ मनुष्यों और पशुओं दोनों के लिए सामान्य

रूप से प्रयुक्त होती हैं, जबकि अन्य सभी पशु प्रजातियों पर लागू होने वाले सामान्य अर्थ व्यक्त करती हैं। इसके अलावा, 68 क्रियाएँ ऑरखोन तुर्की, प्राचीन उइगुर तुर्की, काराखानिद तुर्की और ख्वारज़्म तुर्की ग्रंथों में अप्रमाणित पाई गईं, जो इंगित करती हैं कि ये क्रियाएँ या तो पहली बार किपचक तुर्की काल में उत्पन्न हुईं या इसी काल से व्यापक रूप से प्रचलित हुईं। निष्कर्षों से स्पष्ट होता है कि किपचक तुर्की ग्रंथों में पशु-संबंधी क्रियाएँ तुर्की शब्दावली का एक शब्दसमृद्ध, संरचनात्मक रूप से विविध, अर्थवाचक रूप से बहुविध और ऐतिहासिक रूप से सुदृढ़ घटक हैं। इन क्रियाओं का व्यवस्थित दस्तावेजीकरण और विश्लेषण करके, वर्तमान अध्ययन तुर्की भाषा की ऐतिहासिक शब्दावली की अधिक व्यापक समझ में योगदान देता है और पशु-संबंधी क्रियाओं पर भविष्य के अनुसंधान तथा तुलनात्मक शब्दावली अध्ययनों के लिए एक मूल्यवान आधार प्रदान करता है।

कुंजी शब्द: प्राचीन तुर्की, किपचक तुर्की, पशु, पशु-संबंधी शब्दावली, क्रियाएँ।

Yapılandırılmış Özet:

Tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinin söz varlığında yer alan hayvanlarla ilgili kelimelerin zenginliği ve bunların ifade ettiği kavram alanlarının çeşitliliği, hayvanların Türk toplumunun hem gündelik yaşamında hem de geleneksel kültüründe merkezi bir konuma sahip olduğunu göstermektedir. Türklerin tarih boyunca hayvancılıkla uğraşmaları ve hayvanların ekonomik olduğu kadar simgesel açıdan da önemli bir değer taşıması, dil–kültür ilişkisi çerçevesinde hayvanlarla ilgili çeşitli söz varlığı unsurlarının dile yansımasına neden olmuştur. Türk dilinin söz varlığı üzerine yapılan çalışmaların büyük ölçüde belirli bir dönem, eser veya konu ekseninde ve çoğunlukla ad odaklı olarak yürütüldüğü görülmektedir. Hayvan adları ve bunlarla ilişkili söz varlığı üzerine gerçekleştirilen araştırmalar değerlendirildiğinde, Türk dilinin tarihî ve çağdaş dönemlerine yönelik çok sayıda lisansüstü tez, kitap, makale ve bildirinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Buna karşılık, alanyazında hayvanlarla ilgili fiilleri doğrudan konu edinen müstakil bir çalışmaya rastlanmamaktadır.

Araştırmanın Amacı:

Hayvanlarla ilgili söz varlığının önemine rağmen, bu kavram alanının fiiller bakımından Türk dilinin tarihî ve çağdaş dönemlerinde yeterince kapsamlı biçimde incelenmediği görülmektedir. Bu eksiklikten hareketle hazırlanan çalışma, Kıpçak Türkçesi metinlerinde yer alan hayvanlarla ilgili fiilleri tespit etmeyi, kavram alanlarına göre sınıflandırmayı, etimolojik ve yapısal özelliklerini ortaya koymayı ve Türk dilinin tarihî dönemleriyle karşılaştırarak tarihsel gelişimlerini belirlemeyi amaçlamaktadır.

Araştırmanın Yöntemi:

Bu çalışmada, Kıpçak Türkçesi dönemine ait *Kitâbu Bulgatü'l-Müştâk Fî Lügati't-Türk ve'l-Kıfçak, Baytaratü'l-Vâzıh Tercümesi, Codex Cumanicus, Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye, Kitâbü'l-Ef'âl, Gülistan Tercümesi (Kitâb-ı Gülistân Bi't-Türkî), İrşâdü'l-Mülûk ve's-Selâtin Tercümesi, Kitâb fî İlmi'n-Nüşşâb Tercümesi, Kitâb fi'l-Fıkh bi-Lisân-ı Türkî, Kitâbü'l-İdrâk li Lisâni'l-Etrâk, El-Kavânînü'l-Külliyye li-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye, Münyetü'l-Guzât Tercümesi, Kitâb-ı Mukaddime-i Ebu'l-Leysi's-Semerkandî Tercümesi, Kitâb Fî Riyâzatî'l-Hayl Tercümesi, Resûlî Sözlüğü, Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî, Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lügati't-Türkiyye, El-İdrâk Haşiyesi* ve *Memluk Sahasında Yazılmış Bir Kısasu'l-Enbiya (İnceleme–Metin–Dizin)* adlı eserler metin bağlamı esas alınarak incelenmiş ve toplam 290 hayvanla ilgili fiil tespit edilmiştir. Belirlenen fiiller kavram alanlarına göre sınıflandırılmış; etimolojik kökenleri ve yapısal özellikleri bakımından değerlendirilmiş; metinlerden örnek kullanımları ile birlikte tanıklanmıştır. Ayrıca fiiller art zamanlı olarak incelenmiş; Orhon Türkçesi, Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi ve Harezm Türkçesindeki kullanımları belirlenerek tarihsel gelişimleri ortaya konmuştur.

Bulgular:

Araştırma sonucunda Kıpçak Türkçesi metinlerinde toplam 290 hayvanla ilgili fiil tespit edilmiştir. Bunların 126'sı basit, 110'u türemiş, 11'i Arapça + Türkçe, 2'si Farsça + Türkçe ve 41'i Türkçe + Türkçe yapısında birleşik fiillerden oluşmaktadır. Metin bağlamı esas alınarak yapılan incelemede bazı fiillerin hem insanlar hem de hayvanlar için ortak olarak kullanıldığı; bazı fiillerin ise tür ayrımı gözetilmeksizin bütün hayvanlar için genel anlamlar taşıdığı belirlenmiştir. Ayrıca 68 fiilin Orhon Türkçesi, Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi ve Harezm Türkçesi metinlerinde yer almadığı tespit edilmiş; bu fiillerin ilk kez Kıpçak Türkçesi döneminde ortaya çıktığı veya bu dönemle birlikte yaygınlık kazandığı değerlendirilmiştir.

Araştırma, Kıpçak Türkçesi metinlerinde yer alan hayvanlarla ilgili fiillerin sayı bakımından zengin, yapı ve anlam bakımından çeşitli, tarihsel açıdan ise köklü bir söz varlığı oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Çalışma, Türk dilinin tarihî söz varlığının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamasının yanı sıra, hayvanlarla ilgili fiiller üzerine yapılacak yeni araştırmalar ve karşılaştırmalı söz varlığı çalışmaları için önemli bir başvuru kaynağı niteliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eski Türk Dili, Kıpçak Türkçesi, hayvanlar, hayvanlarla ilgili söz varlığı, fiiller

www.turkishstudies.net/language

Turkish Studies - Language and Literature

eISSN: 2667-5641

ANKARA SCIENCE UNIVERSITY

Verbs Related to Animals in Kipchak Turkish Texts

Introduction

Throughout human history, people have felt the need to understand their surroundings and to describe them to others. To this end, they have identified and distinguished objects and beings by assigning them different names. Over time, these designations became incorporated into the lexical inventory of individual languages. The vocabulary of a nation reflects its particular way of perceiving and conceptualizing the world. Accordingly, an examination of a nation's lexical inventory makes it possible to draw inferences about its social and political life, way of life, and cultural structure (Bayrak, 2020, p. 397).

Animals, represented by various lexical categories within a language's vocabulary, have occupied a role in human life that extends far beyond their economic significance. They have also constituted indispensable elements of belief systems, symbolic orders, mythological narratives, and language itself. As one of the most fundamental indicators of the relationship between humans and nature, animals have played a significant role in the construction of meaning at both the individual and societal levels. The ways in which societies have interacted with the natural world have shaped not only their material existence but also their linguistic structures, cultural values, and symbolic systems (Gerel, 2025, p. 3). Like many other societies, the Turks have attached great importance to animals, largely as a consequence of their nomadic way of life. They relied on animals for meat and dairy products and used them to meet essential needs such as clothing, transportation, and other aspects of daily life. In addition, animals regarded as sacred occupied an important place in the Turkish belief system, while animal names were employed in the reckoning of time. Beyond their practical functions, animals also held a prominent position in Turkish cultural life, frequently appearing in literature, poetry, epics, art, folk songs, songs, idioms, and proverbs (Bayrak, 2020, p. 397).

Throughout history, some animal names and animal-related lexical items that entered the Turkish language have gradually fallen out of use, while others have remained in active use to the present day. Since the steppe culture was fundamentally based on animal husbandry, a close relationship developed between Turkic communities and animals. Consequently, a rich body of animal-related vocabulary emerged in Turkish, and numerous word groups and syntactic expressions incorporating these lexical items came into use in various linguistic contexts. Animal names, the names of foods, clothing, and materials derived from animals, as well as the new lexical items formed from them, constitute an important component of the Turkish lexicon. Indeed, this body of vocabulary has become one of the principal sources enriching the Turkish language (Karakuş, 1997, p. 1145).

The lexical inventory of both the historical and contemporary stages of the Turkish language exhibits a multidimensional character that reflects the cultural heritage, ways of life, worldviews, and belief systems of Turkic communities dispersed across a vast geographical area throughout

history. A review of previous studies on the Turkish lexicon demonstrates that it encompasses a rich and multifaceted structure extending across a wide range of semantic fields. Among these, animal-related semantic domains occupy a central position in both everyday life and traditional culture. The long-standing engagement of Turkic peoples in animal husbandry, together with the economic and symbolic significance of animals, has provided the basis for the extensive use of animal names and verbs denoting animal behavior and movement in Turkish. Existing studies on the Turkish lexicon have generally focused on nominal vocabulary and have typically been conducted within the framework of a particular historical period, individual work, or specific thematic domain.

An evaluation of previous studies on animal names and related vocabulary reveals the existence of numerous graduate theses, books, journal articles, and conference papers addressing both the historical and contemporary stages of the Turkish language.[2] However, a review of the literature indicates the absence of a comprehensive, independent study devoted specifically to animal-related verbs. This gap suggests that, despite the significance of animal-related vocabulary, verbs associated with animals have not been examined in a sufficiently systematic and comprehensive manner across the historical and contemporary periods of Turkish. Motivated by this gap, the present study aims to contribute to Turkish linguistic research by addressing the underexplored domain of animal-related verbs and thereby filling an important gap in the existing literature.

The present study is based on the following Kipchak Turkish works: *Kitābu Bulġatü'l-Muştāq fī Luġati't-Türk ve'l-Kıfçak*, *Bayṭaratü'l-Vāżıḥ Tercümesi*, *Codex Cumanicus*, *Ed-Dürretü'l-Muḍiyye fi'l-Luġati't-Türkiyye*, *Kitābü'l-Efʿāl*, *Gülistan Tercümesi (Kitāb-ı Gülistān bi't-Türkī)*, *İrşādü'l-Mülūk ve's-Selāṭīn Tercümesi*, *Kitāb fī ʿİlmi'n-Nüşşāb Tercümesi*, *Kitāb fi'l-Fıḳh bi-Lisān-ı Türkī*, *Kitābü'l-İdrāk li-Lisāni'l-Etrāk*, *El-Ḳavānīnü'l-Külliyye li-Żabṭi'l-Luġati't-Türkiyye*, *Münyetü'l-Gużāt Tercümesi*, *Kitāb-ı Muḳaddime-i Ebu'l-Leys es-Semerḳandī Tercümesi*, *Kitāb fī Riyāżati'l-Ḫayl Tercümesi*, *Resûlî Sözlüğü*, *Kitāb-ı Mecmūʿ-ı Tercümān-ı Türkī ve Acemī ve Muġalī*, *Et-Tuḥfetü'z-Zekiyye fi'l-Luġati't-Türkiyye*, *El-İdrāk Haşiyesi*, and *Memluk Sahasında Yazılmış Bir Kısasu'l-Enbiya (İnceleme–Metin–Dizin)*. A total of 290 animal-related verbs were identified through a contextual analysis of these texts. The identified verbs were classified into semantic categories and documented with information on their etymology and morphological structure, supported by textual attestations. In addition, the verbs were examined from a diachronic perspective to determine whether they were attested in earlier historical stages of Turkish, namely Old Turkic (Orkhon Turkish), Old Uyghur Turkish, Karakhanid Turkish, and Khwarezm Turkish.

1. Analysis:

1.1. General Animal-Related Verbs

Çeresi ak- (< *çara* "the fluid discharged from the genital organ of female mammals during estrus and shortly before parturition", DS 1079 + possessive suffix + < *ak-* "to flow", EDPT 77) "(during parturition) to discharge yellowish fluid." (İH 11/12)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Kipchak Turkish.

[2] For detailed information, see: Çeneli (1975), Gönüllü (1983), Çetin (1986), Güler (1988), Buran (1991), Alyılmaz (1996), Aalto (2000), Doğan (2001), Bozkaplan (2007), Berbercan (2008), Abik (2009), Küçük (2009), Besli (2010), İmdat, (2010), Alagöz (2011), Güner (2011), Efe (2012; 2017), Aydoğanlar (2012), Karpuz & Gaddar (2012), Küçük (2012), Karahan (2013), Toprak (2013), Tokyürek (2013; 2024), Erkoç (2015), Gül (2015), Aydın (2016), Pekacar (2017), Kuyma (2018), Soydan (2018), Filiz (2019), Özden (2019), Uyanık (2019), Yener (2019), Kurucu (2020), Özcan Devrez (2020), Özkan (2020), Derdiyok (2022), Güleçoğlu (2022), Oba (2022; 2023), Bolat (2022), Erkurt (2024), Gökbayır & Alkaya (2024), Özkan ve Akıl (2024) vb.

Çüri-/Çürü- (<?) "to rot; to decay."

*eger ḥayavân şişse ḳuyu içinde yâ çürüse çıḳarılır ol ḳuyudan "*If an animal swells or decays in the well, it is removed from the well." (İM 114b/1)

The earliest attestation of the verb is found in Khwarezm Turkish texts: Orkhon Ø; Old Uyghur Ø; Karakhanid Ø; Khwarezm *çüri-* "to rot, to decay" (NF 331/2; KE 171r/21); *çürü-* "to rot, to decay" (ME 35/3; NF 376/11; HKT 425a/3; HŞ 1207).

Dez- "(of herd animals) to bolt from the herd after being startled." (< *tez-* "to run, to hurry", EDPT 572)

dezdi "It bolted from the herd after being startled." (Kİ 34/9)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Old Uyghur Turkish: Orkhon Ø; Old Uyghur *tez-* "to flee, to run away, to avoid" (Wilkens, 2021, p. 706); Karakhanid *tez-* "to flee, to move away" (KB 1737; AH 153; TİEM 212r/8; DLT 268/235); Khwarezm Ø.

Ginren- (<?) "(of an animal) to become unruly; to become ill-tempered." (İH 21/27)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Kipchak Turkish.

İkeş- (<?) "(of an animal) to become sluggish; to become pampered." (İH 24/5)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Kipchak Turkish.

Otla- "to graze" (< *ot* "grass; herbaceous plant" + *-la-*, EDPT 57)

otladı "The animal grazed." (Kİ 63/16)

The earliest attestation of the verb is found in Old Uyghur Turkish texts: Orkhon Ø; Old Uyghur *otla-* "to graze" (Wilkens, 2021, p. 517); Karakhanid *otla-* "to graze" (DLT 145/126; TİEM 239r/1); Khwarezm *otla-* "to graze" (NF 298/11; KE 139v/10; ME 137/5; HŞ 344).

Sėkriş- "(of animals) to leap upon one another; to mate." (< *sėkir-* "to leap, to spring" + *-iş-*, EDPT 822)

sėkriştiler "The animals leapt upon one another." (KE 159a/3)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Khwarezm Turkish: Orkhon Ø; Old Uyghur Ø; Karakhanid Ø; Khwarezm sekriş- "to leap about; to hop" (NF 393/1; ME 121/4; KE 68v/3).

1.2. Verbs Related to Winged Animals

1.2.1. General Verbs Related to Birds

Balala- "(of birds) to hatch young; to breed" (< *bala* "young, offspring, child" + *-la-*, EDPT 342)

balaladı ḳuş "The bird hatched young." (KE 109a/5)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Karakhanid Turkish: Orkhon Ø; Old Uyghur Ø; Karakhanid *balala-* "(of birds) to hatch young" (DLT 482/386); Khwarezm *balala-* "to give birth; to hatch young" (ME 70/2).

Çint ḳır- (<?) "(of a bird) to excrete watery droppings while in flight." (İH 12/14)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Kipchak Turkish.

Çök- “(of a male bird) to mount and fertilize the female.” (< *çök-* “to crouch, to kneel”, EDPT 413)

çökti ḳuş “The male bird mounted and fertilized the female.” (KE 9a/5)

The verb has been attested with various meanings throughout the historical periods of the Turkish language beginning with Old Uyghur Turkish: Orkhon ∅; Old Uyghur *çök-* “to collapse, to descend to a lower level” (AY8 1438); “to collapse” (AY4 2164); Karakhanid *çök-* “to collapse” (KB 5457; TİEM 291v/5); “to kneel” (RKT 31/27a/2); “(of humans and animals) to crouch” (DLT 275/239); Khwarezm *çök-* “to kneel, to squat” (NF 40/15); “to crouch, to squat” (KE 220v/21); “to bend, to kneel, to crouch” (MM 276/4); “to sit down” (ME 220/2); “to collapse” (HŞ 2072; HTM 134b/3); “(of birds) to soar in circles, to ascend” (ME 83/1).

Evdi- “to gather; to collect.” (< *evdi-* “to gather, to collect together”, EDPT 7)

evdidi ḳuş (ewünni) dâneni “The bird gathered the grains.” (KE 35a/7)

The earliest attestation of the verb is found in Old Uyghur Turkish texts: Orkhon ∅; Old Uyghur *evdi-* “to gather” (Uzunkaya, 2020, p. 220); “to collect, to bring together” (Ayazlı, 2016, p. 113); Karakhanid *ewdi-* “to gather” (KB 6624); “to gather one by one” (DLT 139/122); Khwarezm *evdi-* “to gather, to collect” (ME 152/8).

Kelpildet- (<?) “(of a bird) to move slightly as if flapping its wings.” (İH 29/27)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Kipchak Turkish.

Keyne- (<?) “(of a bird) to abandon its nest and settle in another nest.”

keynedi “The bird abandoned its nest and settled in another one.” (Kİ 47/19)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Kipchak Turkish.

Ḳoġur- “(of pigeons and similar birds) to coo.” (< *ḳo* “onomatopoeic sound” + *-ġur-*)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Kipchak Turkish.

Pervâz ḳıl- “to fly.” (<Far. *pervâz* “flight, flying”, OTAL 861 + < Tr. *ḳıl-* “to do, to make”, EDPT 616)

pervâz ḳıldı ḳuş “The bird flew.” (KE 140b/4)

The earliest attestation of the verb is found in Khwarezm Turkish texts: Orkhon ∅; Old Uyghur ∅; Karakhanid ∅; Khwarezm *pervâz ḳıl-* “to fly; to make fly” (HŞ 4188).

Saḳra- “(of birds such as magpies) to chirp; to chatter.” (İH 38/18) (< *sayra-* “(of birds) to chirp, to sing”, EDPT 859)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Kipchak Turkish.

Sanla- “(of birds and animals) to defecate.” (İH 39/18) (< *saŋ* “bird droppings” + *-la-*, EDPT 839)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Karakhanid Turkish: Orkhon ∅; Old Uyghur ∅; Karakhanid *saŋla-* “(of birds, etc.) to defecate” (DLT 619/514); Khwarezm *saŋla-* “to defecate, to foul” (ME 187/7).

Sėkire yöri- “to hop; to walk by hopping.” (< *sėkir-* “to leap, to hop”, EDPT 822 + connective *-e* + < *yorı-* “to walk”, EDPT 957)

sėkire yöridi ḳuş “The bird walked by hopping.” (KE 7a/9)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Kipchak Turkish.

Sıḳır- “(of birds) to whistle; to sing with a whistling sound.” (< *sıkır-* “to whistle”, EDPT 815)

sıḳırdı ḳuş “The bird whistled.” (KE 60a/7)

The earliest attestation of the verb is found in Old Uyghur Turkish texts: Orkhon ∅; Old Uyghur *sıkır-* “to whistle” (Wilkens, 2021, p. 607); Karakhanid *sığır-* “to whistle” (RKT 28/83a/2); *sıkır-* “(of humans and birds) to whistle; to produce a shrill sound” (DLT 310/255); Khwarezm *sıkır-* “to whistle” (HKT 175a/3; İML 176).

Şakı- (<?) “(of birds) to sing; to chirp.” (İH 44/17)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Kipchak Turkish.

Sayra- “to sing; to chirp.” (< *sayra-* “(of birds) to chirp, to sing”, EDPT 859)

sayradı “The bird sang.” (TZ 18b/6)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Karakhanid Turkish: Orkhon ∅; Old Uyghur ∅; Karakhanid *sayra-* “to sing” (DLT 580/477); Khwarezm *sayra-* “to sing, to chirp” (KE 68v/3); “(of birds) to sing, to chirp” (MN 263); “(of birds) to sing” (HŞ 1500).

Tezekle- “to defecate; to foul.” (< *tezek* “dung, animal excrement” + *-le-*, EDPT 575)

tezekledi ḳuş “The bird defecated.” (KE 5b/8)

The earliest attestation of the verb is found in Karakhanid Turkish texts: Orkhon ∅; Old Uyghur ∅; Karakhanid *tezekle-* “(of horses, etc.) to defecate” (DLT 593/485); Khwarezm ∅.

Tut- “to catch; to seize; to bite.” (< *tut-* “to hold, to grasp, to catch”, EDPT 451)

tuttılar ḳuşlar awnı “The birds caught their prey.” (KE 90a/7)

The verb has been attested with various meanings throughout the historical periods of the Turkish language beginning with Orkhon Turkish: Orkhon *tut-* “to hold, to catch” (KT D 32; BK D 4); Old Uyghur *tut-* “to hold” (IB 63; Mait. 24); “to hold, to keep in one’s hand, to take” (PKPH IX 3); “to observe, to fulfill” (AY7 129); “to hold, to catch, to retain in mind” (AY4 2438); “to continue” (AY8 237); “to take up” (AY10 1122); Karakhanid *tut-* “to hold, to take, to catch” (RKT 35/24b3); “to hold” (KB 717; TİEM 22v/2); “to hold, to take, to catch” (DLT 167/144); Khwarezm *tut-* “to hold, to catch” (NF 7/16; KE 54v/3; HKT 164a/5; HTM 52b/1); “to hold” (ME 202/7; MM 382/4; HŞ 3779).

Tüle- “to moult.” (< *tüğ* “feather, hair” + *-le-*, EDPT 492)

tüler “It moults.” (CC 82a/18)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Karakhanid Turkish: Orkhon ∅; Old Uyghur ∅; Karakhanid *tüle-* “to moult” (DLT 563/464); Khwarezm ∅.

Uç- “to fly.” (< *uç-* “to fly (primarily of birds); also used in figurative senses”, EDPT 19)

hevâda uçḳan ḳuşlarnı tıydı “He prevented the birds flying in the sky.” (GT 128/7)

ol ördek kim uçar râstı ol kėḍik turur “As for that duck which flies, it is in fact a deer.” (İM 357a/2)

The verb has been attested with various meanings throughout the historical periods of the Turkish language beginning with Orkhon Turkish: Orkhon *uç-* “to pass away, to die” (KT D 16); Old Uyghur *uç-* “to fly” (AY10 667; AY8 1390; AY4 2609; AY6 696; Mait. 34; IB 15); Karakhanid *uç-* “to fly” (KB 231; AH 224; TİEM 98v/5; DLT 92/85); Khwarezm *uç-* “to fly” (KE 170v/21; NF 53/4; ME 38/2; MM 47/4; HŞ 2743; HKT 128a/1).

Uçkun- “(of birds) to fly away; to take flight.” (İH 49/2) (< *uç-* “to fly”, EDPT 19 + *-kun-*)

The verb has been attested with various meanings throughout the historical periods of the Turkish language beginning with Old Uyghur Turkish: Orkhon ∅; Old Uyghur *ıçgın-* “to flee” (Wilkens, 2021, p. 286); Karakhanid *ıçġın-* “to lose, to forfeit, to disappear, to escape” (KB 2350); “to flee, to escape” (DLT 132/115); Khwarezm *uçġun-* “to lose, to forfeit” (NF 365/7); “to let escape” (KE 243r/1); *uçḳun-* “to lose, to forfeit” (NF 177/17).

Ürk- “to be startled; to take fright.” (< *ürk-* “to be startled, to be frightened”, EDPT 221)

*ünüŋden ürküben uçtı yazılmış (tizilmiş?) tam öze ḳuşlar “*The birds lined up on the roof flew away after being startled by its sound.” (GT 121/6)

The earliest attestation of the verb is found in Old Uyghur Turkish texts: Orkhon ∅; Old Uyghur *ürk-* “to be startled” (IB 27; AY10 411); “to be startled, to be frightened” (AY4 2181); Karakhanid *ürk-* “to be startled, to flee, to run away” (DLT 626/522); “to be startled” (TİEM 209v/1); Khwarezm *ürk-* “to be startled, to be frightened” (NF 16/15; KE 128v/12); “to be startled” (ME 211/3; HŞ 2436; HTM 24b/1); “to leap suddenly in fright” (İML 123).

Yayala- (<?) “(of birds) to fly close to the ground.” (İH 52/32)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Kipchak Turkish.

Yė- “to eat.” (< *yė-* “to eat”, EDPT 869)

yırtıp yėgen ḳuşlar “Birds that tear apart and eat (their prey).” (İM 116b/4)

The verb has been attested throughout the historical periods of the Turkish language beginning with Orkhon Turkish: Orkhon *yė-* “to eat” (T 8); Old Uyghur *ye-* “to eat” (AY10 796; AY8 1451); Karakhanid *yė-* “to eat” (RKT 29/25a2); “to eat” (DLT 160/139; TİEM 177r/3; KB 164; AH 162); Khwarezm *yė-* “to eat” (KE 36v/22; ME 137/5; MM 172/1; NF 146/12; HTM 354a/1).

Yėm bėr- “to feed; to give feed.” (< *yėm* “fodder, animal feed”, EDPT 934 + < *bėr-* “to give”, EDPT 354)

yėm bėrdi ḳuş balasınge “It fed its chick.” (KE 48a/6)

The earliest attestation of the verb is found in Karakhanid Turkish texts: Orkhon ∅; Old Uyghur ∅; Karakhanid *yėm bėr-* “to provide food, to nourish” (KB 3191); Khwarezm *yėm bėr-* “to feed, to give fodder” (KE 117v/19).

Yėrke yaḳın kėl- “(of birds) to approach by flying close to the ground.” (< *yėr* “ground, earth”, EDPT 954 + dative suffix + < *yaḳın* “near”, EDPT 904 + < *kėl-* “to come”, EDPT 715)

yėrke yaḳın kėldi ḳuş “The bird approached by flying close to the ground.” (KE 119b/3)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Kipchak Turkish.

Yėl- “(of birds) to glide without flapping the wings.” (< *yėl-* “to move, to stir”, EDPT 918)

The verb has been attested with various meanings throughout the historical periods of the Turkish language beginning with Orkhon Turkish: Orkhon *yel-* "(of a horse) to gallop swiftly" (T 26); Old Uyghur Ø; Karakhanid *yėl-* "to run" (KB 1077); "(of horsemen, etc.) to run" (DLT 472/377); Khwarezm *yėl-* "to run, to move" (MM 373/3); "to run" (HŞ 3949).

Yırt- "to tear; to rip apart." (< *yırt-* "to tear, to rip into pieces", EDPT 958)

yırtıp yėgen ḳuşlar "Birds that tear apart and eat (their prey)." (İM 116b/4)

The earliest attestation of the verb is found in Old Uyghur Turkish texts: Orkhon Ø; Old Uyghur *yırt-* "to tear, to rip apart" (Wilkens, 2021, p. 900); Karakhanid *yırt-* "to tear" (KB 4966; DLT 632/527); "to tear, to rip apart, to pierce" (TİEM 220r/5); Khwarezm *yırt-* "to tear" (NF 81/11; ME 83/2; KE 143v/21; HŞ 3332); "to tear open" (MN 270); "to tear, to pierce" (HKT 229a/2); "to tear, to rip apart" (İML 115).

Yuwa ḳıl- "to build a nest." (< *yuwa* "nest, home", EDPT 872 + < *ḳıl-* "to make, to do", EDPT 616)

yuwa ḳıldı ḳuş "The bird built a nest." (KE 137b/6)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Kipchak Turkish.

1.2.2. Verbs Related to Domestic Fowl

1.2.2.1. Verbs Related to Chickens and Roosters

Çaḫar- "to crow, to call" (< *ça* "onomatopoeic sound" + *kır-* "to call, to shout", EDPT 410)

tavoḫ çaḫaradır "The rooster is crowing." (CC 57a/5)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkic language since Karakhanid Turkish: Orkhon Ø; Old Uyghur Ø; Karakhanid *çaġır-* "to call, to address" (TİEM 168v/9); *çaḳır-* "to call" (RKT 37/54a/3); Khwarezm *çaġır-* "to call, to invite" (İML 104); *çaḳır-* "to shout" (KE 141r/4; HŞ 3123); "to call, to address, to shout" (NF 275/9); "to call" (ME 168/6; HKT 426a/8); "to call, to shout" (HTM 3b/5).

Ewrül- "to turn around" (< *ewir-* "to turn, to rotate" + *-(ü)l*, EDPT 14)

ewrüldi ḫoros tawuḳ yöresinde "The rooster turned around the hen." (KE 168b/7)

The verb has been used with various meanings throughout the historical periods of the Turkic language since Old Uyghur Turkish: Orkhon Ø; Old Uyghur *evril-* "to turn, to rotate" (Mait. 47; AY6 441); "to turn, to change direction" (AY10 980); Karakhanid Ø; Khwarezm *ėwrül-* "to turn, to transform" (NF 179a/6); "to turn, to fall over, to topple, to struggle" (KE 40v/11); "to rotate, to turn" (ME 122/6); "to turn" (MM 188/1; HKT 199b/1; HTM 153b/3); *öwrül-* "to turn around" (KE 178v/8); *ėvrül-* "to be turned, to be rotated" (HŞ 1940).

Inçḳır- "to make a sound, to cry out" (< *ınç* "groaning (onomatopoeic sound)" + *ḳır-*, EDPT 174)

kerâhiyyet turur ınçḳırmaḳ ḫorâz, tawuḳ kibi "It is reprehensible for a rooster to make sounds like a hen." (İM 188a/7)

The verb has been used in the historical periods of the Turkic language since Kipchak Turkish.

Ḳanatın büz- "to fold in its wing(s)" (< *ḳanat* "wing", EDPT 635 + -(ı)n + < *büz-* "to gather, to fold")

ḳanatın büzdi ḫoros "The rooster folded its wings." (KE 171b/3)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkic language since Kipchak Turkish.

Kekilde- "(of a hen) to cluck while laying eggs" (İH 28/26) (< *kekil* "onomatopoeic sound" + *-de-*)

The earliest attestation of the verb dates to the Khwarezm Turkish period: Orkhon ∅; Old Uyghur ∅; Karakhanid ∅; Khwarezm *kegilde-* "(of a hen) to cluck" (ME 232/3).

Kekirde- "(of a hen) to cluck" (İH 28/23) (< *kekir* "onomatopoeic sound" + *-de-*)

The verb has been used in the historical periods of the Turkic language since Kipchak Turkish.

Kötür- "to raise (its head)" (< *kötür-* "to lift, to raise", EDPT 706)

başın kötürdi ẖoros "The rooster raised its head." (KE 171b/6)

The verb has been used with various meanings throughout the historical periods of the Turkic language since Orkhon Turkish: Orkhon *kötür-* "to lift (up)" (KT D 11; BK D 10); Old Uyghur *kötür-* "to raise" (AY8 691); "to carry" (Mait. 75, 34); "to lift, to carry, to raise upward" (Ayazlı, 2016, p. 165); Karakhanid *kötür-* "to carry, to lift, to raise, to remove" (KB 3790); "to lift, to raise, to undertake" (AH 221); "to lift, to carry away" (TİEM 176r/6); "to carry, to undertake, to gain" (RKT 30/39a/3); "to lift" (DLT 288/245); Khwarezm *kötür-* "to lift, to carry, to take away; to eliminate, to destroy" (NF 8/11); "to carry away, to lift, to raise" (KE 88r/16); "to lift, to endure" (ME 52/5); "to carry away" (HŞ 2303); "to raise, to lift, to carry" (MM 283/4; HKT 39a/5; HTM 65b/12).

Öl- "to die" (< *öl-* "to die", EDPT 125)

ḳuyu içinde kögerçin ölse yâ tawuk ölse "If a pigeon or a chicken dies in the well." (İM 114a/2)

The verb has been attested throughout the historical periods of the Turkic language since Orkhon Turkish: Orkhon *öl-* "to die" (KT K 10; BK K 5); Old Uyghur *öl-* "to die" (PKPH XVII 6; IB 41; Mait. 16,9; AY10 360; AY4 2553); "to die, to eliminate" (AY8 1407); Karakhanid *öl-* "to die" (KB 1487; TİEM 223v/7; RKT 35/43a/3; DLT 33/19); Khwarezm *öl-* "to die" (NF 398/15; ME 131/4; MM 265/1; KE 128v/9; HŞ 1564; HKT 502b/3; HTM 51b/12).

Öt- "to crow, to make a sound (of a bird)" (< *öt-* "to sing, chirp (of a bird)", EDPT 39)

ötti ėrkek tawuḳ "The rooster crowed." (KE 25a/3)

The earliest attestation of the verb dates to the Old Uyghur Turkish period: Orkhon ∅; Old Uyghur *öt-* "to cry out, to call, to sing" (Wilkens, 2021, p. 543); *üt-* "to cry out, to call, to sing" (Wilkens, 2021, p. 543); Karakhanid *öt-* "to sing, to crow" (KB 4963; DLT 264/230); Khwarezm *öt-* "to sing, to crow" (KE 68v/3; HŞ 3139); "to sing (of birds, etc.)" (ME 71/3).

Ün ḳıl- "to make a sound, to crow" (< *ün* "sound, voice", EDPT 167 + < *ḳıl-* "to do, to make", EDPT 616)

ün ḳıldı tag̈uḳ yumurtlanurda "The hen made a sound while laying eggs." (KE 169b/7)

The verb has been used in the historical periods of the Turkic language since Karakhanid Turkish: Orkhon ∅; Old Uyghur ∅; Karakhanid *ün ḳıl-* "to make a sound, to bellow" (RKT 31/64b1); Khwarezm *ün ḳıl-* "to make a sound, to breathe" (ME 168/6; HŞ 3775; KE 26r/1; HKT 579a/2).

Yumurtla- "to lay eggs" (< *yumurtka* "egg" + *-la-*, EDPT 938)

yumurtladı tawuḳ "The hen laid an egg." (KE 21a/5)

The earliest attestation of the verb dates to the Khwarezm Turkish period: Orkhon ∅; Old Uyghur ∅; Karakhanid ∅; Khwarezm *yumurtala-* "to lay eggs" (ME 232/3); *yumurtḳala-* "to lay eggs" (KE 220r/20).

Yumurtlan- "to lay eggs; to be about to lay eggs" (< *yumurtka* "egg" + *-la-* + *-n-*, EDPT 938)

ün ḳıldı tag̈uḳ yumurtlanurda "The hen made a sound while laying eggs." (KE 169b/7)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkic language since Kipchak Turkish.

1.2.3. Verbs Related to Wild Birds

1.2.3.1. Verbs Related to Non-Predatory Birds

Ġulġul ḳıl- "to sing, to warble (of birds), to lament (of the nightingale)" (< Ar. *ġulġul* "noise, uproar; loud clamour," OTAL 294 + < Tr. *ḳıl-* "to do, to make," EDPT 616)

türlü türlü naġam bilen bülbül dâyim anda ḳılur idi ġulġul "With melodies of every kind, the Nightingale would always sing/lament there." (GT 138/13)

The verb has been used in the historical periods of the Turkic language since Kipchak Turkish.

Ḳorḳ- "to fear, to be afraid" (< *ḳorḳ-* "to fear, to dread," EDPT 651)

ṭâvus ḳorḳtı yılanḳa ayıttı "The peacock became frightened and spoke to the snake." (KSE 11a/2)

The verb has been attested throughout the historical periods of the Turkic language since Orkhon Turkish: Orkhon *kork-* "to fear" (T 39); Old Uyghur *kork-* "to fear, to be startled" (AY4 2181); "to fear" (PKPH XL 4; IB 2; Mait. 59,2); Karakhanid *ḳorḳ-* "to fear" (KB 983; TİEM 83v/7; DLT 627/522); "to fear, to worry, to shudder" (RKT 29/40b/3); Khwarezm *ḳorḳ-* "to fear" (NF 311/8; MM 162/4; KE 15v/21; HŞ 2152; HKT 439a/4; HTM 18a/3); "to fear, to be apprehensive" (ME 25/19).

Nâle ve zârî ḳıl- "to lament, to wail, to cry bitterly" (<Far. *nâle* "lamentation, moan," OTAL 803 + *ve* + <Far. *zârî* "weeping, lamentation," OTAL 1169 + < Tr. *ḳıl-* "to do, to make," EDPT 616)

bülbüller nâle ve zârî ḳılurlar "The nightingales lamented and wailed." (GT 127/1)

The verb has been used in the historical periods of the Turkic language since Kipchak Turkish.

Öl- "to die" (< *öl-* "to die," EDPT 125)

ḳuyu içinde kögerçin ölse yâ tawuk ölse "If a pigeon or a chicken dies in the well." (İM 114a/2)

The verb has been attested throughout the historical periods of the Turkic language since Orkhon Turkish: Orkhon *öl-* "to die" (KT K 10; BK K 5); Old Uyghur *öl-* "to die" (PKPH XVII 6; IB 41; Mait. 16,9; AY10 360; AY4 2553); "to die, to eliminate" (AY8 1407); Karakhanid *öl-* "to die" (KB 1487; TİEM 223v/7; RKT 35/43a/3; DLT 33/19); Khwarezm *öl-* "to die" (NF 398/15; ME 131/4; MM 265/1; KE 128v/9; HŞ 1564; HKT 502b/3; HTM 51b/12).

Öt- "to sing, to call (of a bird)" (< *öt-* "to sing (of a bird)" EDPT 39)

ötti ḳarġa "The crow cawed." (KE 6b/5)

ötti ḳumrı "The turtledove cooed." (KE 8b/6)

ötti kögerçin "The pigeon cooed." (KE 130b/7)

ötti ḳarluġaç "The swallow chirped." (KE 169a/7)

The earliest attestation of the verb dates to the Old Uyghur Turkish period: Orkhon Ø; Old Uyghur *öt-* "to cry out, to call, to sing" (Wilkens, 2021, p. 543); *üt-* "to cry out, to call, to sing" (Wilkens, 2021, p. 543); Karakhanid *öt-* "to sing, to call" (KB 4963; DLT 264/230); Khwarezm *öt-* "to sing, to call" (KE 68v/3; HŞ 3139); "to sing (of birds, etc.)" (ME 71/3).

Sayra- "to sing, to warble" (< *sayra-* "to chirp, to sing (of birds)," EDPT 859)

vefâ istemegil bülbülden ay yâr ki her bir gül öze yüz türlü sayrar "O beloved, do not expect fidelity from the nightingale, for it sings in a hundred different ways for every rose." (GT 266/13)

The earliest attestation of the verb dates to the Karakhanid Turkish period: Orkhon ∅; Old Uyghur ∅; Karakhanid *sayra-* "to sing" (DLT 580/477); Khwarezm *sayra-* "to sing, to warble" (KE 68v/3); "(of a bird) to sing, to warble" (MN 263); "to sing (of birds)" (HŞ 1500).

Ün ḳıl- "to make a sound, to sing (of a bird)" (< *ün* "sound, voice," EDPT 167 + < *ḳıl-* "to do, to make," EDPT 616)

kögerçin ün ḳıldı "The pigeon made a sound/cooed." (KE 95b/8)

The verb has been used in the historical periods of the Turkic language since Karakhanid Turkish: Orkhon ∅; Old Uyghur ∅; Karakhanid *ün ḳıl-* "to make a sound, to bellow" (RKT 31/64b1); Khwarezm *ün ḳıl-* "to make a sound, to breathe" (ME 168/6; HŞ 3775; KE 26r/1; HKT 579a/2).

1.2.3.2. Verbs Related to Birds of Prey

İn- "to descend, to alight" (< *in-* "to descend, to come down," EDPT 168)

havâdın indi çaḳır ḳuş "The falcon descended/alighted from the sky." (KE 151a/5)

The earliest attestation of the verb dates to the Old Uyghur Turkish period: Orkhon ∅; Old Uyghur *in-* "to descend" (Mait. 34, 13); "to descend, to come downward" (AY8 270); Karakhanid *in-* "to descend" (KB 1049; RKT 31/90b2; TİEM 96r/6; DLT 94/88); Khwarezm *in-* "to descend, to come down (of divine revelation)" (NF 127/11); *in-* "to descend" (ME 39/8; KE 89v/12; HKT 244a/6).

Köz tik- "to gaze intently, to fix one's eyes on" (< *köz* "eye," EDPT 756 + -(i)ni + < *tik-* "to fix (the eyes), to look," EDPT 476)

tikti balaban ḳuş közini "The hawk fixed its gaze." (KE 53b/2)

The verb has been used in the historical periods of the Turkic language since Khwarezm Turkish: Orkhon ∅; Old Uyghur ∅; Karakhanid ∅; Khwarezm *köz tik-* "to look, to fix one's gaze" (KE 187r/17).

1.3. Verbs Related to Wingless Animals

1.3.1. Verbs Related to Non-Predatory Domestic Animals

1.3.1.1. Verbs Related to Horses and Donkeys

Aç- "to open, to spread apart, to make open" (< *aç-* "to open," EDPT 18)

ėki art ayaḳını açsa birbirinden yıraḳ ḳılsa "If (the horse) spreads its two hind legs apart and keeps them far from each other." (BV 16/17)

The verb is attested with different meanings throughout the historical periods of Turkic beginning with Old Turkic: Old Turkic *aç-* "to open" (T 28); Old Uighur *aç-* "to open, to spread" (Mait. 63, 11); "to open" (IB 40; PKPH XXXIII 4; AY4 516); Karakhanid *aç-* "to open; to explain" (KB 616); "to open" (AH 221; DLT 180/154); "to open something closed, to widen" (TİEM 99r/1); Khwarezm *aç-* "to open, to reveal" (NF 185/16); "to open, to explain" (KE 194r/2; ME 14/8); "to relieve, to ease" (MM 233/4); "to untie, to solve" (HŞ 3276); "to open something closed" (HKT 332b/6).

Ağar- "to become white" (< *aḳ* "white," EDPT 75 + *-ar-*)

on bėşinci yılda yuḳarudaḫı tişleri aġarur "In the fifteenth year, its upper teeth become white." (KH 79b/2)

The verb has been used in the historical periods of Turkic since Old Uighur: Old Turkic ∅; Old Uighur *akar-* "to become white" (Wilkens, 2021, p. 23); Karakhanid *aḳar-* "to become white" (TİEM 48r/7); Khwarezm *aġar-* "to become pale, to lose consciousness" (KE 83r/13).

Aġır-/aḳır- "(of a donkey) to bray" (< *anır-* < *aŋra-* ~ *ıŋra-* "to bray, to groan, to bellow," EDPT 189)

aġırdı "(The donkey) brayed." (Kİ 2/8)

eşek örü turdı aġırdı "The donkey stood up and brayed." (KSE 163a/3)

aḳırdı eşek "The donkey brayed." (KE 6a/4)

The earliest attestation of the verb is found in Karakhanid Turkish: Old Turkic ∅; Old Uighur ∅; Karakhanid *aġır-* "to bray (of a donkey)" (TİEM 172r/1); Khwarezm *aḳır-* "to bray" (İML 123).

Aġna- "to roll on the ground, to wallow" (< *aġın* "lying on the ground, prostration" + *-a-*, EDPT 87)

eger aġnasa sidügi içinde taḳı tėzegi içinde "If (the horse) wallows in its urine and dung." (İM 142a/4)

bilgil kim ḳaçan yatıp aġnasa yaḫşı boldı "Know that whenever (the horse) lies down and wallows, it has recovered." (BV 38b/6)

The verb has been used throughout the historical periods of Turkic since Old Uighur: Old Turkic ∅; Old Uighur *agna-* "to roll on the ground, to writhe" (PKPH LVIII 7); *agına-* "to wallow" (AY10 105); Karakhanid *agna-* "(of animals) to wallow while scratching themselves" (DLT 147/127); Khwarezm *aġna-* "to wallow" (NF 315/17); "to roll on the ground" (KE 69r/13); "to writhe" (ME 175/2; HŞ 370).

Aḫsaḳ bol- "to become lame" (< *aḳsa-* "to limp" + *-ḳ*, EDPT 95 + < *bol-* "to become," EDPT 331)

aḫsaḳ boldı eşgek "The donkey became lame." (KE 80b/6)

The verb is attested from Kipchak Turkish onward in the historical periods of Turkic.

Aḳsa- "to limp" (< *aḳsa-* "to limp," EDPT 95)

at andan aḳsar "The horse limps because of that." (KH 84a/1)

ol aṭ aḳsar "That horse limps." (BV 34a/8)

The verb has been used since the Khwarezm Turkish period: Old Turkic ∅; Old Uighur ∅; Karakhanid ∅; Khwarezm *aḫsa-* "to limp" (İML 122); *aḳsa-* "to limp" (İML 112).

Al- "to take, to eat" (< *al-* "to take, to accept, to seize," EDPT 124)

arpasını tili birle alabilmes töker "(The horse) cannot take the barley with its tongue and spills it." (BV 16b/22)

The verb occurs with various meanings throughout the historical periods of Turkic beginning with Old Turkic: Old Turkic *al-* "to take, to seize" (BK D 32; KT D 8; T 32); Old Uighur *al-* "to take" (Mait. 52, 3; IB 58; AY7 743; AY10 814; AY4 2565); "to take, to catch" (PKPH L8); Karakhanid *al-* "to take, to appropriate, to seize" (RKT 37/40b1); "to take" (KB 3554; TİEM 128v/3; AH 252); "to take, to catch" (DLT 35/21); Khwarezm *al-* "to take, to conquer" (NF 28/6); "to take" (MM 252/1; ME 8/7; HTM 50a/4; HKT 58a/3); "to conquer" (KE 5v/10).

Aruḳ bol- "to become weak and exhausted" (< *aru-* "to become weak, to lose strength" + *-ḳ*, EDPT 214 + < *bol-* "to become," EDPT 331)

aruḳ boldı kölik "The riding/pack animal became weak/exhausted." (KE 8b/9)

at aruḳlar bolur "The horse becomes weak/exhausted." (KH 94a/9)

The verb has been used since the Khwarezm Turkish period: Old Turkic ∅; Old Uighur ∅; Karakhanid ∅; Khwarezm *aruḳ bol-* "to become weak, to grow emaciated" (NF 234/1).

Arıp ḳal- "(of a horse) to become exhausted, to be worn out" (< *aru-* "to become weak," EDPT 214 + *-p* + < *ḳal-* "to remain," EDPT 615)

külük aṭlar arıp ḳaldı "The swift horses became exhausted." (GT 333/4)

The verb is attested from Kipchak Turkish onward in the historical periods of Turkic.

Ayaḳın yėre ur- "(of a horse) to strike its hoof against the ground" (< *aḍak* "foot," EDPT 45 + *-ı-n* + < *yėr* "ground," EDPT 954 + *-e* + < *ur-* "to strike," EDPT 194)

'uḳâl dėdikleri oldur kim at yüriyicek ayaḳın çoḳ yėre urur bolur "What they call *'uḳâl* is when a horse, while walking, strikes its hoof against the ground repeatedly." (KH 85a/4)

The verb has been used from Kipchak Turkish onward in the historical periods of Turkic.

Baḳ- "to look, to see" (< *baḳ-* "to look," EDPT 311)

güneşe ḳarşu dursa gözini yumġay baḳmaġay "If (the horse) stands facing the sun, it closes its eyes and cannot look (because of the sunlight)." (KH 70a/7)

The earliest attestation of the verb is found in Old Uighur Turkish texts: Old Turkic ∅; Old Uighur *bak-* "to look" (AY10 745; Ayazlı, 2016, p. 67); Karakhanid *baġ-* "to look" (TİEM 393v/9); *baḳ-* "to look" (KB 1857; DLT 272/238); "to look, to see" (AH 99; TİEM 57v/3); Khwarezm *baḳ-* "to look, to see" (NF 436/7; HTM 14a/11); "to look" (ME 23/6; MM 29/3; HŞ 1388; MN 11); "to look after, to watch over, to guard" (HKT 450a/6).

Bas- "to step on, to tread, to trample" (< *bas-* "to press, to crush, to oppress, to raid," EDPT 370)

aṭnıŋ ayaġı ḳapuġḳa bastı "The horse's foot stepped on the gate." (KSE 119b/15)

egri basıp yürise şebkördür "If (the horse) walks with an uneven gait, it is night-blind." (KH 70a/5)

basıp helâk ėdgen "(A horse) that tramples and causes harm/kills." (KFT 204b/36)

kim yürigende taḳı anıŋ kibi basġay "So that when it walks, it steps like that." (BV 12a/3)

The verb has been used with various meanings throughout the historical periods of Turkic since Old Turkic: Old Turkic *bas-* "to press, to raid; to bury" (KT D 31; BK D 30); Old Uighur *bas-* "to press" (AY6 433; AY10 1128); "to defeat, to weaken" (AY4 2858); "to overcome" (AY8 843); Karakhanid *bas-* "to press" (KB 2028); "to collapse upon, to destroy" (TİEM 302r/3); "to press down upon" (DLT 269/236); Khwarezm *bas-* "to press; to attack, to assault, to defeat" (NF 279/4); "to press" (ME 18/4; MM 197/3); "to press; to raid, to defeat" (KE 77v/4); "to step on, to press upon something, to raid" (HŞ 4468); "to set foot" (HKT 402a/5; MN 226); "to trample underfoot" (İML 113).

Batur- "to immerse, to dip" (< *bat-* "to sink, to penetrate" + *(u)r*, EDPT 308)

suw içgende burnını suwġa baturur "When (the horse) drinks water, it dips its nose into the water." (BV 13a/5)

The verb occurs with various meanings throughout the historical periods of Turkic beginning with Old Uighur: Old Turkic ∅; Old Uighur *batur-* “to immerse, to hide, to conceal” (Wilkens, 2021, p. 151); Karakhanid *batur-* “to immerse” (KB 2530; TİEM 6v/6); “to drown” (RKT 28/16b3); “to immerse someone or something in water, etc.” (DLT 306/252); Khwarezm *batur-* “to immerse, to drown” (KE 72r/9); “to insert, to dip into water” (ME 5/8); “to cause to drown, to immerse, to insert” (HKT 540b/4); “to immerse, to dip in water” (HTM 88a/7).

Boġuzı tutul- “(of a horse) to have its throat obstructed, to develop swelling in the throat” (< *boġuz/boġaz* “throat, gullet,” EDPT 322 + *-ı* + < *tut-* “to hold” + *(u)l-*, EDPT 456)

boġuzı tutulur yėmin yėmes “Its throat becomes obstructed and it cannot eat its feed.” (BV 43b/8)

The verb has been used from the Kipchak Turkish period onward in the historical periods of Turkic.

Bük- “to bend, to flex” (< *bük-* “to bend, to become bent,” EDPT 324)

bir ėli öze turup birin bükmese “If (the horse) stands on one leg and does not bend the other.” (BV 13a/1)

The earliest attestation of the verb is found in Old Uighur Turkish texts: Old Turkic ∅; Old Uighur *bük-* “to bend” (Mait. 103, 10); Karakhanid *bük-* “to bend down toward the ground, to crouch” (DLT 273/239); Khwarezm *bük-* “to bend” (KE 206v/18; HŞ 2929); “to bend, to fold” (İML 112).

Büklü- “(of a horse) to prance or leap instead of walking properly” (İH 8/10) (< *bük-* “to bend, to become bent,” EDPT 324 + *-ül-*)

The verb has been used from the Kipchak Turkish period onward in the historical periods of Turkic.

Cimâʻ ḳıl- “to mate, to copulate (of a horse)” (< Ar. *cimâʻ* “sexual intercourse, copulation” + < Tr. *ḳıl-* “to do, to make,” EDPT 616)

cimâʻ ḳıldı ḳısraḳġa aṭ “The stallion mated with the mare.” (KE 40b/6)

The verb is attested from the Khwarezm Turkish period onward in the historical periods of Turkic: Old Turkic ∅; Old Uighur ∅; Karakhanid ∅; Khwarezm *cimâʻ ḳıl-* “to have sexual intercourse, to copulate” (HKT 105a/8).

Çeyne- “to chew, to crush between the teeth” (< *çey* “onomatopoeic sound” + *-ne-*, Karahan, 2006, p. 109–110)

çeynedi aṭ yügenni “The horse chewed the bit/reins.” (KE 41b/2)

ʻaliḳ çeynemekden zaḥmet görür “(The horse) suffers difficulty while chewing its feed.” (KH 76a/4)

The verb has been used from the Kipchak Turkish period onward in the historical periods of Turkic: Old Turkic ∅; Old Uighur ∅; Karakhanid ∅; Khwarezm *çeyne-* “to chew” (NF 33/15; KE 11v/6; MM 298/1); “to crush with the teeth, to chew” (İML 115).

Çolġaştur- “to entwine, to wrap around” (< *çulga-* “to wrap, to bind,” EDPT 420 + *-ş-* + *-tur-*)

ḳaçan yürinse ėki ėlini liff eyler yaʻni çolġaşturur “Whenever (the horse) walks, it crosses its two legs, that is, it entwines them around each other.” (BV 16b/17)

The verb is attested from the Kipchak Turkish period onward in the historical periods of Turkic.

Çök- “to crouch, to kneel” (< *çök-* “to kneel,” EDPT 413)

aṭ ol çanaḳdan içse ėki ėlin çökmese “If the horse drinks from that bowl without bending/kneeling on its two forelegs.” (BV 12b/25)

The verb has been used with various meanings throughout the historical periods of Turkic since Old Uighur: Old Turkic ∅; Old Uighur *çök-* “to collapse, to descend to a lower level” (AY8 1438); “to collapse” (AY4 2164); Karakhanid *çök-* “to collapse” (KB 5457; TİEM 291v/5); “to kneel” (RKT 31/27a/2); “(of humans or animals) to kneel; (of an object) to sink in water” (DLT 275/239); Khwarezm *çök-* “to kneel, to squat” (NF 40/15); “to crouch, to squat” (KE 220v/21); “to bend, to kneel, to crouch” (MM 276/4); “to sit down” (ME 220/2); “to collapse” (HŞ 2072; HTM 134b/3); “(of a bird) to circle in flight, to soar” (ME 83/1).

Dişle- “to bite” (< *tiş* “tooth” + *-le-*, EDPT 564)

ol at bir kişini dişlese helâk ėdse “If that horse bites a person and kills him.” (KFT 204a/31)

ḳatına kim kėlse tişler “It bites anyone who comes near it.” (BV 17a/18)

The earliest attestation of the verb is found in Karakhanid Turkish texts: Old Turkic ∅; Old Uighur ∅; Karakhanid *tişle-* “to bite” (KB 4601); “to bite with the teeth” (DLT 573/471); Khwarezm *tişle-* “to bite” (HŞ 1386).

Depret- “to move, to set in motion” (< *tep(i)re-* “to move, to stir” + *-t-*, EDPT 444)

daḫı ḳuyruġın depretse “And if (the horse) moves its tail.” (KH 99a/5)

The verb has been used throughout the historical periods of Turkic since Old Uighur: Old Turkic ∅; Old Uighur *tepret-* “to swing” (AY4 2879); “to shake, to make tremble” (AY10 1401); Karakhanid *tepret-* “to move, to set in motion” (KB 774); “to activate” (RKT 31/32a3); “to move, to cause (something) to move” (DLT 442/346); Khwarezm *tepret-* “to move, to set in motion, to displace” (NF 140/2); “to set in motion” (KE 26r/19; HTM 294a/2); “to move” (ME 101/2; HŞ 1338); “to move, to stir, to shake” (HKT 557a/3); *tebret-* “to move” (İML 103)

Doḳun- “to touch, to come into contact with” (< *tokı-* “to collide, to strike against something” + *-n-* ; EDPT, 471)

ol at bir kişini dişlese helâk ėdse ya doḳunsa helâk ėdse “If that horse bites a person and kills him, or if it strikes/touches him and kills him.” (KFT 204a/32)

The verb is attested with different meanings throughout the historical stages of Turkic from the Old Uyghur period onwards. It is not attested in Orkhon Turkic. In Old Uyghur, *tokın-* is recorded with the meanings “to encounter, to come face to face with; to be beaten, to be struck” (Wilkens, 2021, p. 727). In Karakhanid Turkic, *toḳın-* occurs with the meanings “to hit, to touch” (DLT 449/353). In Khwarazm Turkic, *toḳın-* is attested with the meaning “to touch” (KE 223v/2).

Düş- “to fall, to shed” (< *düş-* “to alight, to descend, to fall, to tumble to the ground”; EDPT, 560)

ol dört tişleri düşmiş bolur “Its four teeth have fallen out.” (KH 78b/1)

ol ʻilletlerniŋ taḳı biri tişi tüşer “One of those illnesses is that its teeth fall out.” (BV 16b/24)

The verb has been used with various meanings throughout the historical stages of Turkic from the Orkhon period onwards. In Orkhon Turkic, *tüş-* is attested with the meanings “to descend, to die, to go” (KT E 4; T 16). In Old Uyghur, it is recorded with the meanings “to fall, to descend, to alight” (IB 64), “to fall” (PKPH LXI 7; Mait. 86,7; AY7 840; AY6 1070; AY4 2782), and “to fall, to descend from above, to leave one’s place” (AY8 1344). In Karakhanid Turkic, *tüş-* occurs with the meanings “to fall, to descend” (KB 523), “to descend, to alight” (AH 177), “to fall, to befit, to be appropriate” (TİEM 166r/9), “to descend, to collapse” (RKT 34/45a/3), and “to fall, to descend” (DLT 270/237).

In Khwarazm Turkic, *tüş-* is attested with the meanings "to fall, to collapse, to dismount from a riding animal, to fall to one's share" (NF 175/14), "to fall; to dismount from a riding animal; to camp" (KE 193v/13), "to fall" (ME 19/1; MM 30/3; MN 87; HTM 313b/7), "to fall, to appear before someone, to fall from a horse or similar mount" (HŞ 1373), and "to fall, to prostrate oneself, to collapse, to be ruined" (HKT 322b/4). The form *düş-* is also recorded in İML with the meanings "to descend, to fall" (İML 116).

Düzül- "to be arranged in a row, to emerge in sequence" (< *tiz-* "to arrange in a row" + *-(I)l-*; EDPT, 575)

dört yıldan ṣoŋra çıḳmış tişleri düzülmiş bolur "After four years, its erupted teeth have become fully aligned." (KH 78b/4)

The earliest attestation of the verb is found in Old Uyghur texts. It is not attested in Orkhon Turkic. In Old Uyghur, *tizil-* is recorded with the meanings "to be arranged in rows, to be lined up" (Wilkens, 2021, p. 724). In Karakhanid Turkic, *tizil-* occurs with the meaning "to be arranged in rows" (KB 5676; TİEM 97v/5; DLT 123/109). In Khwarazm Turkic, the forms *tizil-* "to be arranged in rows" (HŞ 1430), *dizil-* "to be arranged in rows" (ME 133/2), and *tüzül-* "to be arranged in rows" (KE 249v/11; ME 157/3; HŞ 1982) are attested.

Ėmgen- "to suffer, to undergo hardship" (< *ėm* "medicine; figuratively, pain" + *-ge-* "to suffer, to experience hardship" (Güner, 2021, p. 241) + *-n-*; EDPT, 160)

na'l vaḳtında yaŋrıtmasa ol aṭ ėmgenür "If the horseshoe is not removed at the proper time, the horse suffers." (BV 3b/1)

The verb is attested throughout the historical stages of Turkic from the Old Uyghur period onwards. It is not attested in Orkhon Turkic. In Old Uyghur, *emgen-* is recorded with the meanings "to suffer pain" (PKPH II 7), "to endure agony" (Mait. 85,7; AY4 378; AY6 133), "to fall into distress, to suffer" (AY8 1578), and "to suffer pain, to endure hardship" (AY10 647). In Karakhanid Turkic, *ėmgen-* occurs with the meanings "to cause pain, to undergo hardship" (TİEM 445v/3) and "to become weary, to suffer hardship" (DLT 126/111). In Khwarazm Turkic, *ėmgen-* is attested with the meanings "to suffer hardship or distress, to exert oneself, to become tired" (NF 113/5), "to undergo hardship, to grieve" (KE 18r/10), "to suffer hardship" (ME 167/4), "to endure suffering" (HŞ 3082), and "to fall into distress, to become exhausted, to grow weary" (HKT 301a/2).

Ėz- "to crush, to chew" (< *ėz-* "to press, to crush, to pulverize"; EDPT, 279)

arpanı aġzında ėzer yutabilmes "It crushes/chews the barley in its mouth but cannot swallow it." (BV 16b/21)

The verb is attested with different meanings throughout the historical stages of Turkic from the Old Uyghur period onwards. It is not attested in Orkhon Turkic. In Old Uyghur, *ez-* is recorded with the meaning "to erase, to destroy" (Wilkens, 2021, p. 268). In Karakhanid Turkic, *ez-* occurs with the meanings "to crush, to scrape, to strip off" (DLT 138/121). In Khwarazm Turkic, *ez-* is attested with the meanings "to crush" (NF 90/6; KE 192r/5) and "to pound into powder, to crush" (İML 107).

Göger- "to turn bluish, to become bruised" (< *kök* "green, blue" + *-er-*; EDPT, 713)

yigirmi yaşasa daḫı yigirmi üç yaşasa tişleri ancılayın gögerür "When it reaches the age of twenty or twenty-three, its teeth become bluish like that." (KH 79b/9)

The verb is attested throughout the historical stages of Turkic from the Old Uyghur period onwards. It is not attested in Orkhon Turkic. In Old Uyghur, *köker-* is recorded with the meanings "to turn blue, to become bluish, to become bruised" (Wilkens, 2021, p. 401). In Karakhanid Turkic, *köker-* occurs with the meaning "to become greyish, to take on the colour of the sky" (DLT 311/256).

In Khwarazm Turkic, *köger-* is attested with the meanings "to sprout, to emerge, to turn blue, to become mouldy" (ME 162/5), while *köker-* is recorded with the meanings "to turn green, to sprout, to become verdant" (KE 227r/5).

Gör- "to see" (< *kör-* "to see, to look"; EDPT, 736)

ḳarşudan geleni görmegey güneşden ötrü "It cannot see one approaching from the front because of the sun." (KH 70a/8)

The verb is attested throughout the historical stages of Turkic from the Orkhon period onwards. In Orkhon Turkic, *kör-* is recorded with the meanings "to see, to obey, to be subject to" (KT E 11; T 26; BK N 8). In Old Uyghur, *kör-* occurs with the meanings "to see, to look" (IB 21; PKPH III 8; Mait. 89,19) and "to see" (AY4 1302; AY10 599; AY6 996; AY7 651). In Karakhanid Turkic, *kör-* is attested with the meanings "to see, to look" (KB 926; TİEM 219v/6; DLT 187/160), "to see" (AH 219), and "to see, to notice" (RKT 31/16b/2). In Khwarazm Turkic, *kör-* is recorded with the meanings "to see, to look, to be exposed to, to hold responsible" (NF 12/13), "to see, to look" (KE 144v/5), "to see, to regard" (ME 111/3), "to see" (MM 25/2; HŞ 3876; HTM 14a/12), and "to see, to look at" (HKT 361a/2).

Ḥâyil bol- "to be barren (of a mare)" (< Ar. *ḥâyil* "a barren female animal" + Tr. *bol-* "to become"; EDPT, 331)

ol ḳısraḳ yine ḥâyil bolur "That mare becomes barren again." (BV 13b/23)

The verb phrase is attested in the historical stages of Turkic from the Kipchak period onwards.

Isır- "to bite" (< *ıs-* "to bite" + *-ır-*; EDPT, 251)

ısırdı eşek "The donkey bit (someone)." (KE 10a/3)

The earliest attestation of the verb is found in Old Uyghur texts. It is not attested in Orkhon Turkic. In Old Uyghur, *ısır-* is recorded with the meanings "to bite, to gnaw" (Wilkens, 2021, p. 291). In Karakhanid Turkic, *ısır-* occurs with the meaning "to bite" (KB 3399; TİEM 49v/6; RKT 25/1a2; DLT 98/11). In Khwarazm Turkic, *ısır-* is attested with the meaning "to bite" (NF 250/16; HKT 63a/7), while the variant *yısır-* is recorded with the same meaning in İML (122).

İç- "to drink, to swallow" (< *iç-* "to drink"; EDPT, 19)

aḳan su içer bolsa ölür "If it drinks running water, it dies." (KH 84b/4)

eger ol aṭ ol çanaḳdan içse "If that horse drinks from that bowl." (BV 12b/25)

The verb is attested throughout the historical stages of Turkic from the Old Uyghur period onwards. It is not attested in Orkhon Turkic. In Old Uyghur, *iç-* is recorded with the meaning "to drink" (IB 17; Mait. 71,59; AY10 1274). In Karakhanid Turkic, *iç-* occurs with the meaning "to drink" (KB 814; AH 262; TİEM 31v/2; RKT 31/10b2; DLT 92/86). In Khwarazm Turkic, *iç-* is attested with the meaning "to drink" (NF 369/10; KE 170v/20; ME 201/7; MM 299/1; HKT 330a/6; HŞ 2611).

İncin- "to be hurt, to suffer discomfort" (<*inci-* "to be hurt, to become weary, to suffer hardship" + *-n-*)

zaḥmet çėküp incinür "It suffers hardship and becomes distressed." (KH 92b/5)

The verb is attested in the historical stages of Turkic from the Kipchak period onwards.

Ḳaç- "to flee, to move away" (< *ḳaç-* "to flee, to move away"; EDPT, 589)

nāgāh aṭ ḳaçsa yā ürkse "If the horse suddenly flees or is startled." (MG 63b/4)

ḳısraḳ balasından ḳaçsa “If the mare moves away from her foal.” (BV 14a/15)

ol aṭlar bizden ḳaçar “Those horses flee from us.” (KSE 140a/14)

The verb is attested throughout the historical stages of Turkic from the Orkhon period onwards. In Orkhon Turkic, *kaç-* is recorded with the meaning “to flee” (O 9). In Old Uyghur, *kaç-* occurs with the meanings “to flee” (Mait. 86,6; AY4 2440) and “to flee, to move away” (AY10 603). In Karakhanid Turkic, *ḳaç-* is attested with the meanings “to flee, to avoid, to beware” (KB 3502), “to flee” (AH 196; TİEM 215v/7), and “to flee, to escape” (DLT 194/166). In Khwarazm Turkic, *ḳaç-* is recorded with the meaning “to flee” (NF 155/13; KE 12v/1; ME 211/3; HŞ 3440; İML 116; HTM 430b/5), while the variant *ḳaş-* is likewise attested with the meaning “to flee” (NF 74/5; HŞ 2959).

Ḳarar- “to become black, to darken” (< *ḳara* “black” + *-r-*; EDPT, 663)

toġurmaḳḳa yaḳın bolsa emçekleri ḳararur “When it is close to giving birth, its teats become dark.” (BV 13b/18)

altıncı yılda dişleriŋ başları ḳararur bolur “In the sixth year, the tips of its teeth become dark.” (KH 78b/7)

The earliest attestation of the verb is found in Old Uyghur texts. It is not attested in Orkhon Turkic. In Old Uyghur, *karar-* is recorded with the meaning “to become dark” (AY10 325). In Karakhanid Turkic, *ḳarar-* occurs with the meanings “to become dark, to begin to darken” (DLT 307/253) and “to become dark” (KB 5029; TİEM 48r/7). In Khwarazm Turkic, *ḳarar-* is attested with the meaning “to become dark” (KE 36v/3; NF 66/9; HKT 61b/1; HTM 27a/4), and “to become black, to become dark” (ME 163/3).

Ḳarı- “to grow old” (< *ḳarı-* “to grow old, to become aged, to become old”; EDPT, 645)

ḳarıdı aṭ “The horse grew old.” (KE 30b/6)

The verb is attested throughout the historical stages of Turkic from the Orkhon period onwards. In Orkhon Turkic, *karı-* is recorded with the meaning “to grow old” (KÇ 3). In Old Uyghur, *karı-* occurs with the meaning “to become old” (Mait. 43,14). In Karakhanid Turkic, *ḳarı-* is attested with the meanings “to grow old” (AH 306; DLT 560/461), “to become aged, to grow old” (KB 4689), and “to become old” (AH 306). In Khwarazm Turkic, *ḳarı-* is recorded with the meanings “to grow old, to become aged” (NF 433/7; KE 216v/11), “to grow old, to become elderly” (ME 77/3; MM 359/4), “to grow old” (HŞ 4240; HTM 48a/9), and “to become elderly” (İML 110).

Ḳaşı- “to scratch” (< *ḳaşı-* “to scratch, to scrape”; EDPT, 671)

ol aṭ aġzı birle ol yėrni ḳaşımasun “The horse should not scratch that place with its mouth.” (BV 22a/2)

The verb is attested throughout the historical stages of Turkic from the Old Uyghur period onwards. It is not attested in Orkhon Turkic. In Old Uyghur, *kaşı-* is recorded with the meaning “to scratch” (Wilkens, 2021, p. 342). In Karakhanid Turkic, *ḳaşı-* occurs with the meaning “to scratch” (DLT 562/463). In Khwarazm Turkic, *ḳaşı-* is attested with the meaning “to scratch” (NF 331/1; MM 120/1; HŞ 1928; İML 122).

Ḳaşın- “to urinate (of a horse)” (< *ḳaşa-* “to urinate” + *-n-*; EDPT, 673)

aṭ ḳaşındı “The horse urinated.” (TA 13b/8)

The verb is attested in the historical stages of Turkic from the Kipchak period onwards.

Ḳaşın- “to scratch oneself” (< *ḳaşı-* “to scratch” + *-n-*; EDPT, 671)

ḳaçan at çoḳ ḳaşınsa sevdâlu bolur “If a horse scratches itself excessively, it is afflicted with melancholic disease.”

The verb is attested throughout the historical stages of Turkic from the Kipchak period onwards.

Ḳaşın- “to scratch oneself” (< *ḳaşı-* “to scratch” + *-n-*; EDPT, 671)

The verb is attested throughout the historical stages of Turkic from the Karakhanid period onwards. It is not attested in either Orkhon or Old Uyghur Turkic. In Karakhanid Turkic, *kaşın-* is recorded with the meaning “to scratch oneself” (DLT 135/118). In Khwarazm Turkic, *ḳaşın-* is attested with the meaning “to scratch oneself” (ME 183/5).

Kemiş- “to leave, to let fall, to cast aside” (< *kemiş-* “to throw, to abandon, to leave”; EDPT, 724)

‘alefin kemişür bolur “It has left/cast aside its fodder.” (KH 94b/1)

The verb is attested with different meanings throughout the historical stages of Turkic from the Old Uyghur period onwards. It is not attested in Orkhon Turkic. In Old Uyghur, *kemiş-* is recorded with the meanings “to leave, to throw away, to abandon” (AY10 205) and “to abandon, to throw, to cast” (AY6 679; AY8 1349; Mait. 70,26). In Karakhanid Turkic, *kemiş-* occurs with the meanings “to cast, to throw out, to leave” (KB 1572), “to throw” (AH 282), “to throw, to leave, to put” (TİEM 231r/6; RKT 30/77a1), and “to hurl” (DLT 324/264). In Khwarazm Turkic, *kemiş-* is attested with the meanings “to throw, to pour out, to leave” (NF 358/11), “to throw, to put” (KE 7v/6), “to throw” (ME 84/4), “to leave, to drive, to spread” (MM 88/2), “to drop, to leave, to throw” (İML 104), and “to throw, to leave” (HKT 227a/6).

Ḳızar- “to become red” (< *ḳız* “hot, glowing” + *-ar-* “to become red”; EDPT, 685)

daḫı gözi ḳızarur “Its eyes also become red.” (KH 90b/8)

The verb is attested throughout the historical stages of Turkic from the Karakhanid period onwards. It is not attested in either Orkhon or Old Uyghur Turkic. In Karakhanid Turkic, *ḳızar-* is recorded with the meanings “to become red” (KB 3283) and “to redden” (DLT 307/254). In Khwarazm Turkic, *ḳızar-* is attested with the meaning “to become red” (NF 66/8; KE 36v/1; ME 162/6; HŞ 581).

Kızıl bol- “to become red” (< *kız* “hot, glowing” + *-(I)l*; EDPT, 683 + *bol-* “to become”; EDPT, 331)

daḫı sidügi ḳızıl bolur “Its urine also becomes red.” (KH 91a/1)

The verb phrase is attested throughout the historical stages of Turkic from the Karakhanid period onwards. It is not attested in Orkhon or Old Uyghur Turkic. In Karakhanid Turkic, *ḳızıl bol-* is recorded with the meaning “to become red, to have turned red” (KB 4499). In Khwarazm Turkic, *ḳızıl bol-* is attested with the same meanings “to become red, to have turned red” (KE 27r/6; ME 162/6; NF 179/13).

Kişine- “to neigh (of a horse)” (< *kişen* “hobble, fetter” + *-e-*; EDPT, 754)

yılkı kişineydir “The horse is neighing.” (CC 57a/4)

The earliest attestation of the verb is found in Old Uyghur texts. It is not attested in Orkhon Turkic. In Old Uyghur, *kişine-* is recorded with the meaning “to neigh” (Wilkens, 2021, p. 386). In Karakhanid Turkic, *kişne-* is attested with the meaning “to neigh” (DLT 124/110). The verb has not been attested in the Khwarazm Turkic sources consulted.

Kişne- “to neigh (of a horse)” (< *kişen* “hobble, fetter” + *-e-*; EDPT, 754)

kişnedi “It neighed.” (of a horse) (TZ 23a/4)

aṭ kişnedi “The horse neighed.” (TA 13b/7)

kişnedi aṭ “The horse neighed.” (KE 7b/7)

kişnedi “It neighed.” (of a horse) (Kİ 50/7)

The verb is attested throughout the historical stages of Turkic from the Old Uyghur period onwards. It is not attested in Orkhon Turkic. In Old Uyghur, *kişine-* is recorded with the meaning “to neigh” (Wilkens, 2021, p. 386). In Karakhanid Turkic, *kişne-* is attested with the meaning “to neigh” (DLT 124/110). The verb has not been attested in the Khwarazm Turkic sources consulted.

Ḳorla- “(of a horse) to produce a throaty sound upon seeing its feed bag” (İH 31/21) (< *kor* “onomatopoeic sound” + *-la-*)

The verb has been identified as being attested from the Kipchak period onwards.

Körse- “to become sexually aroused, to come into heat” (< *kör-* “to see” + *-se-*; EDPT, 746)

körsedi tişi eşek “The female donkey came into heat / desired to

The earliest attestation of the verb is found in Karakhanid Turkic texts. It is not attested in either Orkhon or Old Uyghur Turkic. In Karakhanid Turkic, *körse-* is recorded with the meanings “to wish to see, to long to see” (DLT 143/125). In Khwarazm Turkic, *körse-* is attested with the meaning “to wish to see” (KE 83r/17).

Kötür- “to prick up (the ears of a horse or donkey); to carry (a foetus); to lift, to raise” (< *kötür-* “to lift, to raise up”; EDPT, 706)

kötürdi eşek iki ḳulaḳını “The donkey pricked up both its ears.” (KE 46b/1)

ḳısraḳ yükli bolsa on bir ay buçuk kötürür “If the mare is pregnant, she carries the foal for eleven and a half months.” (BV 13b/25)

ėki tizini yuḳaru kötürür “It raises both its knees upward.” (BV 16b/15)

The verb is attested with different meanings throughout the historical stages of Turkic from the Orkhon period onwards. In Orkhon Turkic, *kötür-* is recorded with the meaning “to lift up, to raise” (KT E 11; BK E 10). In Old Uyghur, *kötür-* occurs with the meanings “to raise” (AY8 691), “to carry away” (Mait. 75,34), and “to lift, to carry, to raise up” (Ayazlı, 2016, p. 165). In Karakhanid Turkic, *kötür-* is attested with the meanings “to carry, to lift, to raise, to remove” (KB 3790), “to lift, to raise, to undertake” (AH 221), “to lift, to take away” (TİEM 176r/6), “to carry, to bear, to gain” (RKT 30/39a/3), and “to lift” (DLT 288/245). In Khwarazm Turkic, *kötür-* is recorded with the meanings “to lift, to carry, to take away; to remove, to destroy” (NF 8/11), “to carry away, to lift, to raise” (KE 88r/16), “to lift, to endure” (ME 52/5), “to carry away” (HŞ 2303), and “to raise, to lift, to carry” (MM 283/4; HKT 39a/5; HTM 65b/12).

Ḳulaḳ şal- “(of a horse) to lower its ears” (< *ḳulaḳ* “ear”; EDPT, 621 + *sal-* “to let down, to lower”; EDPT, 824)

ḳulaḳların şalıp sovuḳ nefes burnından çıḳar bolur “It lowers its ears and exhales cold breath through its nostrils.” (KH 95a/4–5)

The verb phrase is attested throughout the historical stages of Turkic from the Kipchak period onwards.

Ḳulna- “to foal, to give birth to a foal” (< *ḳulun* “foal” + *-a-*; EDPT, 623)

ḳulnadı “It foaled / gave birth to a foal.” (Kİ 81/6)

The verb is attested throughout the historical stages of Turkic from the Karakhanid period onwards. It is not attested in either Orkhon or Old Uyghur Turkic. In Karakhanid Turkic, *kulna-* is recorded with the meanings "to foal, to give birth to a foal" (DLT 482/386). The verb has not been attested in the Khwarazm Turkic sources consulted.

Ḳulunla- "to foal, to give birth to a foal" (< *ḳulun* "foal" + *-la-*; EDPT, 624)

bėltirdegi bėş ḫuvluk bėşi bile kulunlamış "All five mares at the crossroads have foaled." (CC 60b/38)

The earliest attestation of the verb is found in Old Uyghur texts. It is not attested in Orkhon Turkic. In Old Uyghur, *kulunla-* is recorded with the meaning "(of a horse) to give birth to a foal" (IB 5). In Karakhanid Turkic, *kulunla-* occurs with the meanings "to foal, to give birth (of a mare)" (DLT 482/386). In Khwarazm Turkic, *ḳulunla-* is attested with the meaning "(of a horse) to give birth to offspring" (KE 176v/12).

Ḳuşa- "to bind together, to join, to encircle" (<?)

ėki art ayaḳını biri birine ḳuşar "It draws its two hind legs together." (lit. "joins/binds them together") (BV 12a/15)

The verb is attested throughout the historical stages of Turkic from the Khwarazm period onwards. It is not attested in Orkhon, Old Uyghur, or Karakhanid Turkic. In Khwarazm Turkic, *ḳuşa-* is recorded with the meaning "to surround, to encircle" (ME 179/7).

Liff eyle- "to wrap, to entwine" (< Ar. *liff* "thread, cord"; OTAL, 551 + Tr. *eyle-* "to do, to make"; EDPT, 273)

ḳaçan yürinse ėki ėlini liff eyler ya'ni çolġaşturur "Whenever it begins to walk, it entwines its two legs, that is, wraps one around the other." (BV 16b/17)

The verb phrase is attested throughout the historical stages of Turkic from the Kipchak period onwards.

Nefes al- "(of a horse) to breathe" (< Ar. *nafas* "breath"; OTAL, 817 + Tr. *al-* "to take"; EDPT, 124)

atıŋ nefesin alsun tiŋlensün "Let the horse catch its breath and rest." (MG 16a/3)

daḫı güc bile nefes alur "It also breathes with difficulty." (KH 92b/4)

The verb phrase is attested throughout the historical stages of Turkic from the Kipchak period onwards.

Nefesi dutul- "(of a horse) to have one's breath cut off, to be unable to breathe" (< Ar. *nafas* "breath"; OTAL, 817 + Tr. *tut-* "to hold" + *-(U)l-*; EDPT, 456)

nefesi dutulur "Its breathing becomes obstructed." / "Its breath is cut off." (KH 92b/4)

The verb phrase is attested throughout the historical stages of Turkic from the Kipchak period onwards.

Otla- "to graze" (< *ot* "grass, herb" + *-la-*; EDPT, 57)

otladı kölik otlaġda "The riding/pack animal grazed in the pasture." (KE 95b/1)

The earliest attestation of the verb is found in Old Uyghur texts. It is not attested in Orkhon Turkic. In Old Uyghur, *otla-* is recorded with the meaning "to graze" (Wilkens, 2021, p. 517). In Karakhanid Turkic, *otla-* occurs with the meaning "to graze" (DLT 145/126; TİEM 239r/1). In Khwarazm Turkic, *otla-* is attested with the meaning "to graze" (NF 298/11; KE 139v/10; ME 137/5; HŞ 344).

Oyna- “to play, to move about” (< *oyun* “game, play” + *-a-*; EDPT, 275)

oynadı aṭ “The horse played / moved about.” (KE 11a/5)

ḳatı segirir oynar “It leaps vigorously and frolics.” (BV 34a/6)

The verb is attested throughout the historical stages of Turkic from the Old Uyghur period onwards. It is not attested in Orkhon Turkic. In Old Uyghur, *oyna-* is recorded with the meaning “to play” (Mait. 32,11). In Karakhanid Turkic, *oyna-* occurs with the meanings “to play” (KB 4184; TİEM 121v/7), “to amuse oneself, to play, to spend time pleasantly” (RKT 36/71b1), and “to play” (DLT 379/298). In Khwarazm Turkic, *oyna-* is attested with the meanings “to play, to frolic” (NF 183/11), “to play” (KE 68v/4; ME 112/8; MM 264/3; HŞ 1419), and “to play, to amuse oneself” (HKT 356b/5; HTM 93b/5).

Ögre- (<?) “(of an animal) to come into heat, to seek a mate”

ögredi aṭ “The horse came into heat / sought a mate.” (KE 40b/6)

The verb is attested throughout the historical stages of Turkic from the Kipchak period onwards.

Ögren- “to become accustomed to, to learn” (< *ög(ü)re-* “to train, to educate” + *-n-*; EDPT, 114)

yüke ögrendi eşek “The donkey became accustomed to carrying loads.” (KE 14a/3)

at mihmâzġa ögrenür bolsa yaman bolur “If a horse becomes accustomed to the spur, it is undesirable.” (KH 101b/1)

The earliest attestation of the verb is found in Old Uyghur texts. It is not attested in Orkhon Turkic. In Old Uyghur, *ögren-* is recorded with the meaning “to become accustomed” (Mait. 74,25). In Karakhanid Turkic, *ögren-* occurs with the meaning “to learn” (KB 1680; TİEM 12v/1; DLT 131/115). In Khwarazm Turkic, *ögren-* is attested with the meanings “to learn, to become accustomed” (NF 223/6; KE 22v/1), “to learn” (ME 134/1; MM 334/2; HŞ 3828), “to learn, to acquire a habit” (HKT 14b/9), and “to learn, to train” (HTM 169b/5).

Öksür- “to cough (of a horse)” (< *ös* “onomatopoeic sound” + *-kür-*)

bu ʿilletden aḫ aḫ diyüp öksürür “As a result of this illness, it coughs, saying ‘ah, ah.’” (KH 84b/3)

The verb is attested throughout the historical stages of Turkic from the Khwarazm period onwards. It is not attested in Orkhon, Old Uyghur, or Karakhanid Turkic. In Khwarazm Turkic, *öksür-* is recorded with the meaning “to cough” (ME 235/7; İML 110).

Öl- “to die” (< *öl-* “to die”; EDPT, 125)

aḳan su içer bolsa ölür “If it drinks running water, it dies.” (KH 84b/4)

The verb is attested throughout the historical stages of Turkic from the Orkhon period onwards. In Orkhon Turkic, *öl-* is recorded with the meaning “to die” (KT N 10; BK N 5). In Old Uyghur, *öl-* occurs with the meanings “to die” (PKPH XVII 6; IB 41; Mait. 16,9; AY10 360; AY4 2553) and “to die, to destroy” (AY8 1407). In Karakhanid Turkic, *öl-* is attested with the meaning “to die” (KB 1487; TİEM 223v/7; RKT 35/43a/3; DLT 33/19). In Khwarazm Turkic, *öl-* is recorded with the meaning “to die” (NF 398/15; ME 131/4; MM 265/1; KE 128v/9; HŞ 1564; HKT 502b/3; HTM 51b/12).

Salındur- “(of a horse) to lower its ears” (< *sal-* “to let down, to lower” + *-(I)n-* + *tur-*; EDPT, 828)

taḳı ėki ḳulaḳını salındurur “It also lowers both its ears.” (BV 36b/23)

The verb is attested throughout the historical stages of Turkic from the Khwarazm period onwards. It is not attested in Orkhon, Old Uyghur, or Karakhanid Turkic. In Khwarazm Turkic, *salındur-* is recorded with the meaning "to cause to hang down, to let droop" (ME 28/7).

Segri- / Sekri- "to leap, to jump" (< *sekri-* "to leap, to jump, to spring"; EDPT, 822)

boynına ṭoḳanġay segrise yaḫşı turur "If it jumps when its neck is touched, it is considered good." (KH 77a/8)

eger aṭ miner ėken sekrise "If the horse jumps while being mounted." (MG 11a/5)

The earliest attestation of the verb is found in Old Uyghur texts. It is not attested in Orkhon Turkic. In Old Uyghur, *sekri-* is recorded with the meanings "to leap, to jump, to spring" (Wilkens, 2021, p. 602). In Karakhanid Turkic, *sekri-* occurs with the meanings "to leap, to jump" (DLT 567/467). In Khwarazm Turkic, *sekri-* is attested with the meanings "to leap, to jump, to spring" (KE 28v/15).

Sėkir- "(of an animal) to mount another animal, to mate" (< *sėkir-* "to leap, to spring"; EDPT, 822)

sėkirdi ėrkek eşek tişi eşekge "The male donkey mounted the female donkey." (lit. "jumped onto the female donkey") (KE 54b/5)

sėkirdi at arḳasınge "The horse jumped onto its back." (KE 55a/1)

The verb is attested throughout the historical stages of Turkic from the Old Uyghur period onwards. It is not attested in Orkhon Turkic. In Old Uyghur, *sėkir-* is recorded with the meanings "to leap, to jump, to spring" (Wilkens, 2021, p. 593). It is not attested in the Karakhanid sources consulted. In Khwarazm Turkic, *sekir-* occurs with the meanings "to run, to set in motion, to charge" (NF 81/3), "to leap, to spring" (KE 190v/18), and "to leap" (HŞ 1071), while the variant *sikir-* is recorded with the meaning "to leap" (İML 114).

Sėkrit- "to leap onto, to mount" (< *sėkri-* "to leap, to jump" + *-t-*; EDPT, 822)

ḳaçan ḳısraḳḳa aygır sikritse "Whenever the stallion mounts the mare." (lit. "jumps onto the mare") (BV 14a/7)

The earliest attestation of the verb is found in Old Uyghur texts. It is not attested in Orkhon Turkic. In Old Uyghur, *sekrit-* is recorded with the meaning "to set in motion" (Wilkens, 2021, p. 602). In Karakhanid Turkic, *sekrit-* occurs with the meaning "to make (a horse) jump across a river or similar obstacle" (DLT 430/336). The verb has not been attested in the Khwarazm Turkic sources consulted.

Selin- (<?) "to hang down, to become pendulous (of a mare's udder)"

emçekiniŋ başı selinse taḳı süt inse içinde balası irkek turur "If the tips of the mare's teats droop and milk begins to flow, the foal in her womb is male." (BV 14a/2)

The verb is attested throughout the historical stages of Turkic from the Kipchak period onwards.

Sıçra- "to leap, to spring" (< *saçra-* "to spurt, to fly (of sparks), to leap"; EDPT, 798)

boynına ṭoḳunġay sıçrasa yaḫşı durur "If it leaps when its neck is touched, it is considered good." (KH 73a/5)

The earliest attestation of the verb is found in Khwarazm Turkic texts. It is not attested in Orkhon, Old Uyghur, or Karakhanid Turkic. In Khwarazm Turkic, *sıçra-* is recorded with the meanings "to escape, to leap" (ME 155/2) and "to leap" (HŞ 4481).

Silkin- "to shake oneself" (< *silk-* "to shake, to shake off" + *-(I)n-*; EDPT, 827)

ḳaçan ḳurısa taḳı silkinse “When it dries and shakes itself.” (İM 142a/4)

The verb is attested throughout the historical stages of Turkic from the Old Uyghur period onwards. It is not attested in Orkhon Turkic. In Old Uyghur, *silkin-* is recorded with the meanings “to shake oneself, to sway” (Ayazlı, 2016, p. 208; Wilkens, 2021, p. 613). In Karakhanid Turkic, *silkin-* occurs with the meaning “to shake oneself” (DLT 389/305). In Khwarazm Turkic, *silkin-* is attested with the meaning “to shake oneself” (KE 133r/12; ME 134/8; HŞ 3865), while the variant *silkün-* is recorded with the same meaning (MM 83/3).

Siy- “to urinate” (< *siḍ-* “to urinate”; EDPT, 799)

ėşek ḳaçan kim siyse otlaġ içinde “Whenever the donkey urinates in the pasture.” (İM 141a/5)

ol ḳısraḳnı yaş ot öze ḳoyġıl siysin “Place that mare on the fresh grass so that it may urinate.” (BV 14a/8)

The verb is attested throughout the historical stages of Turkic from the Old Uyghur period onwards. It is not attested in Orkhon Turkic. In Old Uyghur, *sid-* is recorded with the meaning “to urinate” (Wilkens, 2021, p. 612). In Karakhanid Turkic, *siḍ-* and *sit-* are both attested with the meaning “to urinate” (DLT 413/325). In Khwarazm Turkic, *siy-* is recorded with the meaning “to urinate” (KE 39r/5), while si- occurs with the meanings “to urinate, to pour water” (İML 105) and “to urinate” (HTM 345b/11).

Solı- “to pant, to become out of breath from exertion” (< *solı-* “to breathe heavily”; Özyetgin, 2001, p. 629)

solıdı aṭlar armaḳdın “The horses became out of breath from exhaustion.” (KE 91a/7)

The earliest attestation of the verb is found in Khwarazm Turkic texts. It is not attested in Orkhon, Old Uyghur, or Karakhanid Turkic. In Khwarazm Turkic, *solı-* is recorded with the meanings “to pant, to become weary” (ME 155/8), while the variant *solu-* is attested with the meanings “to pant, to become weary” (İML 60) and “(of a horse) to pant, to become out of breath” (HTM 340a/1).

Suçı- “(of an animal) to resist, to refuse to be mounted, to rear up” (< *suçı-* “(of a horse or ox) to rear, to kick”; EDPT, 795)

suçıdı kölik “The riding/pack animal reared up.” (KE 36a/3)

The verb is attested throughout the historical stages of Turkic from the Old Uyghur period onwards. It is not attested in Orkhon Turkic. In Old Uyghur, *suçı-* is recorded with the meanings “to writhe, to leap high; to boil, to bubble” (Wilkens, 2021, p. 626). In Karakhanid Turkic, *suçı-* occurs with the meanings “to leap, to jump” (DLT 558/460). The verb has not been attested in the Khwarazm Turkic sources consulted.

Suwsa- “to become thirsty” (< *suw* “water” + *-sa-*; EDPT, 793)

nefes ala bilmes suwsar tâḳatı ḳalmas “It cannot breathe, becomes thirsty, and loses its strength.” (BV 8b/20)

The verb is attested throughout the historical stages of Turkic from the Old Uyghur period onwards. It is not attested in Orkhon Turkic. In Old Uyghur, *suvsa-* is recorded with the meaning “to become thirsty” (Mait. 62,13). In Karakhanid Turkic, *suwsa-* occurs with the meanings “to become thirsty” (DLT 143/125; KB 2924; RKT 31/89a3) and “to thirst, to suffer from thirst” (TİEM 234r/8). In Khwarazm Turkic, *suvsa-* is attested with the meaning “to become thirsty” (NF 99/10; KE 69v/10; HKT 308b/8; HKT 340b/4; HTM 134a/2), while the variant *susa-* is recorded with the same meaning (KE 147r/9; HŞ 1690; HTM 185b/6).

Süt in- "(of a mare) for milk to come in" (< *süt* "milk"; EDPT, 798 + *in-* "to descend"; EDPT, 168)

emçekiniŋ başı selinse taḳı süt inse içinde balası irkek turur "If the tips of the mare's teats droop and her milk comes in, the foal in her womb is male." (BV 14a/2)

The verb phrase is attested throughout the historical stages of Turkic from the Kipchak period onwards.

Sütdin aḍır- "to wean" (< *süt* "milk"; EDPT, 798 + *aḍır-* "to separate"; EDPT, 66)

aḍırdı ḳulunı sütdin "She weaned the foal." (KE 61a/7)

The verb is attested throughout the historical stages of Turkic from the Karakhanid period onwards. It is not attested in Orkhon or Old Uyghur Turkic. In Karakhanid Turkic, *sütdin aḍır-* is recorded with the meanings "to separate from milk, to wean" (TİEM 29r/3). In Khwarazm Turkic, *sütdin aḍır-* occurs with the meanings "to separate from milk, to cease giving milk" (NF 349/4).

Sürç- "to stumble, to slip" (< *sürç-* "to stumble, to slip"; EDPT, 845)

sürçti aṭ "The horse stumbled." (KE 56a/2)

The earliest attestation of the verb is found in Old Uyghur texts. It is not attested in Orkhon Turkic. In Old Uyghur, *sürç-* is recorded with the meanings "to slip, to lose one's footing, to stumble" (Wilkens, 2021, p. 638). In Karakhanid Turkic, *sürç-* occurs with the meaning "to stumble" (DLT 626/522). In Khwarazm Turkic, *sürç-* is attested with the meanings "to stumble, to trip" (NF 299/15), "to stumble, to stagger" (KE 234v/18), "to stumble, to fall" (ME 134/3), and "to be on the point of falling after striking one's foot against something" (İML 112).

Şiş- "to swell" (< *şış-* "to swell, to become inflated"; EDPT, 868)

daḫı boġazı şişer "Its throat also swells." (KH 91a/2)

taḳı tizleri taḳı boġunları şişer "Its knees and joints also swell." (BV 36b/24)

The verb is attested throughout the historical stages of Turkic from the Khwarazm period onwards. It is not attested in Orkhon, Old Uyghur, or Karakhanid Turkic. In Khwarazm Turkic, *şiş-* is recorded with the meanings "to swell, to become arrogant, to act proudly" (NF 345/15) and "to swell" (KE 74r/7; HTM 288a/1).

Taġıl- "to become scattered, to fall apart" (< *tıġıl-* "to become scattered, to fall apart"; EDPT, 469)

taḳı ḳuyruḳı tağılur "Its tail also becomes dishevelled/scattered." (BV 36b/25)

The verb is attested throughout the historical stages of Turkic from the Old Uyghur period onwards. It is not attested in Orkhon Turkic. In Old Uyghur, *tagıl-* is recorded with the meaning "to become scattered" (Wilkens, 2021, p. 660). In Karakhanid Turkic, *taḳıl-* occurs with the meanings "to become scattered, to break apart" (TİEM 48r/7). In Khwarazm Turkic, *tağıl-* is recorded with the meaning "to become scattered" (NF 74/4), while the variant *taḳıl-* occurs with the meanings "to become scattered" (ME 163/1) and "to break apart, to become scattered, to become dispersed" (HKT 409a/9).

Taḳırda- "(of a horse) to make a clattering sound while walking" (< *taḳır* "onomatopoeic sound" + *-da-*; EDPT, 471)

taḳırdadı aṭ "The horse made a clattering sound as it walked." (KE 13a/8)

The verb is attested throughout the historical stages of Turkic from the Kipchak period onwards.

Tartıl- "to contract, to shrink" (< *tart-* "to pull" + *-(I)l-*; EDPT, 536)

taḳı ḳarnı tartılur “Its abdomen contracts/shrinks.” (BV 56b/2)

The verb is attested throughout the historical stages of Turkic from the Old Uyghur period onwards. It is not attested in Orkhon Turkic. In Old Uyghur, *tartıl-* is recorded with the meaning “to be pulled” (Wilkens, 2021, p. 679). In Karakhanid Turkic, *tartıl-* occurs with the meaning “(of a rope, etc.) to become stretched” (DLT 381/299). In Khwarazm Turkic, *tartıl-* is attested with the meanings “to be pulled” (ME 160/2; HŞ 3701) and “to be drawn out, to spread” (HKT 569a/1).

Telef bol- “to die, to perish” (< Ar. *telef* “destruction, death”; OTAL, 1069 + *bol-* “to become”; EDPT, 331)

tėrisinden aşıp siŋirine yėtse aṭ telef bolur “If it passes through the skin and reaches the sinew, the horse dies/perishes.” (BV 22b/3)

The verb phrase is attested throughout the historical stages of Turkic from the Kipchak period onwards.

Tep- “to kick” (< *tep-* “to kick, to strike with the foot”; EDPT, 435)

tepti kölik “The riding/pack animal kicked.” (KE 90b/3)

her aṭ kim yaḳındın tiper taḳı yörigende tiper “Every horse kicks both at close range and while walking.” (BV 2b/13)

The earliest attestation of the verb is found in Old Uyghur texts. It is not attested in Orkhon Turkic. In Old Uyghur, *tep-* is recorded with the meanings “to kick, to strike” (Wilkens, 2021, p. 699; Ayazlı, 2016, p. 232). In Karakhanid Turkic, *tep-* occurs with the meanings “to strike, to kick” (KB 974), “to strike” (TİEM 332r/1), “to kick” (RKT 34/63a2), and “to kick, to strike with the foot” (DLT 19/10). In Khwarazm Turkic, *tep-* is attested with the meanings “to kick, to strike with the foot” (KE 47v/15; HŞ 1802), “to strike forcefully, to hit the ground, to tread on, to crush” (HKT 435a/7), and “to deliver a double kick” (İML 120).

Tepün- “to paw, to stamp with the feet” (< *tep-* “to kick, to strike with the foot” + *-(I)n-*; EDPT, 442)

tepündi kölikni iki aḍaḳı birle “The riding/pack animal stamped with both of its feet.” (KE 37a/6)

The verb is attested throughout the historical stages of Turkic from the Old Uyghur period onwards. It is not attested in Orkhon Turkic. In Old Uyghur, *tepin-* is recorded with the meanings “to stamp, to move the hands and feet, to kick” (Wilkens, 2021, p. 699). In Karakhanid Turkic, *tepin-* occurs with the meanings “to kick, to move one’s foot” (DLT 338/273).

Tepret- “to move, to shake” (< *tep(i)re-* “to move, to stir” + *-t-*; EDPT, 444)

başın tepredür bolur “It moves its head.” (KH 95a/3)

The verb is attested throughout the historical stages of Turkic from the Old Uyghur period onwards. It is not attested in Orkhon Turkic. In Old Uyghur, *tepret-* is recorded with the meanings “to swing” (AY4 2879) and “to shake, to cause to tremble” (AY10 1401). In Karakhanid Turkic, *tepret-* occurs with the meanings “to shake, to move” (KB 774), “to set in motion” (RKT 31/32a3), and “to move, to cause an object to shift” (DLT 442/346). In Khwarazm Turkic, *tepret-* is attested with the meanings “to move, to set in motion, to displace” (NF 140/2), “to stir, to set in motion” (KE 26r/19; HTM 294a/2), “to move” (ME 101/2; HŞ 1338), and “to move, to shake, to agitate” (HKT 557a/3), while the variant *tebret-* is recorded with the meaning “to move” (İML 103).

Tėrle- “to sweat” (< *tėr* “sweat” + *-le-*; EDPT, 548)

ėki butı tėrler tėri tamar “Its two thighs sweat, and sweat drips from them.” (BV 38a/10)

The earliest attestation of the verb is found in Old Uyghur texts. It is not attested in Orkhon Turkic. In Old Uyghur, *terle-* is recorded with the meaning "to sweat" (Wilkens, 2021, p. 703; Ayazlı, 2016, p. 234). In Karakhanid Turkic, *terle-* occurs with the meanings "to perspire, to sweat" (DLT 572/471). In Khwarazm Turkic, *tėrle-* is attested with the meaning "to sweat" (KE 245r/5; HŞ 3613).

Tezekle- "to defecate, to foul" (< *tezek* "dung, animal excrement" + *-le-*; EDPT, 575)

tezekledi eşek "The donkey defecated." (KE 51a/5)

taḳı tėzeklese taḳı siyse "If it both defecates and urinates." (İM 467b/2)

taḳı siymes tizeklemes anıŋ ʻilâcı ol turur "If it neither urinates nor defecates, that is its treatment." (BV 38b/25)

The verb is attested throughout the historical stages of Turkic from the Karakhanid period onwards. It is not attested in Orkhon or Old Uyghur Turkic. In Karakhanid Turkic, *tezekle-* is recorded with the meaning "(of a horse, etc.) to defecate" (DLT 593/485). The verb has not been attested in the Khwarazm Turkic sources consulted.

Titret- "to tremble, to shake" (< *titre-* "to tremble" + *-t-*; EDPT, 460)

ėki ayaḳların titredip birbirine sürter bolsa "If it shakes its two legs and rubs them against each other." (KH 82a/1)

The verb is attested throughout the historical stages of Turkic from the Old Uyghur period onwards. It is not attested in Orkhon Turkic. In Old Uyghur, *titret-* is recorded with the meaning "to cause to tremble, to shake" (Wilkens, 2021, p. 724). It is not attested in the Karakhanid sources consulted. In Khwarazm Turkic, *titret-* is recorded with the meaning "to cause to tremble, to shake" (İML 103; ME 1/1).

Tiŋlen- "to rest, to recover" (< *tıŋ* "breath"; EDPT, 512 + *-la-* + *-(I)n-*)

atıŋ nefesin alsun tiŋlensün "Let the horse catch its breath and rest." (MG 16a/4)

The verb is attested throughout the historical stages of Turkic from the Old Uyghur period onwards. It is not attested in Orkhon Turkic. In Old Uyghur, *tınlan-* is recorded with the meaning "to recover, to regain consciousness" (Wilkens, 2021, p. 714). It is not attested in the Karakhanid sources consulted. In Khwarazm Turkic, *tıŋlan-* is recorded with the meaning "to rest" (HŞ 540), while the variant *tiŋlen-* occurs with the meanings "to rest, to become comfortable" (İML 123).

Tişleyici bol- "to be aggressive, to be prone to biting" (< *tiş* "tooth" + *-le-*; EDPT, 564 + *-(y)ici* + *bol-* "to become"; EDPT, 331)

at tişleyici bolsa eyesine az kişi dûst bolur "If a horse is prone to biting, few people become friends with its owner." (KH 80b/9)

The verb phrase is attested throughout the historical stages of Turkic from the Kipchak period onwards.

Toġur- "to give birth" (< *toġ-* "to be born" + *-(U)r-*; EDPT, 472)

ḳısraḳ sekiz ayda toġurur "The mare gives birth after eight months." (BV 14a/1)

The earliest attestation of the verb is found in Old Uyghur texts. It is not attested in Orkhon Turkic. In Old Uyghur, *toġur-* is recorded with the meaning "to give birth" (Mait. 42,13), while the variant *tugur-* occurs with the same meaning (AY4 102). In Karakhanid Turkic, *toġur-* is attested with the meaning "to give birth" (KB 383; DLT 309/254), and the variant *tuġur-* is likewise recorded with the meaning "to give birth" (TİEM 169r/5; RKT 34/40b2). In Khwarazm Turkic, *toġur-* occurs

with the meaning "to give birth" (ME 7/2; HŞ 1472; HKT 431a/4; HTM 328b/7), while the variants *tuġur-* (NF 26/15) and *doġur-* (ME 44/4) are also attested with the same meaning.

Tosunluḳ ḳıl- "to behave wildly, to act aggressively" (< *tosun* "wild, untrained"; EDPT, 555 + *-luḳ* + *ḳıl-* "to do, to make"; EDPT, 616)

tosunluḳ ḳıldı kölük "The riding animal behaved wildly/aggressively." (KE 43b/9)

The verb phrase is attested throughout the historical stages of Turkic from the Kipchak period onwards.

Tök- "to spill, to scatter" (< *tök-* "to spill, to scatter"; EDPT, 477)

arpasını tili birle alabilmes töker "It cannot take the barley with its tongue and spills it." (BV 16b/22)

The verb is attested throughout the historical stages of Turkic from the Orkhon period onwards. In Orkhon Turkic, *tök-* is recorded with the meaning "to spill" (KÇ 17). In Old Uyghur, *tök-* occurs with the meaning "to spill" (AY6 450; AY4 2757; AY7 459; Mait. 109,6). In Karakhanid Turkic, *tök-* is attested with the meanings "to spill" (KB 2381; DLT 273/239) and "to pour, to rain down" (TİEM 10r/5). In Khwarazm Turkic, *tök-* is recorded with the meanings "to spill, to empty, to scatter" (NF 158/13), "to spill" (KE 195v/12; MM 232/3; HŞ 4472; HTM 135a/5), and "to pour out, to spill" (HKT 12a/6).

Turut- "(of a donkey) to raise or prick up its ears" (< *tur-* "to stand upright" + *-(U)t-*; EDPT, 529)

The verb is attested throughout the historical stages of Turkic from the Kipchak period onwards.

Tut- "to hold; (of a mare) to conceive" (< *tut-* "to hold, to grasp, to seize"; EDPT, 451)

at sidügin ṭutamaz "The horse cannot hold its urine." (KH 96b/7)

ėrtesi ol yaş otḳa baḳġıl eger siydügi ḳurumış bolsa tutdı yükli boldı "The next day, look at the fresh grass; if its urine has dried, it has conceived and become pregnant." (BV 14a/9)

The verb is attested throughout the historical stages of Turkic from the Orkhon period onwards with a range of meanings. In Orkhon Turkic, *tut-* is recorded with the meaning "to hold, to seize" (KT E 32; BK E 4). In Old Uyghur, *tut-* occurs with the meanings "to hold" (IB 63; Mait. 24), "to hold, to possess, to take" (PKPH IX 3), "to observe, to fulfil" (AY7 129), "to hold, to grasp, to retain in mind" (AY4 2438), "to continue" (AY8 237), and "to take up" (AY10 1122). In Karakhanid Turkic, *tut-* is attested with the meanings "to hold, to take, to seize" (RKT 35/24b3; DLT 167/144) and "to hold" (KB 717; TİEM 22v/2). In Khwarazm Turkic, *tut-* is recorded with the meanings "to hold, to seize" (NF 7/16; KE 54v/3; HKT 164a/5; HTM 52b/1) and "to hold" (ME 202/7; MM 382/4; HŞ 3779).

Ürk- "to shy away, to become frightened" (< *ürk-* "to shy away, to fear, to be startled," EDPT 221)

nāgāh aṭ ḳaçsa yā ürkse "If the horse suddenly runs away or becomes frightened." (MG 63b/4)

The earliest attestation of the verb dates to the Old Uyghur Turkish period. It is attested throughout the historical periods of the Turkic language as follows: Orkhon ∅; Old Uyghur Turkish *ürk-* "to become frightened" (IB 27; AY10 411); "to become frightened, to fear" (AY4 2181); Karakhanid Turkish *ürk-* "to become frightened, to flee, to run away" (DLT 626/522); "to become frightened" (TİEM 209v/1); Khwarezm Turkish *ürk-* "to become frightened, to fear" (NF 16/15; KE 128v/12); "to become frightened" (ME 211/3; HŞ 2436; HTM 24b/1); "to startle and leap suddenly in fear" (İML 123).

Yala- "to lick" (< *yalga-* "to lick," EDPT 926)

ol anı yalaġay üç gün “The horse should lick it for three days.” (BV 37a/22)

The verb has been attested throughout the historical periods of the Turkic language since the Old Uyghur Turkish period: Orkhon ∅; Old Uyghur Turkish *yalga-* “to lick” (AY10 319; PKPH LXV 7); Karakhanid Turkish *yalġa-* “to lick” (KB 2888; DLT 578/475); *yalwa-* “to lick” (DLT 578/476); Khwarezm Turkish *yala-* “to lick, to wipe with the tongue” (İML 121).

Yapur- “(of a horse or donkey) to prick up its ears” (< *yapur-* “to straighten, to make level, to conceal, to hide,” EDPT 879)

kötürdi eşek iki ḳulaḳını yâ yapurdı “The donkey either pricked up its two ears or lowered/flattened them.” (KE 46b/1)

The verb has been used with different meanings since the Old Uyghur Turkish period: Orkhon ∅; Old Uyghur Turkish *yapır-* “to demolish; to straighten, to make level; to cover, to close” (Wilkens, 2021, p. 865); *yapur-* “to cover, to close” (Ayazlı, 2016, p. 274); Karakhanid Turkish *yapur-* “to conceal, to hide” (DLT 473/378); “to smooth and level a surface” (DLT 473/378); Khwarezm Turkish ∅.

Yarıl- “to split, to crack” (< *yar-* “to split” + *-(I)l-,* EDPT 967)

ayaḳınıŋ bilegi tėrisi yarılur “The skin of the horse’s fetlock splits/cracks.” (BV 32a/12)

The verb has been attested throughout the historical periods of the Turkic language since the Old Uyghur Turkish period: Orkhon ∅; Old Uyghur Turkish *yarıl-* “to split, to break apart” (Mait. 61,7); “to split” (IB 6); Karakhanid Turkish *yarıl-* “to split, to open” (TİEM 389r/4); “to split” (DLT 477/381; KB 6139; RKT 31/33b3); Khwarezm Turkish *yarıl-* “to split, to divide into two, to open” (NF 12/16); “to split, to break apart” (KE 69r/5; HTM 170b/2); “to split” (ME 156/3; HŞ 4483; HKT 509b/1); “to develop a crack” (İML 104).

Yaşa- “to live” (< *yaş* “life, age” + -a-, EDPT 976)

yigirmi dört yaşasa senâyâları ḳararur daḫı güci gider “When the horse reaches the age of twenty-four, its teeth become dark and its strength declines.” (KH 80a/1)

The verb has been attested throughout the historical periods of the Turkic language since the Orkhon Turkish period: Orkhon *yaşa-* “to live” (KT K 2; KÇ 3); Old Uyghur Turkish *yaşa-* “to live” (Mait. 81,54; AY8 839); “to be of a certain age, to live” (PKPH XXIV 4); Karakhanid Turkish *yaşa-* “to live” (KB 6548; DLT 481/385); Khwarezm Turkish *yaşa-* “to live” (NF 101/8; KE 30r/18; HŞ 699).

Yat- “to lie down, to recline” (< *yat-* “to lie down, to recline for sleep, to settle,” EDPT 884)

bilgil kim ḳaçan yatıp aġnasa yaḫşı boldı “Know that when the horse lies down and rolls on the ground, it has recovered.” (BV 38b/6)

The earliest attestation of the verb dates to the Old Uyghur Turkish period. It is attested throughout the historical periods of the Turkic language as follows: Orkhon ∅; Old Uyghur Turkish *yat-* “to lie down” (Mait. 33,52; IB 3); “to be lying down” (PKPH XIX 5); “to lie down, to recline” (AY10 376); Karakhanid Turkish *yat-* “to lie down” (KB 1449; AH 308; TİEM 154r/3); “to lie down, to sleep” (RKT 37/85b3); Khwarezm Turkish *yat-* “to lie down, to remain” (NF 316/2); “to lie down, to scatter” (KE 33r/4); *yat-* “to lie down” (ME 136/1; MM 77/1; HŞ 3004; HKT 81b/6).

Yavaş bol- “to calm down, to become gentle” (< *yavaş* “slow, calm, gentle,” EDPT 880 + < *bol-* “to become,” EDPT 331)

yavaş boldı kölik “The riding/pack animal calmed down.” (KE 43b/9)

The verb has been attested throughout the historical periods of the Turkic language since the Old Uyghur Turkish period: Orkhon ∅; Old Uyghur Turkish *yavaş bol-* "to become gentle, mild-tempered" (Wilkens, 2021, p. 877); Karakhanid Turkish *yavaş bol-* "to become gentle, mild-tempered" (KB 6453); Khwarezm Turkish ∅.

Yavaş ol- "to calm down, to become gentle" (< *yavaş* "slow, calm, gentle," EDPT 880 + < *ol-* < *bol-* "to become," EDPT 331)

yavaş oldı eşek "The donkey calmed down." (KE 14a/3)

The verb has been attested throughout the historical periods of the Turkic language since the Old Uyghur Turkish period: Orkhon ∅; Old Uyghur Turkish *yavaş bol-* "to become gentle, mild-tempered" (Wilkens, 2021, p. 877); Karakhanid Turkish *yavaş bol-* "to become gentle, mild-tempered" (KB 6453); Khwarezm Turkish ∅.

Yė- "to eat" (< *yė-* "to eat," EDPT 869)

yėmin tamâm yėyemes "The horse cannot eat all of its feed." (BV 16b/20)

The verb has been attested throughout the historical periods of the Turkic language since the Orkhon Turkish period: Orkhon *yė-* "to eat" (T 8); Old Uyghur Turkish *ye-* "to eat" (AY10 796; AY8 1451); Karakhanid Turkish *yė-* "to eat, to have a meal" (RKT 29/25a2); "to eat" (DLT 160/139; TİEM 177r/3; KB 164; AH 162); Khwarezm Turkish *yė-* "to eat" (KE 36v/22; ME 137/5; MM 172/1; NF 146/12; HTM 354a/1).

Yıraḳ ḳıl- "to keep apart, to keep at a distance" (< *yıra-* "to become distant" + *-k*, EDPT 963 + < *ḳıl-* "to make, to do," EDPT 616)

ėki art ayaḳını açsa birbirinden yıraḳ ḳılsa "If the horse spreads its two hind legs and keeps them apart from each other." (BV 16/17)

The verb has been attested throughout the historical periods of the Turkic language since the Old Uyghur Turkish period: Orkhon ∅; Old Uyghur Turkish *ırak kıl-* "to remove, to keep at a distance" (Wilkens, 2021, p. 290); Karakhanid Turkish *yıraḳ ḳıl-* "to remove from its place, to drive away" (TİEM 56r/5); Khwarezm Turkish *yıraḳ ḳıl-* "to keep away, to remove" (ME 228/3; NF 260/1; HKT 411a/1).

Yıraḳ baş- "to place far apart" (< *yıra-* "to become distant" + *-k*, EDPT 963 + < *bas-* "to step, to place the foot," EDPT 370)

iki ayaḳını giŋ edip birbirinden yıraḳ başar "The horse spreads its two legs and places them far apart from each other." (KH 85a/6)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkic language since the Kipchak Turkish period.

Yėl- "(of a horse) to amble, to move swiftly" (< *yėl-* "to run, (of a horse) to amble," EDPT 918)

yildi Türkî aṭ "The Turkic horse ran/moved swiftly." (KE 39b/3)

The earliest attestation of the verb dates to the Orkhon Turkish period. It is attested throughout the historical periods of the Turkic language as follows: Orkhon *yel-* "to ride (a horse) swiftly, to gallop" (T 26); Old Uyghur Turkish ∅; Karakhanid Turkish *yėl-* "to run" (KB 1077; AH 11); "(of a horse, etc.) to run" (DLT 472/377); Khwarezm Turkish *yėl-* "to run" (NF 133/7; KE 30v/12; HŞ 3949).

Yinçker- "to become thin, to grow lean" (< *yinçge* "thin, slender," EDPT 945 + *-r-*)

taḳı tėni yinçkerür "The horse's body also becomes thin." (BV 36b/24)

The verb has been attested throughout the historical periods of the Turkic language since the Kipchak Turkish period.

Yiyle- "(of a donkey) to smell, to sniff" (İH 54/33) (< *yıyı* < *yıḍıg* "smell, odor," EDPT 887 + *-la-*)

yıyladı eşek tezekni "The donkey sniffed the dung." (KE 4a/9)

The verb has been attested throughout the historical periods of the Turkic language since the Old Uyghur Turkish period: Orkhon ∅; Old Uyghur Turkish *yıdla-* "to smell, to sniff" (Wilkens, 2021, p. 896); Karakhanid Turkish *yıḍla-* "to smell (something such as musk)" (DLT 579/476); Khwarezm Turkish *yıḍla-* "to smell, to sniff" (NF 400/14; ME 181/1; HŞ 3305); "to smell, to sniff" (KE 25v/19); *yıyla-* "to smell, to sniff" (HŞ 48).

Yiyşi eksil- "to eat less, to lose appetite" (< *yi-* "to eat," EDPT 869 + *-y-* + *-(i)ş* + < *eksi-* "to decrease" + *-l-*, EDPT 117)

ve daḫı yiyşi eksilür "And the horse's appetite also decreases." (KH 80b/1)

The verb has been attested throughout the historical periods of the Turkic language since the Kipchak Turkish period.

Yıġrıl- "to contract, to shrink, to become contracted (of a horse)" (İH 52/31) (< *yıġır-* "to gather together, to contract, to shrink" + *-(ı)l-*, EDPT 906)

aṭnıŋ art ayaḳınıŋ siŋiri yıġrılur "The tendons of the horse's hind legs contract." (BV 31a/6)

The earliest attestation of the verb dates to the Old Uyghur Turkish period. It is attested throughout the historical periods of the Turkic language as follows: Orkhon ∅; Old Uyghur Turkish *yıgrıl-* "to be compressed together, to curl up, to be heaped together" (Wilkens, 2021, p. 898); Karakhanid Turkish *yıġrıl-* "to shrink, to contract" (DLT 489/391); Khwarezm Turkish *yıġrıl-* "to wrinkle, to shrivel" (ME 157/1); "to gather together" (KE 75r/16).

Yum- "to close, to shut" (< *yum-* "to close, to shut," EDPT 934)

kim güneşe ḳarşu dursa gözini yumġay baḳmaġay "If the horse faces the sun, it closes its eyes and cannot look." (KH 70a/7)

ėki közin yumar yaşları tökülür "The horse closes both of its eyes, and tears flow from them." (BV 38a/5)

The verb has been attested throughout the historical periods of the Turkic language since the Old Uyghur Turkish period: Orkhon ∅; Old Uyghur Turkish *yum-* "to close, to shut" (Wilkens, 2021, p. 919); Karakhanid Turkish *yum-* "to close" (KB 648; AH 424); "to close, to shut" (TİEM 34v/9); *yüm-* "to close" (DLT 472/378); Khwarezm Turkish *yum-* "to close, to shut" (NF 429/2); "to close, to shut" (KE 149v/19); "to close" (ME 17/8; HŞ 2645; HKT 42b/6).

Yut- "to swallow" (< *yut-* "to swallow," EDPT 885)

arpanı aġzında ėzer yutabilmes "The horse crushes/chews the barley in its mouth but cannot swallow it." (BV 16b/21)

The verb has been attested throughout the historical periods of the Turkic language since the Karakhanid Turkish period: Orkhon ∅; Old Uyghur Turkish ∅; Karakhanid Turkish *yut-* "to swallow" (KB 6284; DLT 422/331; TİEM 231r/9; RKT 34/38b1); Khwarezm Turkish *yut-* "to swallow" (KE 89v/2; ME 135/2; MM 386/4; İML 119; HŞ 2217; HKT 218a/2).

Yügür- "(of a horse) to run" (< *yügür-* "to run swiftly (of a person, horse, etc.)," EDPT 914)
yügürdi aṭ "The horse ran." (KE 23b/4)

The verb is attested in the historical periods of the Turkic language from Old Turkic onwards: Old Turkic *yügür-* "to walk, to advance, to flow" (KT D 24; BK D 20; T 52); Old Uyghur *yügür-* "to run" (IB 15; Mait. 85, 17; AY4 2440); Karakhanid *yügür-* "to run, to walk" (KB 4923); "to run, to walk rapidly" (TİEM 229r/7); "to run" (DLT 181/155; AH 181; RKT 31/54b3); Khwarezmian *yügür-* "to run" (NF 170/17; ME 12/8; HKT 423a/9; HŞ 1688); "to run, to move quickly" (KE 143r/21); *yükür-* "to run, to rush about" (İML 112)

Yükli bol- "to become pregnant (for a horse)" (< *yük* "load, burden", EDPT 910 + *-li* + < *bol-* "to become, to be", EDPT 331)

ėrtesi ol yaş otḳa bakġıl eger siydügi ḳurumış bolsa tutdı yükli boldı "The next day, look at that fresh grass; if (the horse's) urine has dried, it has conceived and become pregnant." (BV 14a/9)

The verb has been used in the historical periods of Turkic from Karakhanid Turkic onwards: Old Turkic ∅; Old Uyghur ∅; Karakhanid yüklüg bol- "to be pregnant" (RKT 31/9a2); Khwarezmian yüklüg bol- "to be pregnant, to be in foal" (KE 14r/8)

Yüri-/yürü-/yöri- "to walk, to move" (< *yöri-* < *yorı-* "to walk", EDPT 957)

ol at yürise suw öze "If that horse walks on water." (İM 142a/1)

ol çıḳandan ṣoŋra yürimez "(The horse) does not walk after it has gone out." (KH 84b/7)

aŋaru birü yöridi aṭ "The horse walked back and forth." (KE 20b/3)

The verb is attested in the historical periods of the Turkic language from Old Turkic onwards: Old Turkic *yorı-* "to continue (living), to advance with an army, to rebel" (BK D 27; KT D 35; T 23); Old Uyghur *yorı-* "to walk, to go" (PKPH LVII 4; AY7 732); "to walk" (AY10 567; AY8 1422); Karakhanid yorı- "to walk, to wander around" (TİEM 19r/5; RKT 30/47b1); "to walk, to reach" (KB 1583); *yoru-* "to walk, to wander around" (TİEM 436v/8); *yöri-* "to walk" (TİEM 107r/4); *yörü-* "to walk" (TİEM 3v/1); Khwarezmian *yöri-* "to walk, to move" (NF 60/8); "to walk, to move" (KE 9v/17); "to walk" (ME 124/3; MM 398/2); "to walk, to go" (HKT 371a/4); *yörü-* "to walk" (MN 260); yüri- "to walk" (HŞ 2435); *yürü-* "to walk" (İML 115; HŞ 3088)

Zaḫmet çėk- "to suffer hardship, to experience difficulty" (< Ar. *zaḫmet* "trouble, hardship, distress", OTAL 1165 + <Tr. *çėk-* "to suffer, to endure", EDPT 413)

zaḫmet çėküp incinür "(The horse) suffers hardship and becomes distressed." (KH 92b/5)

The verb has been used in the historical periods of Turkic from Khwarezmian Turkic onwards: Old Turkic ∅; Old Uyghur ∅; Karakhanid ∅; Khwarezmian *zaḫmet çėk-* "to suffer hardship, to experience distress" (HŞ 4699)

Zaḫmet gör- "to suffer hardship, to experience difficulty" (< Ar. *zaḫmet* "trouble, hardship, distress", OTAL 1165 + < *kör-* "to see, to experience", EDPT 736)

ve daḫı arpanı çeynemekden zaḫmet görer "(The horse) also suffers hardship from chewing barley." (KH 80a/8)

The verb is attested in the historical periods of Turkic from Kipchak Turkic onwards.

1.3.1.2. Verbs Related to Cattle, Cows, and Camels

Aḍaḳını yėrge ur- "to strike its foot against the ground" (< *aḍak* "foot", EDPT 45 + *ı* + *nı* + < *yėr* "earth, ground, land", EDPT 954 + *ge* + < *ur-* "to strike, to hit", EDPT 194)

urdı tėwe aḍaḳını yerge "The camel struck its foot against the ground." (KE 2a/3/4)

The verb has been used in the historical periods of Turkic from Kipchak Turkic onwards.

Ar- "to become tired" (< *ar-* "to tire, to weaken, to lose strength", EDPT 193)

ardı tėwe yörimekdin "The camel became tired from walking." (KE 14a/9)

çün teveler arıp sökel boldı "The camels became ill because they became tired." (GT 111/10)

The first occurrence of the verb is found in works belonging to the Old Uyghur Turkish period: Orkhon ∅; Uyghur *ar-* "to become tired" (IB 17); Karakhanid *ar-* "to become tired, to become powerless" (DLT 96/89); "to become tired" (AH 309); "to become tired, to lack strength" (RKT 37/2b3); Khwarezm *ar-* "to become tired" (NF 258/6; KE 165v/13; ME 210/3; HŞ 857; HKT 312a/1); "to become tired, to become exhausted" (MM 388/1).

Bozla- "to roar, to become wild" (< *bozla-* "to cry out (for camel)", EDPT 392; OTWF 433)

bozladı "It roared/became wild." (TZ 8b/7)

The verb is attested in the historical periods of the Turkish language from Old Uyghur Turkish onwards: Orkhon ∅; Uyghur *bozla-* "to bellow (for camel)" (Wilkens, 2021, p. 191); Karakhanid bozla- "to cry out, to bellow (for camel)" (DLT 572/471); Khwarezm ∅.

Çaḳır-/çaġır- "to shout, to make a sound" (< *ça* "onomatopoeic sound" + *ḳır-* EDPT 410)

çaġırdı tėwe "The camel shouted/made a sound." (KE 59A/6)

çaḳırdı tėwe "The camel shouted/made a sound." (KE 11b/8)

The verb has been used in the historical periods of the Turkish language from Karakhanid Turkish onwards: Orkhon ∅; Uyghur ∅; Karakhanid *çaġır-* "to call, to address" (TİEM 168v/9); çaḳır- "to call" (RKT 37/54a/3); Khwarezm *çaġır-* "to call, to invite" (İML 104); *çaḳır-* "to shout" (KE 141r/4; HŞ 3123); "to call, to address, to shout" (NF 275/9); "to call" (ME 168/6; HKT 426a/8); "to call, to shout" (HTM 3b/5).

Çök- "to collapse, to kneel down" (< *çök-* "to collapse, to kneel", EDPT 413)

çökti tėwe "The camel collapsed/kneeled down." (KE 41a/6)

The verb has been used with different meanings in the historical periods of the Turkish language from Old Uyghur Turkish onwards: Orkhon ∅; Uyghur *çök-* "to collapse, to descend from its current level" (AY8 1438); "to collapse" (AY4 2164); Karakhanid *çök-* "to collapse" (KB 5457; TİEM 291v/5); "to collapse, to kneel down" (RKT 31/27a/2); "(human, animal) to collapse; (something) to sink in water" (DLT 275/239); Khwarezm *çök-* "to kneel, to squat" (NF 40/15); "to collapse, to squat" (KE 220v/21); "to bend, to kneel, to collapse" (MM 276/4); "to collapse, to sit down" (ME 220/2); "to collapse" (HŞ 2072; HTM 134b/3); "(bird) to fly by turning, to rise" (ME 83/1).

Doġur- "to give birth" (< *toġ-* "to be born" + *(u)r-* EDPT 472)

ol ṣıġır eyesi ḳatında bir buzaḳu doġursa "If that cow gives birth to a calf in the presence of its owner." (KFT 271b/27)

The first occurrence of the verb is found in works belonging to the Old Uyghur Turkish period: Orkhon ∅; Uyghur *toġur-* "to give birth" (Mait. 42, 13); *tugur-* "to give birth" (AY4 102); Karakhanid toġur- "to give birth" (KB 383; DLT 309/254); *tuġur-* "to give birth" (TİEM 169r/5; RKT 34/40b2); Khwarezm toġur- "to give birth" (ME 7/2; HŞ 1472; HKT 431a/4; HTM 328b/7); *tuġur-* "to give birth" (NF 26/15); *doġur-* "to give birth" (ME 44/4).

İç- "to drink, to swallow" (< *iç-* "to drink", EDPT 19)

bir kün bu teve içsün "Let this camel drink one day." (KSE 32b/16)

The verb has been used in the historical periods of the Turkish language from Old Uyghur Turkish onwards: Orkhon ∅; Uyghur *iç-* "to drink" (IB 17; Mait. 71, 59; AY10 1274); Karakhanid *iç-* "to drink" (KB 814; AH 262; TİEM 31v/2; RKT 31/10b2; DLT 92/86); Khwarezm *iç-* "to drink" (NF 369/10; KE 170v/20; ME 201/7; MM 299/1; HKT 330a/6; HŞ 2611).

İçlendür- *"to make pregnant"* (< *içlen-* "to become pregnant; to become filled inside, to develop/mature internally", EDPT 27 + *dür-*)

içlendürdi buġra iŋenni "The male camel impregnated the female camel." (KE 109a/3)

The verb is attested in the historical periods of the Turkish language from Kipchak Turkish onwards.

İŋre- "to groan, to moan (related to camel)" (< *ıŋ* "onomatopoeic sound" + *ra-*, OTWF 469; "to groan, to cry out, to bellow", EDPT 189)

iŋredi iŋen "The female camel groaned." (KE 14b/9)

The verb has been used in the historical periods of the Turkish language from Old Uyghur Turkish onwards: Orkhon ∅; Uyghur *ıŋra-* "to groan, to complain" (Wilkens, 2021, p. 289); Karakhanid ıŋra- "to groan (for camel)" (DLT 73/59); Khwarezm *iŋre-* "to groan" (NF 73/16; HKT 318a/4); "to groan, to roar" (ME 40/2); "to groan, to cry" (HŞ 2271); "to weep and whimper" (MN 376).

Ḳaç- "to run away, to flee" (< *ḳaç-* "to flee", EDPT 589)

ḳaçtı tėwe "The camel ran away." (KE 12a/9)

The verb is found in the historical periods of the Turkish language from Old Turkic onwards: Orkhon *ḳaç-* "to flee" (O 9); Uyghur *kaç-* "to flee" (Mait. 86,6; AY4 2440); "to flee, to move away" (AY10 603); Karakhanid *ḳaç-* "to flee, to avoid, to refrain from" (KB 3502); "to flee" (AH 196; TİEM 215v/7); "to flee, to escape" (DLT 194/166); Khwarezm *ḳaç-* "to flee" (NF 155/13; KE 12v/1; ME 211/3; HŞ 3440; İML 116; 430b/5); *ḳaş-* "to flee" (NF 74/5; HŞ 2959).

Ḳarı- "to grow old" (< ḳarı- "to grow old, to become aged, to become old", EDPT 645)

ḳarıdı iŋen "The female camel grew old." (KE 141a/2)

The verb has been used in the historical periods of the Turkish language from Old Turkic onwards: Orkhon *karı-* "to grow old" (KÇ 3); Uyghur *karı-* "to become old" (Mait. 43, 14); Karakhanid *ḳarı-* "to grow old" (AH 306; DLT 560/461); "to become old, to age" (KB 4689); "to become aged" (AH 306); Khwarezm ḳarı- "to grow old, to become aged" (NF 433/7; KE 216v/11); "to grow old, to become aged" (ME 77/3; MM 359/4); "to grow old" (HŞ 4240; HTM 48a/9); "to become aged" (İML 110).

Ḳarı bol- "to grow old (for animals)" (< *ḳarı-* "to grow old, to become aged, to become old", EDPT 645 + < *bol-* "to become", EDPT 331)

ḳarı boldı inek "The cow grew old." (KE 1b/3)

The verb has been used in the historical periods of the Turkish language from Kipchak Turkish onwards.

Kėl- "to come" (< *kėl-* "to come", EDPT 715)

yarındası teve ṣuvḳa kėldi "The camel came to the water the next day." (KSE 33a/15)

The verb is attested in the historical periods of the Turkish language from Old Turkic onwards: Orkhon *kel-* "to come" (BK D 31; KT D 28); Uyghur *kel-* "to come" (PKPH IV 6; Mait. 20, 19; IB 5, 42; AY4 668; AY6 410; AY7 551; AY8 863); Karakhanid *kėl-* "to come" (KB 3303; AH 157;

DLT 29/16; TİEM 50r/5); "to come, to be ready" (RKT 31/83a2); Khwarezm *kėl-* "to come, to occur" (NF 57/12); "to come" (KE 6v/10; ME 137/2; İML 88); "to come, to appear" (HKT 110b/6).

Ḳıġır- "to make a sound, to shout" (<*ḳı* "onomatopoeic sound" + *ḳır-* OTWF 466; EDPT 612 *kıkı* + *r-*)

ol toprakını ol buzaġuka urdı buzaġu ḳıġırdı "He struck that soil against the calf, and the calf made a sound/shouted." (KSE 88b/1)

The first occurrence of the verb is found in works belonging to the Old Uyghur Turkish period: Orkhon ∅; Uyghur *kıkır-* "to shout, to call, to cry out, to bellow" (Wilkens, 2021, p. 369); "to shout, to call out loudly" (AY10 830); Karakhanid ḳıġır- "to shout" (RKT 37/54a3); *ḳıḳır-* "to call loudly, to shout" (DLT 310/255); "to call loudly, to shout, to cry out" (TİEM 41v/1); Khwarezm *ḳıġır-* "to shout, to call" (KE 75r/11); *ḳıġur-* "to shout, to call" (KE 25v/10); *ḳıḳır-* "to call, to shout" (ME 97/5; HTM 87b/7); "to shout" (HKT 151b/3).

Ḳısır bol- "to become barren" (< *ḳıs-* "to reduce, to decrease" + *(ı)r,* EDPT 668 + < *bol-* "to become", EDPT 331)

ḳısır boldı iŋen "The female camel became barren." (KE 55a/3)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkic language from Kipchak Turkish onwards.

Kir- "to enter, to reach (an age)" (< *kir-* "to enter", EDPT 735)

toḳuz yaşınġa kirdi tėwe "The camel reached the age of nine." (KE 41b/6)

The verb has been used in the historical periods of the Turkic language since Old Turkic: Orkhon *kir-* "to enter" (KT D 38; BK K 14); Uyghur *kir-* "to enter" (IB 63; PKPH IV 1; Mait. 42, 12; AY7 456; AY8 988; AY10 257; AY6 1289); Karakhanid *kir-* "to enter" (DLT 222/192; KB 5684; TİEM 196r/6; RKT 30/42a1); Khwarazmian *kir-* "to enter, to join, to become involved" (NF 15/2); "to enter" (KE 111r/3; ME 91/7; MM 289/4; HŞ 3340).

Körse- "to become sexually desirous, to increase in sexual desire" (< *kör-* "to see" + *se-*, EDPT 746)

körsedi (aybaŋ) iŋen "The female camel wanted to mate / sought a mate." (KE 72a/4)

The verb has been used in the historical periods of the Turkic language from Karakhanid Turkish onwards: Orkhon ∅; Uyghur ∅; Karakhanid *körse-* "to want to see, to long to see" (DLT 143/125); Khwarazmian *körse-* "to want to see" (KE 83r/17).

Kötür- "to raise, to lift upward" (<*kötür-* "to raise, to lift upward", EDPT 706)

kötürdi iŋen ḳuḍruḳını buġra uçun "The female camel raised its tail for the male camel." (KE 55a/9)

başın kötürdi tėwe "The camel raised its head." (KE 109a/3)

The verb has been attested with different meanings in the historical periods of the Turkic language since Old Turkic: Orkhon *kötür-* "to lift (upward)" (KT D 11; BK D 10); Uyghur *kötür-* "to raise" (AY8 691); "to carry" (Mait. 75, 34); "to lift, to carry, to raise upward" (Ayazlı, 2016, p. 165); Karakhanid *kötür-* "to carry, to lift, to raise, to remove" (KB 3790); "to lift, to raise, to undertake" (AH 221); "to lift, to take away" (TİEM 176r/6); "to carry, to undertake, to gain" (RKT 30/39a/3); "to lift" (DLT 288/245); Khwarazmian *kötür-* "to lift, to carry, to take away; to remove, to eliminate" (NF 8/11); "to carry, to lift, to raise" (KE 88r/16); "to lift, to endure" (ME 52/5); "to carry" (HŞ 2303); "to raise, to lift, to carry" (MM 283/4; HKT 39a/5; HTM 65b/12).

Kürle- "to bellow, to roar" (< **kür* "onomatopoeic sound" + *le-*)

kür bugası kürlemiş “Its large/mighty bull had bellowed.” (CC 60b/28-30)

The verb has been used in the historical periods of the Turkic language from Kipchak Turkish onwards.

Mula- “(for a cow) to low” (< **mö* “onomatopoeic sound” + *le-*)

muladı “The cow lowed.” (Kİ 59/20)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkic language from Kipchak Turkish onwards.

Müŋre- “(for cattle) to bellow, to low” (< *müŋ* “onomatopoeic sound” + *re-,* OTWF 469; “to bellow, to bleat”, EDPT 770)

sıyır müŋreydir “The cattle is bellowing.” (CC 57a/3)

müŋredi öküz “The ox bellowed.” (KE 52b/1)

The verb was first attested in works belonging to the Old Uyghur Turkish period: Orkhon Ø; Uyghur *müŋre-* “to bleat, to bellow, to roar” (Wilkens, 2021, p. 483); Karakhanid *maŋra-* “to shout” (DLT 619/514); *müŋre-* “to bellow” (TİEM 232v/7); *müŋre-* “(for oxen etc.) to bellow” (DLT 619/514); Khwarazmian *müŋre-* “(for cattle and sheep) to make sounds, to bellow” (İML 175).

Otla- “to graze, to feed on grass” (< *ot* “grass, herb, wild plant” + *la-*, EDPT 57)

yazı yėre otlaġan tėwede zekât yoḳ “There is no alms (zakāt) on a camel grazing in the open land.” (İM 245b/3)

The verb has been used in the historical periods of the Turkic language from Old Uyghur Turkish onwards: Orkhon Ø; Uyghur *otla-* “to graze” (Wilkens, 2021, p. 517); Karakhanid *otla-* “to graze” (DLT 145/126; TİEM 239r/1); Khwarazmian *otla-* “to graze” (NF 298/11; KE 139v/10; ME 137/5; HŞ 344).

Ötür- “to have diarrhea, to defecate loosely” (< *öt-* “to have diarrhea, to become clean” EDPT 39 + *(ü)r)*

ötürdi deve “The camel had diarrhea.” (KE 2a/3)

ötürdi buzaġu “The calf had diarrhea.” (KE 93a/3)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkic language from Khwarazmian Turkish onwards: Orkhon Ø; Uyghur Ø; Karakhanid Ø; Khwarazmian *ötür-* “to have diarrhea” (ME 57/6); *ötür* “to make flow, to pass through, to pierce” (KE 148v/21; ME 97/6; HŞ 302).

Sok- “to insert, to put into, to thrust” (< *soḳ-* “to insert, to place”, EDPT 805)

başın ḳuyuġa soḳtı “The camel put its head into the well.” (KSE 33a/16)

The verb was first attested in works belonging to the Old Uyghur Turkish period: Orkhon Ø; Uyghur *sok-* “to put inside, to insert” (Wilkens, 2021, p. 619); Karakhanid *ṣok-* “to insert, to put” (KB 6071); “to insert” (TİEM 384v/6); *sok-* “to crush (salt etc.), to peck, to sting (for snakes etc.)” (DLT 273/238); Khwarazmian *sok-* “to insert, to sting (for snakes)” (NF 68/2); “to insert, to plug, to attach” (KE 89v/12); “to insert” (ME 10/7; HŞ 3406); “to put inside” (İML 107).

Sökel bol- “to become ill, to fall sick” (< *sökel* “sick, ill”, EDPT 820 + < *bol-* “to become”, EDPT 331)

çün teveler arıp sökel boldı “Because the camels became tired, they became ill.” (GT 111/10)

The verb has been used in the historical periods of the Turkic language from Khwarazmian Turkish onwards: Orkhon ∅; Uyghur ∅; Karakhanid ∅; Khwarazmian *sökel bol-* "to become ill, to fall sick" (ME 22/8; NF 4/16; HKT 354b/9; MM 265/3).

Suvıḳla- "to have diarrhea, to defecate loosely (related to camels)" (< *suvıḳ* "watery, loose" + *la-*)

suvıḳladı tėwe "The camel had diarrhea." (KE 2a/3)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkic language from Kipchak Turkish onwards.

Sütsüz bol- "to become without milk, to stop producing milk" (< *süt* "milk", EDPT 798 + *süz* + < *bol* "to become", EDPT 331)

sütsüz boldı iŋen "The female camel stopped producing milk." (KE 55a/8)

The verb has been used in the historical periods of the Turkic language from Kipchak Turkish onwards.

Tep- "to kick, to strike with the foot" (< *tep-* "to kick, to strike with the foot", EDPT 435)

tepti tėwe aḍaḳı birle yėrni "The camel kicked the ground with its foot." (KE 37a/6)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkic language from Old Uyghur Turkish onwards: Orkhon ∅; Uyghur *tep-* "to kick, to strike, to hit with the foot" (Wilkens, 2021, p. 699); "to kick, to strike, to hit with the foot" (Ayazlı, 2016, p. 232); Karakhanid *tep-* "to strike, to kick" (KB 974); "to strike" (TİEM 332r/1); "to kick, to trample" (RKT 34/63a2); "to kick, to strike with the foot" (DLT 19/10); Khwarazmian *tep-* "to kick, to strike with the foot" (KE 47v/15; HŞ 1802); "to strike rapidly, to hit the ground, to step on, to crush" (HKT 435a/7); "to kick, to strike with the hoof" (İML 120).

Tepret- "to move, to make move" (< *tep(i)re-* "to move, to stir" + *t-*, EDPT 444)

tepretti tėwe ḳuḍruḳını "The camel moved its tail." (KE 168b/3)

The verb was first attested in works belonging to the Old Uyghur Turkish period: Orkhon ∅; Uyghur *tepret-* "to swing" (AY4 2879); "to swing, to shake" (AY10 1401); Karakhanid *tepret-* "to move, to stir" (KB 774); "to set in motion" (RKT 31/32a3); "to move, to make an object move" (DLT 442/346); Khwarazmian *tepret-* "to move, to set in motion, to displace" (NF 140/2); "to move, to set in motion" (KE 26r/19; HTM 294a/2); "to move" (ME 101/2; HŞ 1338); "to move, to stir, to shake" (HKT 557a/3); *tebret-* "to move" (İML 103).

Toġur- "to give birth" (< *toġ-* "to be born" + *(u)r-,* EDPT 472)

oġlan toġurdı iŋen "The camel gave birth to a male offspring." (KE 108b/5)

The verb has been used in the historical periods of the Turkic language from Old Uyghur Turkish onwards: Orkhon ∅; Uyghur *toġur-* "to give birth" (Mait. 42, 13); *tugur-* "to give birth" (AY4 102); Karakhanid *toġur-* "to give birth" (KB 383; DLT 309/254); *tuġur-* "to give birth" (TİEM 169r/5; RKT 34/40b2); Khwarazmian *toġur-* "to give birth" (ME 7/2; HŞ 1472; HKT 431a/4; HTM 328b/7); *tuġur-* "to give birth" (NF 26/15); *doġur-* "to give birth" (ME 44/4).

Yat- "to lie down" (< *yat-* "to lie down, to recline for sleeping, to settle", EDPT 884)

namâz ḳılmaḳ kerâhiyyet tėwe yatġan yėrde "It is disliked to perform prayer at the place where the camel lies." (İM 190b/3)

sıġır yėrge yattı boġazın uzattı "The cattle lay down on the ground and stretched out its neck." (KSE 127a/1)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkic language from Old Uyghur Turkish onwards: Orkhon ∅; Uyghur *yat-* "to lie down" (Mait. 33, 52; IB 3); "to lie, to be lying" (PKPH XIX 5); "to lie down, to recline" (AY10 376); Karakhanid *yat-* "to lie down" (KB 1449; AH 308; TİEM 154r/3); "to lie down, to sleep" (RKT 37/85b3); Khwarazmian *yat-* "to lie down, to remain" (NF 316/2); "to lie down, to spread out" (KE 33r/4); *yat-* "to lie down" (ME 136/1; MM 77/1; HŞ 3004; HKT 81b/6).

Yė- "to eat" (< *yė-* "to eat", EDPT 869)

ot yėr erdi "The camel was eating grass." (KSE 32b/12)

The verb has been used in the historical periods of the Turkic language since Old Turkic: Orkhon *yė-* "to eat" (T 8); Uyghur *ye-* "to eat" (AY10 796; AY8 1451); Karakhanid *yė-* "to eat, to have a meal" (RKT 29/25a2); "to eat" (DLT 160/139; TİEM 177r/3; KB 164; AH 162); Khwarazmian *yė-* "to eat" (KE 36v/22; ME 137/5; MM 172/1; NF 146/12; HTM 354a/1).

Yöri- "to walk, to move" (< *yorı-* "to walk", EDPT 957)

üç aḍaḳı birle yöridi siŋiri kesük tėwe "The camel with its severed tendon walked on three legs." (KE 53a/9)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkic language from Orkhon Turkish onwards: Orkhon *yorı-* "to continue (living), to advance with an army, to rebel" (BK D 27; KT D 35; T 23); Uyghur *yorı-* "to walk, to go" (PKPH LVII 4; AY7 732); "to walk" (AY10 567; AY8 1422); Karakhanid *yorı-* "to walk, to wander" (TİEM 19r/5; RKT 30/47b1); "to walk, to arrive" (KB 1583); *yoru-* "to walk, to wander" (TİEM 436v/8); *yöri-* "to walk" (TİEM 107r/4); *yörü-* "to walk" (TİEM 3v/1); Khwarazmian *yöri-* "to walk, to move" (NF 60/8); "to walk, to move" (KE 9v/17); "to walk" (ME 124/3; MM 398/2); "to walk, to go" (HKT 371a/4); *yörü-* "to walk" (MN 260); *yüri-* "to walk" (HŞ 2435); *yürü-* "to walk" (İML 115; HŞ 3088).

Yügür- "to run" (< *yügür-* "to run rapidly, for a person, horse, etc. to run fast", EDPT 914)

yügürdi tėwe "The camel ran." (KE 7b/6)

The verb has been used in the historical periods of the Turkic language since Old Turkic: Orkhon *yügür-* "to walk, to advance, to flow" (KT D 24; BK D 20; T 52); Uyghur *yügür-* "to run" (IB 15; Mait. 85, 17; AY4 2440); Karakhanid *yügür-* "to run, to walk" (KB 4923); "to run, to walk quickly" (TİEM 229r/7); "to run" (DLT 181/155; AH 181; RKT 31/54b3); Khwarazmian *yügür-* "to run" (NF 170/17; ME 12/8; HKT 423a/9; HŞ 1688); "to run, to walk quickly" (KE 143r/21); *yükür-* "to run, to rush about" (İML 112).

1.3.1.3. Verbs Related to Sheep, Rams, Goats and He-Goats

Baġır- "to bleat (for sheep)" (İH 6/10) (< *ba* "onomatopoeic sound" + *kır-*, OTWF 466; "to shout, to bellow", EDPT 318)

The verb is attested in the historical periods of the Turkish language from Karakhanid Turkish onwards: Orkhon ∅; Uighur ∅; Karakhanid bakır- "to shout" (DLT 526/428); Khwarezmian ∅.

Begir- "to bleat, to cry out during mating" (< *baġır* < ba "onomatopoeic sound" + *kır-*, OTWF 466; "to shout, to bellow", EDPT 318)

begirdi teke eçküge minerde "The he-goat cried out while mounting the female goat (during mating)." (KE 11a/7)

begirdi tişi eçkü "The female goat bleated/cried out." (KE 18b/4)

begirdi ḳoy "The sheep bleated/cried out." (KE 59a/6)

The verb is attested in the historical periods of the Turkish language from Karakhanid Turkish onwards: Orkhon ∅; Uighur ∅; Karakhanid *bakır-* "to shout" (DLT 526/428); Khwarezmian ∅.

Çaḳrış- "to bleat and cry together, related to sheep" (< *ça* "onomatopoeic sound" + *ḳır-* + *(ı)ş-*, EDPT 411)

süsüşti ḳoçḳarlar çaḳrıştılar "The rams butted each other with their horns and cried out." (KE 147a/8)

The verb is attested in the historical periods of the Turkish language from Karakhanid Turkish onwards: Orkhon ∅; Uighur ∅; Karakhanid *çakrış-* "to call out to each other" (DLT 371/293); Khwarezmian çaḳırış- "to cry out together" (NF 442/13); *çaḳrış-* "to cry out together" (ME 129/8; HKT 418b/6); *çıḳrış-* "to shout, to call out" (ME 3/7).

Ḳuzla- "to lamb, to give birth to a lamb (for sheep)" (< *kuzu/kuzı* "lamb", EDPT 681 + la-)

ṣatun alduḳından ṣoŋra ol ḳoyun ḳuzlasa "If that sheep gives birth to a lamb after being purchased." (KFT 354b/36)

The verb is attested in the historical periods of the Turkish language from Kipchak Turkish onwards.

Maŋra- "to bleat (for sheep)" (< *maŋ* "onomatopoeic sound" + *ra-*, OTWF 469; "to shout, to cry out", EDPT 770)

koy maŋraydır "The sheep is bleating." (CC 57a/2)

The verb was first attested in works belonging to the Old Uighur Turkish period: Orkhon ∅; Uighur *müŋre-* "to bleat, to bellow, to roar" (Wilkens, 2021, p. 483); Karakhanid *maŋra-* "to shout" (DLT 619/514); *müŋre-* "to bellow" (TİEM 232v/7); *müŋre-* "to bellow (for oxen, etc.)" (DLT 619/514); Khwarezmian *müŋre-* "for cattle and sheep, to cry out" (İML 175).

Mele- "to bleat" (< **me* "onomatopoeic sound" + *le-*)

meledi "The lamb bleated/cried out." (Kİ 58/1)

The verb is attested in the historical periods of the Turkish language from Kipchak Turkish onwards.

Moynuzsuz bol- "to become hornless, to be without horns" (< *boynuz* "horn", EDPT 352 + < *bol-* "to become", EDPT 331)

moynuzsuz boldı ḳoçġar "The ram became hornless." (KE 81a/1)

The verb is attested in the historical periods of the Turkish language from Kipchak Turkish onwards.

Osur- "to fart, to pass gas" (< *osur-* "to release gas, to fart", EDPT 251)

osurdı eçkü "The goat farted." (KE 5a/7)

The verb has been used in the historical periods of the Turkish language from Karakhanid Turkish onwards: Orkhon ∅; Uighur ∅; Karakhanid *osur-* "to fart" (DLT 98/91); Khwarezmian osur- "to pass gas" (İML 102).

Otla- "to graze, to feed on grass" (< *ot* "grass, wild plant" + *la-* EDPT 57)

otladılar ḳoyunlar tünle çobânsız "The sheep grazed/wandered without a shepherd at night." (KE 36a/7)

yazıda ḳoyun otlar erdi "The sheep used to graze/wander in the open land." (KSE 21b/6)

The verb was first attested in works belonging to the Old Uighur Turkish period: Orkhon ∅; Uighur *otla-* “to graze” (Wilkens, 2021, p. 517); Karakhanid *otla-* “to graze” (DLT 145/126; TİEM 239r/1); Khwarezmian *otla-* “to graze” (NF 298/11; KE 139v/10; ME 137/5; HŞ 344).

Ögren- “to get used to, to learn” (< *ög(ü)re-* “to educate, to train” + *n-* EDPT 114)

ėwge ögrendi tişi oġlaḳ “The female kid got used to the house.” (KE 44a/2)

The verb is attested in the historical periods of the Turkish language from Old Uighur Turkish onwards: Orkhon ∅; Uighur *ögren-* “to get used to” (Mait. 74, 25); Karakhanid *ögren-* “to learn” (KB 1680; TİEM 12v/1; DLT 131/115); Khwarezmian *ögren-* “to learn, to get accustomed to” (NF 223/6; KE 22v/1); “to learn” (ME 134/1; MM 334/2; HŞ 3828); “to learn, to become accustomed” (HKT 14b/9); “to learn, to train” (HTM 169b/5).

Siy- “to urinate” (< *siḍ-* “to urinate, to void urine”, EDPT 799)

eger ḳuyu içine ḳoy siyse “If the sheep urinates into the well.” (İM 113b/7)

The verb has been used in the historical periods of the Turkish language from Old Uighur Turkish onwards: Orkhon ∅; Uighur *sid-* “to urinate, to void urine” (Wilkens, 2021, p. 612); Karakhanid *siḍ-* “to urinate” (DLT 413/325); *sit-* “to urinate” (DLT 413/325); Khwarezmian *siy-* “to urinate” (KE 39r/5); *si-* “to urinate, to discharge water” (İML 105); *si-* “to urinate” (HTM 345b/11).

Süsüş- “to butt with horns, to push each other with horns” (< *süs-* “to butt, to gore” + *(ü)ş-,* EDPT 856)

süsüşti ḳoçḳarlar “The rams butted each other with their horns.” (KE 147a/8)

The verb was first attested in works belonging to the Karakhanid Turkish period: Orkhon ∅; Uighur ∅; Karakhanid *süsüş-* “to fight by butting with horns, to butt each other” (TİEM 79v/7); süsüş- “to butt each other, to clash” (DLT 319/261); Khwarezmian süsüş- “to butt each other” (ME 129/8).

Tekesin- “to behave like a he-goat, to consider as a he-goat” (< *teke* “male goat, he-goat” + *sin-* Güner, 2020, p. 170)

tekesindi eçkü “The goat behaved like a he-goat.” (KE 166b/1)

The verb is attested in the historical periods of the Turkish language from Khwarezmian Turkish onwards: Orkhon ∅; Uighur ∅; Karakhanid ∅; Khwarezmian *tekesin-* “to behave like a he-goat” (ME 222/5).

Tezekle- “to defecate, to soil with dung” (< *tezek* “dung, animal excrement” + *le-*, EDPT 575)

ḳoy tėzeklese süt sapçaḳı içinde bir tėzek yâ ėki tėzek “If the sheep defecates, there will be one or two pieces of dung inside the milk container.” (İM 113b/5)

The verb has been used in the historical periods of the Turkish language from Karakhanid Turkish onwards: Orkhon ∅; Uighur ∅; Karakhanid *tezekle-* “to defecate (for horses, etc.)” (DLT 593/485); Khwarezmian ∅.

Yozla- “to become barren (for sheep)” (İH 32/30) (< *yoz* “barren, sterile”, DS 4301; EDPT 985 + *la*)

The verb is attested in the historical periods of the Turkish language from Kipchak Turkish onwards.

1.3.2. Verbs Related to Domestic Carnivorous Animals

1.3.2.1. Verbs Related to Dogs and Cats

Bas- "to press, to trample" (< *bas-* "to press down, to crush, to oppress, to raid", EDPT 370)

bir cüft çetük burnından çıḳtı sıçġannı bastı "A pair of cats came out of its nose and pressed/crushed the mouse." (KSE 27a/3)

The verb has been used with different meanings in the historical periods of the Turkish language from Old Turkic onwards: Orkhon *bas-* "to press, to raid; to bury into" (KT D 31; BK D 30); Uighur *bas-* "to press" (AY6 433; AY10 1128); "to defeat, to weaken" (AY4 2858); "to press, to overcome" (AY8 843); Karakhanid *bas-* "to press" (KB 2028); "to press, to collapse upon, to destroy" (TİEM 302r/3); "to press down upon, to suppress" (DLT 269/236); Khwarezmian *bas-* "to press, to suppress; to attack, to pounce upon, to defeat" (NF 279/4); "to press" (ME 18/4; MM 197/3); "to press; to raid, to defeat" (KE 77v/4); "to step on something, to press, to raid" (HŞ 4468); "to step with the foot" (HKT 402a/5; MN 226); "to trample with the foot, to press" (İML 113).

Besle- "to feed, to nourish" (< **besi* "an animal that is fed/fattened", DS 639 + *le-*, Özyetgin, 2001, p. 397)

anası bildi kim oġlunı it beslemiş "His mother learned that a dog had raised/fed her son." (KSE 154a/9)

The verb is attested in the historical periods of the Turkish language from Khwarezmian Turkish onwards: Orkhon ∅; Uighur ∅; Karakhanid ∅; Khwarezmian *bisle-* "to feed, to nourish" (HŞ 3892).

Bula- (<?) "to wag the tail (for a dog)" (İH 8/10)

The verb has been used in the historical periods of the Turkish language from Kipchak Turkish onwards.

Çaḳır- "to shout, to make a sound" (< *ça* "onomatopoeic sound" + *ḳır-* EDPT 410)

çaḳırdı çetük "The cat cried out/made a sound." (KE 59a/8)

The verb was first attested in works belonging to the Karakhanid Turkish period: Orkhon ∅; Uighur ∅; Karakhanid *çaġır-* "to call, to address" (TİEM 168v/9); *çaḳır-* "to call" (RKT 37/54a/3); Khwarezmian *çaġır-* "to call, to invite" (İML 104); *çaḳır-* "to shout" (KE 141r/4; HŞ 3123); "to call, to address, to shout" (NF 275/9); "to call" (ME 168/6; HKT 426a/8); "to call, to shout" (HTM 3b/5).

Çenle- "the sound of a dog whining as if crying after being beaten" (İH 10/14) (< **çen* "onomatopoeic sound" + *le-*)

The verb is attested in the historical periods of the Turkish language from Kipchak Turkish onwards.

Çömelü otur- "to sit in a squatting position" (< **çömel-* "to squat", Özyetgin, 2001, p. 439 + *ü* + < *oltur-* "to sit", EDPT 133)

çömelü oturdı it "The dog sat in a squatting position." (KE 126b/5)

The verb is attested in the historical periods of the Turkish language from Kipchak Turkish onwards.

Emçekin ağzına ber- "to feed, to suckle" (< *emçek* "breast, udder", EDPT 156 + *i* + *n* + < ağız "mouth", EDPT 98 + *ı* + *na* + < *bėr-* "to give", EDPT 354)

bir it keldi emçekin aġzına birdi "A dog came and gave its breast to its mouth." (KSE 154a/11/12)

The verb has been used in the historical periods of the Turkish language from Kipchak Turkish onwards.

Iŋran- "to growl (for a dog)" (< *ıŋ* "onomatopoeic sound" + *ra-*, OTWF 469; "to groan, to cry out, to bellow" + *n-* EDPT 189)

it ıŋranadır "The dog is growling." (CC 57a/1)

The verb is attested in the historical periods of the Turkish language from Karakhanid Turkish onwards: Orkhon Ø; Uighur Ø; Karakhanid *ıŋran-* "to groan" (DLT 147/128); Khwarezmian *ıŋran-* "to cry and groan" (KE 240v/19).

Kötür- "to raise, to lift up" (< *kötür-* "to raise, to lift up", EDPT 706)

budın kötürdi it simek uçun "The dog raised its leg in order to urinate." (KE 93b/3)

The verb has been used with different meanings in the historical periods of the Turkish language from Old Turkic onwards: Orkhon *kötür-* "to lift up (upwards)" (KT D 11; BK D 10); Uighur *kötür-* "to raise" (AY8 691); "to carry" (Mait. 75, 34); "to lift, to carry, to raise upwards" (Ayazlı, 2016, p. 165); Karakhanid *kötür-* "to carry, to lift, to raise, to remove" (KB 3790); "to raise, to elevate, to undertake" (AH 221); "to lift, to take away" (TİEM 176r/6); "to carry, to undertake, to gain" (RKT 30/39a/3); "to lift" (DLT 288/245); Khwarezmian *kötür-* "to lift, to carry, to take away; to remove, to destroy" (NF 8/11); "to carry, to lift, to raise" (KE 88r/16); "to lift, to endure" (ME 52/5); "to carry" (HŞ 2303); "to raise, to lift, to carry" (MM 283/4; HKT 39a/5; HTM 65b/12).

Ḳudur- "to become rabid, to go mad, to become furious (related to dogs)" (< *kutur-* "to exceed limits, to become rabid, to go mad", EDPT 605)

ḳudurdı it "The dog became rabid." (KE 64b/6)

The verb is attested in the historical periods of the Turkish language from Karakhanid Turkish onwards: Orkhon Ø; Uighur Ø; Karakhanid *kudur-* "to work excessively, to overdo work; to become rabid" (DLT 83/74); *kutur-* "to become rabid" (KB 6542); "to exceed limits, to become rabid" (DLT 306/253); Khwarezmian *ḳutur-* "to behave wildly, to become rabid" (İML 149).

Mavla- "to meow (for a cat)" (İH 34/29) (< **mav* "onomatopoeic sound" + *la-*)

The verb is attested in the historical periods of the Turkish language from Kipchak Turkish onwards.

Ögren- "to get accustomed, to learn" (< *ög(ü)re-* "to educate, to train" + *n-* EDPT 114)

ögrendi it awḳa "The dog became accustomed to hunting." (KE 85a/7)

The verb was first attested in works belonging to the Old Uighur Turkish period: Orkhon Ø; Uighur ögren- "to get accustomed" (Mait. 74, 25); Karakhanid *ögren-* "to learn" (KB 1680; TİEM 12v/1; DLT 131/115); Khwarezmian *ögren-* "to learn, to become accustomed" (NF 223/6; KE 22v/1); "to learn" (ME 134/1; MM 334/2; HŞ 3828); "to learn, to acquire a habit" (HKT 14b/9); "to learn, to train" (HTM 169b/5).

Öl- 'to die' (< *öl-* 'to die', EDPT 125)

çetük ölse "If the cat dies (in the well)." (İM 114a/2)

The verb is attested in the historical periods of the Turkic language from Old Turkic onwards: Old Turkic *öl-* "to die" (KT K 10; BK K 5); Old Uyghur *öl-* "to die" (PKPH XVII 6; IB 41; Mait. 16,9; AY10 360; AY4 2553); "to die, to eliminate" (AY8 1407); Karakhanid *öl-* "to die" (KB 1487;

TİEM 223v/7; RKT 35/43a/3; DLT 33/19); Khwarazmian *öl-* "to die" (NF 398/15; ME 131/4; MM 265/1; KE 128v/9; HŞ 1564; HKT 502b/3; HTM 51b/12).

Sėwün- 'to rejoice, to be glad' (< *sėw-* 'to love' + *-(ü)n-,* EDPT 790)

kėrekse it sėwünüp tutsun kėrekse yėgirip tutsun "Whether the dog catches (it) joyfully or catches (it) angrily." (İM 143a/1)

The verb has been used in the historical periods of Turkic from Old Turkic onwards: Old Turkic *sewin-* "to rejoice" (BK D 41); Old Uyghur *sevin-* "to rejoice" (Wilkens, 2021, p. 600); Karakhanid *sėwin-* "to rejoice" (KB 3559; AH 44; DLT 343/277; TİEM 185v/8); Khwarazmian *sėvin-* "to rejoice, to become cheerful" (İML 113); *sėvün-* "to rejoice" (KE 95v/12; ME 12/4); *sėwün-* "to rejoice, to be pleased" (NF 24/16); "to rejoice" (KE 54r/10; HŞ 1307); "to rejoice, to be happy" (HKT 458a/3); *söwün-* "to rejoice" (KE 157r/7).

Si- 'to urinate, to void urine, related to dogs' (< *siy* < *siḍ-* 'to urinate', EDPT 799)

budın kötürdi it simek uçun "The dog raised its leg in order to urinate." (KE 93b/3)

The verb is first attested in Old Uyghur Turkic texts: Old Turkic ∅; Old Uyghur *sid-* "to urinate, to void urine" (Wilkens, 2021, p. 612); Karakhanid *siḍ-* "to urinate" (DLT 413/325); *sit-* "to urinate" (DLT 413/325); Khwarazmian *siy-* "to urinate" (KE 39r/5); *si-* "to urinate, to relieve oneself" (İML 105); *si-* "to urinate" (HTM 345b/11).

Siŋilde- '(of a dog) to bark/howl due to hunger' (Kİ 90/5) (< *siŋil* 'whimpering, whining' + *-de-*, Güner, 2020, p. 163)

The verb has been used in the historical periods of Turkic from Kipchak Turkic onwards.

Sok- 'to insert, to put into, to pierce' (< *soḳ-* 'to insert, to place', EDPT 805)

başın soḳtı it eḍişge "The dog put its head into the bowl." (KE 121a/8)

iki budı arasıġa soḳtı it ḳuḍruḳını "The dog put its tail between its two legs." (KE 161b/8)

The verb has been used in the historical periods of Turkic from Old Uyghur onwards: Old Turkic ∅; Old Uyghur *sok-* "to put inside, to insert" (Wilkens, 2021, p. 619); Karakhanid *ṣok-* "to insert, to give" (KB 6071); "to insert" (TİEM 384v/6); *sok-* "to crush (salt etc.), to peck, to sting (for snakes etc.)" (DLT 273/238); Khwarazmian *sok-* "to insert, to sting (for snakes)" (NF 68/2); "to insert, to plug, to attach" (KE 89v/12); "to insert" (ME 10/7; HŞ 3406); "to put inside" (İML 107).

Solı- 'to breathe heavily, to pant due to exhaustion' (< *solı-* 'to breathe frequently', Özyetgin, 2001, p. 629)

solıdı it yâ tilni çıḳardı suwsamaḳdın "The dog panted or stuck out its tongue because of thirst." (KE 65b/3)

The verb is attested in the historical periods of Turkic from Khwarazmian Turkic onwards: Old Turkic ∅; Old Uyghur ∅; Karakhanid ∅; Khwarazmian *solı-* "to breathe heavily, to become tired" (ME 155/8); *solu-* "to breathe heavily, to become tired" (İML 60); "(for a horse) to pant, to breathe heavily" (HTM 340a/1).

Tilni çıḳar- 'to stick out the tongue due to thirst or exhaustion' (< *til* 'tongue', EDPT 489 + *ni* + < *çıḳ-* 'to go out, to come out', EDPT 410 + *-ar-*)

solıdı it yâ tilni çıḳardı suwsamaḳdın "The dog panted or stuck out its tongue because of thirst." (KE 65b/3)

The verb has been used in the historical periods of Turkic from Karakhanid Turkic onwards: Old Turkic ∅; Old Uyghur ∅; Karakhanid *til çıḳar-* "to stick out the tongue, to pant with the tongue

hanging out" (RKT 28/50b2; TİEM 129r/2); Khwarazmian *tilin çıḳar-* "to stick out, to let the tongue hang out" (HKT 167b/6).

Tut- 'to seize, to catch, to bite' (< *tut-* 'to hold, to grasp, to catch', EDPT 451)

it ḳaçan kim bir kişi endâmın tutsa yâ tonın tutsa murdâr bolmas "If a dog catches/grasps a person's body or catches/grasps his garment, it does not become impure." (İM 142b/8)

The verb has been used with various meanings throughout the historical periods of Turkic from Old Turkic onwards: Old Turkic *tut-* "to hold, to catch" (KT D 32; BK D 4); Old Uyghur *tut-* "to hold" (IB 63; Mait. 24); "to hold, to possess, to take" (PKPH IX 3); "to observe, to fulfil" (AY7 129); "to hold, to catch, to retain in the mind" (AY4 2438); "to continue" (AY8 237); "to take up" (AY10 1122); Karakhanid *tut-* "to hold, to take, to catch" (RKT 35/24b3); "to hold" (KB 717; TİEM 22v/2); "to hold, to take, to catch" (DLT 167/144); Khwarazmian *tut-* "to hold, to catch" (NF 7/16; KE 54v/3; HKT 164a/5; HTM 52b/1); "to hold" (ME 202/7; MM 382/4; HŞ 3779).

Ür- '(of a dog) to bark, to howl' (< *ür-* 'to bark, to howl', EDPT 196)

ürdi it "The dog barked." (KE 12b/7)

ürdü "(The dog) barked." (Kİ 115/9)

it ürdi mėn tuydım "The dog barked; I heard it." (CC 57a/17)

it ürse "If the dog barks." (GT 258/4)

The verb is first attested in Old Uyghur Turkic texts: Old Turkic ∅; Old Uyghur *ür-* "to bark, to howl" (Wilkens, 2021, p. 827); Karakhanid *ür-* "to bark" (KB 6601); "to bark, to howl" (DLT 92/86); Khwarazmian *ür-* "to blow; to bark" (KE 228v/15); "(of a dog) to bark" (İML 176).

Yala- 'to lick' (< *yalga-* 'to lick', EDPT 926)

it yalasa murdâr bolur "If a dog licks (it), it becomes impure." (İM 110a/6)

The verb is attested in the historical periods of Turkic from Old Uyghur onwards: Old Turkic ∅; Old Uyghur *yalga-* "to lick" (AY10 319; PKPH LXV 7); Karakhanid *yalġa-* "to lick" (KB 2888; DLT 578/475); *yalwa-* "to lick" (DLT 578/476); Khwarazmian *yala-* "to lick, to wipe with the tongue" (İML 121).

Yė- 'to eat' (< *yė-* 'to eat', EDPT 869)

eger çetük sıçḳan yėse "If the cat eats a mouse." (İM 116b/7)

The verb has been used in the historical periods of Turkic from Old Turkic onwards: Old Turkic *yė-* "to eat" (T 8); Old Uyghur *ye-* "to eat" (AY10 796; AY8 1451); Karakhanid *yė-* "to eat, to have a meal" (RKT 29/25a2); "to eat" (DLT 160/139; TİEM 177r/3; KB 164; AH 162); Khwarazmian *yė-* "to eat" (KE 36v/22; ME 137/5; MM 172/1; NF 146/12; HTM 354a/1).

Yėgir- (<?) 'to become angry'

kėrekse it sėwünüp tutsun kėrekse yėgirip tutsun "Whether the dog catches (it) joyfully or catches (it) angrily." (İM 143a/1)

The verb has been used in the historical periods of Turkic from Kipchak Turkic onwards.

Yüri- 'to walk, to move' (< *yöri-* < *yorı-* 'to walk', EDPT 957)

bir it balçıḳ öze yürise "If a dog walks on mud." (İM 142b/6)

The verb has been used in the historical periods of Turkic from Old Turkic onwards: Old Turkic *yorı-* "to continue (living), to advance with an army, to rebel" (BK D 27; KT D 35; T 23);

Old Uyghur *yorı-* “to walk, to go” (PKPH LVII 4; AY7 732); “to walk” (AY10 567; AY8 1422); Karakhanid *yorı-* “to walk, to wander” (TİEM 19r/5; RKT 30/47b1); “to walk, to arrive” (KB 1583); *yoru-* “to walk, to wander” (TİEM 436v/8); *yöri-* “to walk” (TİEM 107r/4); *yörü-* “to walk” (TİEM 3v/1); Khwarazmian *yöri-* “to walk, to move” (NF 60/8); “to walk, to move” (KE 9v/17); “to walk” (ME 124/3; MM 398/2); “to walk, to go” (HKT 371a/4); *yörü-* “to walk” (MN 260); *yüri-* “to walk” (HŞ 2435); *yürü-* “to walk” (İML 115; HŞ 3088).

1.4. Verbs Related to Wild Non-Avian Animals

1.4.1. Verbs Related to Predatory Wild Animals

1.4.1.1. Verbs Related to Lions, Tigers, Wolves, and Foxes

Çaḳrış- “to howl (used for wolves)” (< *ça* “onomatopoeic sound” + *ḳır-* + *(ı)ş-,* EDPT 411)

çaḳrıştı ḳurtlar “The wolves howled.” (KE 160b/9)

The verb is attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Karakhanid Turkish: Orkhon ∅; Old Uyghur ∅; Karakhanid *çakrış-* “to call to one another” (DLT 371/293); Khwarezm *çaḳırış-* “to shout at one another” (NF 442/13); *çaḳrış-* “to shout” (ME 129/8; HKT 418b/6); *çıḳrış-* “to cry out, to call” (ME 3/7).

Güveli- (<?) “to run about in confusion (used for a fox)” (İH 22/27)

The verb is attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Kipchak Turkish.

Inra- “to groan, to cry out; (used for a lion) to roar” (İH 24/5) (< *ıŋ* “onomatopoeic sound” + *ra-*, OTWF 469; “to groan, to cry out, to bellow,” EDPT 189)

The earliest attestation of the verb is found in Old Uyghur Turkish: Orkhon ∅; Old Uyghur *ıŋra-* “to groan, to lament” (Wilkens, 2021, p. 289); Karakhanid *ıŋra-* “to groan (used for a camel)” (DLT 73/59); Khwarezm *iŋre-* “to groan” (NF 73/16; HKT 318a/4); “to groan, to roar” (ME 40/2); “to groan, to weep” (HŞ 2271); “to cry and lament” (MN 376).

Pençe ur- “to strike with a paw, to claw” (<Far. *pençe* “paw, the clawed forefoot of a predatory animal,” OTAL 858 + < *ur-* “to strike,” EDPT 194)

ḳaçan bolsa çetük ʻâciz urup pençe peleng közin çıḳarur “Whenever the cat is helpless, the tiger strikes it with its paw and gouges out its eye.” (GT 36/5)

The verb is attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Khwarezm Turkish: Orkhon ∅; Old Uyghur ∅; Karakhanid ∅; Khwarezm *pençe ur-* “to claw, to strike with a paw” (HŞ 2231).

Sapa sapa yöri- “to walk zigzagging from side to side” (< *sap-* “to walk in a haughty or swaggering manner,” Özyetgin, 2001, p. 512 + < *yorı-* “to walk,” EDPT 957)

sapa sapa yöridi tülkü “The fox walked in a zigzag manner.” (KE 54a/4)

The verb is attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Kipchak Turkish.

Ulı- / ulu- “(used for wolves) to howl” (< *ulı-* “to howl (of a wolf),” EDPT 127 < *u* “onomatopoeic dog sound” + *-la-*)

ulıdı ḳurt “The wolf howled.” (KE 27b/3)

böri uluydır “The wolf is howling.” (CC 57a/6)

The earliest attestation of the verb is found in Old Uyghur Turkish: Orkhon ∅; Old Uyghur *ulı-* "to lament, to cry out, to groan, (of a dog) to howl" (Wilkens, 2021, p. 791); Karakhanid *ulı-* "to howl, to groan" (KB 1175; TİEM 172r/1); "to howl" (DLT 556/459); Khwarezm *ulı-* "to howl, to weep, to lament" (KE 80v/13); *ulu-* "to howl" (ME 231/5); "to bark, to howl" (İML 124).

Ün ḳıl- "to make a sound, to howl" (< *ün* "sound, voice," EDPT 167 + < *ḳıl-* "to do, to make," EDPT 616)

ün ḳıldı ḳurt "The wolf howled/made a sound." (KE 169b/2)

The verb is attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Karakhanid Turkish: Orkhon ∅; Old Uyghur ∅; Karakhanid *ün ḳıl-* "to make a sound, to bellow" (RKT 31/64b1); Khwarezm *ün ḳıl-* "to make a sound, to pant" (ME 168/6; HŞ 3775; KE 26r/1; HKT 579a/2).

Yė- "to eat" (< *yė-* "to eat," EDPT 869)

köpigin yėdi arslan "The lion ate its foam." (KE 149a/6)

The verb is attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Orkhon Turkish: Orkhon *yė-* "to eat" (T 8); Old Uyghur *ye-* "to eat" (AY10 796; AY8 1451); Karakhanid *yė-* "to eat, to have a meal" (RKT 29/25a2); "to eat" (DLT 160/139; TİEM 177r/3; KB 164; AH 162); Khwarezm *yė-* "to eat" (KE 36v/22; ME 137/5; MM 172/1; NF 146/12; HTM 354a/1).

Yırt- "to tear, to rip apart" (< *yırt-* "to tear, to rip apart," EDPT 958)

böri kibi teriŋni yırtar "It tears/rips your skin like a wolf." (GT 100/12)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Old Uyghur Turkish: Orkhon ∅; Old Uyghur *yırt-* "to tear, to rip apart" (Wilkens, 2021, p. 900); Karakhanid *yırt-* "to tear" (KB 4966; DLT 632/527); "to tear, to rip apart, to pierce" (TİEM 220r/5); Khwarezm *yırt-* "to tear" (NF 81/11; ME 83/2; KE 143v/21; HŞ 3332); "to split open" (MN 270); "to tear, to pierce" (HKT 229a/2); "to tear, to rip apart" (İML 115).

Yügür- "to run" (< *yügür-* "to run swiftly (of a person, horse, etc.)," EDPT 914)

yügürdi ḳurt "The wolf ran." (KE 8b/6)

The verb is attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Orkhon Turkish: Orkhon *yügür-* "to move, to advance, to flow" (KT D 24; BK D 20; T 52); Old Uyghur *yügür-* "to run" (IB 15; Mait. 85, 17; AY4 2440); Karakhanid *yügür-* "to run, to walk" (KB 4923); "to run, to walk quickly" (TİEM 229r/7); "to run" (DLT 181/155; AH 181; RKT 31/54b3); Khwarezm *yügür-* "to run" (NF 170/17; ME 12/8; HKT 423a/9; HŞ 1688); "to run, to walk quickly" (KE 143r/21); *yükür-* "to run, to rush about" (İML 112).

1.4.2. Verbs Related to Non-Predatory Wild Animals

1.4.2.1. Verbs Related to Snakes and Centipedes

Aġzın aç- "to open one's mouth" (< *aġız* "mouth," EDPT 98 + *ı* + *n* + < *aç-* "to open," EDPT 18)

yılan aġzın açtı "The snake opened its mouth." (KSE 11a/7)

The verb is attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Kipchak Turkish.

Çaḳır- "to cry out, to make a sound" (< *ça* "onomatopoeic sound" + *ḳır-*, EDPT 410)

çaḳırdı tişi yılan "The female snake made a sound." (KE 12a/3)

The verb is attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Karakhanid Turkish: Orkhon ∅; Old Uyghur ∅; Karakhanid *çağır-* "to call, to address" (TİEM 168v/9); *çaḳır-* "to call" (RKT 37/54a/3); Khwarezm *çağır-* "to call, to invite" (İML 104); *çaḳır-* "to cry out" (KE 141r/4; HŞ 3123); "to call, to address, to cry out" (NF 275/9); "to call" (ME 168/6; HKT 426a/8); "to call, to cry out" (HTM 3b/5)

Ḳavla- "(used for snakes) to shed its skin" (< *kav* "the white slough shed by a snake" + *-la-*, Özyetgin, 2001, p. 502)

ḳavladı "The snake shed its skin." (Kİ 73/7)

The verb is attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Kipchak Turkish.

Ḳorḳ- "to fear" (< *ḳorḳ-* "to fear, to be afraid," EDPT 651)

ṭâvus ḳorḳtı yılanḳa ayıttı yılan taḳı ḳorḳtı "The peacock became frightened and spoke to the snake, and the snake also became frightened." (KSE 11a/2)

The verb is attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Orkhon Turkish: Orkhon *kork-* "to fear" (T 39); Old Uyghur *kork-* "to fear, to be startled" (AY4 2181); "to fear" (PKPH XL 4; IB 2; Mait. 59,2); Karakhanid *ḳorḳ-* "to fear" (KB 983; TİEM 83v/7; DLT 627/522); "to fear, to worry, to shudder" (RKT 29/40b/3); Khwarezm *ḳorḳ-* "to fear" (NF 311/8; MM 162/4; KE 15v/21; HŞ 2152; HKT 439a/4; HTM 18a/3); "to fear, to be apprehensive" (ME 25/19).

Sarlan- "to coil, to wrap itself around" (< *sarla-* "to wrap, to wind" + *-n-*, EDPT 852)

sarlandı yılan "The snake coiled itself." (KE 156b/2)

The verb is attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Karakhanid Turkish: Orkhon ∅; Old Uyghur ∅; Karakhanid *sarlan-* "to wrap oneself (e.g., with a turban); to cover oneself (with a cloth); to become wound around (e.g., a rope)" (DLT 389/305); Khwarezm ∅.

Tepret- "to move, to set in motion" (< *tep(i)re-* "to move, to stir" + *-t-*, EDPT 444)

tepretti yılan tilini "The snake moved its tongue." (KE 168b/4)

The earliest attestation of the verb is found in Old Uyghur Turkish: Orkhon ∅; Old Uyghur *tepret-* "to shake" (AY4 2879); "to shake, to make tremble" (AY10 1401); Karakhanid *tepret-* "to move, to stir" (KB 774); "to set in motion" (RKT 31/32a3); "to move, to cause an object to move" (DLT 442/346); Khwarezm *tepret-* "to move, to set in motion, to displace" (NF 140/2); "to stir, to set in motion" (KE 26r/19; HTM 294a/2); "to move" (ME 101/2; HŞ 1338); "to move, to stir, to shake" (HKT 557a/3); *tebret-* "to move" (İML 103).

Tik- / tig- "(used for snakes, etc.) to bite, to sting" (< *tik-* "to sting (used for snakes and scorpions),"

EDPT 476)

tikti anı yılan "The snake bit/stung him." (KE 94b/1)

tikti anı çıḍan "The centipede bit/stung him." (KE 97a/8)

yılan-sen her kime yitseŋ tikersen "You are a snake; whoever you reach, you bite/sting." (GT 74/11)

ḳaçan kim anı yılan tigse "Whenever a snake bites/stings him." (İM 193b/7)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Old Uyghur Turkish: Orkhon ∅; Old Uyghur *tik-* "to sting, to bite" (Wilkens, 2021, p. 717);

Karakhanid *tik-* “to sting” (KB 1297); “(used for snakes, scorpions, etc.) to sting” (DLT 202/172); Khwarezm *tik-* “(used for snakes, scorpions, insects, etc.) to sting” (KE 220r/16).

Ur- “to strike, to bite” (< *ur-* “to strike,” EDPT 194)

ol dem yılan çobân ayaḳına urur “Then the snake strikes/bites the shepherd’s foot.” (GT 36/6)

The verb is attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Orkhon Turkish: Orkhon *ur-* “to strike, to inscribe on stone, to establish” (KT D 33; BK K 8; T 34); Old Uyghur *ur-* “to strike” (Wilkens, 2021, p. 802); Karakhanid *ur-* “to strike, to beat” (KB 1420; DLT 19/9); “to strike” (TİEM 209v/3; AH 461); Khwarezm *ur-* “to strike, to beat, to thrust, to wound” (NF 322/10); “to strike, to attack, to do” (KE 15r/14); “to strike, to beat” (ME 11/2); “to strike” (MM 103/1; İML 93); “to strike, to hit” (HKT 498b/7; HŞ 3906).

Yılan sivle- “(used for a snake) to glide into its hole” (İH 52/17) (< *yılan* “snake,” EDPT 930 + < *sivle*?)

The verb is attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Kipchak Turkish.

1.4.2.2. Verbs Related to Fish and Frogs

Aḳ- “(of a fish) to glide along the surface of the water” (< *ak-* “to flow”, EDPT 77)

*aḳtı balıḳ suw üzesinde ḳalıḳdı balıḳ “*The fish glided along the surface of the water and leapt out of it.” (KE 59b/6)

The earliest attestation of the verb is found in Old Uyghur Turkish texts: Orkhon ∅; Old Uyghur *ak-* “to flow” (Mait. 61, 10; AY7 439); “to flow, to flow out” (AY10 318); Karakhanid *aḳ-* “to flow” (KB 669; DLT 60/47; TİEM 302v/2; RKT 25/7b3); Khwarezm *aḳ-* “to flow” (MM 79/3; ME 154/7; NF 21/8; HŞ 816; KE 16v/6; HKT 42a/8).

Ḳalıḳ- “(of a fish) to leap out of the water” (< *kalı-* “to rise, to get up”, EDPT 617 + *-k-*)

aḳtı balıḳ suw üzesinde ḳalıḳdı balıḳ “The fish glided along the surface of the water and leapt out of it.” (KE 59b/6)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Old Uyghur Turkish: Orkhon ∅; Old Uyghur *kalık-* “to stand up; to rise” (Wilkens, 2021, p. 322); Karakhanid ∅; Khwarezm ∅.

Ḳalḳı- “(of a fish) to bob up and down in the water; to frolic in the water” (İH 27/23) (< *kalk-* “to rise, to leap”, EDPT 620 + *-ı-*)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Old Uyghur Turkish: Orkhon ∅; Old Uyghur *kalık-* “to stand up; to rise” (Wilkens, 2021, p. 322); Karakhanid ∅; Khwarezm ∅.

Öt- “(of an animal) to vocalize; to make a sound” (< *öt-* “to sing, to chirp”, EDPT 39)

ötti ḳurbaġa “The frog croaked.” (KE 13b/7)

The earliest attestation of the verb is found in Old Uyghur Turkish texts: Orkhon ∅; Old Uyghur *öt-* “to shout, to call, to sing (of birds)” (Wilkens, 2021, p. 543); *üt-* “to shout, to call, to sing (of birds)” (Wilkens, 2021, p. 543); Karakhanid *öt-* “to sing; to chirp” (KB 4963; DLT 264/230); Khwarezm *öt-* “to sing; to chirp” (KE 68v/3; HŞ 3139); “(of birds, etc.) to sing, to chirp” (ME 71/3).

1.4.2.3. Verbs Related to Mice and Hedgehogs

Kės- "to cut; to gnaw through" (< *kės-* "to cut", EDPT 748)

kėsdi sıçġan tonnı "The mouse gnawed through the garment." (KE 1b/7)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Old Uyghur Turkish: Orkhon ∅; Old Uyghur *kes-* "to cut; to divide into two by cutting" (Wilkens, 2021, p. 359); "to cut" (Ayazlı, 2016, p. 146); Karakhanid *kės-* "to cut" (KB 363; AH 290; DLT 269/236; RKT 27/45a3); "to cut, to split, to destroy, to divide into pieces" (TİEM 56v/9); Khwarezm *kės-* "to cut, to shave, to abandon" (NF 137/3); "to cut" (KE 70v/10; MM 95/3); "to cut, to shear" (ME 58/7); "to cut, to split with a sharp object" (İML 114).

Sok- "to thrust in; to insert" (< *soḳ-* "to thrust in, to insert", EDPT 805)

başın soḳtı kirpi "The hedgehog tucked in its head." (KE 97a/1)

The verb has been attested with various meanings throughout the historical periods of the Turkish language beginning with Old Uyghur Turkish: Orkhon ∅; Old Uyghur *sok-* "to put into; to insert" (Wilkens, 2021, p. 619); Karakhanid *ṣok-* "to insert; to give" (KB 6071); "to insert" (TİEM 384v/6); *sok-* "to pound (e.g. salt), to peck, to sting (of a snake)" (DLT 273/238); Khwarezm *sok-* "to insert; to sting (of a snake)" (NF 68/2); "to insert, to plug, to attach" (KE 89v/12); "to insert" (ME 10/7; HŞ 3406); "to put inside" (İML 107).

Tėl- "to pierce; to bore through" (< *tel-* "to pierce", EDPT 490)

sıçġan kėmini tildi "The mouse gnawed a hole through the ship." (KSE 27a/1)

The verb has been attested with various meanings throughout the historical periods of the Turkish language beginning with Old Uyghur Turkish: Orkhon ∅; Old Uyghur *tėl-* "to pierce, to penetrate, to perforate, to hollow out" (Wilkens, 2021, p. 692); Karakhanid *tel-* "to pierce" (DLT 275/240); Khwarezm *tel-* "to pierce, to dig" (KE 28v/13; HKT 292a/1); *del-* "to pierce" (ME 92/1); "to make a hole" (İML 106); *töl-* "to pierce, to dig" (KE 176r/10).

Tüş- "to fall" (< *tüş-* "to fall, to occur, to descend, to alight, etc.", EDPT 560)

*eger bėş sıçḳan tüşse ḳırḳ ḳowa çıḳarılur "*If five mice fall into the well, forty buckets of water are to be drawn from it." (İM 115b/6)

The verb has been attested with various meanings throughout the historical periods of the Turkish language beginning with Orkhon Turkish: Orkhon *tüş-* "to descend, to die, to depart" (KT K 4; T 16); Old Uyghur *tüş-* "to fall, to descend, to alight" (IB 64); "to fall" (PKPH LXI 7; Mait. 86, 7; AY7 840; AY6 1070; AY4 2782); "to fall, to descend from above, to leave one's place" (AY8 1344); Karakhanid *tüş-* "to fall, to descend" (KB 523); "to descend, to alight" (AH 177); "to fall, to befit, to be appropriate" (TİEM 166r/9); "to descend, to collapse" (RKT 34/45a/3); "to fall, to descend" (DLT 270/237); Khwarezm *tüş-* "to fall, to collapse, to dismount from a riding animal, to fall to one's share" (NF 175/14); "to fall; to dismount; to halt for the night" (KE 193v/13); "to fall" (ME 19/1; MM 30/3; MN 87; HTM 313b/7); "to fall, to appear before someone, to fall from a horse, etc." (HŞ 1373); "to fall, to collapse, to cave in" (HKT 322b/4); *düş-* "to descend, to fall" (İML 116).

Yıġrıl- "to contract; to curl up into a ball (of hedgehogs, turtles, and worms)" (İH 52/31) (< *yıġır-* "to gather together, to contract, to shrink" + *-(ı)l-*, EDPT 906)

The earliest attestation of the verb is found in Old Uyghur Turkish texts: Orkhon ∅; Old Uyghur *yıgrıl-* "to be compressed together, to curl up, to be piled one upon another" (Wilkens, 2021, p. 898); Karakhanid *yıġrıl-* "to contract, to shrink" (DLT 489/391); Khwarezm *yıġrıl-* "to wrinkle" (ME 157/1); "to gather together" (KE 75r/16).

1.4.2.4. Verbs Related to Flies

İn- "to descend; to alight" (< *in-* "to descend, to go down", EDPT 168)

ol siŋek kėldi ve ol ḳubbeni tildi ve indi "The fly came, pierced the dome, and alighted." (KSE 31b/16)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Old Uyghur Turkish: Orkhon ∅; Old Uyghur *in-* "to descend" (Mait. 34, 13); "to descend, to come down" (AY8 270); Karakhanid *in-* "to descend" (KB 1049; RKT 31/90b2; TİEM 96r/6; DLT 94/88); Khwarezm *in-* "to descend; to come down" (NF 127/11); *in-* "to descend" (ME 39/8; KE 89v/12; HKT 244a/6).

Ḫurtûmın çıḳar- "to extend its proboscis" (< Ar. *ḫurṭūm* "trunk; elephant's trunk", OTAL 376 + possessive suffix + < Tr. *çıḳar-* "to take out, to extend", EDPT 410)

andan ḫurtûmın çıḳardı "Then it extended its proboscis." (KSE 32a/1)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Kipchak Turkish.

Kėl- "to come" (< *kėl-* "to come", EDPT 715)

ol siŋek keldi "The fly came." (KSE 31b/16)

The verb has been attested throughout the historical periods of the Turkish language beginning with Orkhon Turkish: Orkhon *kel-* "to come" (BK D 31; KT D 28); Old Uyghur *kel-* "to come" (PKPH IV 6; Mait. 20, 19; IB 5, 42; AY4 668; AY6 410; AY7 551; AY8 863); Karakhanid *kėl-* "to come" (KB 3303; AH 157; DLT 29/16; TİEM 50r/5); "to come; to be present" (RKT 31/83a2); Khwarezm *kėl-* "to come; to occur" (NF 57/12); "to come" (KE 6v/10; ME 137/2; İML 88); "to come into being; to appear" (HKT 110b/6).

Ḳıġır- "to make a sound; to buzz" (< *ḳı* "onomatopoeic sound" + *-ġır-*, OTWF 466; EDPT 612)

bir siŋekke fermân ḳıldı kim siŋek ḳıġırdı "He commanded a fly, and the fly made a sound." (KSE 31b/15)

The earliest attestation of the verb is found in Old Uyghur Turkish texts: Orkhon ∅; Old Uyghur *kıkır-* "to shout, to call, to cry out, to bray" (Wilkens, 2021, p. 369); "to shout, to cry out" (AY10 830); Karakhanid *ḳıġır-* "to shout" (RKT 37/54a3); *ḳıḳır-* "to call out loudly, to shout" (DLT 310/255); "to call out loudly, to shout, to cry out" (TİEM 41v/1); Khwarezm *ḳıġır-* "to shout, to call" (KE 75r/11); *ḳıġur-* "to shout, to call" (KE 25v/10); *ḳıḳır-* "to call, to shout" (ME 97/5; HTM 87b/7); "to shout" (HKT 151b/3).

Kir- "to enter" (< *kir-* "to enter", EDPT 735)

tutmak tiledi burnına kirdi "He wanted to catch it, but it entered his nose." (KSE 45a/11)

The verb has been attested throughout the historical periods of the Turkish language beginning with Orkhon Turkish: Orkhon *kir-* "to enter" (KT D 38; BK K 14); Old Uyghur *kir-* "to enter" (IB 63; PKPH IV 1; Mait. 42, 12; AY7 456; AY8 988; AY10 257; AY6 1289); Karakhanid *kir-* "to enter" (DLT 222/192; KB 5684; TİEM 196r/6; RKT 30/42a1); Khwarezm *kir-* "to enter, to join, to become included" (NF 15/2); "to enter" (KE 111r/3; ME 91/7; MM 289/4; HŞ 3340).

Ḳon- "to alight; to land" (< *ḳon-* "to alight, to settle", EDPT 632)

siŋek Nemrûd burnına ḳondı "The fly alighted on Nemrud's nose." (KSE 45a/11)

The verb has been attested with various meanings throughout the historical periods of the Turkish language beginning with Orkhon Turkish: Orkhon *kon-* "to settle" (KT G 7; BK K 5; T 17);

Old Uyghur *kon-* “to alight” (IB 61); Karakhanid *ḳon-* “to alight” (KB 5643); “(of birds, etc.) to alight, to descend” (DLT 526/427); Khwarezm *ḳon-* “to alight” (ME 77/3); “to alight, to encamp, to spend the night” (KE 27r/3); “to alight, to stay, to lodge as a guest” (NF 245/9).

Sıç- “to defecate” (< *sıç-* “to defecate”, EDPT 795)

sıçtı siŋek “The fly defecated.” (KE 18a/7)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Karakhanid Turkish: Orkhon ∅; Old Uyghur ∅; Karakhanid *sıç-* “to defecate” (DLT 265/234); Khwarezm *sıç-* “to discharge feces from the large intestine” (İML 106).

Tėl- “to pierce” (< *tel-* “to pierce”, EDPT 490)

ol siŋek kėldi ve ol ḳubbeni tildi “The fly came and pierced the dome.” (KSE 31b/16)

The verb has been attested with various meanings throughout the historical periods of the Turkish language beginning with Old Uyghur Turkish: Orkhon ∅; Old Uyghur *tėl-* “to pierce, to penetrate, to perforate, to hollow out” (Wilkens, 2021, p. 692); Karakhanid *tel-* “to pierce” (DLT 275/240); Khwarezm *tel-* “to pierce, to dig” (KE 28v/13; HKT 292a/1); *del-* “to pierce” (ME 92/1); “to make a hole” (İML 106); *töl-* “to pierce, to dig” (KE 176r/10).

Tepret- “to move; to set in motion” (< *tep(i)re-* “to move, to stir” + *-t-*, EDPT 444)

ve bir tepredi̇ş tepretti “And it made a movement; it stirred.” (KSE 31b/17)

The earliest attestation of the verb is found in Old Uyghur Turkish texts: Orkhon ∅; Old Uyghur *tepret-* “to shake” (AY4 2879); “to shake, to cause to tremble” (AY10 1401); Karakhanid *tepret-* “to move, to cause to stir” (KB 774); “to set in motion” (RKT 31/32a3); “to move, to set an object in motion” (DLT 442/346); Khwarezm *tepret-* “to move, to set in motion, to displace” (NF 140/2); “to stir, to set in motion” (KE 26r/19; HTM 294a/2); “to move” (ME 101/2; HŞ 1338); “to move, to stir, to shake” (HKT 557a/3); *tebret-* “to move, to stir” (İML 103).

Uç- “to fly” (< *uç-* “to fly”, EDPT 19)

hevāḳa uçtı “The fly flew into the air.” (KSE 32a/2)

The verb has been attested throughout the historical periods of the Turkish language beginning with Orkhon Turkish: Orkhon *uç-* “to pass away, to die” (KT D 16); Old Uyghur *uç-* “to fly” (AY10 667; AY8 1390; AY4 2609; AY6 696; Mait. 34; IB 15); Karakhanid *uç-* “to fly” (KB 231; AH 224; TİEM 98v/5; DLT 92/85); Khwarezm *uç-* “to fly” (KE 170v/21; NF 53/4; ME 38/2; MM 47/4; HŞ 2743; HKT 128a/1).

Ün ḳıl- “to make a sound; to buzz” (< *ün* “sound, voice”, EDPT 167 + < *ḳıl-* “to make, to do”, EDPT 616)

ün ḳıldı (ḳara cibin) siŋek “The housefly buzzed.” (KE 15a/7)

The verb has been attested in the historical periods of the Turkish language beginning with Karakhanid Turkish: Orkhon ∅; Old Uyghur ∅; Karakhanid *ün ḳıl-* “to make a sound; to bellow” (RKT 31/64b1); Khwarezm *ün ḳıl-* “to make a sound; to breathe” (ME 168/6; HŞ 3775; KE 26r/1; HKT 579a/2).

2. Conclusıon

When the lexicon of the Turkic language is examined, it is evident that animal-related conceptual domains occupy a central place in both everyday life and traditional culture. The fact that Turks have maintained a way of life closely associated with animal husbandry throughout history, together with the economic as well as symbolic significance of animals, has enabled not only animal

names but also verbs denoting animal actions and behaviors to acquire a broad range of usage within the language. In this respect, animal-related vocabulary provides valuable insights not only from a lexicographical perspective but also in terms of folklore, mythology, ethnology, and cultural studies. Although numerous studies have been conducted on animal-related vocabulary, it is noteworthy that no independent study has directly focused on animal-related verbs. Prepared to address this gap, the present study is expected to serve as a pioneering contribution and provide a foundation for future research on animal-related verbs in the field of Turkic linguistics.

Accordingly, the present study identified 290 animal-related verbs in the following works belonging to the Kipchak Turkic period by taking their textual contexts into consideration: *Kitâbu Bulgatü'l-Müştâk Fî Lügati't-Türk ve'l-Kıfçak*, *Baytaratü'l-Vâzıh Tercümesi*, *Codex Cumanicus*, *Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye*, *Kitâbü'l-Ef'âl*, *Gülistan Tercümesi (Kitâb-ı Gülistân Bi't-Türkî)*, *İrşâdü'l-Mülûk ve's-Selâtin Tercümesi*, *Kitâb fî İlmi'n-Nüşşâb Tercümesi*, *Kitâb fi'l-Fıkh bi-Lisân-ı Türkî*, *Kitâbü'l-İdrâk li Lisâni'l-Etrâk*, *El-Kavânînü'l-Külliyye li-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye*, *Münyetü'l-Guzât Tercümesi*, *Kitâb-ı Mukaddime-i Ebu'l-Leysi's-Semerkandî Tercümesi*, *Kitâb Fî Riyâzatî'l-Hayl Tercümesi*, *Resûlî Sözlüğü*, *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî*, *Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lügati't-Türkiyye*, *El-İdrâk Haşiyesi*, and *Memluk Sahasında Yazılmış Bir Kısasu'l-Enbiya (İnceleme–Metin–Dizin)*. The usage of these identified verbs in Kipchak Turkic texts was subsequently analyzed, and the following findings were obtained as a result of the evaluation:

Among the 290 animal-related verbs identified in the Kipchak Turkic corpus, 68 verbs—including *aḍaḳını yėrge ur-* "to stamp the ground with the foot," *aġzın aç-* "to open the mouth," *aḫsaḳ bol-* "to become lame," *arıp ḳal-* "(of a horse) to become exhausted," *ayaḳın yėre ur-* "(of a horse) to stamp the ground," *boġuzı tutul-* "(of a horse) to suffer swelling of the throat," *bula-* "(of a dog) to wag its tail," *büklü-* "(of a horse) to prance or leap instead of walking properly," *çenle-* "(of a dog) to whine as if beaten," *çeresi ak-* "(of an animal in labor) to discharge yellow fluid," *çeyne-* "to chew," *çint ḳır-* "(of a bird) to defecate while flying," *çolġaştur-* "to wrap, to coil," *çömelü otur-* "to squat," *emçekin aġzına ber-* "to suckle, to nurse," *ginren-* "(of an animal) to become unruly," *ġulġul ḳıl-* "(of birds) to chirp or sing," *güveli-* "(of a fox) to run about in confusion," *ḥâyil bol-* "(of a horse) to become infertile," *ḫurtûmın çıḳar-* "to extend its trunk/snout," *ınçḳır-* "to cry out," *içlendür-* "to impregnate," *ikeş-* "(of an animal) to become spoiled or sluggish," *incin-* "to be injured," *ḳanatın büz-* "to fold the wings," *ḳarı bol-* "(of an animal) to grow old," *ḳaşın-* "(of a horse) to urinate," *ḳavla-* "(of a snake) to shed its skin," *kekirde-* "(of a hen) to cluck," *kelpildet-* "to flutter the wings slightly," *keyne-* "(of a bird) to abandon one nest for another," *ḳısır bol-* "to become infertile," *ḳoġur-* "(of pigeons and similar birds) to coo," *ḳorla-* "(of a horse) to neigh upon seeing its feedbag," *ḳulaḳ ṣal-* "(of a horse) to lower its ears," *ḳuzla-* "(of a sheep) to give birth to a lamb," *kürle-* "to bellow," *liff eyle-* "to wrap," *mavla-* "(of a cat) to meow," *mele-* "to bleat," *moynuzsuz bol-* "to become hornless," *mula-* "(of a cow) to moo," *nâle ve zârî ḳıl-* "to lament or wail," *nefes al-* "(of a horse) to breathe," *nefesi dutul-* "(of a horse) to become short of breath," *ögre-* "(of an animal) to seek a mate," *saḳra-* "(of magpies and similar birds) to chatter," *sapa sapa yöri-* "to walk in a zigzag manner," *sėkire yöri-* "to hop along," *selin-* "(of a mare's udder) to sway," *siŋilde-* "(of a dog) to bark from hunger," *suvıḳla-* "(of a camel) to excrete watery feces," *süt in-* "(of a mare) for the udder to fill with milk," *sütsüz bol-* "to become milkless," *şakı-* "(of a bird) to sing," *takırda-* "(of a horse) to produce a clattering sound while walking," *telef bol-* "to perish," *tosunluḳ ḳıl-* "to behave aggressively or wildly," *turut-* "(of a donkey) to raise its ears," *yayala-* "(of a bird) to fly close to the ground," *yėgir-* "to become enraged," *yılan sivle-* "(of a snake) to crawl into its hole," *yıraḳ baṣ-* "to take long strides," *yinçker-* "to become thin," *yiyşi eksil-* "to eat less," *yozla-* "(of a sheep) to remain barren," *yuwa ḳıl-* "to build a nest," and *zaḥmet gör-* "to suffer hardship"—were not attested in the texts of Orkhon Turkic, Old Uyghur Turkic, Karakhanid Turkic, or Khwarezm Turkic. These

findings suggest that these verbs either first emerged during the Kipchak Turkic period or came into widespread use beginning with this period in the historical development of the Turkic language.

It is evident that animal-related verbs constitute a remarkably rich component of the Turkic lexicon not only in quantitative terms but also with respect to their structural and semantic diversity. Of the 290 animal-related verbs identified in the Kipchak Turkic texts, 126 are simple verbs, 110 are derived verbs, while the remaining compound verbs consist of 11 Arabic + Turkic, 2 Persian + Turkic, and 41 Turkic + Turkic formations. These simple, derived, and compound verb structures not only demonstrate the productivity of the language but also reflect the cultural and everyday realities of the Kipchak Turkic period.

The context-based analysis further reveals that many verbs commonly associated with human actions—such as *ye-* "to eat," *iç-* "to drink," *bak-* "to look," *gör-* "to see," *sevin-* "to rejoice," *öl-* "to die," *yum-* "to close (the eyes)," *tepret-* "to move, to cause to move," *tiŋle-* "to rest," *nefes al-* "to breathe," *yürü-* "to walk," *yat-* "to lie down," *ögren-* "to learn; to become accustomed," and *toġur-* "to give birth"—are also used to describe the actions and states of animals. Conversely, certain verbs—including *öl-* "to die," *kötür-* "to carry, lift, transport," *çüri-* "to rot," *şiş-* "to swell," *tez-* "to become startled; to stray from the herd," *tut-* "to catch, hold," *batur-* "to immerse; to thrust," *yürü-* "to walk," *tepret-* "to move; to set in motion," *yė-* "to eat," and *iç-* "to drink"—were found to express meanings applicable to all animal species regardless of taxonomic distinction. These findings indicate that the meanings of verbs in Kipchak Turkic texts could be extended according to their textual contexts and that the linguistic representation of the human–animal relationship was characterized by a considerable degree of overlap. Furthermore, the compound verbs formed through the combination of Turkic, Arabic, and Persian elements provide important evidence for the multilayered linguistic structure of Kipchak Turkic and the intercultural interactions that shaped its vocabulary.

By systematically identifying and analyzing animal-related verbs in the texts of the Kipchak Turkic period, the present study contributes to a more comprehensive understanding of the historical Turkic lexicon while highlighting an important aspect of the language that reflects its cultural depth. The findings demonstrate that animal-related verbs constitute a numerically extensive, semantically diverse, and historically well-established lexical domain. In this respect, the study is expected to contribute to future research on the Turkic lexicon and to provide a valuable foundation for comparative lexical studies.

www.turkishstudies.net/language

Turkish Studies - Language and Literature

eISSN: 2667-5641

ANKARA SCIENCE UNIVERSITY

Kıpçak Türkçesi Metinlerinde Hayvanlarla İlgili Fiil Söz Varlığı

Giriş

İnsanlık tarihi boyunca insan, bulunduğu çevreyi tanıma ve başkalarına tanıtma ihtiyacı duymuştur. Bu amaçla nesneleri ve varlıkları farklı biçimlerde adlandırarak birbirinden ayırt etmiştir. Bu adlandırmalar zamanla milletlerin söz varlığına dâhil olmuştur. Bir milletin söz varlığı, o milletin dünyayı algılayış biçimini yansıtır. Milletlerin sahip oldukları söz varlığı incelenerek sosyal ve siyasal yaşamları, hayat tarzları ve kültürel yapıları hakkında çıkarımda bulunmak mümkündür (Bayrak, 2020, s. 397).

Dilin söz varlığı içerisinde farklı sözcük türleriyle temsil edilen hayvanlar, insan yaşamında sadece ekonomik hayatın bir parçası olmakla sınırlı kalmamış, aynı zamanda inanç sistemlerinin, sembolik düzenin, mitolojik anlatıların ve dilin vazgeçilmez parçalarından biri olmuştur. İnsan ile doğa arasındaki ilişkinin en temel göstergelerinden biri olarak karşımıza çıkan hayvanlar hem toplumsal hem de bireysel düzeyde anlam inşasında önemli roller üstlenmişlerdir. Toplumların doğayla kurdukları ilişkiler yalnızca maddi yaşamlarını değil, aynı zamanda dil yapılarını, kültürel değerlerini, sembolik dünyalarını da belirgin biçimde şekillendirmiştir (Gerel, 2025, s. 3). Hayvanlar, her toplumda olduğu gibi Türk toplumunda da konargöçer yaşamın etkisiyle önemli bir yere sahiptir. Türkler, hayvanların etinden sütünden beslenmiş, yine hayvanlar aracılığıyla giyim, kuşam ve ulaşım gibi temel ihtiyaçlarını karşılamanın yanı sıra kutsal olarak nitelendirdikleri hayvanları inanç dünyalarına taşımışlar ve zamanın belirlenmesinde hayvan adlarından yararlanmışlardır. Bununla birlikte hayvanlar Türklerin kültürel hayatında da önemli bir yer tutmuş; edebiyatlarında, şiirlerinde, destanlarında, sanatlarında, türkülerinde, şarkılarında, deyimlerinde ve atasözlerinde hayvan adlarını sıkça kullanmışlardır (Bayrak, 2020, s. 397).

Tarih boyunca dilimize girmiş olan hayvan adları ve hayvanlarla ilişkili söz varlığına ait sözcüklerin bir kısmı zamanla kullanımdan düşmüş, bir kısmı ise günümüzde hâlâ canlılığını korumaktadır. Bozkır kültürünün temelinin hayvancılığa dayanması, Türk toplulukları ile hayvanlar arasında sıkı bir ilişki kurulmasına zemin hazırlamıştır. Bundan dolayı Türkçede hayvanlarla ilgili çok sayıda sözcük ortaya çıkmış, sözcük grupları ve cümle kalıpları meydana getirilerek dilde değişik şekillerde kullanılmıştır. Hayvan adları, hayvanlardan elde edilen yiyecek, giyecek ve malzeme adları ile bunlardan türeyen yeni sözcükler Türk dilinin söz varlığı içinde önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim bu söz varlığı, Türkçeyi besleyen en önemli kaynaklardan biri hâline gelmiştir (Karakuş, 1997, s. 1145).

Türk dilinin tarihî ve çağdaş dönemlerine ait söz varlığı, tarihî süreç içerisinde geniş bir coğrafyaya yayılan Türk topluluklarının kültürel birikimlerini, yaşam tarzlarını, dünyayı algılama biçimlerini ve inanç sistemlerini yansıtan çok boyutlu bir özelliğe sahiptir. Bugüne kadar söz varlığı üzerine yapılan çalışmaların genel çerçevesi dikkate alındığında Türk dilinin söz varlığının farklı kavram alanlarına yayılmış zengin ve çok boyutlu bir yapı arz ettiği anlaşılmaktadır. Hayvanlarla ilgili kavram alanlarının hem gündelik yaşamın hem de geleneksel kültürün merkezinde yer aldığı

açıkça görülmektedir. Türklerin tarih boyunca hayvancılıkla uğraşmaları, hayvanların hem ekonomik hem de sembolik değer taşıması, hayvan adlarının ve hayvan hareketlerini ifade eden fiillerin Türk dilinde geniş bir kullanım alanı bulmasına zemin hazırlamıştır. Söz varlığı üzerine yapılan çalışmaların genellikle ad odaklı olarak belirli bir dönem, eser ya da bir konu ekseninde gerçekleştirildiği görülmektedir.

Hayvan adları ve bunlarla ilişkili söz varlığı üzerine yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde, Türk dilinin tarihî ve çağdaş dönemlerine yönelik çok sayıda lisansüstü tez, kitap, makale ve bildirilerin bulunduğu görülmektedir.[3] Ancak literatüre bakıldığında hayvanlarla ilgili fiilleri doğrudan ele alan müstakil bir çalışmanın bulunmadığı dikkat çekmektedir. Bu durum, hayvanlarla ilgili söz varlığının taşıdığı öneme rağmen Türk dilinin tarihî ve çağdaş dönemlerinde yeterince kapsamlı biçimde incelenmediğini ortaya koymaktadır. Bu eksiklikten hareketle hazırlanan bu çalışma, Türk dili araştırmalarında hayvanlarla ilgili fiillerin incelenmesine yönelik literatürdeki boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

Çalışma kapsamında Kıpçak Türkçesi dönemine ait *Kitâbu Bulgatü'l- Müştâk Fî Lügati't- Türk ve'l Kıfçak, Baytaratü'l- Vâzıh Tercümesi, Codex Cumanicus, Ed- Dürretü'l- Mudiyye fi'l- Lügati't- Türkiyye, Kitâbü'l- Ef'âl, Gülistan Tercümesi (Kitâb- ı Gülistân Bi't- Türkî), İrşâdü'l- Mülûk ve's- Selâtin Tercümesi, Kitâb fî İlmi'n- Nüşşâb Tercümesi, Kitâb fi'l- Fıkh bi- Lisân- ı Türkî, Kitâbü'l- İdrâk li Lisâni'l- Etrâk, El- Kavânînü'l- Külliyye li- Zabti'l- Lügati't Türkiyye, Münyetü'l- Guzât Tercümesi, Kitâb-ı Mukaddime-i Ebu'l- Leysi's Semerkandî Tercümesi, Kitâb Fî Riyâzatî'l- Hayl Tercümesi, Resûlî Sözlüğü, Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî, Et- Tuhfetü'z- Zekiyye Fi'l- Lügati't- Türkiyye, El-İdrâk Haşiyesi ve Memluk Sahasında Yazılmış Bir Kısasu'l-Enbiya (İnceleme-Metin-Dizin)* adlı eserlerde metin bağlamı dikkate alınarak hayvanlarla ilişkili 290 fiil belirlenmiştir. Tespit edilen fiiller, kavram alanlarına göre çeşitli başlıklarda tasnif edilerek kökenleri ve yapısal özellikleri hakkında bilgi verilerek tanıklanmıştır. Ayrıca fiiller art zamanlı olarak değerlendirilerek Türk dilinin tarihî dönemlerinde (Orhon Türkçesi, Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi ve Harezm Türkçesi) kullanılıp kullanılmadıkları ortaya konmuştur.

1. İnceleme:

1. 1. Hayvanlarla İlgili Genel Fiiller

Çeresi ak- *(<çara* "memeli hayvanların kızgınlık zamanlarında ve doğumları yaklaşınca dişilik organlarından akan sıvı", DS 1079 + *si* + < *ak-* "akmak", EDPT 77) "(doğum sırasında) hayvandan sarı su gelmek" (İH 11/12)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır.

Çüri-/çürü- (<?) "çürümek, bozulmak"

eger ḥayavân şişse ḳuyu içinde yâ ***çürü****se çıḳarılır ol ḳuyudan* "Eğer hayvan/canlı şişse kuyu içinde veya çürüse o kuyudan çıkarılır." (İM 114b/1)

Fiilin kullanımına ilk olarak Harezm Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon ∅; Uygur ∅; Karahanlı ∅; Harezm *çüri-* "çürümek" (NF 331/2; KE 171r/21); *çürü-* "çürümek" (ME 35/3; NF 376/11; HKT 425a/3; HŞ 1207)

Dez- "ürküp sürüden ayrılmak" (< *tez-* "koşmak, acele etmek" EDPT 572)

[3] Detaylı bilgi için bk.: Çeneli (1975), Gönüllü (1983), Çetin (1986), Güler (1988), Buran (1991), Alyılmaz (1996), Aalto (2000), Doğan (2001), Bozkaplan (2007), Berbercan (2008), Abik (2009), Küçük (2009), Besli (2010), İmdat, (2010), Alagöz (2011), Güner (2011), Efe (2012; 2017), Aydoğanlar (2012), Karpuz & Gaddar (2012), Küçük (2012), Karahan (2013), Toprak (2013), Tokyürek (2013; 2024), Erkoç (2015), Gül (2015), Aydın (2016), Pekacar (2017), Kuyma (2018), Soydan (2018), Filiz (2019), Özden (2019), Uyanık (2019), Yener (2019), Kurucu (2020), Özcan Devrez (2020), Özkan (2020), Derdiyok (2022), Güleçoğlu (2022), Oba (2022; 2023), Bolat (2022), Erkurt (2024), Gökbayır & Alkaya (2024), Özkan ve Akıl (2024) vb.

***dez**di* “Ürküp sürüden ayrıldı.” (Kİ 34/9)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *tez-* “kaçmak, koşup gitmek, kaçınmak” (Wilkens, 2021, s. 706); Karahanlı *tez-* “kaçmak, uzaklaşmak” (KB 1737; AH 153; TİEM 212r/8; DLT 268/235); Harezm Ø;

Ginren- (<?) “hayvanın yaramazlaşması, huylanması” (İH 21/27)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır.

İkeş- (<?) “(hayvan) hamlamak, şımarmak” (İH 24/5)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir.

Otla- “yayılmak, otlamak” (< *ot* “ot, yabani bitki” + *la-* EDPT 57)

otladı “Hayvan otladı.” (Kİ 63/16)

Fiilin kullanımına ilk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemina ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *otla-* “otlamak” (Wilkens, 2021, s. 517); Karahanlı *otla-* “otlamak” (DLT 145/126; TİEM 239r/1); Harezm *otla-* “otlamak” (NF 298/11; KE 139v/10; ME 137/5; HŞ 344)

Sėkriş- (hayvanlar) birbirine sıçramak, çiftleşmek” (< *sėkir-* “sıçramak, sekmek” + < *sėkri-* “sıçramak, sekmek” + *ş-* EDPT 822)

***sėkriş**tiler* “(Hayvanlar) sıçradılar.” (KE 159a/3)

Fiil, Harezm Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı Ø; Harezm *sekriş-* “sıçraşmak, hoplayıp zıplamak” (NF 393/1; ME 121/4; KE 68v/3)

Şiş- “şişmek” (< *şiş-* “şişmek, kabarmak”, EDPT 857)

*eger ḥayavân **şiş**se ḳuyu içinde yâ çürüse çıḳarılır ol ḳuyudan* “Eğer hayvan/canlı şişse kuyunun içinde veya çürüse o kuyudan çıkarılır.” (İM 114b/1)

Fiilin, Harezm Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı Ø; Harezm *şiş-* “şişmek, kibirlenmek, büyüklük taslamak” (NF 345/15); “şişmek” (KE 74r/7; HTM 288a/1)

Yımırtla-/yumurtla- “yumurtlamak” (İH 52/26) (< *yumurtka* “yumurta” + *la-* EDPT 938)

***yumurtla**dı* “Yumurtladı.” (TZ 8a/13)

Fiilinin kullanımına ilk olarak Harezm Türkçesine ait eserlerde rastlanır: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı Ø; Harezm *yumurtala-* “yumurtlamak” (ME 232/3); *yumurtkala-* “yumurtlamak” (KE 220r/20)

1.2. Kanatlı Hayvanlarla İlgili Fiiller

1.2.1. Kuşlarla İlgili Genel Fiiller

Balala- “yavrulamak, kuşla ilgili” (< *bala* “yavru, çocuk” + *la* - EDPT 342)

***balala**dı ḳuş* “Kuş yavruladı.” (KE 109a/5)

Fiil, Karahanlı Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı *balala-* “kuş yavrulamak” (DLT 482/386); Harezm *balala-* “yavrulamak” (ME 70/2)

Çint ḳır- (<?) “kuşun uçarken cıvık pislemesi” (İH 12/14)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır.

Çök- “erkek kuş dişisine çökmek, döllemek” (< *çök-* “çökmek, diz çökmek”, EDPT 413)

***çök**ti ḳuş* “Kuş dişisine çöktü/dölledi.” (KE 9a/5)

Fiil, farklı anlamlara gelecek şekilde Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon ∅; Uygur *çök-* “çökmek, bulunduğu seviyeden aşağı inmek” (AY8 1438); “çökmek” (AY4 2164); Karahanlı *çök-* “çökmek” (KB 5457; TİEM 291v/5); “çökmek, diz üstü çökmek” (RKT 31/27a/2); “(insan, hayvan) çökmek” (DLT 275/239); Harezm *çök-* “diz çökmek, çömelmek” (NF 40/15); “çökmek, çömelmek” (KE 220v/21); “eğilmek, diz çökmek, çökmek” (MM 276/4); “çökmek, oturmak” (ME 220/2); “çökmek” (HŞ 2072; HTM 134b/3); “(kuş) dönerek uçmak, yükselmek” (ME 83/1)

Evdi- “toplamak, devşirmek” (< *evdi-* “toplamak, bir araya getirmek”, EDPT 7)

***evdi**di ḳuş (ewünni) dâneni* “Kuş daneleri topladı.” (KE 35a/7)

Fiilin kullanımına illk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon ∅; Uygur *evdi-* “toplamak” (Uzunkaya, 2020, s. 220); “toplamak, bir araya getirmek” (Ayazlı, 2016, s. 113); Karahanlı *ewdi-* “toplamak” (KB 6624); “birer birer tane tane toplamak” (DLT 139/122); Harezm *evdi-* “devşirmek, toplamak” (ME 152/8)

Kelpildet- (< ?) “kuş kanadını sallar gibi hafif kımıldatmak” (İH 29/27)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır.

Keyne- (< ?) “kuşun yuvasını bırakıp başka bir yuvaya geçmesi”

***keyne**di* “Kuş yuvasını bıraktı ve başka yuvaya yerleşti.” (Kİ 47/19)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren tarihi lehçelerde kullanılmıştır.

Ḳoġur- “güvercin gibi kuşların ötmesi” (İH 31/23) (< *ḳo* “yansıma ses” + *ġur-*)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır.

Pervâz ḳıl- “uçmak” (< Far. pervâz “uçma, uçuş”, OTAL 861 + < Tr. *ḳıl-* “kılmak, yapmak”, EDPT 616)

***pervâz ḳıl**dı ḳuş* “Kuş uçtu.” (KE 140b/4)

Fiilin kullanımına ilk olarak Harezm Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon ∅; Uygur ∅; Karahanlı ∅; Harezm *pervâz ḳıl-* “uçurmak, uçmak” (HŞ 4188)

Saḳra- “(saksağan gibi kuşlar için) ötmek” (İH 38/18) (< *sayra-* “(kuşlar için) cıvıldamak, ötmek”, EDPT 859)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır.

Sanla- (kuş, hayvan) pislemek” (İH 39/18) (< *saŋ* “kuş pisliği” +*la-*, EDPT 839)

Fiil, Karahanlı Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon ∅; Uygur ∅; Karahanlı *saŋla-* “kuş vb. pislemek” (DLT 619/514); Harezm *saŋla-* “sıçmak, pislemek” (ME 187/7)

Sėkire yöri- “sekmek, seke seke yürümek” (< *sėkir-* “sıçramak, sekmek”, EDPT 822 + *e-* + < *yorı-* “yürümek”, EDPT 957)

***sėkire yöri**di ḳuş* “Kuş seke seke yürüdü.” (KE 7a/9)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır.

Sıḳır- "(kuş) ıslık çalar gibi ötmek" (< *sıkır-* "ıslık çalmak", EDPT 815)

***sıḳır**dı ḳuş* "Kuş öttü." (KE 60a/7)

Fiilin kullanımına ilk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon ∅; Uygur *sıkır-* "ıslık çalmak" (Wilkens, 2021, s. 607); Karahanlı *sıġır-* "ıslık çalmak" (RKT 28/83a/2); *sıkır-* "(adam, kuş) ıslık çalmak; tiz ses çıkarmak" (DLT 310/255); Harezm *sıkır-* "ıslık çalmak" (HKT 175a/3; İML 176)

Şakı- (<?) "ötmek (kuş için)" (İH 44/17)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır.

Sayra- "ötmek, şakımak" (< *sayra-* "(kuş için) cıvıldamak, ötmek", EDPT 859)

***sayra**dı* "(Kuş) öttü." (TZ 18b/6)

Fiil, Karahanlı Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon ∅; Uygur ∅; Karahanlı *sayra-* "ötmek" (DLT 580/477); Harezm *sayra-* "ötmek, şakımak" (KE 68v/3); "(kuş) ötmek, şakımak" MN 263); "(kuş için) ötmek" (HŞ 1500)

Tezekle- "tezeklemek, pislemek" (< *tezek* "tezek, hayvan dışkısı" + *le-*, EDPT 575)

***tezekle**di ḳuş* "Kuş sıçtı/pisledi." (KE 5b/8)

Fiilin kullanımına ilk olarak Karahanlı Türkçesinde rastlanılmıştır: Orhon ∅; Uygur ∅; Karahanlı *tezekle-* "(at vb.) pislemek" (DLT 593/485); Harezm ∅;

Tut- "tutmak, yakalamak, ısırmak" (< *tut-* "tutmak, kavramak, yakalamak", EDPT 451)

***tut**tılar ḳuşlar awnı* "Kuşlar avını tuttudılar." (KE 90a/7)

Fiil, farklı anlamlara gelecek şekilde Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon *tut-* "tutmak, yakalamak" (KT D 32; BK D 4); Uygur *tut-* "tutmak" (IB 63; Mait. 24); "tutmak, elinde bulundurmak, almak" (PKPH IX 3); "tutmak, yerine getirmek" (AY7 129); "tutmak, yakalamak, zihinde tutmak" (AY4 2438); "tutmak, devam etmek" (AY8 237); "tutmak, ele almak" (AY10 1122); Karahanlı *tut-* "tutmak, almak, yakalamak" (RKT 35/24b3); "tutmak" (KB 717; TİEM 22v/2); "tutmak, almak, yakalamak" (DLT 167/144); Harezm *tut-* "tutmak, yakalamak" (NF 7/16; KE 54v/3; HKT 164a/5; HTM 52b/1); "tutmak" (ME 202/7; MM 382/4; HŞ 3779)

Tüle- "tüy dökmek, tüy değiştirmek" (< *tüğ* "tüy, kıl" + *le-* EDPT 492)

***tüle**r* "Tüy töker/tüy değiştirir." (CC 82a/18)

Fiil, Karahanlı Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon ∅; Uygur ∅; Karahanlı *tüle-* "tüy dökmek" (DLT 563/464); Harezm ∅;

Uç- "uçmak" **(<** *uç-* "genel olarak (kuş) için uçmak; mecazî anlamları da bulunur", EDPT 19**)**

*hevâda **uç**ḳan ḳuşlarnı tıydı* "Havada uçan kuşları engelledi." (GT 128/7)

*ol ördek kim **uç**ar râstı ol kėḍik turur* "Amma o uçan ördek var ya, gerçekte o geyiktir." (İM 357a/2)

Fiil, farklı anlamlara gelecek şekilde Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon *uç-* "sonsuzluğa uçmak, ölmek" (KT D 16); Uygur *uç-* "uçmak" (AY10 667; AY8 1390; AY4 2609; AY6 696; Mait. 34; IB 15); Karahanlı *uç-* "uçmak" (KB 231; AH 224; TİEM 98v/5; DLT 92/85 Harezm *uç-* "uçmak" (KE 170v/21; NF 53/4; ME 38/2; MM 47/4; HŞ 2743; HKT 128a/1)

Uçkun- "(kuş için) kaçmak, uçup gitmek" (İH 49/2) **(<** *uç-* "genel olarak (kuş) için uçmak", EDPT 19 + *kun-***)**

Fiil, farklı anlamlara gelecek şekilde Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon ∅; Uygur *ıçgın-* "kaçmak" (Wilkens, 2021, s. 286); Karahanlı *ıçgın-* "kaçırmak, kaybedilmek, yok edilmek, elden gitmek" (KB 2350) "kaçırmak, kaçmak" (DLT 132/115); Harezm *uçgun-* "yitirmek, kaybetmek" (NF 365/7); "kaçırmak" (KE 243r/1); *uçḳun-* "yitirmek, kaybetmek" (NF 177/17)

Ürk- "ürkmek, korkmak" (< *ürk-* "ürkmek, korkmak", EDPT 221)

ünüŋden ***ürk****üben uçtı yazılmış (tizilmiş?) tam öze ḳuşlar* "Damın/evin üstünde dizilmiş kuşlar sesinden ürküp uçtu." (GT 121/6)

Fiilin kullanımına illk olarak Eski Uygur Türkçesine ait eserlerde rastlanır: Orhon ∅; Uygur *ürk-* "ürkmek" (IB 27; AY10 411); "ürkmek, korkmak" (AY4 2181); Karahanlı *ürk-* "ürkmek, kaçmak, koşmak" (DLT 626/522); "ürkmek" (TİEM 209v/1); Harezm *ürk-* "ürkmek, korkmak" (NF 16/15; KE 128v/12); "ürkmek" (ME 211/3; HŞ 2436; HTM 24b/1); "ansızın birdenbire bir şeyden korkarak sıçramak" (İML 123)

Yayala- (<?) "(kuş için) yere yakın uçmak" (İH 52/32)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır.

Yė- "yemek" (< *yė-* "yemek", EDPT 869)

yırtıp ***yė****gen ḳuşlar* "Yırtıp/parçalayıp yiyen kuşlar." (İM 116b/4)

Fiil, Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon *yė-* "yemek" (T 8); Uygur *ye-* "yemek" (AY10 796; AY8 1451); Karahanlı *yė-* "yemek, yemek yemek" (RKT 29/25a2); "yemek" (DLT 160/139; TİEM 177r/3; KB 164; AH 162): Harezm *yė-* "yemek" (KE 36v/22; ME 137/5; MM 172/1; NF 146/12; HTM 354a/1)

Yėm bėr- "yem vermek, beslemek" (< *yėm* "yem, hayvan yiyeceği", EDPT 934 + < *bėr-* "vermek", EDPT 354)

yėm bėr*di ḳuş balasınge* "Kuş yavrusına yem verdi/besledi." (KE 48a/6)

Fiilin kullanımına illk olarak Karahanlı Türkçesi döneminde rastlanır: Orhon ∅; Uygur ∅; Karahanlı *yėm bėr-* "yem vermek, rızık vermek" (KB 3191); Harezm *yėm bėr-* "yemlemek, yem vermek" (KE 117v/19)

Yėrke yaḳın kėl- "(kuş için) yere yakın (uçarak) gelmek" (< *yėr* "yer, zemin, arazi", EDPT 954 + *ke* + < *yaḳın* "yakın", EDPT 904 + < *kėl-* "gelmek", EDPT 715)

yėrke yaḳın kėl*di ḳuş* "Kuş yere yakın (uçarak) geldi." (KE 119b/3)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır.

Yėl- "(kuşun) kanadını hareket ettirmeyip akar gibi süzülmesi" (İH 52/31) **(<** *yėl-* "hareket etmek, kımıldamak"**,** EDPT 918**)**

Fiil, farklı anlamlara gelecek şekilde Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon *yel-* "(at) hızlı sürmek, dört nala koşturmak" (T 26); Uygur ∅; Karahanlı *yėl-* "koşmak" (KB 1077); "atlı vb. koşmak" (DLT 472/377); Harezm *yėl-* "koşmak, hareket etmek" (MM 373/3); "koşmak" (HŞ 3949)

Yırt- "yırtmak, parçalamak" (< *yırt-* "yırtmak, parçalara ayırmak", EDPT 958)

yırt*ıp yėgen ḳuşlar* "Yırtıp/parçalayıp yiyen kuşlar." (İM 116b/4)

Fiilin kullanımına illk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *yırt-* "yırtmak, parçalamak" (Wilkens, 2021, s. 900); Karahanlı *yırt-* "yırtmak" (KB 4966; DLT 632/527); "yırtmak, parçalamak, delmek" (TİEM 220r/5); Harezm *yırt-* "yırtmak" (NF 81/11; ME 83/2; KE 143v/21; HŞ 3332); "(açılmak) yırtmak" (MN 270); "yırtmak, delmek" (HKT 229a/2); "yırtmak, parçalamak" (İML 115)

Yuwa ḳıl- "yuva yapmak" (< *yuva* "yuva, ev", EDPT 872 + < *ḳıl-* "kılmak, yapmak", EDPT 616)

yuwa ḳıl*dı ḳuş* "Kuş yuva yaptı." (KE 137b/6)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır.

1.2.2. Evcil Kanatlı Hayvanlarla İlgili Fiiller

1.2.2.1. Tavuk ve Horozla İlgili Fiiller

Çaḫar- "bağırmak, ötmek" (< *ça* "yansıma ses" + *kır-* "çağırmak, haykırmak", EDPT 410)

tavoḫ ***çaḫar****adır* "Horoz ötüyor." (CC 57a/5)

Fiil, Karahanlı Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı *çağır-* "çağırmak, seslenmek" (TİEM 168v/9); *çaḳır-* "çağırmak" (RKT 37/54a/3); Harezm *çağır-* "çağırmak, davet etmek" (İML 104); *çaḳır-* "bağırmak" (KE 141r/4; HŞ 3123); "çağırmak, seslenmek, bağırmak" (NF 275/9); "çağırmak" (ME 168/6; HKT 426a/8); "çağırmak, bağırmak" (HTM 3b/5)

Ewrül- "dönmek" (< *ewir-* "çevirmek, döndermek" + *(ü)l*, EDPT 14)

ewrül*di ḫoros tawuḳ yöresinde* "Horoz tavuğun etrafında döndü." (KE 168b/7)

Fiil, farklı anlamlara gelecek şekilde Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *evril-* "çevrilmek, dönmek" (Mait. 47; AY6 441); "evrilmek, dönmek, yönelmek" (AY10 980); Karahanlı Ø; Harezm *ėwrül-* "dönmek, dönüşmek" (NF 179a/6); "dönmek, düşmek, devrilmek, debelenmek" (KE 40v/11); "çevrilmek, dönmek" (ME 122/6); "dönmek" (MM 188/1; HKT 199b/1; HTM 153b/3); *öwrül-* "çevrilmek, dönmek" (KE 178v/8); *ėvrül-* "çevrilmek, döndürülmek" (HŞ 1940)

Inçḳır- "ses çıkarmak, bağırmak" (< *ınç* "inleme (yansıma ses)" + *ḳır-*, EDPT 174)

kerâhiyyet turur ***ınçḳır****maḳ ḫorâz, tawuḳ kibi* "Horozun tavuk gibi ses çıkarması mekruhtur." (İM 188a/7)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır.

Ḳanatın büz- "kanadı büzmek, toplamak" (< *ḳanat* "kanat", EDPT 635 + *ı* + *n* + < *büz-* "toplamak")

ḳanatın büz*di ḫoros* "Horoz kanadını büzdü/topladı." (KE 171b/3)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir.

Kekilde- "tavuk yumurtlarken vak vak ses çıkarmak" (İH 28/26) (< **kekil* "yansıma ses" + *de-*)

Fiilin kullanımına ilk olarak Harezm Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı Ø; Harezm *kegilde-* "(tavuk) geğildemek" (ME 232/3)

Kekirde- "tavuğun ses çıkarması" (İH 28/23) (< **kekir* "yansıma ses" + *de-*)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır.

Kötür- "başını kaldırmak" (< *kötür-* "kaldırmak, yukarı kaldırmak", EDPT 706)

*başın **kötür**di ḫoros* “Horoz başını yukarı kaldırdı.” (KE 171b/6)

Fiil, farklı anlamlara gelecek şekilde Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon *kötür-* “(yukarı) kaldırmak” (KT D 11; BK D 10); Uygur *kötür-* “yükseltmek” (AY8 691); “götürmek” (Mait. 75, 34); “kaldırmak, götürmek, yukarı kaldırmak” (Ayazlı, 2016, s. 165); Karahanlı *kötür-* “götürmek, kaldırmak, yükseltmek, yok etmek” (KB 3790); “kaldırmak, yükseltmek, yüklenmek” (AH 221); “kaldırmak, alıp götürmek” (TİEM 176r/6); “taşımak, yüklenmek, kazanmak” (RKT 30/39a/3); “kaldırmak” (DLT 288/245); Harezm *kötür-* “kaldırmak, taşımak, götürmek; ortadan kaldırmak, yok etmek” (NF 8/11); “götürmek, kaldırmak, yükseltmek” (KE 88r/16); “kaldırmak, tahammül etmek” (ME 52/5); “götürmek” (HŞ 2303); “yükseltmek, kaldırmak, taşımak” (MM 283/4; HKT 39a/5; HTM 65b/12)

Öl- “ölmek” (< *öl-* “ölmek”, EDPT 125)

*ḳuyu içinde kögerçin **öl**se yâ tawuk **öl**se* “Kuyu içinde güverçin ölse veya tavuk ölse.” (İM 114a/2)

Fiil, Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon *öl-* “ölmek” (KT K 10; BK K 5); Uygur *öl-* “ölmek” (PKPH XVII 6; IB 41; Mait. 16,9; AY10 360; AY4 2553); “ölmek, ortadan kaldırmak” (AY8 1407); Karahanlı *öl-* “ölmek” (KB 1487; TİEM 223v/7; RKT 35/43a/3; DLT 33/19); Harezm *öl-* “ölmek” (NF 398/15; ME 131/4; MM 265/1; KE 128v/9; HŞ 1564; HKT 502b/3; HTM 51b/12)

Öt- “ötmek (hayvan) ses çıkarmak” (< *öt-* “(kuş) için ötmek”, EDPT 39)

***öt**ti ėrkek tawuḳ* “Horoz öttü.” (KE 25a/3)

Fiilin kulllanımına ilk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *öt- “*bağırmak, çağırmak, ötmek*”* (Wilkens, 2021, s. 543); *üt-* “bağırmak, çağırmak, ötmek” (Wilkens, 2021, s. 543); Karahanlı *öt-* “ötmek” (KB 4963; DLT 264/230); Harezm *öt-* “ötmek” (KE 68v/3; HŞ 3139); “(kuş vb.) ötmek” (ME 71/3)

Ün ḳıl- “ses çıkarmak, ötmek” (< *ün* “ses, seda”, EDPT 167 + < *ḳıl-* “kılmak, yapmak”, EDPT 616)

***ün ḳıldı** tağuḳ yumurtlanurda* “Tavuk yumurtlarken ses çıkardı.” (KE 169b/7)

Fiil, Karahanlı Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı *ün ḳıl-* “ses çıkarmak, böğürmek” (RKT 31/64b1); Harezm *ün ḳıl-* “ses çıkarmak, solumak” (ME 168/6; HŞ 3775; KE 26r/1, HKT 579a/2)

Yumurtla- “yumurtlamak” (< *yumurtka* “yumurta” + *la-* EDPT 938)

***yumurtla**dı tawuḳ* “Tavuk yumurtladı.” (KE 21a/5)

Fiilin kullanımına ilk olarak Harezm Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılır: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı Ø; Harezm *yumurtala-* “yumurtlamak” (ME 232/3); *yumurtḳala-* “yumurtlamak” (KE 220r/20)

Yumurtlan- “yumurtlamak, yumurtlamak üzere olmak” (< *yumurtka* “yumurta” + *la-* EDPT 938 + *n-*)

*ün ḳıldı tağuḳ **yumurtlan**urda* “Tavuk yumurtlarken ses çıkardı.” (KE 169b/7)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir.

1.2.3. Evcil Olmayan Kanatlı Hayvanlarla İlgili Fiiller

1.2.3.1. Yırtıcı Olmayan Kuşlarla İlgili Fiiller

Ġulġul ḳıl- "kuşların ötmesi, bülbülün feryadı, ötüşmesi" **(<** Ar. *ġulġul* "gürültü, şamata; bağrışıp çağrışma", OTAL 294 + < Tr. *ḳıl-* "kılmak, yapmak", EDPT 616)

*türlü türlü naġam bilen bülbül dâyim anda **ḳıl**ur idi **ġulġul*** "Türlü türlü nağmelerle bülbül orada feryad ederdi/öterdi." (GT 138/13)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır.

Ḳorḳ- "korkmak" (< *ḳorḳ-* "korkmak, çekinmek", EDPT 651)

*ṭâvus **ḳorḳ**tı yılanḳa ayıttı* "Tavus korktu yılana söyledi." (KSE 11a/2)

Fiilin, Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon *kork-* "korkmak" (T 39); Uygur *kork-* "korkmak, ürkmek" (AY4 2181); "korkmak" (PKPH XL 4; IB 2; Mait. 59,2); Karahanlı *ḳorḳ-* "korkmak" (KB 983; TİEM 83v/7; DLT 627/522); "korkmak, endişe etmek, ürpermek" (RKT 29/40b/3); Harezm *ḳorḳ-* "korkmak" (NF 311/8; MM 162/4; KE 15v/21; HŞ 2152; HKT 439a/4; HTM 18a/3); "korkmak, çekinmek" (ME 25/19)

Nâle ve zârî ḳıl- "ağlamak, inlemek, feryad figan etmek" (< Far. *nâle* "inleme, inilti", OTAL 803 + **<** *ve* **+ <** Far. *zârî* "ağlayıp, sızlama", OTAL 1169) + < Tr. *ḳıl-* "kılmak, yapmak", EDPT 616)

*bülbüller **nâle ve zârî ḳıl**urlar* "Bülbüller feryad figan ederlerdi." (GT 127/1)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır.

Öl- "ölmek" (< *öl-* "ölmek", EDPT 125)

*ḳuyu içinde kögerçin **öl**se yâ tawuk **öl**se* "Kuyu içinde güverçin ölse veya tavuk ölse." (İM 114a/2)

Fiil, Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon *öl-* "ölmek" (KT K 10; BK K 5); Uygur *öl-* "ölmek" (PKPH XVII 6; IB 41; Mait. 16,9; AY10 360; AY4 2553); "ölmek, ortadan kaldırmak" (AY8 1407); Karahanlı *öl-* "ölmek" (KB 1487; TİEM 223v/7; RKT 35/43a/3; DLT 33/19); Harezm *öl-* "ölmek" (NF 398/15; ME 131/4; MM 265/1; KE 128v/9; HŞ 1564; HKT 502b/3; HTM 51b/12)

Öt- "ötmek (hayvan) ses çıkarmak" (< *öt-* "(kuş) için ötmek", EDPT 39)

***öt**ti ḳarġa* "Karga öttü." (KE 6b/5)

***öt**ti ḳumrı* "Kumru öttü." (KE 8b/6)

***öt**ti kögerçin* "Güvercin öttü." (KE 130b/7)

***öt**ti ḳarluġaç* "Kırlangıç öttü." (KE 169a/7)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *öt- "*bağırmak, çağırmak, ötmek*"* (Wilkens, 2021, s. 543); *üt-* "bağırmak, çağırmak, ötmek" (Wilkens, 2021, s. 543); Karahanlı *öt-* "ötmek" (KB 4963; DLT 264/230); Harezm *öt-* "ötmek" (KE 68v/3; HŞ 3139); "(kuş vb.) ötmek" (ME 71/3)

Sayra- "ötmek, şakımak" (< *sayra-* "(kuş için) cıvıldamak, ötmek", EDPT 859)

*vefâ istemegil bülbülden ay yâr ki her bir gül öze yüz türlü **sayra**r* "Ey yâr bülbülden vefa isteme/bekleme çünkü o her bir gül için yüz türlü öter." (GT 266/13)

Fiilin kullanımına ilk olarak Karahanlı Türkçesinde rastlanılmıştır: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı *sayra-* "ötmek" (DLT 580/477); Harezm *sayra-* "ötmek, şakımak" (KE 68v/3); "(kuş) ötmek, şakımak" MN 263); "(kuş için) ötmek" (HŞ 1500)

Ün ḳıl- "ses çıkarmak, ötmek" (< *ün* "ses, seda", EDPT 167 + < *ḳıl-* "kılmak, yapmak", EDPT 616)

kögerçin ***ün ḳıl****dı* "Güverçin ses çıkardı/öttü." (KE 95b/8)

Fiil, Karahanlı Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı *ün ḳıl-* "ses çıkarmak, böğürmek" (RKT 31/64b1); Harezm *ün ḳıl-* "ses çıkarmak, solumak" (ME 168/6; HŞ 3775; KE 26r/1, HKT 579a/2)

1.2.3.2. Yırtıcı Kuşlarla İlgili Fiiller

İn- "inmek, konmak" (< *in-* "inmek, aşağıya inmek", EDPT 168)

havâdın ***indi*** *çaḳır ḳuş* "Doğan kuşu havadan indi/kondu." (KE 151a/5)

Fiilin kullanımına ilk olarak Eski Uygur Türkçesi eserlerinde rastlanır: Orhon Ø; Uygur *in-* "inmek" (Mait. 34, 13); "inmek, aşağıya doğru gelmek" (AY8 270); Karahanlı *in-* "inmek" (KB 1049; RKT 31/90b2; TİEM 96r/6; DLT 94/88); Harezm *in-* "inmek, nazil olmak" (NF 127/11); *in-* "inmek" (ME 39/8; KE 89v/12; HKT 244a/6)

Köz tik- "dikkatlice bakmak, gözünü ayırmamak" (< *köz* "göz", EDPT 756 + *i* + *ni* + < *tik-* "(göz) dikmek, bakmak", EDPT 476)

tik*ti balaban ḳuş* ***közini*** "Doğan kuşu gözini dikti." (KE 53b/2)

Fiil, Harezm Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı Ø; Harezm *köz tik-* "bakmak" (KE 187r/17)

1.3. Kanatsız Hayvanlarla İlgili Fiiller

1.3.1. Yırtıcı Olmayan Evcil Hayvanlarla İlgili Fiiller

1. 3. 1. 1. At ve Eşekle İlgili Fiiller

Aç- "açmak, aralamak, açık duruma getirmek" (< *aç-* "açmak", EDPT 18)

ėki art ayaḳını ***aç****sa birbirinden yıraḳ ḳılsa* "(At) iki arka ayağını açsa birbirinden uzak tutsa." (BV 16/17)

Fiil, farklı anlamlara gelecek şekilde Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon *aç-* "açmak" (T 28); Uygur *aç-* "açmak, yaymak" (Mait. 63, 11); "açmak" (IB 40; PKPH XXXIII 4; AY4 516); Karahanlı *aç-* "açmak; izah etmek" (KB 616); "açmak" (AH 221; DLT 180/154); "kapalı bir şeyi açmak, genişletmek" (TİEM 99r/1); Harezm *aç-* "açmak, ortaya çıkarmak" (NF 185/16); "açmak, açıklamak" (KE 194r/2; ME 14/8); "açmak, rahatlatmak, ferahlatmak" (MM 233/4); "açmak, çözmek" (HŞ 3276); "kapalı bir şeyi açmak" (HKT 332b/6)

Aġar- "beyazlamak" (< *aḳ* "beyaz", EDPT 75 + *ar-*)

on bėşinci yılda yuḳarudaḫı tişleri ***aġar****ur* "Onbeşinci yılda (atın) üstteki dişleri beyazlar." (KH 79b/2)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *akar-* "ağarmak" (Wilkens, 2021, s. 23); Karahanlı *aḳar-* "ağarmak" (TİEM 48r/7); Harezm *aġar-* "benzi ağarmak, hâlsiz düşmek, kendinden geçmek" (KE 83r/13)

Aġır-/aḳır- "(eşek) anırmak, bağırmak" (< *anır-* <**aŋra-* ~ *ıŋra-* "anırmak, inlemek, bağırmak, böğürmek", EDPT 189)

***ağır**dı* "(Eşek) anırdı" (Kİ 2/8)

*eşek örü turdı **ağır**dı* "Eşek ayakta durdu, anırdı." (KSE 163a/3)

***aḳır**dı eşek* "Eşek anırdı." (KE 6a/4)

Fiilin kullanımına ilk olarak Karahanlı Türkçesi eserlerinde rastlanılmıştır: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı *ağır-* "anırmak (eşek)" (TİEM 172r/1); Harezm *aḳır-* "anırmak" (İML 123)

Ağna- "ağnamak, debelenmek" (< *ağın* "yere kapanma, yere serilme" + *a-* EDPT 87)

*eger **ağna**sa sidügi içinde taḳı tėzegi içinde* "Eğer (at) sidiği ve tezeği içinde debelense." (İM 142a/4)

*bilgil kim ḳaçan yatıp **ağna**sa yaḫşı boldı* "(At) ne zaman yatıp debelense bil ki iyi oldu." (BV 38b/6)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *agna-* "yere yuvarlanmak, kıvranmak" (PKPH LVIII 7); *agına-* "ağnamak" (AY10 105); Karahanlı *agna-* "hayvanlar debelenerek kaşınmak, ağnamak" (DLT 147/127); Harezm *ağna-* "ağnamak, debelenmek" (NF 315/17); "yatıp debelenmek" (KE 69r/13); "debelenmek" (ME 175/2; HŞ 370)

Aḫsaḳ bol- "topal olmak, aksamak" **(<** *aḳsa-*"aksamak, topallamak", + *ḳ*, EDPT 95 + < *bol-* "olmak", EDPT 331)

***aḫsaḳ bol**dı eşgek* "Eşek topal oldu." (KE 80b/6)

Fiilin Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanıldığı görülmektedir.

Aḳsa- "aksamak, topallamak" (< *aḳsa-* "aksamak, topallamak", EDPT 95)

*at andan **aḳsa**r* "At ondan aksar/topallar." (KH 84a/1)

*ol aṭ **aḳsar*** "O at aksar/topallar." (BV 34a/8)

Fiil, Harezm Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı Ø; Harezm *aḫsa-* "aksamak, topallamak" (İML 122); *aḳsa-* "topallamak" (İML 112)

Al- "almak, yemek" (< *al-* "almak, kabul etmek, zapt etmek", EDPT 124)

*arpasını tili birle **al**abilmes töker* "(At) arpasını diliyle alamaz töker." (BV 16b/22)

Fiil, farklı anlamlara gelecek şekilde Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon *al-* "almak, ele geçirmek" (BK D 32; KT D 8; T 32); Uygur *al-* "almak" (Mait. 52, 3; IB 58; AY7 743; AY10 814; AY4 2565); "almak, yakalamak" (PKPH L8); Karahanlı *al-* "almak, sahiplenmek, ele geçirmek" (RKT 37/40b1); "almak" (KB 3554; TİEM 128v/3; AH 252); "almak, tutmak, yakalamak" (DLT 35/21); Harezm *al-* "almak, ele geçirmek, fethetmek" (NF 28/6); "almak" (MM 252/1; ME 8/7; HTM 50a/4; HKT 58a/3); "almak, fethetmek" (KE 5v/10)

Aruḳ bol- "yorgun ve zayıf olmak" (< *aru-* "zayıflamak, güçsüz düşmek" + *k,* EDPT 214; + < *bol-* "olmak", EDPT 331)

***aruḳ bol**dı kölik* "Binek/yük hayvanı zayıfladı/yorgun düştü." (KE 8b/9)

*at **aruḳ**lar **bol**ur* "At zayıflar/yorgun düşer." (KH 94a/9)

Fiil, Harezm Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon ∅; Uygur ∅; Karahanlı ∅; Harezm *aruḳ bol-* "zayıflamak, cılızlaşmak" (NF 234/1)

Arıp ḳal- "(at) yorulmak, yorgun ve bitkin düşmek" (< *aru-* "zayıflamak, güçsüz düşmek", EDPT 214 + *p* + < *ḳal* - "kalmak", EDPT 615)

*külük aṭlar **arıp ḳal**dı* "Hızlı/çabuk atlar yorulup kaldı/bitkin düştü." (GT 333/4)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir.

Ayaḳın yėre ur- "(at için) ayağını yere vurmak" (< *aḍak* "ayak", EDPT 45 + *ı* + *n* + < *yėr* "yer, zemin, arazi", EDPT 954 + *e* + < *ur-* "vurmak", EDPT 194)

*'uḳâl dėdikleri oldur kim at yüriyicek **ayaḳın** çoḳ **yėre urur** bolur* "Ukal dedikleri at yürüyünce ayağını çok yere vurması (biçiminde) olur." (KH 85a/4)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır.

Baḳ- "bakmak, görmek" (< *baḳ-* "bakmak", EDPT 311)

*güneşe ḳarşu dursa gözini yumġay **baḳ**maġay* "(At) güneşe karşı dursa (güneşten dolayı) gözünü yumar, bakamaz" (KH 70a/7)

Fiilin kullanımına ilk olarak Eski Uygur Türkçesi eserlerinde rastlanılmıştır: Orhon ∅; Uygur *bak-* "bakmak" (AY10 745; Ayazlı, 2016, s. 67); Karahanlı *baġ-* "bakmak" (TİEM 393v/9); baḳ- "bakmak" (KB 1857; DLT 272/238); "bakmak, görmek" (AH 99; TİEM 57v/3); Harezm *baḳ-* "bakmak, görmek" (NF 436/7; HTM 14a/11); "bakmak" (ME 23/6; MM 29/3; HŞ 1388; MN 11); "bakmak, beklemek, gözetmek" (HKT 450a/6)

Bas- "basmak, çiğnemek" (< *bas-* "bastırmak, ezmek, zulmetmek, baskın yapmak", EDPT 370)

*aṭnıŋ ayaġı ḳapuġḳa **bas**tı* "Atın ayağı kapıya bastı." (KSE 119b/15)

*egri **bas**ıp yürise şebkördür* "(At) eğri basarak yürüse gecekörüdür." (KH 70a/5)

***bas**ıp helâk ėdgen* "(At için) basıp/çiğneyip zarar veren/helak eden." (KFT 204b/36)

*kim yürigende taḳı anıŋ kibi **bas**ġay* "Yürüdüğünde onun gibi bassa." (BV 12a/3)

Fiil, farklı anlamlara gelecek şekilde Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon *bas-* "basmak, baskın vermek; içine gömmek" (KT D 31; BK D 30); Uygur *bas-* "basmak" (AY6 433; AY10 1128); "yenmek, zayıflatmak" (AY4 2858); "basmak, üstün gelmek" (AY8 843); Karahanlı *bas-* "basmak" (KB 2028); "basmak, üzerine çökmek, yıkmak" (TİEM 302r/3); "üstüne çöküp basmak, bastırmak" (DLT 269/236); Harezm *bas-* "basmak, bastırmak; saldırmak, üzerine çullanmak, yenmek" (NF 279/4); "basmak" (ME 18/4; MM 197/3); "basmak; baskın yapmak, mağlup etmek" (KE 77v/4); "her hangi bir şeyin üzerine basmak, bastırmak, baskın yapmak" (HŞ 4468); "ayak basmak" (HKT 402a/5; MN 226); "ayakla çiğnemek, basmak" (İML 113)

Batur- "batırmak, sokmak" (< *bat-* "batmak, saplanmak" + *(ur)*, EDPT 308)

*suw içgende burnını suwġa **batur**ur* "(At) su içtiğinde burnunu suya batırır/sokar." (BV 13a/5)

Fiil, farklı anlamlara gelecek şekilde Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon ∅; Uygur *batur-* "batırmak, gizlemek, saklamak" (Wilkens, 2021, s. 151); Karahanlı *batur-* "batırmak" KB 2530; TİEM 6v/6); "boğmak, gark etmek" (RKT 28/16b3); "birini veya bir şeyi su vb. şeylere batırmak" (DLT 306/252); Harezm *batur-* "batırmak, boğdurmak" (KE 72r/9); "geçirmek, sokmak, suda batırmak" (ME 5/8); "boğulmasını sağlamak, batırmak, geçirmek" (HKT 540b/4); "batırmak, suda batırmak" (HTM 88a/7)

Boğuzı tutul- "(at) için boğazı tutulmak, şişmek" (< *boğuz/boğaz* "boğaz, gırtlak", EDPT 322 + *ı* + < *tut-* "tutmak" + *(u)l-*, EDPT 456)

boğuzı tutul*ur yėmin yėmes* "(Atın) boğazı tutulur yemini yiyemez." (BV 43b/8)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır.

Bük- "bükmek, eğmek" (< *bük-* "eğilmek, bükülmek", EDPT 324)

bir ėli öze turup birin ***bük****mese* "(At için) bir bacağı üzerine durup birini bükmese." (BV 13a/1)

Fiilin kullanımına ilk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *bük-* "bükmek" (Mait. 103, 10); Karahanlı *bük-* "yere doğru eğilip alçalmak ve sinmek" (DLT 273/239); Harezm *bük-* "bükmek" (KE 206v/18; HŞ 2929); "bükmek, dürmek" (İML 112)

Büklü- "doğru yürümeyip oynamak, sıçramak (at için)" (İH 8/10) (< *bük-* "eğilmek, bükülmek", EDPT 324 + *ül-*)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır.

Cimâʻ ḳıl- "çiftleşmek (atla ilgili)" (< Ar. *cimâʻ* "çiftleşme" + < Tr. *ḳıl-* "kılmak, yapmak", EDPT 616)

cimâʻ ḳıl*dı ḳısraḳġa aṭ* "At kısrakla çiftleşti." (KE 40b/6)

Fiil, Harezm Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı Ø; Harezm *cimâʻ ḳıl-* "birlikte olmak, cinsel ilişkiye girmek" (HKT 105a/8)

Çeyne- "çiğnemek, diş arasında ezmek" (< *çey* "yansıma ses" + *ne-*, Karahan, 2006, s. 109-110)

çeyne*di aṭ yügenni* "At gemini/dizginini çiğnedi." (KE 41b/2)

ʻalik ***çeyne****mekden zaḥmet görür* "(At için) yem çiğnerken zahmet/eziyet çeker." (KH 76a/4)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı Ø; Harezm *çeyne-* "çiğnemek" (NF 33/15; KE 11v/6; MM 298/1); "dişle ezmek, çiğnemek" (İML 115)

Çolġaştur- "sarmak, dolamak" (< *çulga-* "sarmak, bağlamak", EDPT 420 + *ş-* + *tur-*)

ḳaçan yürinse ėki ėlini liff eyler yaʻni ***çolġaştur****ur* "(At için) ne zaman yürümeye başlasa iki bacağını bir birbirine dolar yani birbirine sarar/dolar." (BV 16b17)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir.

Çök- "çökmek, çömelmek" (< *çök-* "diz çökmek", EDPT 413)

aṭ ol çanaḳdan içse ėki ėlin ***çök****mese* "At o çanakdan içse iki bacağını bükmese/eğilmese." (BV 12b/25)

Fiil, farklı anlamlara gelecek şekilde Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *çök-* "çökmek, bulunduğu seviyeden aşağı inmek" (AY8 1438); "çökmek" (AY4 2164); Karahanlı *çök-* "çökmek" (KB 5457; TİEM 291v/5); "çökmek, diz üstü çökmek" (RKT 31/27a/2); "(insan, hayvan) çökmek; (bir şey suda) çökmek" (DLT 275/239); Harezm *çök-* "diz çökmek, çömelmek" (NF 40/15); "çökmek, çömelmek" (KE 220v/21); "eğilmek, diz çökmek, çökmek" (MM 276/4); "çökmek, oturmak" (ME 220/2); "çökmek" (HŞ 2072; HTM 134b/3); "(kuş) dönerek uçmak, yükselmek" (ME 83/1)

Dişle- "ısırmak, dişlemek" (< *tiş* "diş" + *le-* EDPT 564)

ol at bir kişini ***dişle****se helâk ėdse* "O at bir kişiyi ısırsa öldürse." (KFT 204a/31)

*ḳatına kim kėlse **tişle**r* “(At) yanına kim gelse ısırır.” (BV 17a/18)

Fiilin kullanımına ilk olarak Karahanlı Türkçesi eserlerinde rastlanılmıştır: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı *tişle-* “dişlemek” (KB 4601); “dişlerle ısırmak” (DLT 573/471) Harezm *tişle-* “dişlemek, ısırmak” (HŞ 1386)

Depret- “kımıldatmak, hareket ettirmek” (< *tep(i)re-* “kımıldamak, hareket etmek” + *t-* EDPT 444)

*daḫı ḳuyruġın **depret**se* “(At) kuyruğunu oynatsa.” (KH 99a/5)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon Ø; Uygur *tepret-* “sallandırmak” (AY4 2879); “sallandırmak, titretmek” (AY10 1401); Karahanlı *tepret-* “tepretmek, kımıldatmak” (KB 774); “harekete geçirmek” (RKT 31/32a3); “hareket ettirmek, (nesneyi) oynatmak” (DLT 442/346); Harezm *tepret-* “kımıldatmak, hareket ettirmek, yerinden oynatmak” (NF 140/2); “depretmek, harekete geçirmek” (KE 26r/19; HTM 294a/2); “hareket ettirmek” (ME 101/2; HŞ 1338); “hareket ettirmek, kımıldatmak, sallamak” (HKT 557a/3); *tebret-* “kımıldatmak” (İML 103)

Doḳun- “dokunmak, temas etmek” (< *tokı-* “çarpışmak, bir şeye çarpmak” + *n-* EDPT 471)

*ol at bir kişini dişlese helâk ėdse ya **doḳun**sa helâk ėdse* “O at bir kişiyi dişlese helak etse veya dokunsa helak etse.” (KFT 204a/32)

Fiil, farklı anlamlara gelecek şekilde Eski Uygur Türkçesi döneminden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *tokın-* “karşı karşıya gelmek, dövülmek, vurulmak” (Wilkens, 2021, s. 727); Karahanlı *toḳın-* “isabet etmek, dokunmak” (DLT 449/353); Harezm *toḳın-* “dokunmak” (KE 223v/2)

Düş- “düşmek, dökülmek” (< *düş-* “konmak, inmek, düşmek, yere yuvarlanmak”, EDPT 560)

*ol dört tişleri **düş**miş bolur* “(Atın) o dört dişi dökülmüş olur.” (KH 78b/1)

*ol ʻilletlerniŋ taḳı biri tişi **tüş**er* “O hastalıklardan biri de (atın) dişi dökülür.” (BV 16b/24)

Fiil, farklı anlamlara gelecek şekilde Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon *tüş-* “inmek, ölmek, gitmek” (KT K 4; T 16); Uygur *tüş-* “düşmek, inmek, konmak” (IB 64); “düşmek” (PKPH LXI 7; Mait. 86, 7; AY7 840; AY6 1070; AY4 2782); “düşmek, yukarıdan aşağı inmek, bulunduğu yerden ayrılmak” (AY8 1344); Karahanlı *tüş-* “düşmek, inmek” (KB 523); “inmek, konmak” (AH 177); “düşmek, yakışık olmak, uygun gelmek” (TİEM 166r/9); “inmek, çökmek” (RKT 34/45a/3); “düşmek, inmek” (DLT 270/237); Harezm *tüş-* “düşmek, yıkılmak, (binek) hayvanlardan inmek, hakkına düşmek” (NF 175/14); “düşmek; bir binek hayvanından inmek, konaklamak” (KE 193v/13); “düşmek” (ME 19/1; MM 30/3; MN 87; HTM 313b/7); “düşmek, huzura gelmek, at vb. şeylerde düşmek” (HŞ 1373); “düşmek, yere kapanmak, çökmek, yıkılmak” (HKT 322b/4); *düş-* “inmek, düşmek” (İML 116)

Düzül- “dizilmek, sıra sıra çıkmak” (< *tiz-* “dizmek” + *(i)l-* EDPT 575)

*dört yıldan ṣoŋra çıḳmış tişleri **düzül**miş bolur* “(Atın) dört yıldan sonra dişleri çıkmış düzülmüş olur.” (KH 78b/4)

Fiilin kullanımına ilk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *tizil-* “dizilmek, dizili olmak” (Wilkens, 2021, s. 724); Karahanlı *tizil-* “dizilmek” (KB 5676; TİEM 97v/5; DLT 123/109); Harezm *tizil-* “dizilmek” (HŞ 1430); *dizil-* “dizilmek” (ME 133/2); *tüzül-* “dizilmek” (KE 249v/11; ME 157/3; HŞ 1982)

Ėmgen- “sıkıntı çekmek” (< *ėm* “ilaç; mecaz anlamı acı” + *ge-* “sıkıntı çekmek, zorluk çekmek”, Güner, 2021, s. 241; + *n-* EDPT 160)

na'l vaḳtında yaŋrıtmasa ol aṭ ***ėmgen****ür* "Nal zamanında sökülmezse o at incinir/zahmet çeker." (BV 3b/1)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon ∅; Uygur *emgen-* "acı çekmek" (PKPH II 7); "ızdırap çekmek" (Mait. 85,7; AY4 378; AY6 133); "sıkıntıya düşmek, ızdırap çekmek" (AY8 1578);"acı çekmek, çile çekmek" (AY10 647); Karahanlı *ėmgen-* "acı vermek, zahmet çekmek" (TİEM 445v/3); "yorulmak, sıkıntı çekmek" (DLT 126/111); Harezm *ėmgen-* "zahmet, eziyet çekmek, emek sarfetmek, yorulmak" (NF 113/5); "zahmet çekmek, üzülmek" (KE 18r/10); "zahmet çekmek" (ME 167/4); "eziyet çekmek" (HŞ 3082); "sıkıntıya düşmek, sıkılmak, bitkin düşmek, yorulmak" (HKT 301a/2)

Ėz- "ezmek, çiğnemek" (< ėz- "sürmek, ezmek, ufalamak", EDPT 279)

arpanı aġzında ***ėzer*** *yutabilmes* "(At) arpayı ağzında ezer/çiğner yutamaz." (BV 16b/21)

Fiil, farklı anlamlara gelecek şekilde Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon ∅; Uygur *ez-* "silmek, yok etmek" (Wilkens, 2021, s. 268); Karahanlı *ez-* "ezmek, kazımak, sıyırmak" (DLT 138/121); Harezm *ez-* "ezmek" (NF 90/6; KE 192r/5); "dövüp toz hâline getirmek, ezmek" (İML 107)

Göger- "göğermek, morarmak" (< *kök* "yeşil" + *er-*, EDPT 713)

yigirmi yaşasa daḫı yigirmi üç yaşasa tişleri ancılayın ***göger****ür* "Yirmi ve yirmi üç yaşasa (atın) dişleri onun gibi göğerir." (KH 79b/9)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon ∅; Uygur *köker-* "göğermek, maviye kaçmak, morarmak" (Wilkens, 2021, s. 401); Karahanlı *köker-* "grileşmek, göğün renginde olmak" (DLT 311/256); Harezm *köger-* "filizlenmek, çıkmak, mavileşmek, küflenmek" (ME 162/5); *köker-* "göğermek, yeşermek, yeşillenmek" (KE 227r/5)

Gör- "görmek" (< *kör-* "görmek, bakmak", EDPT 736)

ḳarşudan geleni ***gör****megey güneşden ötrü* "(At) karşudan geleni güneşten dolayı göremez." (KH 70a/8)

Fiil, Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon *kör-* "görmek, itaat etmek, tabi olmak" (KT G 11; T 26; BK K 8); Uygur *kör-* "görmek, bakmak" (IB 21; PKPH III 8; Mait. 89,19); "görmek" (AY4 1302; AY10 599; AY6 996; AY7 651); Karahanlı *kör-* "görmek, bakmak" (KB 926; TİEM 219v/6; DLT 187/160); "görmek" (AH 219); "görmek, farkına varmak" (RKT 31/16b/2); Harezm *kör-* "görmek, bakmak, maruz kalmak, sorumlu tutmak" (NF 12/13); "görmek, bakmak" (KE 144v/5); "görmek, saymak" (ME 111/3); "görmek" (MM 25/2; HŞ 3876; HTM 14a/12); "görmek, bakıp görmek" (HKT 361a/2)

Ḥâyil bol- "kısır olmak (at için) (< Ar. *ḥâyil* "kısır hayvan", + < Tr. *bol-* "olmak", EDPT 331)

ol ḳısraḳ yine ***ḥâyil bol****ur* "O kısrak yine kısır olur." (BV 13b/23)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır.

Isır- "ısırmak, dişlemek" (< *ıs-* "ısırmak, dişlemek" + *ır-* EDPT 251)

ısır*dı eşek* "Eşek ısırdı." (KE 10a/3)

Fiilin kullanımına ilk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon ∅; Uygur *ısır-* "ısırmak, kemirmek" (Wilkens, 2021, s. 291); Karahanlı *ısır-* "ısırmak" (KB 3399; TİEM 49v/6; RKT 25/1a2; DLT 98/11); Harezm *ısır-* "ısırmak" (NF 250/16; HKT 63a/7); *yısır-* "ısırmak" (İML 122)

İç- "içmek, yutmak" (< *iç-* "içmek", EDPT 19)

*aḳan su **içer** bolsa ölür* “(At için) akan sudan içerse ölür.” (KH 84b/4)

*eger ol aṭ ol çanaḳdan **içse*** “Eğer o at çanakdan içse.” (BV 12b/25)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon ∅; Uygur *iç-* “içmek” (IB 17; Mait. 71, 59; AY10 1274); Karahanlı *iç-* “içmek” (KB 814; AH 262; TİEM 31v/2; RKT 31/10b2; DLT 92/86); Harezm *iç-* “içmek” (NF 369/10; KE 170v/20; ME 201/7; MM 299/1; HKT 330a/6; HŞ 2611)

İncin- “incinmek, rahatsız olmak” (<*inci-* “incinmek, yorulmak, zahmet çekmek” + *n-*)

*zaḥmet çėküp **incin**ür* “(At) zahmet çekip incinir.” (KH 92b/5)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir.

Ḳaç- “kaçmak, uzaklaşmak” (< *ḳaç-* “kaçmak, uzaklaşmak”, EDPT 589)

*nāgāh aṭ **ḳaç**sa yā ürkse* “Anzısın, birden at kaçsa veya ürkse.” (MG 63b/4)

*ḳısraḳ balasından **ḳaç**sa* “Kısrak yavrusundan kaçsa/uzaklaşsa.” (BV 14a/15)

*ol aṭlar bizden **ḳaç**ar* “O atlar bizden kaçar.” (KSE 140a/14)

Fiil, Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon *kaç-* “kaçmak” (O 9); Uygur *kaç-* “kaçmak” (Mait. 86,6; AY4 2440); “kaçmak, uzaklaşmak” (AY10 603); Karahanlı *ḳaç-* “kaçmak, kaçınmak, sakınmak” (KB 3502); “kaçmak” (AH 196; TİEM 215v/7); “kaçmak, firar etmek” (DLT 194/166); Harezm *ḳaç-* “kaçmak” (NF 155/13; KE 12v/1; ME 211/3; HŞ 3440; İML 116; 430b/5); *ḳaş-* “kaçmak” (NF 74/5; HŞ 2959)

Ḳarar- “kararmak” (< *ḳara* “siyah” + *r-* EDPT 663)

*toġurmaḳḳa yaḳın bolsa emçekleri **ḳarar**ur* “Doğurmaya yakın zaman olsa (atın) memeleri kararır.” (BV 13b/18)

*altıncı yılda dişlerniŋ başları **ḳarar**ur bolur* “(Atın) altıncı yılda dişlerinin uçları/başları kararmış olur.” (KH 78b/7)

Fiilin kullanımına ilk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon ∅; Uygur *karar-* “kararmak” (AY10 325); Karahanlı *ḳarar-* “kararmak, kararmaya başlamak” (DLT 307/253); “kararmak” (KB 5029; TİEM 48r/7); Harezm *ḳarar-* “kararmak” (KE 36v/3; NF 66/9; HKT 61b/1; HTM 27a/4); “kara olmak, karanlık olmak” (ME 163/3)

Ḳarı- “yaşlanmak” (< *ḳarı-* “yaşlanmak, ihtiyarlamak, eski olmak”, EDPT 645)

***ḳarı**dı aṭ* “At yaşlandı.” (KE 30b/6)

Fiil, Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon *karı-* “yaşlanmak” (KÇ 3); Uygur *karı-* “ihtiyarlamak” (Mait. 43, 14); Karahanlı *ḳarı-* “yaşlanmak” (AH 306; DLT 560/461); “kocamak, yaşlanmak” (KB 4689); “ihtiyarlamak” (AH 306); Harezm *ḳarı-* “yaşlanmak, ihtiyarlamak” (NF 433/7; KE 216v/11); “yaşlanmak, kocamak” (ME 77/3; MM 359/4); “yaşlanmak” (HŞ 4240; HTM 48a/9); “kocamak” (İML 110)

Ḳaşı- “kaşımak” (< *ḳaşı-* “tırmalamak, kaşımak”, EDPT 671)

*ol aṭ aġzı birle ol yėrni **ḳaşı**masun* “O at ağzıyla o yerini kaşımasın.” (BV 22a/2)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon ∅; Uygur *kaşı-* “kaşımak” (Wilkens, 2021, s. 342); Karahanlı *ḳaşı-* “kaşımak” (DLT 562/463); Harezm *ḳaşı-* “kaşımak” (NF 331/1; MM 120/1; HŞ 1928; İML 122)

Ḳaşın- “(at) işemek” (< *ḳaşa-* “işemek, idrar yapmak” +*n-*, EDPT 673)

aṭ ***ḳaşın****dı* “At işedi.” (TA 13b/8)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir.

Ḳaşın- “kaşınmak” (< *ḳaşı-* “tırmalamak, kaşımak”, EDPT 671 + *n-*)

ḳaçan at çoḳ ***ḳaşın****sa sevdâlu bolur* “Eğer at çok kaşınırsa sevdâlı hastadır.” (KH 91b/9)

Fiil, Karahanlı Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı *kaşın-* “kaşınmak” (DLT 135/118); Harezm *ḳaşın-* “kaşımak” (ME 183/5)

Kemiş- “bırakmak, aşağı bırakmak, salmak” (< *kemiş-* “atmak, terk etmek, bırakmak”, EDPT 724)

‘alefin ***kemiş****ür bolur* “(At) yemini atmış/bırakmış olur.” (KH 94b/1)

Fiil, farklı anlamlara gelecek şekilde Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *kemiş-* “bırakmak, atmak, vazgeçmek” (AY10 205); “terk etmek, atmak, fırlatmak” (AY6 679; AY8 1349; Mait. 70,26); Karahanlı *kemiş-* “saldırmak, çıkarıp atmak, bırakmak” (KB 1572); “atmak” (AH 282); “atmak, bırakmak, koymak” (TİEM 231r/6; RKT 30/77a1); “fırlatıp atmak” (DLT 324/264); Harezm *kemiş-* “atmak, dökmek, bırakmak” (NF 358/11); “atmak, koymak” (KE 7v/6); “atmak” (ME 84/4); “bırakmak, sürmek, yaymak” (MM 88/2); “düşürmek, bırakmak, atmak” (İML 104); “atmak, bırakmak” (HKT 227a/6)

Ḳızar- “kızarmak, rengi kırmızı olmak” (< **kız “kızgın”* + *ar-* “kırmızı olmak, kırmızıya dönmek” EDPT 685)

daḫı gözi ***ḳızar****ur* “(Atın) gözü de kızarır.” (KH 90b/8)

Fiil, Karahanlı Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı *ḳızar-* “kızarmak” (KB 3283); “kırmızılaşmak” (DLT 307/254); Harezm *ḳızar-* “kızarmak” (NF 66/8; KE 36v/1; ME 162/6; HŞ 581)

Kızıl bol- “kızıl, kırmızı olmak” (<**kız* “kızgın” + *(ı)l*, EDPT 683 + < *bol-* “olmak”, EDPT 331)

daḫı sidügi ***ḳızıl bol****ur* “(Atın) sidiği de kızıl olur.” (KH 91a/1)

Fiil, Karahanlı Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı Ø; *ḳızıl bol-* “kızıllaşmak, kızarmış olmak” (KB 4499); Harezm *ḳızıl bol-* “kızıllaşmak, kızarmış olmak” (KE 27r/6; ME 162/6; NF 179/13)

Kişine- “(atlar için) kişnemek” (< *kişen* “bağ, köstek” + *e-,* EDPT 754)

yılkı ***kişine****ydir* “At kişniyor.” (CC 57a/4)

Fiilin kullanımına ilk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *kişine-* “kişnemek” (Wilkens, 2021, s. 386); Karahanlı *kişne-* “kişnemek” (DLT 124/110); Harezm Ø;

Kişne- “(atlar için) kişnemek” (< *kişen* “bağ, köstek” + *e-*, EDPT 754)

kişne*di* “Kişnedi (at için)” (TZ 23a/4)

aṭ ***kişne****di* “At kişnedi.” (TA 13b/7)

kişne*di aṭ* “At kişnedi.” (KE 7b/7)

kişne*di* “Kişnedi (at için)” (Kİ 50/7)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *kişine-* “kişnemek” (Wilkens, 2021, s. 386); Karahanlı *kişne-* “kişnemek” (DLT 124/110); Harezm Ø;

Ḳorla- "(at için) yem torbasını görünce boğazından ses çıkarmak" (İH 31/21) **(<*** *kor* "yansıma ses" + *la-*)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren kullanıldığı tespit edilmiştir.

Körse- "şehveti artmak, cinsel isteği güçlenmek" (< *kör-* "görmek" + *se-* , EDPT 746)

körse*di tişi eşek* "Dişi eşek çiftleşmek istedi/eş istedi." (KE 17b/8)

Fiilin kullanımına ilk olarak Karahanlı Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı *körse-* "görmek istemek, göresi gelmek" (DLT 143/125); Harezm *körse-* "görmek istemek" (KE 83r/17)

Kötür- "at, eşek kulak dikmek; taşımak, götürmek (karnındaki yavru için; kaldırmak" (< *kötür-* "kaldırmak, yukarı kaldırmak", EDPT 706)

kötür*di eşek iki ḳulaḳını* "Eşek iki kulağını dikti." (KE 46b/1)

ḳısraḳ yükli bolsa on bir ay buçuk ***kötür****ür* "Kısrak hamile olsa on bir buçuk ay (yavrusunu karnında) taşır." (BV 13b/25)

ėki tizini yuḳaru ***kötür****ür* "(At) iki dizini yukarı kaldırır." (BV 16b/15)

Fiil, farklı anlamlara gelecek şekilde Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon *kötür-* "(yukarı) kaldırmak" (KT D 11; BK D 10); Uygur *kötür-* "yükseltmek" (AY8 691); "götürmek" (Mait. 75, 34); "kaldırmak, götürmek, yukarı kaldırmak" (Ayazlı, 2016, s. 165); Karahanlı *kötür-* "götürmek, kaldırmak, yükseltmek, yok etmek" (KB 3790); "kaldırmak, yükseltmek, yüklenmek" (AH 221); "kaldırmak, alıp götürmek" (TİEM 176r/6); "taşımak, yüklenmek, kazanmak" (RKT 30/39a/3); "kaldırmak" (DLT 288/245); Harezm *kötür-* "kaldırmak, taşımak, götürmek; ortadan kaldırmak, yok etmek" (NF 8/11); "götürmek, kaldırmak, yükseltmek" (KE 88r/16); "kaldırmak, tahammül etmek" (ME 52/5); "götürmek" (HŞ 2303); "yükseltmek, kaldırmak, taşımak" (MM 283/4; HKT 39a/5; HTM 65b/12)

Ḳulaḳ şal- "(at için) kulağını salmak, bırakmak" (< *kulkak* "kulak", EDPT 621 + < *sal-* "sallamak, bırakmak", EDPT 824)

ḳulaḳların şal*ıp sovuḳ nefes burnından çıḳar bolur* "(At) kulaklarını salıp soğuk nefes burnundan çıkar." (KH 95a/4/5)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir.

Ḳulna- "tay doğurmak" **(<** *ḳulun* "tay" + *a-* EDPT 623)

ḳulna*dı* "Kulan veya tay doğurdu." (Kİ 81/6)

Fiil, Karahanlı Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı *kulna-* "kulun doğurmak, yavrulamak" (DLT 482/386); Harezm Ø;

Ḳulunla- "tay doğurmak" (< *ḳulun* "tay" + *la-* EDPT 624)

bėltirdegi bėş ḫuvluk bėşi bile ***kulunla****mış* "Kavşaktaki beş kısrağın beşi de kulunlamış." (CC 60b/38

Fiilin kullanımına ilk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *kulunla-* "(at) tay doğurmak" (IB 5); Karahanlı *kulunla-* "kulunlamak, kısrak yavrulamak, doğurmak" (DLT 482/386); Harezm *ḳulunla-* "(at için) yavrulamak" (KE 176v/12)

Ḳuşa- (<?) "sarmak, birleştirmek, kuşatmak"

ėki art ayaḳını biri birine ***ḳuşa****r* "(At) iki arka ayağını birbirine sarar/birleştirir." (BV 12a/15)

Fiil, Harezm Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon ∅; Uygur ∅; Karahanlı ∅; Harezm *ḳuşa-* "kuşatmak" (ME 179/7)

Liff eyle- "sarmak, dolamak" (< Ar. *liff* "iplik, tel", OTAL 551 + < Tr. *eyle-* "yapmak, etmek", EDPT 273)

*ḳaçan yürinse ėki ėlini **liff eyle**r ya'ni çolġaşturur* "(At için) ne zaman yürümeye başlasa iki bacağını bir birbirine dolar yani birbirine sarar/dolar." (BV 16b17)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır.

Nefes al- "(At için) nefes almak, solumak" **(<** Ar. *nefes* "soluk", OTAL 817 + < Tr. *al-* "almak", EDPT 124)

*atıŋ **nefesin al**sun tiŋlensün* "Atın nefesini alsın dinlensin." (MG 16a/3)

*daḫı güc bile **nefes a**lur* "(At) güçlükle nefes alır." (KH 92b/4)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir.

Nefesi dutul- "(At için) nefesi tutulmak, nefes alamamak" **(<** Ar. *nefes* "soluk", OTAL 817 + < Tr. *tut-* "tutmak" + *(u)l-*, EDPT 456)

***nefesi dutul**ur* "(Atın) nefesi tutulur." (KH 92b/4)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır.

Otla- "yayılmak, otlamak" (< *ot* "ot, yabani bitki" + *la-* EDPT 57)

***otla**dı kölik otlaġda* "Binek/yük hayvanı otlakta otladı/yayıldı." (KE 95b/1)

Fiilin kullanımına ilk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon ∅; Uygur *otla-* "otlamak" (Wilkens, 2021, s. 517); Karahanlı *otla-* "otlamak" (DLT 145/126; TİEM 239r/1); Harezm *otla-* "otlamak" (NF 298/11; KE 139v/10; ME 137/5; HŞ 344)

Oyna- "oynamak, hareket etmek" (< *oyun* "oyun" + *a-* EDPT 275)

***oyna**dı aṭ* "At oynadı/hareket etti." (KE 11a/5)

*ḳatı segirir **oyna**r* (At) sert sıçrar, oynar." (BV 34a/6)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon ∅; Uygur *oyna-* "oynamak" (Mait. 32,11); Karahanlı *oyna-* "oynamak" (KB 4184; TİEM 121v/7); "eğlenmek, oynamak, zevkli vakit geçirmek" (RKT 36/71b1); "oynamak" (DLT 379/298); Harezm *oyna-* "oynamak, cilveleşmek" (NF 183/11); "oynamak" (KE 68v/4; ME 112/8; MM 264/3; HŞ 1419); "oynamak, eğlenmek" (HKT 356b/5; HTM 93b/5)

Ögre- (<?) "(hayvan) eş istemek"

***ögre**di aṭ* "At eş istedi/çiftleşmek istedi." (KE 40b/6)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir.

Ögren- "alışmak, öğrenmek" (< *ög(ü)re-* "terbiye etmek" + *n-* EDPT 114)

*yüke **ögren**di eşek* "Eşek yüke alıştı." (KE 14a/3)

*at mihmâzġa **ögren**ür bolsa yaman bolur* "At mahmuza alışsa yaman olur." (KH 101b/1)

Fiilin kullanımına ilk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon ∅; Uygur *ögren-* "alışmak" (Mait. 74, 25); Karahanlı *ögren-* "öğrenmek" (KB 1680; TİEM 12v/1; DLT 131/115); Harezm *ögren-* "öğrenmek, alışmak" (NF 223/6; KE 22v/1); "öğrenmek" (ME 134/1;

MM 334/2; HŞ 3828); "öğrenmek, alışkanlık etmek" (HKT 14b/9); "öğrenmek, alıştırmak" (HTM 169b/5)

Öksür- "öksürmek (at) için" (< *ös* "yansıma ses" + *kür-*)

bu 'illetden aḫ aḫ diyüp ***öksür****ür* "(At) bu hastalıktan ah ah diyerek öksürür." (KH 84b/3)

Fiil, Harezm Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı Ø; Harezm *öksür-* "öksürmek" (ME 235/7; İML 110)

Öl- "ölmek" (< *öl-* "ölmek", EDPT 125)

aḳan su içer bolsa ***ölür*** "(At) akan sudan içerse ölür." (KH 84b/4)

Fiil, Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon *öl-* "ölmek" (KT K 10; BK K 5); Uygur *öl-* "ölmek" (PKPH XVII 6; IB 41; Mait. 16,9; AY10 360; AY4 2553); "ölmek, ortadan kaldırmak" (AY8 1407); Karahanlı *öl-* "ölmek" (KB 1487; TİEM 223v/7; RKT 35/43a/3; DLT 33/19); Harezm *öl-* "ölmek" (NF 398/15; ME 131/4; MM 265/1; KE 128v/9; HŞ 1564; HKT 502b/3; HTM 51b/12)

Salındur- "(at için) kulaklarını salmak, bırakmak" **(<** *sal-* "salmak, bırakmak" **+** *(ı)n-* **+** *tur-* EDPT 828**)**

taḳı ėki ḳulaḳını ***salındur****ur* "(At) iki kulağını bırakır/salar." (BV 36b/23)

Fiil, Harezm Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı Ø; Harezm *salındur-* "sarkıtmak" (ME 28/7)

Segri-/sekri- "sıçramak" (< *sekri-* "sıçramak, zıplamak, atlamak", EDPT 822)

boynına ṭoḳanġay ***segri****se yaḫşı turur* "(At) boynuna dokununca sıçrasa iyidir." (KH 77a/8)

eger aṭ miner ėken ***sekri****se* "Eğer at binerken sıçrasa." (MG 11a/5)

Fiilin kullanımına ilk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *sekri-* "sıçramak, atlamak, fırlamak" (Wilkens, 2021, s. 602); Karahanlı *sekri-* "atlamak, zıplamak" (DLT 567/467); Harezm *sekri-* "sıçramak, zıplamak, atlamak" (KE 28v/15)

sėkir- "(hayvan) birbiri üzerine sıçrayıp binmek, erkek hayvan dişiye aşmak, çiftleşmek" (<*sėkir-* "sıçramak, sekmek", EDPT 822)

sėkir*di ėrkek eşek tişi eşekge* "Erkek eşek dişi eşeğin (üzerine) sıçradı." (KE 54b/5)

sėkir*di at arḳasınge* "Arkasına at sıçradı." (KE 55a/1)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *sėkir-* "sıçramak, zıplamak, atlamak" (Wilkens, 2021, s. 593); Karahanlı Ø; Harezm *sekir-* "koşmak, harekete geçmek, hamle kılmak" (NF 81/3); "seğirmek, sıçramak" (KE 190v/18); "sıçramak" (HŞ 1071); *sikir-* "sıçramak" (İML 114)

Sėkrit- "sıçramak, atlamak" (< *sėkri-* "sıçramak, atmak" + *t-,* EDPT 822)

ḳaçan ḳısraḳḳa aygır ***sikrit****se* "Ne zaman aygır kısrağın üzerine çıksa/sıçrasa." (BV 14a/7)

Fiilin kullanımına ilk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *sekrit-* "harekete geçirmek" (Wilkens, 2021, s. 602); Karahanlı *sekrit-* "(atı nehir vb. yerlerden) atlamak" (DLT 430/336); Harezm Ø;

Selin- (<?) "salınmak (at memesi için)"

emçekiniŋ başı ***selin****se taḳı süt inse içinde balası irkek turur* "(Atın) memelerinin başı salınsa ve süt inse (atın) karnındaki yavrusu erkektir." (BV 14a/2)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir.

Sıçra- "sıçramak" **(<** *saçra-* "fışkırmak, (kıvılcımlar için) uçmak, sıçramak", EDPT 798)

boynına ṭoḳunġay ***sıçra****sa yaḫşı durur* "(At) boynuna dokununca sıçrasa iyidir." (KH 73a/5)

Fiilin kullanımına ilk olarak Harezm Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon ∅; Uygur ∅; Karahanlı ∅; Harezm *sıçra-* "kurtulmak, sıçramak" (ME 155/2); "sıçramak" (HŞ 4481)

Silkin- "silkinmek" (< *silk-* "silkmek, sarsmak" + *(i)n-* EDPT 827)

ḳaçan ḳurısa taḳı ***silkin****se* "(At) ne zaman kurusa ve silkinse." (İM 142a/4)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon ∅; Uygur *silkin-* "silkinmek, sallanmak" (Ayazlı, 2016, s. 208; Wilkens, 2021, s. 613); Karahanlı *silkin-* "silkinmek" (DLT 389/305); Harezm *silkin-* "silkinmek" (KE 133r/12; ME 134/8; HŞ 3865); *silkün-* "silkinmek" (MM 83/3)

Siy- "işemek" (< *siḍ-* "işemek, idrar yapmak", EDPT 799)

ėşek ḳaçan kim ***siy****se otlaġ içinde* "Otlak içinde ne zaman eşek işese." (İM 141a/5)

ol ḳısraḳnı yaş ot öze ḳoyġıl ***siy****sin* "O kısrağı taze otun üzerine koy işesin." (BV 14a/8)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon ∅; Uygur *sid-* "işemek, idrarını yapmak" (Wilkens, 2021, s. 612); Karahanlı *siḍ-* "işemek" (DLT 413/325); *sit-* "işemek" (DLT 413/325); Harezm *siy-* "işemek" (KE 39r/5); *si-* "işemek, su dökmek" (İML 105); *si-* "işemek" (HTM 345b/11)

Solı- "solumak, yorgunluktan nefes nefese kalmak" (< *solı-* "sık sık nefes almak", Özyetgin, 2001, s. 629)

solı*dı aṭlar armaḳdın* "Yorgunluktan atlar nefes nefese kaldı." (KE 91a/7)

Fiilin kullanımına ilk olarak Harezm Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon ∅; Uygur ∅; Karahanlı ∅; Harezm *solı-* "solumak, yorulmak" (ME 155/8); *solu-* "solumak, yorulmak" (İML 60); (at için) solumak, nefes nefese kalmak" (HTM 340a/1)

Suçı- "hayvan inat etmek, üzerine bindirmemek, direnmek" (< *suçı-* "(at ve öküz) için şahlanmak, tepinmek, tekme atmak", EDPT 795)

suçı*dı kölik* "Binek/yük hayvanı şahlandı/sıçrayıp hopladı." (KE 36a/3)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon ∅; Uygur *suçı-* "kıvrım kıvrım kıvranmak, yüksek atlamak; kaynamak, fokurdamak" (Wilkens, 2021, s. 626); Karahanlı *suçı-* "sıçramak, zıplamak" (DLT 558/460); Harezm ∅;

Suwsa- "susamak" (< *suw* "su" + *sa-* EDPT 793)

nefes ala bilmes ***suwsa****r tâḳatı ḳalmas* "(At) nefes alamaz, susar, gücü kalmaz." (BV 8b/20)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon ∅; Uygur *suvsa-* "susamak" (Mait. 62, 13); Karahanlı *suwsa-* "susamak" (DLT 143/125; KB 2924; RKT 31/89a3); "susamak, susuzluk çekmek" (TİEM 234r/8); Harezm *suvsa-* "susamak" (HKT 308b/8); *suwsa-* "susamak" (NF 99/10; KE 69v/10; HKT 340b/4; HTM 134a/2); *susa-* "susamak" (KE 147r/9; HŞ 1690; HTM 185b/6)

Süt in- "memelerin dolması (at için)" (< *süt* "süt", EDPT 798 + < *in-* "inmek, aşağı inmek", EDPT 168)

emçekiniŋ başı selinse taḳı ***süt in****se içinde balası irkek turur* “(Atın) memelerinin başı salınsa ve süt inse (atın) karnındaki yavrusu erkektir.” (BV 14a/2)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir.

Sütdin aḍır- “sütten kesmek” (< *süt* “süt”, EDPT 798 + < *aḍ- “ayırmak” + ır-* EDPT 66)

aḍır*dı ḳulunı* ***sütdin*** “(Kısrak) tayı sütten kesti.” (KE 61a/7)

Fiil, Karahanlı Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı *sütdin aḍır-* “sütten ayırmak, sütten kesmek” (TİEM 29r/3); Harezm *sütdin aḍır-* “sütten ayırmak, süt vermemek” (NF 349/4)

Sürç- “sendelemek, tökezlemek, ayağı kaymak” (< *sürç-* “tökezlemek, ayağı kaymak”, EDPT 845)

sürç*ti aṭ* “At tökezledi.” (KE 56a/2)

Fiilin kullanımına ilk Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *sürç-* “kaymak, ayağı kayıp düşmek, tökezlemek” (Wilkens, 2021, s. 638); Karahanlı *sürç-* “sürçmek” (DLT 626/522); Harezm *sürç-* “sürçmek, tökezlemek” (NF 299/15); “sürçmek, sendelemek” (KE 234v/18); “sürçmek, düşmek” (ME 134/3); “ayak bir nesneye çarparak düşer gibi olmak” İML 112)

Şiş- “şişmek” (< *şış-* “şişmek, kabarmak”, EDPT 868)

daḫı boġazı ***şiş****er* “(At için) boğazı da şişer.” (KH 91a/2)

taḳı tizleri taḳı boġunları şişer “(At için) dizleri ve boğumları da şişer.” (BV 36b/24)

Fiil, Harezm Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı Ø; Harezm *şiş-* “şişmek, kibirlenmek, büyüklük taslamak” (NF 345/15); “şişmek” (KE 74r/7; HTM 288a/1)

Taġıl- “dağılmak, parça parça olmak” (< *taġıl-* < *tıġıl-* “dağılmak, parça parça olmak”, EDPT 469**)**

taḳı ḳuyruḳı ***tağıl****ur* “(At için) kuyruğu dağılır.” (BV 36b/25)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon Ø; Uygur *tagıl-* “dağılmak” (Wilkens, 2021, s. 660); Karahanlı *taḳıl-* “dağılmak, parçalanmak” (TİEM 48r/7); Harezm *tagıl-* “dağılmak” (NF 74/4); *taḳıl-* “dağılmak” (ME 163/1); “parçalanmak, dağılmak, darmadağınık olmak” (HKT 409a/9)

Taḳırda- “at yürürken tak tak diye ses çıkarmak” (< *taḳır* “yansıma ses”, EDPT 471 + *da-*)

taḳırda*dı aṭ* “At yürürken ses çıkardı.” (KE 13a/8)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır.

Tartıl- “çekilmek, küçülmek” (**<** *tart-* “çekmek” + *(ı)l-* EDPT 536)

taḳı ḳarnı ***tartıl****ur* “(At için) karnı çekilir/küçülür.” (BV 56b/2)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *tartıl-* “çekilmek” (Wilkens, 2021, s. 679); Karahanlı *tartıl-* “ip vb. şeyler) gerilmek” (DLT 381/299); Harezm *tartıl-* “çekilmek” (ME 160/2; HŞ 3701); “çekilip yayılmak” (HKT 569a/1)

Telef bol- “ölmek” (<Ar. *telef* “yok etme, öldürme”, OTAL 1069 + < Tr. *bol-* “olmak”, EDPT 331)

tėrisinden aşıp siŋirine yėtse aṭ ***telef bol****ur* “Derisinden geçip sinirine ulaşsa at ölür/telef olur.” (BV 22b/3)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir.

Tep- “tepmek, çifte atmak” (< *tep*- “tekme atmak, ayak vurmak”, EDPT 435)

***tep**ti kölik* “Binek/yük hayvanı tepti/çifte attı.” (KE 90b/3)

*her aṭ kim yaḳındın **tiper** taḳı yörigende **tiper*** “Her at yakından da teper yürürken de teper.” (BV 2b/13)

Fiilin kullanımına ilk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon ∅; Uygur *tep*- “tepmek, vurmak, tekme atmak” (Wilkens, 2021, s. 699); “tepmek, vurmak, tekme atmak” (Ayazlı, 2016, s. 232); Karahanlı *tep*- “vurmak, tepmek” (KB 974); “vurmak” (TİEM 332r/1); “tepmek, tekmelemek” (RKT 34/63a2); “tekme atmak, tepmek” (DLT 19/10); Harezm *tep*- “tepmek, ayak ile vurmak” (KE 47v/15; HŞ 1802); “hızla çalmak, yere vurmak, basmak, ezmek” (HKT 435a/7); “çifte atmak, çifte vurmak” (İML 120)

Tepün- “tepinmek, ayakla kımıldatmak” (< *tep*- “tekme atmak, ayak vurmak” + *(i)n*- EDPT 442)

***tepün**di kölikni iki aḍaḳı birle* “Binek/yük hayvanı iki ayağıyla tepindi/hareket etti.” (KE 37a/6)

Fiilin, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanıdığı tespit edilmiştir.

Orhon -; Uygur *tepin*- “tepinmek, (eli ve ayağı) hareket ettirmek, tepmek” (Wilkens, 2021, s. 699); Karahanlı *tepin*- “tepmek, (herhangi bir şey için) ayağını oynatmak” (DLT 338/273); Harezm *tepün*- “saldırmak, hücum etmek” (KE 133v/6); *tipün*- “tepinmek” (HŞ 1459)

Tepret- “tepretmek, hareket ettirmek” (< *tep(i)re*- “kımıldamak, hareket etmek” + *t-,* EDPT 444)

*başın **tepredür** bolur* “(At) başını hareket ettirir.” (KH 95a/3)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon ∅; Uygur *tepret*- “sallandırmak” (AY4 2879); “sallandırmak, titretmek” (AY10 1401); Karahanlı *tepret*- “tepretmek, kımıldatmak” (KB 774); “harekete geçirmek” (RKT 31/32a3); “hareket ettirmek, (nesneyi) oynatmak” (DLT 442/346); Harezm *tepret*- “kımıldatmak, hareket ettirmek, yerinden oynatmak” (NF 140/2); “depretmek, harekete geçirmek” (KE 26r/19; HTM 294a/2); “hareket ettirmek” (ME 101/2; HŞ 1338); “hareket ettirmek, kımıldatmak, sallamak” (HKT 557a/3); *tebret*- “kımıldatmak” (İML 103)

Tėrle- “terlemek” (< *tėr* “ter, vücuttan çıkan sıvı” + *le*- EDPT 548)

*ėki butı **tėrle**r tėri tamar* “(At için) iki budu terler teri damlar.” (BV 38a/10)

Fiilin kullanımına ilk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon ∅; Uygur *terle*- “terlemek” (Wilkens, 2021, s. 703; Ayazlı, 2016, s. 234); Karahanlı *terle*- “ter sızdırmak, terlemek” (DLT 572/471); Harezm *tėrle*- “terlemek” (KE 245r/5; HŞ 3613)

Tezekle- “tezeklemek, pislemek” (< *tezek* “tezek, hayvan dışkısı” + *le*- EDPT 575)

***tezekle**di eşek* “Eşek dışkıladı/pisledi.” (KE 51a/5)

*taḳı **tėzekle**se taḳı siyse* “(At) hem pislese/dışkılasa hem de işese.” (İM 467b/2)

*taḳı siymes **tizekle**mes anıŋ ʻilâcı ol turur* “(At) işemez dışkılamaz/pislemez onun ilacı odur.” (BV 38b/25)

Fiil, Karahanlı Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon ∅; Uygur ∅; Karahanlı *tezekle*- “(at vb.) pislemek” (DLT 593/485); Harezm ∅;

Titret- “titretmek” (<*titre*- “tikremek, korkmak” + *t*- EDPT 460)

*ėki ayaḳların **titred**ip birbirine sürter bolsa* “(At) iki ayağını titretip birbirine sürterse.” (KH 82a/1)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon ∅; Uygur *titret-* “titretmek” (Wilkens, 2021, s. 724); Karahanlı ∅; Harezm *titret-* “titretmek” (İML 103; ME 1/1)

Tiŋlen- “dinlenmek, istirahat etmek” (< *tıŋ* “nefes”, EDPT 512 +*la-* + *n-*)

*atıŋ nefesin alsun **tiŋlen**sün* “Atın nefesini alsın, dinlensin.” (MG 16a/4)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon ∅; Uygur *tınlan-* “kendine gelmek, ayılmak” (Wilkens, 2021, s. 714); Karahanlı ∅; Harezm *tıŋlan-* “dinlenmek” (HŞ 540); *tiŋlen-* “dinlenmek, rahat etmek” (İML 123)

Tişleyici bol- “saldırgan olmak, ısırıcı olmak” (< *tiş* “diş” + *le-* EDPT 564 + *(y)ici-* + < *bol-* “olmak”, EDPT 331)

*at **tişleyici bol**sa eyesine az kişi dûst bolur* “At saldırgan/ısırıcı olsa sahibine az kişi dost/arkadaş olur.” (KH 80b/9)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır.

Toġur- “doğurmak” (< *toġ-* “doğmak” + *(u)r-* EDPT 472)

*ḳısraḳ sekiz ayda **toġur**ur* “Kısrak sekiz ayda doğurur.” (BV 14a/1)

Fiilin kullanımına illk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon ∅; Uygur *toġur-* “doğurmak” (Mait. 42, 13); *tugur-* “doğurmak” (AY4 102); Karahanlı *toġur-* “doğurmak” (KB 383; DLT 309/254); *tuġur-* “doğurmak” (TİEM 169r/5; RKT 34/40b2); Harezm *toġur-* “doğurmak” (ME 7/2; HŞ 1472; HKT 431a/4; HTM 328b/7); *tuġur-* “doğurmak” (NF 26/15); *doġur-* “doğurmak” (ME 44/4)

Tosunluḳ ḳıl- “vahşi, hırçın davranmak” (< *tosun* “vahşi, eğitilememiş”, EDPT 555 + *luḳ* + < *ḳıl-* “yapmak, etmek”, EDPT 616)

***tosunluḳ ḳıl**dı kölük* “Kölük hırçın/vahşi davrandı.” (KE 43b/9)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir.

Tök- “dökmek, saçmak” (< *tök-* “saçmak, dökmek”, EDPT 477)

*arpasını tili birle alabilmes **tök**er* “(At) arpasını diliyle alamaz döker.” (BV 16b/22)

Fiil, Orhun Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon *tök-* “dökmek” (KÇ 17); Uygur *tök-* “dökmek” (AY6 450; AY4 2757; AY7 459; Mait. 109, 6); Karahanlı *tök-* “dökmek” (KB 2381; DLT 273/239); “dökmek, yağdırmak” (TİEM 10r/5); Harezm *tök-* “dökmek, boşaltmak, dağıtmak” (NF 158/13); “dökmek” (KE 195v/12; MM 232/3; HŞ 4472; HTM 135a/5); “akıtmak, dökmek” (HKT 12a/6)

Turut- “eşeğin kulağını kaldırması, dikmesi” (İH 48/21) (< *tur-* “dikilmek, ayakta durmak, dik durmak, hareket etmeden durmak”, EDPT 529 + *(u)t-*)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır.

Tut- “tutmak; tutmak, hamile kalmak (at için” (< *tut-* “tutmak, kavramak, yakalamak”, EDPT 451)

*at sidügin **ṭut**amaz* “At sidiğin tutamaz.” (KH 96b/7)

*ėrtesi ol yaş otḳa baḳġıl eger siydügi ḳurumış bolsa **tut**dı yükli boldı* “Ertesi gün o taze, ota bak eğer (atın) sidiği kurumuşsa tuttu, (at) hamile kaldı.” (BV 14a/9)

Fiil, farklı anlamlara gelecek şekilde Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon *tut-* "tutmak, yakalamak" (KT D 32; BK D 4); Uygur *tut-* "tutmak" (IB 63; Mait. 24); "tutmak, elinde bulundurmak, almak" (PKPH IX 3); "tutmak, yerine getirmek" (AY7 129); "tutmak, yakalamak, zihinde tutmak" (AY4 2438); "tutmak, devam etmek" (AY8 237); "tutmak, ele almak" (AY10 1122); Karahanlı *tut-* "tutmak, almak, yakalamak" (RKT 35/24b3); "tutmak" (KB 717; TİEM 22v/2); "tutmak, almak, yakalamak" (DLT 167/144); Harezm *tut-* "tutmak, yakalamak" (NF 7/16; KE 54v/3; HKT 164a/5; HTM 52b/1); "tutmak" (ME 202/7; MM 382/4; HŞ 3779)

Ürk- "ürkmek, korkmak" (< *ürk-* "ürkmek, korkmak, çekinmek", EDPT 221)

nāgāh aṭ ḳaçsa yā ***ürk****se* "Ansızın/birdenbire at kaçsa veya ürkse." (MG 63b/4)

Fiilin kullanımına ilk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *ürk-* "ürkmek" (IB 27; AY10 411); "ürkmek, korkmak" (AY4 2181); Karahanlı *ürk-* "ürkmek, kaçmak, koşmak" (DLT 626/522); "ürkmek" (TİEM 209v/1); Harezm *ürk-* "ürkmek, korkmak" (NF 16/15; KE 128v/12); "ürkmek" (ME 211/3; HŞ 2436; HTM 24b/1); "ansızın birdenbire bir şeyden korkarak sıçramak" (İML 123)

Yala- "yalamak" (< *yalga-* "yalamak", EDPT 926)

ol anı ***yala****ġay üç gün* "O (at) üç gün (boyunca) onu yalasın." (BV 37a/22)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon Ø; Uygur *yalga-* "yalamak" (AY10 319; PKPH LXV 7); Karahanlı *yalġa-* "yalamak" (KB 2888; DLT 578/475); *yalwa-* "yalamak" (DLT 578/476); Harezm *yala-* "yalamak, dille silmek" (İML 121)

Yapur-[4] "at, eşek kulak dikmek" (< *yapur-* "düzeltmek, düz hâle getirmek, saklamak, gizlemek", EDPT 879)

kötürdi eşek iki ḳulaḳını yâ ***yapur****dı* "Eşek iki kulağını dikti ya da indirdi/düz hâle getirdi." (KE 46b/1)

Fiil, farklı anlamlara gelecek şekilde Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *yapır-* "yıkmak, düzeltmek, düz hâle getirmek; örtmek, kapamak" (Wilkens, 2021, s. 865); *yapur-* "örtmek, kapamak" (Ayazlı, 2016, s. 274); Karahanlı *yapur-* "saklayıp, gizlemek" (DLT 473/378); *yapur-* "yeri vb. pürüzsüz hâle getirip düzeltmek" (DLT 473/378); Harezm Ø;

Yarıl- "yarılmak, parçalanmak" (< *yar-* "yarmak" + *(ı)l-* EDPT 967)

ayaḳınıŋ bilegi tėrisi ***yarıl****ur* "(Atın) ayak bileğinin derisi yarılır/parçalanır." (BV 32a/12)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *yarıl-* "yarılmak, parçalanmak" (Mait. 61,7); "yarılmak" (IB 6); Karahanlı *yarıl-* "yarılmak, açılmak" (TİEM 389r/4); "yarılmak" (DLT 477/381; KB 6139; RKT 31/33b3); Harezm *yarıl-* "yarılmak, ikiye ayrılmak, açılmak" (NF 12/16); "yarılmak, parçalanmak" (KE 69r/5; HTM 170b/2); "yarılmak" (ME 156/3; HŞ 4483; HKT 509b/1); "yarık açılmak" (İML 104)

Yaşa- "yaşamak, ömür sürmek" (< *yaş* "yaş, ömür" + *a-* EDPT 976)

yigirmi dört ***yaşa****sa senâyâları ḳararur daḫı güci gider* "(At) yirmi dört yaşasa dişleri kararır gücü gider." (KH 80a/1)

[4] Eminoğlu (2011: 305) fiilin anlamını "at, eşek kulak dikmek" şeklinde vermiştir. Ancak fiilin tarihî metinlerde "at, eşek kulak dikmek" anlamında kullanılmadığı anlaşılmaktadır. Metin bağlamı göz önünde bulundurulduğunda, fiilin anlamının daha doğru bir şekilde "indirmek" veya "düz hâle getirmek" olarak yorumlanması gerektiği görülmektedir.

Fiil, Orhun Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon *yaşa-* "yaşamak" (KT K 2; KÇ 3); Uygur *yaşa-* "yaşamak" (Mait. 81, 54; AY8 839); "yaşında olmak, yaşamak" (PKPH XXIV 4); Karahanlı *yaşa-* "yaşamak" (KB 6548; DLT 481/385); Harezm *yaşa-* "yaşamak" (NF 101/8; KE 30r/18; HŞ 699)

Yat- "yatmak, uzanmak" (< *yat-* "yatmak, uyku için uzanmak, yerleşmek", EDPT 884)

bilgil kim ḳaçan ***yat****ıp aġnasa yaḫşı boldı* "(At) ne zaman yatıp debelense bil ki iyi oldu." (BV 38b/6)

Fiilin kullamına ilk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *yat-* "yatmak" (Mait. 33, 52; IB 3); "yatmak, yatmış olmak" (PKPH XIX 5); "yatmak, uzanmak" (AY10 376); Karahanlı *yat-* "yatmak" (KB 1449; AH 308; TİEM 154r/3); "yatmak, uyumak" (RKT 37/85b3); Harezm *yat-* "yatmak, kalmak" (NF 316/2); "yatmak, dağılmak" (KE 33r/4); yat- "yatmak" (ME 136/1; MM 77/1; HŞ 3004; HKT 81b/6)

Yavaş bol- "yavaşlamak, sakinleşmek" (< *yavaş* "yavaş, sakin, yumuşak huylu", EDPT 880 + < *bol-* "olmak" EDPT 331)

yavaş bo*ldı kölik* "Binek/yük hayvanı sakinleşti/yavaşladı." (KE 43b/9)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon Ø; Uygur *yavaş bol-* "yumuşak huylu olmak" (Wilkens, 2021, s. 877); Karahanlı *yavaş bol-* "yumuşak huylu olmak" (KB 6453); Harezm Ø;

Yavaş ol- "yavaşlamak, sakinleşmek" (< *yavaş* "yavaş, sakin, yumuşak huylu", EDPT 880 + < *ol-* < *bol-* "olmak" EDPT 331)

yavaş ol*dı eşek* "Eşek sakinleşti/yavaşladı." (KE 14a/3)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon Ø; Uygur *yavaş bol-* "yumuşak huylu olmak" (Wilkens, 2021, s. 877); Karahanlı *yavaş bol-* "yumuşak huylu olmak" (KB 6453); Harezm Ø;

Yė- "yemek" (< *yė-* "yemek", EDPT 869)

yėmin tamâm ***yė****yemes* "(At) yemin tamamını yiyemez." (BV 16b/20)

Fiil, Orhon Türkçesinden itibaren tarihî lehçelerinde kullanılmıştır: Orhon *yė-* "yemek" (T 8); Uygur *ye-* "yemek" (AY10 796; AY8 1451); Karahanlı *yė-* "yemek, yemek yemek" (RKT 29/25a2); "yemek" (DLT 160/139; TİEM 177r/3; KB 164; AH 162): Harezm *yė-* "yemek" (KE 36v/22; ME 137/5; MM 172/1; NF 146/12; HTM 354a/1)

Yıraḳ ḳıl- "uzak basmak" (< *yıra-* "uzaklaşmak" + *k* EDPT 963 + < *ḳıl-* "kılmak, yapmak", EDPT 616)

ėki art ayaḳını açsa birbirinden ***yıraḳ ḳıl****sa* "(At) iki arka ayağını açsa birbirinden uzak tutsa." (BV 16/17)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *ırak kıl-* "uzaklaştırmak" (Wilkens, 2021, s. 290); Karahanlı- *yıraḳ ḳıl-* "yerinden uzaklaştırmak, def etmek" (TİEM 56r/5); Harezm *yıraḳ ḳıl-* "uzak kılmak, uzaklaştırmak" (ME 228/3; NF 260/1; HKT 411a/1)

Yıraḳ baş- "uzak basmak" (< *yıra-* "uzaklaşmak" + *k* EDPT 963 + < *bas-* "ayak basmak", EDPT 370)

iki ayaḳını giŋ edip birbirinden ***yıraḳ baş****ar* "(At) iki ayağını ayrıp birbirinden uzak basar." (KH 85a/6)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir.

Yėl- "at eşkin yürümek, hızlı gitmek" (< *yėl-* "koşmak, (hayvan) eşkin yürümek", EDPT 918)

***yi**ldi Türkî aṭ* "Türk'e ait (olan) at koştu/hızlı yürüdü." (KE 39b/3)

Fiilin kullanımına ilk olarak Orhon Türkçesi dönemine ait yazıtlarda rastlanılmıştır: Orhon *yel-* "(at) hızlı sürmek, dört nala koşturmak" (T 26); Uygur ∅; Karahanlı *yėl-* "koşmak" (KB 1077; AH 11); "(at vb.) koşmak" (DLT 472/377); Harezm *yėl-* "koşmak" (NF 133/7; KE 30v/12; HŞ 3949);

Yinçker- "incelmek" (< *yinçge* "ince, zayıf", EDPT 945 + *r-*)

taḳı tėni yinçkerür "(Atın) teni de incelir." (BV 36b/24)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır.

Yiyle- "koklamak (eşek için)" (İH 54/33) (< *yıyı* < *yıḍıg* "koku", EDPT 887 + *la-*)

***yıyla**dı eşek tezekni* "Tezeği eşek kokladı." (KE 4a/9)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon ∅; Uygur *yıdla-* "koklamak" (Wilkens, 2021, s. 896); Karahanlı *yıḍla-* "(misk vb. bir şeyi) koklamak" (DLT 579/476); Harezm *yıḍla-* "koklamak" (NF 400/14; ME 181/1; HŞ 3305); "kokmak, koklamak" (KE 25v/19); *yıyla-* "koklamak" (HŞ 48)

Yiyşi eksil- "yemesi azalmak" (< *yi-* "yemek", EDPT 869 + *y-* + *(i)ş* + < *eksi-* "azalmak" + *l-*, EDPT 117)

*ve daḫı **yiyşi eksil**ür* "Ve (atın) yemesi de azalır." (KH 80b/1)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır.

Yıġrıl- "çekilmek, büzülmek, toptop olmak (at için)" (İH 52/31) (< *yıġır-* "bir araya toplanmak, sıkışmak, büzülmek" + *(ı)l-,* EDPT 906)

*aṭnıŋ art ayaḳınıŋ siŋiri **yıġrıl**ur* "Atın arka ayaklarının siniri toplanır/çekilir." (BV 31a/6)

Fiilin kullanımına ilk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon ∅; Uygur *yıgrıl-* "bir araya sıkıştırılmak, kıvrılmak, üst üste yığılmak" (Wilkens, 2021, s. 898); Karahanlı *yıġrıl-* "büzülmek, çekilmek" (DLT 489/391); Harezm *yıġrıl-* "buruşmak" (ME 157/1); "toplanmak" (KE 75r/16)

Yum- "yummak, kapamak" (< *yum-* "yummak, kapamak, kapatmak", EDPT 934)

*kim güneşe ḳarşu dursa gözini **yum**ġay baḳmaġay* "(At) güneşe doğru dursa gözünü yumar bakamaz." (KH 70a/7)

*ėki közin **yum**ar yaşları tökülür* "(At) iki gözünü yumar gözlerinden yaşlar akar/dökülür." (BV 38a/5)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon ∅; Uygur *yum-* "yummak, kapatmak" (Wilkens, 2021, s. 919); Karahanlı *yum-* "yummak" (KB 648; AH 424); "yummak, kapamak" (TİEM 34v/9); *yüm-* "yummak" (DLT 472/378); Harezm *yum-* "yummak, kapamak" (NF 429/2); "yummak, kapatmak" (KE 149v/19); "yummak" (ME 17/8; HŞ 2645; HKT 42b/6)

Yut- "yutmak, yemek" (< *yut-* "yutmak", EDPT 885)

*arpanı ağzında izer **yutabilmes*** "(At) arpayı ağzında ezer/çiğner yutamaz" (BV 16b/21)

Fiil, Karahanlı Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon ∅; Uygur ∅; Karahanlı *yut-* "yutmak" (KB 6284; DLT 422/331; TİEM 231r/9; RKT 34/38b1); Harezm *yut-* "yutmak" (KE 89v/2; ME 135/2; MM 386/4; İML 119; HŞ 2217; HKT 218a/2)

Yügür- "(at) için hızlı yürümek, koşmak" (< *yügür-* "bir insanın, atın vb. hızlı koşması", EDPT 914)

***yügür**di aṭ* "At koştu." (KE 23b/4)

Fiil, Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon *yügür-* "yürümek, ilerlemek, akmak" (KT D 24; BK D 20; T 52); Uygur *yügür-* "koşmak" (IB 15; Mait. 85, 17; AY4 2440); Karahanlı *yügür-* "koşmak, yürümek" (KB 4923); "koşmak, hızlı yürümek" (TİEM 229r/7); "koşmak" (DLT 181/155; AH 181; RKT 31/54b3); Harezm *yügür-* "koşmak" (NF 170/17; ME 12/8; HKT 423a/9; HŞ 1688); "koşmak, hızlı yürümek" (KE 143r/21); *yükür-* "koşmak, koşuşturmak" (İML 112)

Yükli bol- "hamile kalmak (at için)" (< *yük* "yük, ağırlık", EDPT 910 + *li* + < *bol-* "olmak" EDPT 331)

*ėrtesi ol yaş oṭka baḳġıl eger siydügi ḳurumış bolsa tutdı **yükli bol**dı* "Ertesi gün o yaş ota bak eğer (atın) sidiği kurumuşsa tuttu (at) hamile kaldı." (BV 14a/9)

Fiil, Karahanlı Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon ∅; Uygur ∅; Karahanlı *yüklüg bol-* "hamile olmak" (RKT 31/9a2); Harezm *yüklüg bol-* "hamile olmak, gebe olmak" (KE 14r/8)

Yüri-/yürü-/yöri- "yürümek, hareket etmek" **(**< *yöri-* < *yorı-* "yürümek", EDPT 957)

*ol at **yüri**se suw öze* "O at su üzerinde yürüse." (İM 142a/1)

*ol çıḳandan ṣoŋra **yüri**mez* "(At) o çıktıktan sonra yürümez." (KH 84b/7)

*aŋaru birü **yöri**di aṭ* "At bir oraya bir buraya yürüdü." (KE 20b/3)

Fiil, Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon *yorı-* "(yaşamaya) devam etmek, ordu ile ilerlemek, isyan etmek" (BK D 27; KT D 35; T 23); Uygur *yorı-* "yürümek, gitmek" (PKPH LVII 4; AY7 732); "yürümek" (AY10 567; AY8 1422); Karahanlı *yorı-* "yürümek, gezip dolaşmak" (TİEM 19r/5; RKT 30/47b1); "yürümek, varmak" (KB 1583); *yoru-* "yürümek, gezip dolaşmak" (TİEM 436v/8); *yöri-* "yürümek" (TİEM 107r/4); *yörü-* "yürümek" (TİEM 3v/1); Harezm *yöri-* "yürümek, hareket etmek" (NF 60/8); "yürümek, hareket etmek" (KE 9v/17); "yürümek" (ME 124/3; MM 398/2); "yürümek, gitmek" (HKT 371a/4); *yörü-* "yürümek" (MN 260); *yüri-* "yürümek" (HŞ 2435); *yürü-* "yürümek" (İML 115; HŞ 3088)

Zaḫmet çėk- "eziyet görmek, zahmet çekmek" (<Ar. *zaḥmet* "sıkıntı, eziyet, rahatsızlık", OTAL 1165 + < *çėk-* "çekmek", EDPT 413)

***zaḫmet çėk**üp incinür* "(At) zahmet çekip incinir." (KH 92b/5)

Fiil, Harezm Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon ∅; Uygur ∅; Karahanlı ∅; Harezm *zaḫmet çėk-* "zahmet çekmek, eziyet görmek" (HŞ 4699)

Zaḫmet gör- "eziyet görmek, zahmet çekmek" (<Ar. *zaḥmet* "sıkıntı, eziyet, rahatsızlık", OTAL 1165 + < *kör-* "görmek", EDPT 736)

*ve daḫı arpanı çeynemekden **zaḫmet görer*** "(At) arpayı da çiynemekten eziyet görür/zahmet çeker." (KH 80a/8)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir.

1.3. 1. 2. Sığır, İnek ve Deve ile İlgili Fiiller

Aḍaḳını yėrge ur- “ayağını yere vurmak” (< *aḍak* “ayak”, EDPT 45 + *ı* + *nı* + < *yėr* “yer, zemin, arazi”, EDPT 954 + *ge* + < *ur*- “vurmak”, EDPT 194)

ur**dı tėwe **aḍaḳını yerge “Deve ayağını yere vurdu.” (KE 2a/3/4)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır.

Ar- “yorulmak” (< *ar*- “yormak, kuvvetten düşürmek”, EDPT 193)

***ar**dı tėwe yörimekdin*” Deve yürümekten yoruldu.” (KE 14a/9)

*çün teveler **ar**ıp sökel boldı* “Develer yorulduğu için hasta oldu.” (GT 111/10)

Fiilin kullanımına illk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *ar*- “yorulmak” (IB 17); Karahanlı *ar*- “yorulmak, dermansız kalmak” (DLT 96/89); “yorulmak” (AH 309); “yorulmak, gücü yetmemek” (RKT 37/2b3); Harezm *ar*- “yorulmak” (NF 258/6; KE 165v/13; ME 210/3; HŞ 857; HKT 312a/1); “yorulmak, yorgun düşmek” (MM 388/1)

Bozla- “kükremek, azmak” (< *bozla*- “(deve) için bağırmak”, EDPT 392; OTWF 433)

***bozla**dı* “Kükredi/azdı.” (TZ 8b/7)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon Ø; Uygur *bozla*- “(deve) böğürmek” (Wilkens, 2021, s. 191); Karahanlı *bozla*- “(deve) bağırmak, böğürmek” (DLT 572/471); Harezm Ø;

Çaḳır- /**çaġır-** “bağırmak, ses çıkarmak” (< *ça* “yansıma ses” + *ḳır*- EDPT 410)

***çaġır**dı tėwe* “Deve bağırdı/ses çıkardı.” (KE 59A/6)

***çaḳır**dı tėwe* “Deve bağırdı/ses çıkardı.” (KE 11b/8)

Fiil, Karahanlı Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı *çaġır*- “çağırmak, seslenmek” (TİEM 168v/9); *çaḳır*- “çağırmak” (RKT 37/54a/3); Harezm *çaġır*- “çağırmak, davet etmek” (İML 104); *çaḳır*- “bağırmak” (KE 141r/4; HŞ 3123); “çağırmak, seslenmek, bağırmak” (NF 275/9); “çağırmak” (ME 168/6; HKT 426a/8); “çağırmak, bağırmak" (HTM 3b/5)

Çök- “çökmek, çömelmek” (< *çök*- “çökmek, diz çökmek”, EDPT 413)

***çök**ti tėwe* “Deve çöktü/çömeldi.” (KE 41a/6)

Fiil, farklı anlamlara gelecek şekilde Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *çök*- “çökmek, bulunduğu seviyeden aşağı inmek” (AY8 1438); “çökmek” (AY4 2164); Karahanlı *çök*- “çökmek” (KB 5457; TİEM 291v/5); “çökmek, diz üstü çökmek” (RKT 31/27a/2); “(insan, hayvan) çökmek; (bir şey suda) çökmek” (DLT 275/239); Harezm *çök*- “diz çökmek, çömelmek” (NF 40/15); “çökmek, çömelmek” (KE 220v/21); “eğilmek, diz çökmek, çökmek” (MM 276/4); “çökmek, oturmak” (ME 220/2); “çökmek” (HŞ 2072; HTM 134b/3); “(kuş) dönerek uçmak, yükselmek” (ME 83/1)

Doġur- “doğurmak” (< *toġ*- “doğmak” + *(u)r*- EDPT 472)

*ol ṣıġır eyesi ḳatında bir buzaḳu **doġur**sa* “O sığır sahibinin yanında/huzurunda bir buzağı doğursa.” (KFT 271b/27)

Fiilin kullanımına ilk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *toġur*- “doğurmak” (Mait. 42, 13); *tugur*- “doğurmak” (AY4 102); Karahanlı *toġur*- “doğurmak” (KB 383; DLT 309/254); *tuġur*- “doğurmak” (TİEM 169r/5; RKT 34/40b2); Harezm

toġur- “doğurmak” (ME 7/2; HŞ 1472; HKT 431a/4; HTM 328b/7); *tuġur-* “doğurmak” (NF 26/15); *doġur-* “doğurmak” (ME 44/4)

İç- “içmek, yutmak” (< *iç-* “içmek”, EDPT 19)

bir kün bu teve ***iç****sün* “Bir gün bu deve içsin.” (KSE 32b/16)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *iç-* “içmek” (IB 17; Mait. 71, 59; AY10 1274); Karahanlı *iç-* “içmek” (KB 814; AH 262; TİEM 31v/2; RKT 31/10b2; DLT 92/86); Harezm *iç-* “içmek” (NF 369/10; KE 170v/20; ME 201/7; MM 299/1; HKT 330a/6; HŞ 2611)

İçlendür- “hamile bırakmak” (< *içlen-* “hamile olmak; iç dolmak, iç kısmı gelişmek/olgunlaşmak”, EDPT 27 + *dür-*)

içlendür*di buġra iŋenni* “Erkek deve, dişi deveyi hamile bıraktı.” (KE 109a/3)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir.

İŋre- “inlemek, deve ile ilgili” (< *ıŋ* “yansıma ses” + *ra-,* OTWF 469; “inlemek, bağırmak, böğürmek”, EDPT 189)

iŋre*di iŋen* “Dişi deve inledi.” (KE 14b/9)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *ıŋra-* “inlemek, yakınmak” (Wilkens, 2021, s. 289); Karahanlı *ıŋra-* “inlemek (deve için)” (DLT 73/59); Harezm *iŋre-* “inlemek” (NF 73/16; HKT 318a/4); “inlemek, kükremek” (ME 40/2); “inlemek, ağlamak” (HŞ 2271); “ağlayıp, sızlamak” (MN 376)

Ḳaç- “kaçmak, kaçıp uzaklaşmak” (< *ḳaç-* “kaçmak”, EDPT 589)

ḳaç*tı tėwe* “Deve kaçtı.” (KE 12a/9)

Fiil, Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon *kaç-* “kaçmak” (O 9); Uygur *kaç-* “kaçmak” (Mait. 86,6; AY4 2440); “kaçmak, uzaklaşmak” (AY10 603); Karahanlı *ḳaç-* “kaçmak, kaçınmak, sakınmak” (KB 3502); “kaçmak” (AH 196; TİEM 215v/7); “kaçmak, firar etmek” (DLT 194/166); Harezm *ḳaç-* “kaçmak” (NF 155/13; KE 12v/1; ME 211/3; HŞ 3440; İML 116; 430b/5); *ḳaş-* “kaçmak” (NF 74/5; HŞ 2959)

Ḳarı- “yaşlanmak” (< *ḳarı-* “yaşlanmak, ihtiyarlamak, eski olmak”, EDPT 645)

ḳarı*dı iŋen* “Dişi deve yaşlandı.” (KE 141a/2)

Fiil, Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon *karı-* “yaşlanmak” (KÇ 3); Uygur *karı-* “ihtiyarlamak” (Mait. 43, 14); Karahanlı *ḳarı-* “yaşlanmak” (AH 306; DLT 560/461); “kocamak, yaşlanmak” (KB 4689); “ihtiyarlamak” (AH 306); Harezm *ḳarı-* “yaşlanmak, ihtiyarlamak” (NF 433/7; KE 216v/11); “yaşlanmak, kocamak” (ME 77/3; MM 359/4); “yaşlanmak” (HŞ 4240; HTM 48a/9); “kocamak” (İML 110)

Ḳarı bol- “yaşlanmak (hayvan ile ilgili)” (< *ḳarı-* “yaşlanmak, ihtiyarlamak, eski olmak”, EDPT 645 + < *bol-* “olmak”, EDPT 331)

ḳarı bol*dı inek* “İnek yaşlandı.” (KE 1b/3)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır.

Kėl- “gelmek” **(**< *kėl-* “gelmek”, EDPT 715)

yarındası teve ṣuvḳa ***kėl****di* “Deve yarın suya geldi.” (KSE 33a/15)

Fiil, Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon *kel-* "gelmek" (BK D 31; KT D 28); Uygur *kel-* "gelmek" (PKPH IV 6; Mait. 20, 19; IB 5, 42; AY4 668; AY6 410; AY7 551; AY8 863); Karahanlı *kėl-* "gelmek" (KB 3303; AH 157; DLT 29/16; TİEM 50r/5); "gelmek, hazır olmak" (RKT 31/83a2); Harezm *kėl-* "gelmek, meydana gelmek" (NF 57/12); "gelmek" (KE 6v/10; ME 137/2; İML 88); "gelmek, ortaya çıkmak" (HKT 110b/6)

Ḳıġır- "ses çıkarmak, bağırmak" (< *ḳı* "yansıma ses" + *ḳır-* OTWF 466; EDPT 612 *kıkı* + *r-*)

ol topraḳnı ol buzaġuka urdı buzaġu ***ḳıġır****dı* "O toprağı o buzağaya vurdu buzağı ses çıkardı/bağırdı." (KSE 88b/1)

Fiilin kullanımına ilk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *kıkır-* "bağırmak, çağırmak, haykırmak, anırmak" (Wilkens, 2021, 369); "bağırmak, bağırıp çağırmak" (AY10 830); Karahanlı *ḳıġır-* "bağırmak" (RKT 37/54a3); *ḳıḳır-* "yüksek sesle çağırmak, bağırmak" (DLT 310/255) "yüksek sesle çağırmak, bağırmak, haykırmak" (TİEM 41v/1); Harezm *ḳıġır-* "bağırmak, çağırmak" (KE 75r/11); *ḳıġur-* "bağırmak, çağırmak" (KE 25v/10); *ḳıḳır-* "çağırmak, bağırmak" (ME 97/5; HTM 87b/7); "bağırmak" HKT 151b/3)

Ḳısır bol- "kısırlaşmak" (< *ḳıs-* "kısmak, azaltmak" + (*ı)r,* EDPT 668 + < *bol-* "olmak", EDPT 331)

ḳısır bol*dı iŋen* "Dişi deve kısır oldu." (KE 55a/3)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir.

Kir- "girmek, yaşamak" (< *kir-* "girmek", EDPT 735)

toḳuz yaşınġa kirdi tėwe "Deve dokuz yaşına girdi." (KE 41b/6)

Fiil, Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon *kir-* "girmek" (KT D 38; BK K 14); Uygur *kir-* "girmek" (IB 63; PKPH IV 1; Mait. 42, 12; AY7 456; AY8 988; AY10 257; AY61289); Karahanlı *kir-* "girmek" (DLT 222/192; KB 5684; TİEM 196r/6; RKT 30/42a1); Harezm *kir-* "girmek, katılmak, dahil olmak" (NF 15/2); "girmek" (KE 111r/3; ME 91/7; MM 289/4; HŞ 3340)

Körse- "şehveti artmak, cinsel isteği güçlenmek" (< *kör-* "görmek" + *se-* , EDPT 746)

körse*di (aybaŋ) iŋen* "Dişi deve çiftleşmek istedi/eş istedi." (KE 72a/4)

Fiil, Karahanlı Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı *körse-* "görmek istemek, göresi gelmek" (DLT 143/125); Harezm *körse-* "görmek istemek" (KE 83r/17)

Kötür- "kaldırmak, yukarı kaldırmak" (< *kötür-* "kaldırmak, yukarı kaldırmak", EDPT 706)

kötür*di iŋen ḳuḍruḳnı buġra uçun* "Dişi deve kuyruğunu kaldırdı erkek deve için." (KE 55a/9)

başın kötür*di tėwe* "Deve başını kaldırdı." (KE 109a/3)

Fiil, farklı anlamlara gelecek şekilde Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon *kötür-* "(yukarı) kaldırmak" (KT D 11; BK D 10); Uygur *kötür-* "yükseltmek" (AY8 691); "götürmek" (Mait. 75, 34); "kaldırmak, götürmek, yukarı kaldırmak" (Ayazlı, 2016, s. 165); Karahanlı *kötür-* "götürmek, kaldırmak, yükseltmek, yok etmek" (KB 3790); "kaldırmak, yükseltmek, yüklenmek" (AH 221); "kaldırmak, alıp götürmek" (TİEM 176r/6); "taşımak, yüklenmek, kazanmak" (RKT 30/39a/3); "kaldırmak" (DLT 288/245); Harezm *kötür-* "kaldırmak, taşımak, götürmek; ortadan kaldırmak, yok etmek" (NF 8/11); "götürmek, kaldırmak, yükseltmek" (KE 88r/16); "kaldırmak, tahammül etmek" (ME 52/5); "götürmek" (HŞ 2303); "yükseltmek, kaldırmak, taşımak" (MM 283/4; HKT 39a/5; HTM 65b/12)

Kürle- "böğürmek, bağırmak" (<**kür* "yansıma ses" + *le-*)

kür bugası ***kürle****miş* “İri/heybetli boğası bağırmış/böğürmüş.” (CC 60b/28-30)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır.

Mula- “inek bağırmak” (<**mö* “yansıma ses” + *le-*)

mula*dı* “İnek bağırdı” (Kİ 59/20)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir.

Müŋre- “(sığır) böğürmek, bağırmak” (< *müŋ* “yansıma ses” + *re-,* OTWF 469; “böğürmek, melemek”, EDPT 770)

sıyır ***müŋre****ydir* “Sığır böğürüyor.” (CC 57a/3)

müŋre*di öküz* “Öküz böğürdü.” (KE 52b/1)

Fiilin kullanımına ilk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon ∅; Uygur *müŋre-* “melemek, böğürmek, kükremek” (Wilkens, 2021, s. 483); Karahanlı *maŋra-* “bağırmak” (DLT 619/514); *müŋre-* “böğürmek” (TİEM 232v/7); *müŋre-* “(öküz vb.) böğürmek” (DLT 619/514); Harezm *müŋre-* “sığır ve koyun bağırmak” (İML 175)

Otla- “yayılmak, otlamak” (< *ot* “ot, yabani bitki” + *la-* EDPT 57)

yazı yėre ***otla****ġan tėwede zekât yoḳ* “Yazı yerde otlayan devede zekât yok.” (İM 245b/3)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon ∅; Uygur *otla-* “otlamak” (Wilkens, 2021, s. 517); Karahanlı *otla-* “otlamak” (DLT 145/126; TİEM 239r/1); Harezm *otla-* “otlamak” (NF 298/11; KE 139v/10; ME 137/5; HŞ 344)

Ötür- “ötürmek, ishal olmak, cıvık pislemek” (< *öt-* “ishal olmak, temizlenmek”, EDPT 39 + *(ü)r*)

ötür*di deve* “Deve ötürdü.” (KE 2a/3)

ötür*di buzaġu* “Buzağı ötürdü.” (KE 93a/3)

Fiil, Harezm Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon ∅; Uygur ∅; Karahanlı ∅; Harezm *ötür-* “ishal olmak” (ME 57/6); *ötür-* “sürümlü yapmak, geçirmek, delmek” (KE 148v/21; ME 97/6; HŞ 302)

Sok- “sokmak, batırmak” (< *soḳ-* “sokmak, yerleştirmek”, EDPT 805)

başın ḳuyuġa ***soḳ****tı* “(Teve) başını kuyuya soktu.” (KSE 33a/16)

Fiilin kullanımına ilk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon ∅; Uygur *sok-* “içine koymak, sokmak” (Wilkens, 2021, s. 619); Karahanlı *ṣok-* “sokmak, vermek” (KB 6071); “sokmak” (TİEM 384v/6); *sok-* “(tuz vb. şeyleri) dövmek, gagalamak, (yılan vb.) sokmak” (DLT 273/238); Harezm sok- “sokmak, (yılan için) sokmak” (NF 68/2); “sokmak, tıkamak, takmak” (KE 89v/12); “sokmak” (ME 10/7; HŞ 3406); “içeriye koymak” (İML 107)

Sökel bol- “hasta olmak” (< *sökel* “hasta”, EDPT 820 + < *bol-* “olmak”, EDPT 331)

çün teveler arıp ***sökel bol****dı* “Develer yorulduğu için hasta oldu.” (GT 111/10)

Fiil, Harezm Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır:

Orhon ∅; Uygur ∅; Karahanlı ∅; Harezm *sökel bol-* “hastalanmak, hasta olmak” (ME 22/8; NF 4/16; HKT 354b/9; MM 265/3)

Suvıḳla- “ötürmek, cıvık pislemek, deve ile ilgili” (< *suvıḳ* “sulu, cıvık” + *la-*)

suvıḳla*dı tėwe* “Deve ötürdü.” (KE 2a/3)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir.

Sütsüz bol- "sütsüz olmak, sütü kesilmek" (< *süt* "süt", EDPT 798 + *süz* + < *bol-* "olmak", EDPT 331)

sütsüz bol*dı iŋen* "Dişi devenin sütü kesildi." (KE 55a/8)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır.

Tep- "tepmek, çifte atmak" (< *tep-* "tekme atmak, ayak vurmak", EDPT 435)

tep*ti tėwe aḍaḳı birle yėrni* "Deve ayağıyla yeri tepti." (KE 37a/6)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon ∅; Uygur *tep-* "tepmek, vurmak, tekme atmak" (Wilkens, 2021, s. 699); "tepmek, vurmak, tekme atmak" (Ayazlı, 2016, s. 232); Karahanlı *tep-* "vurmak, tepmek" (KB 974); "vurmak" (TİEM 332r/1); "tepmek, tekmelemek" (RKT 34/63a2); "tekme atmak, tepmek" (DLT 19/10); Harezm *tep-* "tepmek, ayak ile vurmak" (KE 47v/15; HŞ 1802); "hızla çalmak, yere vurmak, basmak, ezmek" (HKT 435a/7); "çifte atmak, çifte vurmak" (İML 120)

Tepret- "tepretmek, hareket ettirmek" (< *tep(i)re-* "kımıldamak, hareket etmek" + *t-*, EDPT 444)

tepret*ti tėwe ḳuḍruḳını* "Deve kuyruğunu hareket ettirdi." (KE 168b/3)

Fiilin kullanımına ilk olarak Eski Uygur Türkçesinden dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon ∅; Uygur *tepret-* "sallandırmak" (AY4 2879); "sallandırmak, titretmek" (AY10 1401); Karahanlı *tepret-* "tepretmek, kımıldatmak" (KB 774); "harekete geçirmek" (RKT 31/32a3); "hareket ettirmek, (nesneyi) oynatmak" (DLT 442/346); Harezm *tepret-* "kımıldatmak, hareket ettirmek, yerinden oynatmak" (NF 140/2); "depretmek, harekete geçirmek" (KE 26r/19; HTM 294a/2); "hareket ettirmek" (ME 101/2; HŞ 1338); "hareket ettirmek, kımıldatmak, sallamak" (HKT 557a/3); *tebret-* "kımıldatmak" (İML 103)

Toġur- "doğurmak" (< *toġ-* "doğmak" + *(u)r-* EDPT 472)

oġlan ***toġur****dı iŋen* "Deve erkek (yavru) doğurdu." (KE 108b/5)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon ∅; Uygur *toġur-* "doğurmak" (Mait. 42, 13); *tugur-* "doğurmak" (AY4 102); Karahanlı *toġur-* "doğurmak" (KB 383; DLT 309/254); *tuġur-* "doğurmak" (TİEM 169r/5; RKT 34/40b2); Harezm *toġur-* "doğurmak" (ME 7/2; HŞ 1472; HKT 431a/4; HTM 328b/7); *tuġur-* "doğurmak" (NF 26/15); *doġur-* "doğurmak" (ME 44/4)

Yat- "yatmak" (< *yat-* "yatmak, uyku için uzanmak, yerleşmek", EDPT 884)

namâz ḳılmaḳ kerâhiyyet tėwe ***yat****ġan yėrde* "Devenin yattığı yerde namaz kılmak mekruhtur." (İM 190b/3)

sıġır yėrge ***yat****tı boġazın uzattı* "Sığır yere yattı boğazını uzattı." (KSE 127a/1)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon ∅; Uygur *yat-* "yatmak" (Mait. 33, 52; IB 3); "yatmak, yatmış olmak" (PKPH XIX 5); "yatmak, uzanmak" (AY10 376); Karahanlı *yat-* "yatmak" (KB 1449; AH 308; TİEM 154r/3); "yatmak, uyumak" (RKT 37/85b3); Harezm *yat-* "yatmak, kalmak" (NF 316/2); "yatmak, dağılmak" (KE 33r/4); yat- "yatmak" (ME 136/1; MM 77/1; HŞ 3004; HKT 81b/6)

Yė- "yemek" (< *yė-* "yemek", EDPT 869)

ot ***yėr*** *erdi* "(Deve) ot yerdi." (KSE 32b/12)

Fiil, Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon *yė-* "yemek" (T 8); Uygur *ye-* "yemek" (AY10 796; AY8 1451); Karahanlı *yė-* "yemek, yemek yemek" (RKT 29/25a2); "yemek" (DLT 160/139; TİEM 177r/3; KB 164; AH 162): Harezm *yė-* "yemek" (KE 36v/22; ME 137/5; MM 172/1; NF 146/12; HTM 354a/1)

Yöri- "yürümek, hareket etmek" **(**< *yorı-* "yürümek", EDPT 957)

üç aḍaḳı birle ***yöri****di siŋiri kesük tėwe* "Siniri kesik deve üç ayağıyla yürüdü." (KE 53a/9)

Fiil, Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon *yorı-* "(yaşamaya) devam etmek, ordu ile ilerlemek, isyan etmek" (BK D 27; KT D 35; T 23); Uygur *yorı-* "yürümek, gitmek" (PKPH LVII 4; AY7 732); "yürümek" (AY10 567; AY8 1422); Karahanlı *yorı-* "yürümek, gezip dolaşmak" (TİEM 19r/5; RKT 30/47b1); "yürümek, varmak" (KB 1583); *yoru-* "yürümek, gezip dolaşmak" (TİEM 436v/8); *yöri-* "yürümek" (TİEM 107r/4); *yörü-* "yürümek" (TİEM 3v/1); Harezm *yöri-* "yürümek, hareket etmek" (NF 60/8); "yürümek, hareket etmek" (KE 9v/17); "yürümek" (ME 124/3; MM 398/2); "yürümek, gitmek" (HKT 371a/4); *yörü-* "yürümek" (MN 260); *yüri-* "yürümek" (HŞ 2435); *yürü-* "yürümek" (İML 115; HŞ 3088)

Yügür- "koşmak" (< *yügür-* "bir insanın, atın vb. hızlı koşması", EDPT 914)

yügür*di tėwe* "Deve koştu." (KE 7b/6)

Fiil, Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon *yügür-* "yürümek, ilerlemek, akmak" (KT D 24; BK D 20; T 52); Uygur *yügür-* "koşmak" (IB 15; Mait. 85, 17; AY4 2440); Karahanlı *yügür-* "koşmak, yürümek" (KB 4923); "koşmak, hızlı yürümek" (TİEM 229r/7); "koşmak" (DLT 181/155; AH 181; RKT 31/54b3); Harezm *yügür-* "koşmak" (NF 170/17; ME 12/8; HKT 423a/9; HŞ 1688); "koşmak, hızlı yürümek" (KE 143r/21); *yükür-* "koşmak, koşuşturmak" (İML 112)

1.3. 1. 3. Koyun, Koç, Keçi ve Teke ile İlgili Fiiller

Baġır- "(koyun) melemek" (İH 6/10) (< *ba* "yansıma ses" + *kır-,* OTWF 466; "bağırmak, böğürmek", EDPT 318)

Fiil, Karahanlı Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı *bakır-* "bağırmak" (DLT 526/428); Harezm Ø;

Begir- "melemek, çitfleşirken bağırmak" (< *baġır* < *ba* "yansıma ses" + *kır-,* OTWF 466; "bağırmak, böğürmek", EDPT 318)

begir*di teke eçküge minerde* "Teke keçiye binerken (çiftleşirken) bağırdı." (KE 11a/7)

begir*di tişi eçkü* "Keçi meledi/bağırdı." (KE 18b/4)

begir*di ḳoy* "Koyun meledi/bağırdı." (KE 59a/6)

Fiil, Karahanlı Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı *bakır-* "bağırmak" (DLT 526/428); Harezm Ø;

Çaḳrış- "bağrışmak, koyunla ilgili" (<*ça* "yansıma ses" + *ḳır-* + *(ı)ş-,* EDPT 411)

süsüşti ḳoçḳarlar ***çaḳrış****tılar* "Koçlar boynuzlarıyla vuruştular ve bağrıştılar." (KE 147a/8)

Fiil, Karahanlı Türkçesinden Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı *çakrış-* "karşıklı çağırmak" (DLT 371/293); Harezm *çaḳırış-* "bağrışmak" (NF 442/13); *çaḳrış-* "bağrışmak" (ME 129/8; HKT 418b/6); *çıḳrış-* "bağırmak, çağırmak" (ME 3/7)

Ḳuzla- "kuzulamak, koyun yavrulamak" (< *kuzu/kuzı* "kuzu", EDPT 681 + *la-*)

*ṣatun alduḳından ṣoŋra ol ḳoyun **ḳuzla**sa* “O koyun satın aldıktan sonra kuzulasa/doğursa.” (KFT 354b/36)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır.

Maŋra- “(koyun) melek” (< *maŋ* “yansıma ses” + *ra-*, OTWF 469; “bağırmak, haykırmak”, EDPT 770)

*koy **maŋra**ydır* “Koyun meliyor.” (CC 57a/2)

Fiilin kullanımına ilk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *müŋre-* “melemek, böğürmek, kükremek” (Wilkens, 2021, s. 483); Karahanlı *maŋra-* “bağırmak” (DLT 619/514); *müŋre-* “böğürmek” (TİEM 232v/7); *müŋre-* “(öküz vb.) böğürmek” (DLT 619/514); Harezm *müŋre-* “sığır ve koyun bağırmak” (İML 175)

Mele- “melemek” (<**me* “yansıma ses” + *le-*)

***mele**di* “Kuzu bağırdı/meledi.” (Kİ 58/1)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir.

Moynuzsuz bol- “boynuzsuz olmak” (< *boynuz* “boynuz”, EDPT 352 + < *bol-* “olmak”, EDPT 331)

***moynuzsuz bol**dı ḳoçḡar* “Koç boynuzsuz oldu.” (KE 81a/1)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir.

Osur- “osurmak, yellenmek” (< *osur-* “gaz çıkarmak, osurmak”, EDPT 251)

***osur**dı eçkü* “Keçi osurdu.” (KE 5a/7)

Fiil, Karahanlı Türkçesinden Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı *osur-* “osurmak” (DLT 98/91); Harezm *osur-* “yellenmek” (İML 102)

Otla- “yayılmak, otlamak” (< *ot* “ot, yabani bitki” + *la-* EDPT 57)

***otla**dılar ḳoyunlar tünle çobânsız* “Geceleyin koyunlar çobansız otladılar/yayıldılar.” (KE 36a/7)

*yazıda ḳoyun **otla**r erdi* “Yazıda koyun otlardı/yayılırdı.” (KSE 21b/6)

Fiilin kullanımına ilk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *otla-* “otlamak” (Wilkens, 2021, s. 517); Karahanlı *otla-* “otlamak” (DLT 145/126; TİEM 239r/1); Harezm *otla-* “otlamak” (NF 298/11; KE 139v/10; ME 137/5; HŞ 344)

Ögren- “alışmak, öğrenmek” (< *ög(ü)re-* “terbiye etmek” + *n-* EDPT 114)

*ėwge **ögren**di tişi oġlaḳ* “Dişi oğlak eve alıştı.” (KE 44a/2)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon Ø; Uygur *ögren-* “alışmak” (Mait. 74, 25); Karahanlı *ögren-* “öğrenmek” (KB 1680; TİEM 12v/1; DLT 131/115); Harezm *ögren-* “öğrenmek, alışmak” (NF 223/6; KE 22v/1); “öğrenmek” (ME 134/1; MM 334/2; HŞ 3828); “öğrenmek, alışkanlık etmek” (HKT 14b/9); “öğrenmek, alıştırmak” (HTM 169b/5)

Siy- “işemek” (< *siḍ-* “işemek, idrar yapmak”, EDPT 799)

*eger ḳuyu içine ḳoy **siy**se* “Eğer kuyunun içine koyun işese.” (İM 113b/7)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *sid-* “işemek, idrar yapmak” (Wilkens, 2021, s. 612); Karahanlı *siḍ-* “işemek” (DLT 413/325); *sit-*

"işemek" (DLT 413/325); Harezm *siy-* "işemek" (KE 39r/5); *si-* "işemek, su dökmek" (İML 105); *si-* "işemek" (HTM 345b/11)

Süsüş- "boynuzlamak, boynuzla dürtüşmek" (< *süs-* "süsmek, boynazlamak" + *(ü)ş-,* EDPT 856)

***süsüş**ti ḳoçḳarlar* "Koçlar boynuzlarıyla vuruştular." (KE 147a/8)

Fiilin kullanımına ilk olarak Karahanlı Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon ∅; Uygur ∅; Karahanlı *süsüş-* "boynuzla vuruşmak, tos vurmak" (TİEM 79v/7); *süsüş-* "süsüşmek, toslaşmak" (DLT 319/261); Harezm *süsüş-* "süsüşmek" (ME 129/8)

Tekesin- "erkek keçi gibi davranmak, teke sanmak" (< *teke* "erkek keçi, teke" + *sin-* Güner, 2020, s. 170)

***tekesin**di eçkü* "Keçi teke gibi davrandı." (KE 166b/1)

Fiil, Harezm Türkçesinden Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon ∅; Uygur ∅; Karahanlı ∅; Harezm *tekesin-* "teke gibi davranmak" (ME 222/5)

Tezekle- "tezeklemek, pislemek" (< *tezek* "tezek, hayvan dışkısı" + *le-*, EDPT 575)

*ḳoy **tėzekle**se süt sapçaḳı içinde bir tėzek yâ ėki tėzek* "Koyun tezeklese/pislese süt kabının içinde bir veya iki tezek." (İM 113b/5)

Fiil, Karahanlı Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon ∅; Uygur ∅; Karahanlı *tezekle-* "(at vb.) pislemek" (DLT 593/485); Harezm ∅;

Yozla- "(koyun) kısır kalmak" (İH 32/30) (< *yoz* "kısır", DS 4301; EDPT 985 + *la-*)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir.

1.3. 2. Yırtıcı Evcil Hayvanlarla İlgili Fiiller

1.3. 2. 1. Köpek ve Kedi ile İlgili Fiiller

Bas- "basmak, çiğnemek" (< *bas-* "bastırmak, ezmek, zulmetmek, baskın yapmak", EDPT 370)

*bir cüft çetük burnından çıḳtı sıçġannı **bas**tı* "Bir çift kedi burnundan çıktı fareyi bastı/çiğnedi." (KSE 27a/3)

Fiil, farklı anlamlara gelecek şekilde Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon *bas-* "basmak, baskın vermek; içine gömmek" (KT D 31; BK D 30); Uygur *bas-* "basmak" (AY6 433; AY10 1128); "yenmek, zayıflatmak" (AY4 2858); "basmak, üstün gelmek" (AY8 843); Karahanlı *bas-* "basmak" (KB 2028); "basmak, üzerine çökmek, yıkmak" (TİEM 302r/3); "üstüne çöküp basmak, bastırmak" (DLT 269/236); Harezm *bas-* "basmak, bastırmak; saldırmak, üzerine çullanmak, yenmek" (NF 279/4); "basmak" (ME 18/4; MM 197/3); "basmak; baskın yapmak, mağlup etmek" (KE 77v/4); "her hangi bir şeyin üzerine basmak, bastırmak, baskın yapmak" (HŞ 4468); "ayak basmak" (HKT 402a/5; MN 226); "ayakla çiğnemek, basmak" (İML 113)

Besle- "beslemek" (< **besi* "beslenen, besiye çekilmiş hayvan", DS 639 + *le-*, Özyetgin, 2001, s. 397)

*anası bildi kim oġlunı it **besle**miş* "Anası bildi ki oğlunı köpek beslemiş." (KSE 154a/9)

Fiil, Harezm Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon ∅; Uygur ∅; Karahanlı ∅; Harezm *bisle-* "beslemek, doyurmak" (HŞ 3892)

Bula- (<?) "(Köpek için) kuyruk sallamak" (İH 8/10)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır.

Çaḳır- "bağırmak, ses çıkarmak" (< *ça* "yansıma ses" + *ḳır-* EDPT 410)

çaḳır*dı çetük* "Kedi bağırdı/ses çıkardı." (KE 59a/8)

Fiilin kullanımına ilk olarak Karahanlı Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı *çaġır-* "çağırmak, seslenmek" (TİEM 168v/9); *çaḳır-* "çağırmak" (RKT 37/54a/3); Harezm *çaġır-* "çağırmak, davet etmek" (İML 104); *çaḳır-* "bağırmak" (KE 141r/4; HŞ 3123); "çağırmak, seslenmek, bağırmak" (NF 275/9); "çağırmak" (ME 168/6; HKT 426a/8); "çağırmak, bağırmak" (HTM 3b/5)

Çenle- "köpeğin dayak yeyip ağlar gibi ürmesi" (İH 10/14) (<**çen* "yansıma ses" + *le-*)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir.

Çömelü otur- "çömelerek oturmak" (<**çömel-* "çömelmek", Özyetgin, 2001, s. 439 + *ü* + < *oltur-* "oturmak", EDPT 133)

çömelü otur*dı it* "Köpek çömelerek oturdu." (KE 126b/5)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir.

Emçekin aġzına ber- "beslemek, süt emzirmek" (< *emçek* "meme", EDPT 156 + *i* + *n* + < *aġız* "ağız", EDPT 98 + *ı* + *na* + < *bėr-* "vermek", EDPT 354)

bir it keldi ***emçekin aġzına bir****di* "Bir köpek geldi memesini ağzına verdi." (KSE 154a/11/12)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır.

Iŋran- "(köpek) hırlamak" **(<** *ıŋ* "yansıma ses" + *ra-,* OTWF 469; "inlemek, bağırmak, böğürmek" + *n-* EDPT 189)

it ***ıŋran****adır* "Köpek hırlıyor." (CC 57a/1)

Fiil, Karahanlı Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı *ıŋran-* "inlemek" (DLT 147/128); Harezm *ıŋran-* "ağlayıp inlemek" (KE 240v/19)

Kötür- "kaldırmak, yukarı kaldırmak" (< *kötür-* "kaldırmak, yukarı kaldırmak", EDPT 706)

budın kötür*di it simek uçun* "Köpek işemek için bacağını yukarı kaldırdı." (KE 93b/3)

Fiil, farklı anlamlara gelecek şekilde Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon *kötür-* "(yukarı) kaldırmak" (KT D 11; BK D 10); Uygur *kötür-* "yükseltmek" (AY8 691); "götürmek" (Mait. 75, 34); "kaldırmak, götürmek, yukarı kaldırmak" (Ayazlı, 2016, s. 165); Karahanlı *kötür-* "götürmek, kaldırmak, yükseltmek, yok etmek" (KB 3790); "kaldırmak, yükseltmek, yüklenmek" (AH 221); "kaldırmak, alıp götürmek" (TİEM 176r/6); "taşımak, yüklenmek, kazanmak" (RKT 30/39a/3); "kaldırmak" (DLT 288/245); Harezm *kötür-* "kaldırmak, taşımak, götürmek; ortadan kaldırmak, yok etmek" (NF 8/11); "götürmek, kaldırmak, yükseltmek" (KE 88r/16); "kaldırmak, tahammül etmek" (ME 52/5); "götürmek" (HŞ 2303); "yükseltmek, kaldırmak, taşımak" (MM 283/4; HKT 39a/5; HTM 65b/12)

Ḳudur- "kudurmak, azmak, kuduz olmak, itle ilgili" (< *kutur-* "haddini aşmak, kudurmak, azmak", EDPT 605)

ḳudur*dı it* "Köpek kudurdu/kuduz oldu." (KE 64b/6)

Fiil, Karahanlı Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı *kudur-* "çok çalışmak, çalışma işini abartmak; kudurmak" (DLT 83/74); *kutur-* "kudurmak" (KB 6542); "haddini aşmak, kudurmak" (DLT 306/253); Harezm *ḳutur-* "taşkınlık yapmak, kudurmak" (İML 149)

Mavla- “(kedi) miyavlamak” (İH 34/29) (< **mav* “yansıma ses” + *la-*)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir.

Ögren- “alışmak, öğrenmek” (< *ög(ü)re-* “terbiye etmek” + *n-* EDPT 114)

***ögren**di it awḳa* “İt ava alıştı.” (KE 85a/7)

Fiilin kullanımına ilk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *ögren-* “alışmak” (Mait. 74, 25); Karahanlı *ögren-* “öğrenmek” (KB 1680; TİEM 12v/1; DLT 131/115); Harezm *ögren-* “öğrenmek, alışmak” (NF 223/6; KE 22v/1); “öğrenmek” (ME 134/1; MM 334/2; HŞ 3828); “öğrenmek, alışkanlık etmek” (HKT 14b/9); “öğrenmek, alıştırmak” (HTM 169b/5)

Öl- “ölmek” (< *öl-* “ölmek”, EDPT 125)

*çetük **öl**se* “(Kuyu içinde) kedi ölse.” (İM 114a/2)

Fiil, Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon *öl-* “ölmek” (KT K 10; BK K 5); Uygur *öl-* “ölmek” (PKPH XVII 6; IB 41; Mait. 16,9; AY10 360; AY4 2553); “ölmek, ortadan kaldırmak” (AY8 1407); Karahanlı *öl-* “ölmek” (KB 1487; TİEM 223v/7; RKT 35/43a/3; DLT 33/19); Harezm *öl-* “ölmek” (NF 398/15; ME 131/4; MM 265/1; KE 128v/9; HŞ 1564; HKT 502b/3; HTM 51b/12)

Sėwün- “sevinmek” (< *sėw-* “sevmek” + *(ü)n-*, EDPT 790)

*kėrekse it **sėwün**üp tutsun kėrekse yėgirip tutsun* “Gerekse köpek sevinip tutsun/yakalasın gerekse kızıp/öfkelenip tutsun/yakalasın.” (İM 143a/1)

Fiil, Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon *sewin-* “sevinmek” (BK D 41); Uygur *sevin-* “sevinmek” (Wilkens, 2021, s. 600); Karahanlı *sėwin-* “sevinmek” (KB 3559; AH 44; DLT 343/277; TİEM 185v/8); Harezm *sėvin-* “sevinmek, şenlenmek” (İML 113); *sėvün-* “sevinmek” (KE 95v/12; ME 12/4); *sėwün-* “sevinmek, memnun olmak” (NF 24/16); “sevinmek” (KE 54r/10; HŞ 1307); “sevinmek, mutlu olmak” (HKT 458a/3); *söwün-* “sevinmek” (KE 157r/7)

Si- “siymek, sidiklemek, işemek, köpek ile ilgili” (< *siy* < *siḍ-* “işemek, idrar yapmak”, EDPT 799)

*budın kötürdi it **simek** uçun* “Köpek işemek için bacağını yukarı kaldırdı.” (KE 93b/3)

Fiilin kullanımına ilk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *sid-* “işemek, idrar yapmak” (Wilkens, 2021, s. 612); Karahanlı *siḍ-* “işemek” (DLT 413/325); *sit-* “işemek” (DLT 413/325); Harezm *siy-* “işemek” (KE 39r/5); *si-* “işemek, su dökmek” (İML 105); *si-* “işemek” (HTM 345b/11)

Siŋilde- “(köpek) açlıktan havlamak” (Kİ 90/5) (< *siŋil* “inilti” + de-, Güner, 2020, s. 163)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır.

Sok- “sokmak, batırmak” (< *soḳ-* “sokmak, yerleştirmek”, EDPT 805)

*başın **soḳ**tı it eḍişge* “Köpek çanağa başını soktu.” (KE 121a/8)

*iki budı arasıġa **soḳ**tı it ḳuḍruḳını* “Köpek kuyruğunu iki bacağı arasına soktu.” (KE 161b/8)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *sok-* “içine koymak, sokmak” (Wilkens, 2021, s. 619); Karahanlı *ṣok-* “sokmak, vermek” (KB 6071); “sokmak” (TİEM 384v/6); *sok-* “(tuz vb. şeyleri) dövmek, gagalamak, (yılan vb.) sokmak” (DLT 273/238); Harezm *sok-* “sokmak, (yılan için) sokmak” (NF 68/2); “sokmak, tıkamak, takmak” (KE 89v/12); “sokmak” (ME 10/7; HŞ 3406); “içeriye koymak” (İML 107)

Solı- "solumak, yorgunluktan nefes nefese kalmak" (< *solı-* "sık sık nefes almak", Özyetgin, 2001, s. 629)

***soli**dı it yâ tilni çıḳa**r**dı suwsamaḳdın* "Susamaktan köpek soludu veya dilini çıkardı." (KE 65b/3)

Fiil, Harezm Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı Ø; Harezm *solı-* "solumak, yorulmak" (ME 155/8); *solu-* "solumak, yorulmak" (İML 60); (at için) solumak, nefes nefese kalmak" (HTM 340a/1)

Tilni çıḳar- "susuzluktan veya yorgunluktan perişan olup dilini çıkarmak" (< *til* "dil", EDPT 489 + *ni* + < *çıḳ-* "çıkmak", EDPT 410 + *ar-*)

*solıdı it yâ **tilni çıḳar**dı suwsamaḳdın* "Susamaktan köpek soludu veya dilini çıkardı." (KE 65b/3)

Fiil, Karahanlı Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı *til çıḳar-* "dil çıkarmak, dilini uzatıp solumak" (RKT 28/50b2; TİEM 129r/2); Harezm *tilin çıḳar-* "dilini çıkarmak, sarkıtmak" (HKT 167b/6)

Tut- "tutmak, yakalamak, ısırmak" (< *tut-* "tutmak, kavramak, yakalamak", EDPT 451)

*it ḳaçan kim bir kişi endâmın **tut**sa yâ tonın **tut**sa murdâr bolmas* "Köpek ne zaman bir kişinin vücudunu tutsa/yakalasa veya elbisesini tutsa/yakalasa pis olmaz." (İM 142b/8)

Fiil, farklı anlamlara gelecek şekilde Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon *tut-* "tutmak, yakalamak" (KT D 32; BK D 4); Uygur *tut-* "tutmak" (IB 63; Mait. 24); "tutmak, elinde bulundurmak, almak" (PKPH IX 3); "tutmak, yerine getirmek" (AY7 129); "tutmak, yakalamak, zihinde tutmak" (AY4 2438); "tutmak, devam etmek" (AY8 237); "tutmak, ele almak" (AY10 1122); Karahanlı *tut-* "tutmak, almak, yakalamak" (RKT 35/24b3); "tutmak" (KB 717; TİEM 22v/2); "tutmak, almak, yakalamak" (DLT 167/144); Harezm *tut-* "tutmak, yakalamak" (NF 7/16; KE 54v/3; HKT 164a/5; HTM 52b/1); "tutmak" (ME 202/7; MM 382/4; HŞ 3779)

Ür- "(köpek için) ürmek, ulumak, havlamak" (< *ür-* "havlamak, ulumak", EDPT 196)

***ür**di it* "Köpek havladı." (KE 12b/7)

***ür**dü* "Havladı (Köpek için)." (Kİ 115/9)

*it **ür**di mėn tuydım* "Köpek ürdü, ben duydum." (CC 57a/17)

*it **ür**se* "Köpek havlasa/ürse." (GT 258/4)

Fiilin kullanımına ilk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *ür-* "havlamak, ulumak" (Wilkens, 2021, s. 827); Karahanlı *ür-* "havlamak" (KB 6601); "havlamak, ürmek" (DLT 92/86); Harezm *ür-* "üflemek; ürmek, havlamak" (KE 228v/15); "köpek ürmek, havlamak" (İML 176)

Yala- "yalamak" (< *yalga-* "yalamak", EDPT 926)

*it **yala**sa murdâr bolur* "Köpek yalasa pis olur." (İM 110a/6)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon Ø; Uygur *yalga-* "yalamak" (AY10 319; PKPH LXV 7); Karahanlı *yalġa-* "yalamak" (KB 2888; DLT 578/475); *yalwa-* "yalamak" (DLT 578/476); Harezm *yala-* "yalamak, dille silmek" (İML 121)

Yė- "yemek" (< *yė-* "yemek", EDPT 869)

*eger çetük sıçḳan **yė**se* "Eğer kedi fare yese." (İM 116b/7)

Fiil, Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon *yė-* "yemek" (T 8); Uygur *ye-* "yemek" (AY10 796; AY8 1451); Karahanlı *yė-* "yemek, yemek yemek" (RKT 29/25a2); "yemek" (DLT 160/139; TİEM 177r/3; KB 164; AH 162): Harezm *yė-* "yemek" (KE 36v/22; ME 137/5; MM 172/1; NF 146/12; HTM 354a/1)

Yėgir- (<?) "öfkelenmek"

*kėrekse it sėwünüp tutsun kėrekse **yėgir**ip tutsun* "Gerekse köpek sevinip tutsun/yakalasın gerekse kızıp/öfkelenip tutsun/yakalasın." (İM 143a/1)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır.

Yüri- "yürümek, hareket etmek" **(**< *yöri-* < *yorı-* "yürümek", EDPT 957)

*bir it balçıḳ öze **yüri**se* "Bir köpek balçık üzerinde yürüse." (İM 142b/6)

Fiil, Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon *yorı-* "(yaşamaya) devam etmek, ordu ile ilerlemek, isyan etmek" (BK D 27; KT D 35; T 23); Uygur *yorı-* "yürümek, gitmek" (PKPH LVII 4; AY7 732); "yürümek" (AY10 567; AY8 1422); Karahanlı *yorı-* "yürümek, gezip dolaşmak" (TİEM 19r/5; RKT 30/47b1); "yürümek, varmak" (KB 1583); *yoru-* "yürümek, gezip dolaşmak" (TİEM 436v/8); *yöri-* "yürümek" (TİEM 107r/4); *yörü-* "yürümek" (TİEM 3v/1); Harezm *yöri-* "yürümek, hareket etmek" (NF 60/8); "yürümek, hareket etmek" (KE 9v/17); "yürümek" (ME 124/3; MM 398/2); "yürümek, gitmek" (HKT 371a/4); *yörü-* "yürümek" (MN 260); *yüri-* "yürümek" (HŞ 2435); *yürü-* "yürümek" (İML 115; HŞ 3088)

1. 4. Kanatsız Yabani Hayvanlarla İlgili Fiiller

1. 4.1. Yırtıcı Yabani Hayvanlarla İlgili Fiiller

1. 4.1. 1. Aslan, Kaplan, Kurt ve Tilki ile İlgili Fiiller

Çaḳrış- "ulamak, kurtla ilgili" (<*ça* "yansıma ses" + *ḳır-* + *(ı)ş-,* EDPT 411)

***çaḳrış**tı ḳurtlar* "Kurtlar uludu." (KE 160b/9)

Fiil, Karahanlı Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı *çakrış-* "karşıklı çağırmak" (DLT 371/293); Harezm *çaḳırış-* "bağrışmak" (NF 442/13); *çaḳrış-* "bağrışmak" (ME 129/8; HKT 418b/6); *çıḳrış-* "bağırmak, çağırmak" (ME 3/7)

Güveli- (<?) "şaşırarak sağ sola koşmak (tilki için)" (İH 22/27)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir.

Inra- "inlemek, haykırmak (aslan için) kükremek" (İH 24/5) (< *ıŋ* "yansıma ses" + *ra-,* OTWF 469; "inlemek, bağırmak, böğürmek", EDPT 189)

Fiilin kullanımına ilk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *ıŋra-* "inlemek, yakınmak" (Wilkens, 2021, s. 289); Karahanlı *ıŋra-* "inlemek (deve için)" (DLT 73/59); Harezm *iŋre-* "inlemek" (NF 73/16; HKT 318a/4); "inlemek, kükremek" (ME 40/2); "inlemek, ağlamak" (HŞ 2271); "ağlayıp, sızlamak" (MN 376)

Pençe ur- "pençeyle vurmak, pençelemek" (<Far. *pençe* "pençe, yırtıcı hayvanların ön ayaklarının parmaklarıyla tırnakları", OTAL 858+ < *ur-* "vurmak", EDPT 194)

*ḳaçan bolsa çetük 'âciz **ur**up **pençe** peleng közin çıḳarur* "Kedi ne zaman aciz olsa kaplan pençe vurup gözünü çıkarır." (GT 36/5)

Fiil, Harezm Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı Ø; Harezm *pençe ur-* "pençelemek, pençeyle vurmak" (HŞ 2231)

Sapa sapa yöri- “sağa sola saparak yürümek” (< *sap-* “havalı, kibirli yürümek”, Özyetgin, 2001, s. 512 + < *yorı-* “yürümek”, EDPT 957

***sapa sapa yöri**di tülkü* “Tilki sağa sola saparak yürüdü.” (KE 54a/4)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir.

Ulı- /ulu- “(kurt) ulumak” (< *ulı-* “(kurt) için ulumak”, EDPT 127 < *u* “yansıma köpek sesi” *la-*)

***ulı**dı ḳurt* “Kurt uludu.” (KE 27b/3)

*böri **ulu**ydır* “Kurt uluyor.” (CC 57a/6)

Fiilin kullanımına ilk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *ulı-* “yakınmak, feryat etmek, inlemek, (köpek) ulumak” (Wilkens, 2021, s. 791); Karahanlı *ulı-* “ulumak, inlemek” (KB 1175; TİEM 172r/1); “ulumak” (DLT 556/459); Harezm *ulı-* “ulumak, ağlamak, feryad etmek” (KE 80v/13); *ulu-* “ulumak” (ME 231/5); “havlamak, ulumak” (İML 124)

Ün ḳıl- “ses çıkarmak, ulumak” (< *ün* “ses, seda”, EDPT 167 + < *ḳıl-* “kılmak, yapmak”, EDPT 616)

***ün ḳıldı** ḳurt* “Kurt uludu/ses çıkardı.” (KE 169b/2)

Fiil, Karahanlı Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı *ün ḳıl-* “ses çıkarmak, böğürmek” (RKT 31/64b1); Harezm *ün ḳıl-* “ses çıkarmak, solumak” (ME 168/6; HŞ 3775; KE 26r/1, HKT 579a/2)

Yė- “yemek” (< *yė-* “yemek”, EDPT 869)

*köpigin **yė**di arslan* “Arslan köpüğünü yedi.” (KE 149a/6)

Fiil, Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon *yė-* “yemek” (T 8); Uygur *ye-* “yemek” (AY10 796; AY8 1451); Karahanlı *yė-* “yemek, yemek yemek” (RKT 29/25a2); “yemek” (DLT 160/139; TİEM 177r/3; KB 164; AH 162): Harezm *yė-* “yemek” (KE 36v/22; ME 137/5; MM 172/1; NF 146/12; HTM 354a/1)

Yırt- “yırtmak, parçalamak” (< *yırt-* “(bir şeyi) yırtmak, parçalamak”, EDPT 958)

*böri kibi terinı **yırt**ar* “Kurt gibi derini parçalar/yırtar.” (GT 100/12)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *yırt-* “yırtmak, parçalamak” (Wilkens, 2021, s. 900); Karahanlı *yırt-* “yırtmak” (KB 4966; DLT 632/527); “yırtmak, parçalamak, delmek” (TİEM 220r/5); Harezm *yırt-* “yırtmak” (NF 81/11; ME 83/2; KE 143v/21; HŞ 3332); “(açılmak) yırtmak” (MN 270); “yırtmak, delmek” (HKT 229a/2); “yırtmak, parçalamak” (İML 115)

Yügür- “koşmak” (< *yügür-* “bir insanın, atın vb. hızlı koşması”, EDPT 914)

***yügür**di ḳurt* “Kurt koştu.” (KE 8b/6)

Fiil, Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon *yügür-* “yürümek, ilerlemek, akmak” (KT D 24; BK D 20; T 52); Uygur *yügür-* “koşmak” (IB 15; Mait. 85, 17; AY4 2440); Karahanlı *yügür-* “koşmak, yürümek” (KB 4923); “koşmak, hızlı yürümek” (TİEM 229r/7); “koşmak” (DLT 181/155; AH 181; RKT 31/54b3); Harezm *yügür-* “koşmak” (NF 170/17; ME 12/8; HKT 423a/9; HŞ 1688); “koşmak, hızlı yürümek” (KE 143r/21); *yükür-* “koşmak, koşuşturmak” (İML 112)

1. 4.2.Yırtıcı Olmayan Yabani Hayvanlarla İlgili Fiiller

1. 4.2. 1. Yılan ve Çıyan ile İlgili Fiiller

Aġzın aç- “ağzını açmak, ayırmak” (< *aġız* “ağız”, EDPT 98 + *ı* + *n* + < *aç-* “açmak”, EDPT 18)

yılan ***ağzın açtı*** “Yılan ağzını açtı/ayırdı.” *(*KSE 11a/7)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır.

Çaḳır- “bağırmak, ses çıkarmak” (< *ça* “yansıma ses” + *ḳır*- EDPT 410)

çaḳır*dı tişi yılan* “Dişi yılan ses çıkardı. (KE 12a/3)

Fiil, Karahanlı Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı *çaġır*- “çağırmak, seslenmek” (TİEM 168v/9); *çaḳır*- “çağırmak” (RKT 37/54a/3); Harezm *çaġır*- “çağırmak, davet etmek” (İML 104); *çaḳır*- “bağırmak” (KE 141r/4; HŞ 3123); “çağırmak, seslenmek, bağırmak” (NF 275/9); “çağırmak” (ME 168/6; HKT 426a/8); “çağırmak, bağırmak" (HTM 3b/5)

Ḳavla- “(yılan için) kabuğundan çıkmak” (< *kav* “yılanın çıkardığı beyaz kabuk” + *la-,* Özyetgin, 2001, s. 502)

ḳavla*dı* “Yılan kabuğundan çıktı.” (Kİ 73/7)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır.

Ḳorḳ- “korkmak” (< *ḳorḳ*- “korkmak, çekinmek”, EDPT 651)

ṭâvus ḳorḳtı yılanḳa ayıttı yılan taḳı ***ḳorḳ****tı* “Tavus korktu yılana söyledi yılan da korktu.” (KSE 11a/2)

Fiil, Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon *kork*- “korkmak” (T 39); Uygur *kork*- “korkmak, ürkmek” (AY4 2181); “korkmak” (PKPH XL 4; IB 2; Mait. 59,2); Karahanlı *ḳorḳ*- “korkmak” (KB 983; TİEM 83v/7; DLT 627/522); “korkmak, endişe etmek, ürpermek” (RKT 29/40b/3); Harezm *ḳorḳ*- “korkmak” (NF 311/8; MM 162/4; KE 15v/21; HŞ 2152; HKT 439a/4; HTM 18a/3); “korkmak, çekinmek” (ME 25/19)

Sarlan- “sarılmak, dolana dolana sarılmak” (< *sarla*- “sarmak, dolamak” + *n-,* EDPT 852)

sarlan*dı yılan* “Yılan dolandı/sarıldı.” (KE 156b/2)

Fiil, Karahanlı Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur Ø; Karahanlı *sarlan*- “(sarık vb. şeyleri) sarınmak; (örtü vb. şeyi) sarınıp örtünmek; (ip vb.) sarılmak” (DLT 389/305); Harezm Ø;

Tepret- “tepretmek, hareket ettirmek” (< *tep(i)re*- “kımıldamak, hareket etmek” + *t*-, EDPT 444)

tepret*ti yılan tilini* “Yılan dilini hareket ettirdi.” (KE 168b/4)

Fiilin kullanımına ilk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *tepret*- “sallandırmak” (AY4 2879); “sallandırmak, titretmek” (AY10 1401); Karahanlı *tepret*- “tepretmek, kımıldatmak” (KB 774); “harekete geçirmek” (RKT 31/32a3); “hareket ettirmek, (nesneyi) oynatmak” (DLT 442/346); Harezm *tepret*- “kımıldatmak, hareket ettirmek, yerinden oynatmak” (NF 140/2); “depretmek, harekete geçirmek” (KE 26r/19; HTM 294a/2); “hareket ettirmek” (ME 101/2; HŞ 1338); “hareket ettirmek, kımıldatmak, sallamak” (HKT 557a/3); *tebret*- “kımıldatmak” (İML 103)

Tik-/tig- “yılan vb. sokmak, ısırmak” (< *tik*- “(yılan ve akrep için) sokmak”, EDPT 476)

tik*ti anı yılan* “Yılan onu soktu/ısırdı.” (KE 94b/1)

tik*ti anı çıḍan* “Çıyan onu soktu/ısırdı.” (KE 97a/8)

yılan-sen her kime yitseŋ ***tik****ersen* “Yılansın her kime ulaşsan/yetsen sokarsın/ısırırsın.” (GT 74/11)

*ḳaçan kim anı yılan **tig**se* “Ne zaman onu yılan soksa/ısırsa.” (İM 193b/7)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *tik-* “sokmak, ısırmak, dişlemek” (Wilkens, 2021, s. 717); Karahanlı *tik* – “sokmak” (KB 1297); “yılan, akrep vb.) sokmak” (DLT 202/172); Harezm *tik-* “yılan, akrep, böcek vb.) sokmak” (KE 220r/16)

Ur- “vurmak, ısırmak” (< *ur-* “vurmak”, EDPT 194)

*ol dem yılan çobân ayaḳına **ur**ur* “O zaman yılan çobanın ayağına vurur/ısırır.” (GT 36/6)

Fiil, Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon *ur-* “vurmak, taşa yazı yazmak, kurmak” (KT D 33; BK K 8; T 34); Uygur *ur-* “vurmak” (Wilkens, 2021, s. 802); Karahanlı *ur-* “vurmak, dövmek” (KB 1420; DLT 19/9); “vurmak” (TİEM 209v/3; AH 461); Harezm *ur-* “vurmak, dövmek, saplamak, yaralamak” (NF 322/10); “vurmak, saldırmak, yapmak” (KE 15r/14); “vurmak, dövmek” (ME 11/2); “vurmak” (MM 103/1; İML 93); “vurmak, çarpmak” (HKT 498b/7; HŞ 3906)

Yılan sivle- “yılanın yuvasına akması” (İH 52/17) *(< yılan “yılan”, EDPT 930 + < sivle- ?)*

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır.

1. 4.2. 2. Balık ve Kurbağa ile İlgili Fiiller

Aḳ- “(balık) su üzerinde kaymak” (< *ak-* “akmak”, EDPT 77)

***aḳ**tı balıḳ suw üzesinde ḳalıḳdı balıḳ* “Balık kaydı su üzerinde havalandı/uçtu balık.” (KE 59b/6)

Fiilin kullanımına ilk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *ak-* “akmak” (Mait. 61, 10; AY7 439); “akmak, akıp çıkmak” (AY10 318); Karahanlı *aḳ-* “akmak” (KB 669; DLT 60/47; TİEM 302v/2; RKT 25/7b3); Harezm *aḳ-* “akmak” (MM 79/3; ME 154/7; NF 21/8; HŞ 816; KE 16v/6; HKT 42a/8)

Ḳalıḳ- “(balık) havalanmak, uçmak” (< *kalı-* “kalkmak, yükselmek”, EDPT 617 + *k-*)

*aḳtı balıḳ suw üzesinde **ḳalıḳ**dı balıḳ* “Balık kaydı su üzerinde havalandı/uçtu balık.” (KE 59b/6)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *kalık-* “ayağa kalkmak, yükselmek” (Wilkens, 2021, s. 322); Karahanlı Ø; Harezm Ø;

Ḳalḳı- “(balık) suda batıp çıkmak, oynamak” (İH 27/23) (< *kalk-* “kalkmak, sıçramak”, EDPT 620 + *ı-*)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *kalık-* “ayağa kalkmak, yükselmek” (Wilkens, 2021, s. 322); Karahanlı Ø; Harezm Ø;

Öt- “ötmek (hayvan) ses çıkarmak” (< *öt-* “ötmek”, EDPT 39)

***öt**ti ḳurbaġa* “Kurbağa öttü/ses çıkardı.” (KE 13b/7)

Fiilin kullanımına ilk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *öt- ”*bağırmak, çağırmak, ötmek*”* (Wilkens, 2021, s. 543); *üt-* “bağırmak, çağırmak, ötmek” (Wilkens, 2021, s. 543); Karahanlı *öt-* “ötmek” (KB 4963; DLT 264/230); Harezm *öt-* “ötmek” (KE 68v/3; HŞ 3139); “(kuş vb.) ötmek” (ME 71/3)

1. 4.2. 3. Fare ve Kirpi ile İlgili Fiiller

Kės- “kesmek, delmek” (< *kės-* “kesmek”, EDPT 748)

***kės**di sıçġan tonnı* “Fare elbiseyi kesdi.” (KE 1b/7)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon Ø; Uygur *kes-* “kesmek, keserek ikiye ayırmak” (Wilkens, 2021, s. 359); “kesmek” (Ayazlı, 2016, s. 146); Karahanlı *kės-* “kesmek” (KB 363; AH 290; DLT 269/236; RKT 27/45a3); “kesmek, yarmak, yok etmek, parça parça etmek” (TİEM 56v/9); Harezm *kės-* “kesmek, traş etmek, terk etmek” (NF 137/3); “kesmek” (KE 70v/10; MM 95/3); “kesmek, kırkmak” (ME 58/7); “kesmek, keskin bir şey ile yarmak” (İML 114)

Sok- “sokmak, batırmak” (< *soḳ-* “sokmak, yerleştirmek”, EDPT 805)

*başın **soḳ**tı kirpi* “Kirpi başını soktu.” (KE 97a/1)

Fiil, farklı anlamlara gelecek şekilde Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *sok-* “içine koymak, sokmak” (Wilkens, 2021, s. 619); Karahanlı *ṣok-* “sokmak, vermek” (KB 6071); “sokmak” (TİEM 384v/6); *sok-* “(tuz vb. şeyleri) dövmek, gagalamak, (yılan vb.) sokmak” (DLT 273/238); Harezm sok- “sokmak, (yılan için) sokmak” (NF 68/2); “sokmak, tıkamak, takmak” (KE 89v/12); “sokmak” (ME 10/7; HŞ 3406); “içeriye koymak” (İML 107)

Tėl- “delmek” (< *tel-* “delmek”, EDPT 490)

*sıçġan kėmini **til**di* “Fare gemiyi deldi.” (KSE 27a/1)

Fiil, farklı anlamlara gelecek şekilde Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *tėl-* “delmek, içine geçmek, delik deşik etmek, oymak” (Wilkens, 2021, s. 692); Karahanlı *tel-* “delmek” (DLT 275/240); Harezm *tel-* “delmek, kazmak” (KE 28v/13; HKT 292a/1); *del-* “delmek” (ME 92/1); “delik açmak” (İML 106); *töl-* “delmek, kazmak” (KE 176r/10)

Tüş- “düşmek” (< *tüş-* “düşmek, meydana gelmek, batmak, inmek, konmak vb.”, EDPT 560)

*eger bėş sıçḳan **tüş**se ḳırḳ ḳowa çıḳarılur* “Eğer (kuyuya) beş fare düşse (kuyudan) kırk kova (su) çıkarılır.” (İM 115b/6)

Fiil, farklı anlamlara gelecek şekilde Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon *tüş-* “inmek, ölmek, gitmek” (KT K 4; T 16); Uygur *tüş-* “düşmek, inmek, konmak” (IB 64); “düşmek” (PKPH LXI 7; Mait. 86, 7; AY7 840; AY6 1070; AY4 2782); “düşmek, yukarıdan aşağı inmek, bulunduğu yerden ayrılmak” (AY8 1344); Karahanlı *tüş-* “düşmek, inmek” (KB 523); “inmek, konmak” (AH 177); “düşmek, yakışık olmak, uygun gelmek” (TİEM 166r/9); “inmek, çökmek” (RKT 34/45a/3); “düşmek, inmek” (DLT 270/237); Harezm *tüş-* “düşmek, yıkılmak, (binek) hayvanlardan inmek, hakkına düşmek” (NF 175/14); “düşmek; bir binek hayvanından inmek, konaklamak” (KE 193v/13); “düşmek” (ME 19/1; MM 30/3; MN 87; HTM 313b/7); “düşmek, huzura gelmek, at vb. şeylerde düşmek” (HŞ 1373); “düşmek, yere kapanmak, çökmek, yıkılmak” (HKT 322b/4); *düş-* “inmek, düşmek” (İML 116)

Yıġrıl- “çekilmek, büzülmek, toptop olmak (kirpi, kaplumbağa ve solucan için)” (İH 52/31) (< *yıġır-* “bir araya toplanmak, sıkışmak, büzülmek” + *(ı)l-,* EDPT 906)

Fiilin kullanımına ilk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *yıgrıl-* “bir araya sıkıştırılmak, kıvrılmak, üst üste yığılmak” (Wilkens, 2021, s. 898); Karahanlı *yıġrıl-* “büzülmek, çekilmek” (DLT 489/391); Harezm *yıġrıl-* “buruşmak” (ME 157/1); “toplanmak” (KE 75r/16)

1. 4.2. 4. Sinek ile İlgili Fiiller

İn- “inmek, konmak” (< *in-* “inmek, aşağıya inmek”, EDPT 168)

ol sinek kėldi ve ol ḳubbeni tildi ve indi “O sinek geldi ve o kubbeyi deldi ve kondu.” (KSE 31b/16)

Fiil, Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *in-* “inmek” (Mait. 34, 13); “inmek, aşağıya doğru gelmek” (AY8 270); Karahanlı *in-* “inmek” (KB 1049; RKT 31/90b2; TİEM 96r/6; DLT 94/88); Harezm *in-* “inmek, nazil olmak” (NF 127/11); *in* “inmek” (ME 39/8; KE 89v/12; HKT 244a/6)

Ḫurtûmın çıḳar- “iğnesini/burnunu çıkarmak” (<Ar. *hortum* “hortum, fil burnu”, OTAL 376 + *(ı)n* + <Tr. *çıḳar-* “çıkarmak”, EDPT 410)

*andan **ḫurtûmın çıḳar**dı* “(Sinek) ondan burnunı/iğnesini çıkardı.” (KSE 32a/1)

Fiil, Kıpçak Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir.

Kėl- “gelmek” **(**< *kėl-* “gelmek”, EDPT 715)

*ol sinek **kėl**di* “O sinek geldi.” (KSE 31b/16)

Fiil, Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon *kel-* “gelmek” (BK D 31; KT D 28); Uygur *kel-* “gelmek” (PKPH IV 6; Mait. 20, 19; IB 5, 42; AY4 668; AY6 410; AY7 551; AY8 863); Karahanlı *kėl-* “gelmek” (KB 3303; AH 157; DLT 29/16; TİEM 50r/5); “gelmek, hazır olmak” (RKT 31/83a2); Harezm *kėl-* “gelmek, meydana gelmek” (NF 57/12); “gelmek” (KE 6v/10; ME 137/2; İML 88); “gelmek, ortaya çıkmak” (HKT 110b/6)

Ḳıġır- “ses çıkarmak” (< *kı* “yansıma ses” + *kır-* OTWF 466; EDPT 612 *kıkı* + *r-*)

*bir sineḳke fermân ḳıldı kim sineḳ **ḳıġır**dı* “Bir sineğe emretti sinek ses çıkardı.” (KSE 31b/15)

Fiilin kullanımına ilk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon Ø; Uygur *kıkır-* “bağırmak, çağırmak, haykırmak, anırmak” (S. 369); “bağırmak, bağırıp çağırmak” (AY10 830); Karahanlı *ḳıġır-* “bağırmak” (RKT 37/54a3); *ḳıḳır-* “yüksek sesle çağırmak, bağırmak” (DLT 310/255) “yüksek sesle çağırmak, bağırmak, haykırmak” (TİEM 41v/1); Harezm *ḳıġır-* “bağırmak, çağırmak” (KE 75r/11); *ḳıġur-* “bağırmak, çağırmak” (KE 25v/10); *ḳıḳır-* “çağırmak, bağırmak” (ME 97/5; HTM 87b/7); “bağırmak” HKT 151b/3)

Kir- “girmek, içeriye girmek” (< *kir-* “girmek”, EDPT 735)

*tutmak tiledi burnına **kir**di* “(Sineği) tutmak istedi burnına girdi.” (KSE 45a/11)

Fiil, Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon *kir-* “girmek” (KT D 38; BK K 14); Uygur *kir-* “girmek” (IB 63; PKPH IV 1; Mait. 42, 12; AY7 456; AY8 988; AY10 257; AY61289); Karahanlı *kir-* “girmek” (DLT 222/192; KB 5684; TİEM 196r/6; RKT 30/42a1); Harezm *kir-* “girmek, katılmak, dahil olmak” (NF 15/2); “girmek” (KE 111r/3; ME 91/7; MM 289/4; HŞ 3340)

Ḳon- “konmak” (< *kon-* “konmak, yerleşmek”, EDPT 632)

*sineḳ Nemrûd burnına **ḳon**dı* “Sinek Nemrud’un burnına kondu.” (KSE 45a/11)

Fiil, farklı anlamlara gelecek şekilde Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon *kon-* “yerleşmek” (KT G 7; BK K 5; T 17); Uygur *kon-* “konmak” (IB 61); Karahanlı *ḳon-* “konmak” (KB 5643); “(kuş vb.) konmak, inmek” (DLT 526/427); Harezm *ḳon-* “konmak” (ME 77/3); “konmak, bir yerde konaklamak, gecelemek” (KE 27r/3); “konmak, konaklamak, misafir olmak” (NF 245/9)

Sıç- “pislemek” (< *sıç-* “dışkılamak, pislemek”, EDPT 795)

***sıç**tı sineḳ* “Sinek sıçtı/pisledi.” (KE 18a/7)

Fiil, Karahanlı Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon ∅; Uygur ∅; Karahanlı *sıç-* "sıçmak" (DLT 265/234); Harezm *sıç-* "kalın bağırsaktan pislik çıkarmak" (İML 106)

Tėl- "delmek" (< *tel-* "delmek", EDPT 490)

*ol siŋek kėldi ve ol ḳubbeni **til**di* "O sinek geldi ve o kubbeyi deldi." (KSE 31b/16)

Fiil, farklı anlamlara gelecek şekilde Eski Uygur Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon ∅; Uygur *tėl-* "delmek, içine geçmek, delik deşik etmek, oymak" (Wilkens, 2021, s. 692); Karahanlı *tel-* "delmek" (DLT 275/240); Harezm *tel-* "delmek, kazmak" (KE 28v/13; HKT 292a/1); *del-* "delmek" (ME 92/1); "delik açmak" (İML 106); *töl-* "delmek, kazmak" (KE 176r/10)

Tepret- "tepretmek, hareket ettirmek" (< *tep(i)re-* "kımıldamak, hareket etmek" + *t-,* EDPT 444)

*ve bir teprediş **tepret**ti* "(Sinek) bir hareket yaptı, kımıldadı." (KSE 31b/17)

Fiilin kullanımına ilk olarak Eski Uygur Türkçesi dönemine ait eserlerde rastlanılmıştır: Orhon ∅; Uygur *tepret-* "sallandırmak" (AY4 2879); "sallandırmak, titretmek" (AY10 1401); Karahanlı *tepret-* "tepretmek, kımıldatmak" (KB 774); "harekete geçirmek" (RKT 31/32a3); "hareket ettirmek, (nesneyi) oynatmak" (DLT 442/346); Harezm *tepret-* "kımıldatmak, hareket ettirmek, yerinden oynatmak" (NF 140/2); "depretmek, harekete geçirmek" (KE 26r/19; HTM 294a/2); "hareket ettirmek" (ME 101/2; HŞ 1338); "hareket ettirmek, kımıldatmak, sallamak" (HKT 557a/3); *tebret-* "kımıldatmak" (İML 103)

Uç- "uçmak, havalanmak" (< *uç-* "uçmak", EDPT 19)

*hevāḳa **uç**tı* "(Sinek) havaya uçtı." (KSE 32a/2)

Fiil, Orhon Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde görülmektedir: Orhon *uç-* "sonsuzluğa uçmak, ölmek" (KT D 16); Uygur *uç-* "uçmak" (AY10 667; AY8 1390; AY4 2609; AY6 696; Mait. 34; IB 15); Karahanlı *uç-* "uçmak" (KB 231; AH 224; TİEM 98v/5; DLT 92/85 Harezm *uç-* "uçmak" (KE 170v/21;NF 53/4; ME 38/2; MM 47/4; HŞ 2743; HKT 128a/1)

Ün ḳıl- "ses çıkarmak" (< *ün* "ses, seda", EDPT 167 + < *ḳıl-* "kılmak, yapmak", EDPT 616)

***ün ḳıl**dı (ḳara cibin) siŋek* "Karasinek ses çıkardı." (KE 15a/7)

Fiil, Karahanlı Türkçesinden itibaren Türk dilinin tarihî dönemlerinde kullanılmıştır: Orhon ∅; Uygur ∅; Karahanlı *ün ḳıl-* "ses çıkarmak, böğürmek" (RKT 31/64b1); Harezm *ün ḳıl-* "ses çıkarmak, solumak" (ME 168/6; HŞ 3775; KE 26r/1, HKT 579a/2)

2. Sonuç

Türk dilinin söz varlığına bakıldığında hayvanlarla ilgili kavram alanlarının hem gündelik yaşamın hem de geleneksel kültürün merkezinde yer aldığı açık biçimde görülür. Türklerin tarih boyunca hayvancılıkla iç içe bir yaşam sürmesi ve hayvanların ekonomik olduğu kadar sembolik bir değer taşıması, hayvan adlarının yanı sıra hayvan hareketlerini ifade eden fiillerin de dilde geniş bir kullanım alanı kazanmasına imkân sağlamıştır. Bu yönüyle hayvanlarla ilişkili söz varlığı sadece sözlük bilimsel açıdan değil; folklorik, mitolojik, etnolojik ve kültürel açılardan da önemli bilgiler sunmaktadır. Hayvanlarla ilgili söz varlığı üzerine çok sayıda çalışmanın bulunsa da hayvanlarla ilgili fiilleri doğrudan ele alan müstakil bir çalışmanın bulunmadığı dikkat çekmektedir. Söz konusu eksikliği gidermek üzere hazırlanan bu çalışma, Türk dili araştırmalarında hayvanlarla ilgili fiillerin incelenmesi için yapılacak diğer çalışmalara da öncülük edecektir.

Bu doğrultuda çalışmada, KıpçakTürkçesi dönemine ait *Kitâbu Bulgatü'l- Müştâk Fî Lügati't-Türk ve'l Kıfçak, Baytaratü'l- Vâzıh Tercümesi, Codex Cumanicus, Ed- Dürretü'l- Mudiyye fi'l-*

Lügati't- Türkiyye, Kitâbü'l- Ef'âl, Gülistan Tercümesi (Kitâb- ı Gülistân Bi't- Türkî), İrşâdü'l-Mülûk ve's- Selâtin Tercümesi, Kitâb fî İlmi'n- Nüşşâb Tercümesi, Kitâb fi'l- Fıkh bi- Lisân- ı Türkî, Kitâbü'l- İdrâk li Lisâni'l- Etrâk, El- Kavânînü'l- Külliyye li- Zabti'l- Lügati't Türkiyye, Münyetü'l-Guzât Tercümesi, Kitâb-ı Mukaddime-i Ebu'l- Leysi's Semerkandî Tercümesi, Kitâb Fî Riyâzatî'l-Hayl Tercümesi, Resûlî Sözlüğü, Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî, Et-Tuhfetü'z- Zekiyye Fi'l- Lügati't- Türkiyye, El-İdrâk Haşiyesi ve Memluk Sahasında Yazılmış Bir Kısasu'l-Enbiya (İnceleme-Metin-Dizin) adlı eserlerde yer alan hayvanlara ilişkin 290 fiil, metin bağlamı göz önünde bulundurularak tespit edilmiştir. Belirlenen bu fiillerin Kıpçak Türkçesi dönemine ait eserlerdeki kullanımları incelenmiş ve yapılan değerlendirmeler sonucunda aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

Kıpçak Türkçesi dönemine ait metinlerden hareketle tespit edilen toplam 290 fiilin 68'inin (*aḍaḳını yėrge ur-* "ayağını yere vurmak", *aġzın aç-* "ağzını açmak, ayırmak", *aḫsaḳ bol-* "topal olmak, aksamak", *arıp ḳal-* "(at) yorulmak, yorgun ve bitkin düşmek", *ayaḳın yėre ur-* "(at için) ayağını yere vurmak", *boġuzı tutul-* "(at) için boğazı tutulmak, şişmek", *bula-* "(köpek için) kuyruk sallamak", *büklü-* "doğru yürümeyip oynamak, sıçramak (at için)", *çenle-* "köpeğin dayak yeyip ağlar gibi ürmesi", *çeresi ak-* "(doğum sırasında) hayvandan sarı su gelmek", *çeyne-* "çiğnemek, diş arasında ezmek", *çint ḳır-* "kuşun uçarken cıvık pislemesi", *çolġaştur-* "sarmak, dolamak", *çömelü otur-* "çömelerek oturmak", *emçekin aġzına ber-* "beslemek, süt emzirmek" , *ginren-* "hayvanın yaramazlaşması, huylanması", *ġulġul ḳıl-* "kuşların ötmesi, bülbülün feryadı, ötüşmesi", *güveli-* "şaşırarak sağ sola koşmak (tilki için)", *ḫâyil bol-* "kısır olmak (at için), *ḫurtûmın çıḳar-* "iğnesini/burnunu çıkarmak", *ınçḳır-* "ses çıkarmak, bağırmak", *içlendür-* "hamile bırakmak", *ikeş-* "(hayvan) hamlamak, şımarmak", *incin-* "incinmek, rahatsız olmak", *ḳanatın büz-* "kanadı büzmek, toplamak", *ḳarı bol-* "yaşlanmak (hayvan ile ilgili)", *ḳaşın-* "(at) işemek", *ḳavla-* "(yılan için) kabuğundan çıkmak", *kekirde-* "tavuğun ses çıkarması", *kelpildet-* "kuş kanadını sallar gibi hafif kımıldatmak", *keyne-* "kuşun yuvasını bırakıp başka bir yuvaya geçmesi" , *ḳısır bol-* "kısırlaşmak", *ḳoġur-* "güvercin gibi kuşların ötmesi", *ḳorla-* "(at için) yem torbasını görünce boğazından ses çıkarmak", *ḳulaḳ şal-* "(at için) kulağını salmak, bırakmak", *ḳuzla-* "kuzulamak, koyun yavrulamak", *kürle-* "böğürmek, bağırmak", *liff eyle-* "sarmak, dolamak", *mavla-* "(kedi) miyavlamak", *mele-* "melemek", *moynuzsuz bol-* "boynuzsuz olmak", *mula-* "inek bağırmak", *nâle ve zârî ḳıl-* "ağlamak, inlemek, feryad figan etmek", *nefes al-* "(at için) nefes almak, solumak", *nefesi dutul-* "(at için) nefesi tutulmak, nefes alamamak", *ögre-* "(hayvan) eş istemek", *saḳra-* "(saksağan gibi kuşlar için) ötmek", *sapa sapa yöri-* "sağa sola saparak yürümek", *sėkire yöri-* "sekmek, seke seke yürümek", *selin-* "salınmak (at memesi için)" , *siŋilde-* "(köpek) açlıktan havlamak", *suvıḳla-* "ötürmek, cıvık pislemek, deve ile ilgili", *süt in-* "memelerin dolması (at için)", *sütsüz bol-* "sütsüz olmak, sütü kesilmek", *şakı-* "ötmek (kuş için)", *takırda-* "at yürürken tak tak diye ses çıkarmak", *telef bol-* "ölmek", *tosunluḳ ḳıl-* "vahşi, hırçın davranmak", *turut-* "eşeğin kulağını kaldırması, dikmesi", *yayala-* "(kuş için) yere yakın uçmak", *yėgir-* "öfkelenmek", *yılan sivle-* "yılanın yuvasına akması", *yıraḳ baş-* "uzak basmak", *yinçker-* "incelmek", *yiyşi eksil-* "yemesi azalmak", *yozla-* "(koyun) kısır kalmak", *yuwa ḳıl-* "yuva yapmak", *zaḫmet gör-* "eziyet görmek, zahmet çekmek") Orhon Türkçesi, Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi ve Harezm Türkçesi metinlerinde yer almadığı tespit edilmiştir. Bu fiillerin, Türk dilinin tarihî gelişim süreci içerisinde ilk kez Kıpçak Türkçesi döneminde ortaya çıktığı ya da bu dönemle birlikte yaygınlık kazandığı söylenebilir.

Türk dilinin söz varlığı içerisinde hayvanlarla ilgili fiillerin, yalnızca nicelik bakımından değil; yapı ve anlam çeşitliliği açısından da son derece zengin bir alan oluşturduğu açıkça görülmektedir. Kıpçak Türkçesi dönemine ait metinlerden hareketle tespit edilen toplam 290 fiil; 126'sı basit, 110'u türemiş olmak üzere, ayrıca 11'i "Arapça + Türkçe", 2'si "Farsça + Türkçe" ve 41'i "Türkçe + Türkçe" yapısında birleşik fiillerden oluşmaktadır. Basit, türemiş ve birleşik yapı özellikleri gösteren bu fiiller, dilin üretkenliğini ortaya koymakla kalmayıp aynı zamanda dönemin kültürel ve yaşamsal gerçekliklerine de ışık tutmaktadır.

Metin bağlamı dikkate alınarak yapılan inceleme sonucunda, insanlara özgü pek çok fiilin (*ye-* "yemek", *iç-* "içmek", *bak-* "bakmak", *gör-* "görmek", *sevin-* "sevinmek", *öl-* "ölmek", *yum-* "yummak, kapamak", *tepret-* "hareket ettirmek, tepretmek", *tiŋle-* "dinlenmek, istirahat etmek, *nefes al-* "nefes almak", *yürü-* "yürümek", *yat-* "yatmak", *ögren-* "öğrenmek, alışmak", *toġur-* "doğurmak" vb.) hayvanlarla ortak kullanım alanına sahip olduğu görülmektedir. Buna karşılık bazı fiillerin (*öl-* "ölmek", kötür- "götürmek, kaldırmak, taşımak", *çüri-* "çürümek", şiş- "şişmek", *tez-* "ürkmek, sürüden ayrılmak", *tut-* "tutmak, yakalamak", *batur-* "batırmak, sokmak", *yürü-* "yürümek", *tepret-* "kımıldatmak, hareket ettirmek", *yė-* "yemek", *iç-* "içmek" vb.) ise tür ayrımı gözetmeksizin bütün hayvanlar için genel anlamlar taşıdığı anlaşılmaktadır. Bu durum, Kıpçak Türkçesi dönemine ait metinlerde fiil anlamlarının metin bağlamına bağlı olarak genişleyebildiğini ve insan–hayvan ilişkisinin dilsel düzlemde iç içe geçtiğini göstermektedir. Ayrıca Türkçe, Arapça ve Farsça unsurların bir araya gelmesiyle kurulan birleşik fiiller, Kıpçak Türkçesi döneminde dilin çok katmanlı yapısını ve etkileşim alanlarını ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir.

Bu çalışmada, Kıpçak Türkçesi dönemine ait metinlerde yer alan hayvanlarla ilgili fiillerin sistematik biçimde ortaya konulması, hem tarihî söz varlığının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamakta hem de Türk dilinin kültürel derinliğini yansıtan önemli bir alanı görünür kılmaktadır. Elde edilen bulgular, hayvanlarla ilgili fiillerin sayıca fazla, semantik bakımından çeşitli ve tarihsel olarak köklü bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır. Bu yönüyle çalışma, Türk dilinin söz varlığı üzerine yapılacak diğer araştırmalara katkı sağlayacak ve karşılaştırmalı söz varlığı çalışmalarına zemin oluşturacaktır.

References

Aalto, P. (2000). Orhon Yazıtlarındaki at isimleri üzerine (Çev. Erhan Aydın). *Türk Dili*, Cilt: 587, 453-457.

Abik, A. D. (2009). Kutadgu Bilig'de hayvan adları. *Türklük Bilgisi Araştırmaları*, 33(1), 705-715.

Ağar, M. E. (1986). *Baytaratü'l Vâzıh (inceleme-metin-indeks).* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ağar, M. E. (1989). *Kitâb fi'l-Fıkh bi-Lisân-ı Türkî*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (**KFT**)

Alagöz, E. (2011). *Eski Kıpçak Türkçesinde hayvan adları ve kavram alanı.* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Alyılmaz, C. (1996). Köktürk yazıtları ve Köktürk yazıtlarında atlar. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* S. 4, 155-163.

Arat, R. R. (1991). *Kutadgu Bilig I*. TDK Yayınları. (**KB**)

Arat, R. R. (1992). *Atebetü'l-Hakayık.* TDK Yayınları. (**AH**)

Argunşah, M. & Güner, G. (2022). *Codex Cumanicus*. TDK Yayınları. (**CC**)

Ata, Aysu (2019). *Karahanlı Türkçesinde ilk Kur'an Tercümesi (Rylands nüshası, giriş-metin-notlar-dizin).* TDK Yayınları. (**RKT**)

Ata, A. (2019). *Ḳıṣaṣü'l- Enbiyā (giriş-metin-dizin).* TDK Yayınları. (**HKE**)

Atalay, B. (1945). *Et- Tuhfetü'z- Zekiyye Fi'l- Lûgati't- Türkiyye*. TDK Yayınları. (**TZ**)

Ayazlı, Ö. (2012). *Altun Yaruk Sudur VI. Kitap karşılaştırmalı metin yayını.* TDK Yayınları. **(AY6)**

Ayazlı, Ö. (2016). *Eski Uygurca din dışı metinlerin karşılaştırmalı söz varlığı.* TDK Yayınları.

Aydın, E. (2016). Eski Türk Yazıtlarında bitkiler ve hayvanlar. *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, 1, 1- 51.

Aydın, E. (2019). *Orhon Yazıtları (Köl Tegin, Bilge Kağan, Tonyukuk, Ongi, Küli Çor).* Bilge Kültür Sanat Yayınları. (**KT/BG/T**)

Aydoğanlar, E. (2012). Irk Bitig'de hayvan adları ve hayvanlarla ilişkili kavramlar. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi,* 2(I), 27-30.

Bayrak, S. (2020). Kırım Tatar Türkçesinde Eski Türkçe ile ortaklaşan hayvan adları üzerine. *Türkiyat Mecmuası,* 30(2), 395-409.

Berbercan, M. T. (2008). *Babur'un hatıratında geçen hayvan adları ve bunların türk dili açısından değerlendirilmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Besli, E. (2010). *Eski ve Orta Türkçe hayvan isimlerinin etimolojisi*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bolat, Ö. H. (2022). Çağatay Türkçesinde hayvan adları. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,* 7(1), 75-108.

Bozkaplan, Ş. A. (2007). Kutadgu Bilig'deki hayvan adları üzerine bir inceleme. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* 2(4), 1110-1118.

Buran, A. (1991). Yunus Emre Divanı'nda hayvan adları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 5(2), 117-131.

Caferoğlu, A. (1931). *Kitâbü'l- İdrâk li Lisâni'l- Etrâk.* Evkaf Matbaası. (**Kİ)**

Caferoğlu, A. (2015). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. TDK Yayınları.

Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth-century Turkish.* Oxford At The Clarendon Press. (**EDPT**)

Çeneli, İ. (1975). Divanü Lûgat-it Türk'te hayvan adları. *Türk Kültürü Araştırmaları,* 99-112.

Çetin, E. (2020). *Altun Yaruk VII. Kitap.* TDK Yayınları. **(AY7)**

Çetin, E. (2020). *Altun Yaruk VIII. Kitap.* TDK Yayınları. (**AY8**)

Çetin, İ. (1986). Göktürk kitabelerinde isimleri geçen hayvanlar. *Türk Folkloru Araştırmaları,* 123-141.

Delice, H. İ. (2003). *Hulasa, Okçuluk ve Atçılık (Hüseyin b. Ahmet el- Erzurumî)*. Kitabevi Yayınları.

Derdiyok, M. (2022). *Ali Şir Nevâyî'nin Türkçe divanlarında hayvan adları*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Derleme Sözlüğü (1993). TDK Yayınları. (**DS**)

Devellioğlu, F. (2009). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*. Aydın Kitabevi. (**OTAL**)

Doğan, L. (2001). Türk kültüründe hayvanlar ve hayvan isimleri. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi,* 12, 615-659.

Eckmann, J. (2014). *Nehcü'l-Ferādîs.* (Yayımlayanlar: Semih Tezcan, Hamza Zülfikar, Aysu Ata). TDK Yayınları. (**NF**)

Efe, K. (2012). *Türkiye Türkçesi ağızlarında bitki ve hayvan isimleri*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Efe, K. (2017). Tarihi Türk lehçelerinde alıntı hayvan isimleri. *Route Educational and Social Science Journal,* 4(5), 379-393.

Eminoğlu, E. (2011). *Abbâs İbni Hamza es-Sabrânî, Kitâbü'l- Ef'âl- Kıpçakça Satır Arası Sözlük.* Akça Yayınları. (**KE**)

Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi grameri.* TDK Yayınları.

Ercilasun, A. B. (2020). *Kutadgu Bilig grameri -fiil-.* Akçağ Yayınları.

Ercilasun, A. B. & Akkoyunlu, Z. (2018). *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk (giriş-metin-çeviri-notlar-dizin).* TDK Yayınları. (**DLT**)

Erdal, M. (1991). *Old Turkic word formation I-II.* Otto Harrassowitz Verlag. **(OTWF)**

Erkurt, B. (2024). Karşılaştırmalı Türk lehçeleri sözlüğünde ve Irk Bitig'de hayvan isimleri. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences,* 10(1), 43-54.

Ersoy, G. (2022). *Memluk Sahasında Yazılmış Bir Kısasu'l-Enbiyâ (inceleme-metin-dizin).* Tablet Yayınları.

Filiz, G. (2019). *Kitab-ı Dede Korkut'ta hayvan ve bitki adları.* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gerel, Y. (2025) Ferdinand D. Lessing'in Moğolca-Türkçe sözlüğünde hayvan adları. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gökbayır, T. & Alkaya, E. (2024). Dede Korkut Hikâyelerindeki Türkçe kökenli hayvan adlarının Kazak Türkçesindeki izleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 34(3), 1227-1241.

Gönüllü, A. R. (1983). Türklerin bazı hayvanlara verdiği isimler. *Türk Folkloru,* V(53), 18-21.

Gulcalı, Z. (2013). *Eski Uygurca Altun Yaruk Sudur'dan "Aç Bars" Hikâyesi.* TDK Yayınları.

Gulcalı, Z. (2021). *Altun Yaruk Sudur X. Kitap.* TDK Yayınları. **(AY10)**

Güleçoğlu, M. (2022). *Derleme Sözlüğünde hayvan adlarının söz varlığı.* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güler, K. (1988). *Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi'ndeki Türkçe hayvan isimleri.* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güner, G. (2011). Dîvânü Lûgati't Türk'te geçen çepiş 'altı aylık keçi yavrusu' kelimesinin yapısı üzerine düşünceler. *Türkbilig,* 22, 35-42.

Güner, G. (2017). *Resûlî Sözlüğü'nün Türkçe söz varlığı*. Kesit Yayınları. (**RS**)

Güner, G. (2020). *Kıpçak Türkçesi grameri.* TDK Yayınları.

Güner, G. (2021). Emek kelimesinin etimolojisi. *doğumunun 60. yılında Nevzat Özkan armağanı ediy yazıka (Editörler: Doç. Dr. Hacer Tokyürek, Doç. Dr. Beytullah Bekar)*. Nobel Yayınları, 237-243.

Güner, G. (2021). *Karahanlı Türkçesinde fiil.* TDK Yayınları.

Hacıeminoğlu, N. (1996). *Karahanlı Türkçesi grameri.* TDK Yayınları.

Hacıeminoğlu, N. (1997). *Harezm Türkçesi ve grameri*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Hacıeminoğlu, N. (2000). *Kutb'un Husrev ü Şirin'i ve dil hususiyetleri.* TDK Yayınları. (**HŞ**)

Hacıeminoğlu, N. (2016). *Türk dilinde yapı bakımdan fiiller.* Bilge Kültür Sanat.

Hamilton, J. R. (2011). *İyi ve Kötü Prens Öyküsü (çev. Vedat Köken)*. TDK Yayınları.

İmdat, D. (2010). Yunus Emre'nin eserlerinde hayvan adları. *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni Bildirileri içinde,* Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, 205-234.

İzbudak, V. (1989). *El-İdrâk Haşiyesi*. TDK Yayınları.

Karahan, A. (2006). Memlûk-Kıpçak Türkçesi sözvarlığı: yansıma fiiller üzerine bir inceleme. *Türlük Bilimi Araştırmaları.* XX, 105- 124.

Karahan, A. (2013). Codex Cumanicus'ta hayvan adları. *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* 8(1), 1839-1865.

Karakuş, İ. (1997). Türkçede ad bilim (Onomastik)'de hayvan adları. *Erdem,* C. 9, S. 27, 1143-1152.

Karamanlıoğlu, A. F. (1989). *Seyfi-i Sarâyî, Gülistan Tercümesi (Kitâb Gülistan bi't- Türkî).* TDK Yayınları. (**GT**)

Karpuz, Ö. & Gaddar, Z. (2012). Süheyl ü Nevbahar'da hayvan adları. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi,* (4), 58-83.

Korkmaz, Z. (2017). Türkiye Türkçesi grameri şekil bilgisi. TDK Yayınları.

Kök, A. (2004). *Karahanlı Türkçesi Satır-Arası Kur'an Tercümesi (TİEM 73 1v-235v/2), giriş-inceleme-metin-dizin.* [Yayımlanmamış doktora tezi] Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (**TİEM**)

Kurucu, A. (2020). *Türkiye ve Kosova'da kullanılan atasözlerinde hayvan adları.* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kuyma, E. (2018). Senglâh'ta renk adları ile kullanılan hayvan adları. *Turkish Studies International Congress on Social Sciences II (INCSOS 2018 Quds),* 13(15), 305-321.

Küçük, M. (2012). Türkiye Türkçesi ağızlarında at, at donları ve nişaneleri ile ilgili adlandırmalar. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* Volume 7/4, 2287-2304.

Küçük, S. (2009). Türk kültüründe donlarına göre atlara verilen adlar ve nişanları. *Turkish Studies İnternational Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* 4(8), 1830-1855.

Oba, E. (2022). *Eski Türkçeden Kazakçaya hayvan adları.* (Türkbilimde Arayışlar: Timur Kocaoğlu Armağanı II, Editör: Ceren Selvi). Kutlu Yayınevi, 171-181.

Oba, E. (2023). Tarihî Türk lehçelerinden Kazakçaya hayvan adları. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi,* (30), 37-67.

Özcan Devrez, C. (2020). Eski Uygurca sonrası Orta Asya Türkçesinin söz varlığı içerisinde hayvan adları. *International Journal of Old Uyghur Studies*, 2/2, 177-210.

Özkan, Â. S. (2020). Ḳışaṣü'l-Enbiyâ'da hayvan adları. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,* 5/1, 127-141.

Özkan, N. & Akıl, U. (2024). 18. yüzyıl Türkiye Türkçesi hayvan adları üzerine inceleme. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* 14, 584- 642.

Öztopçu, K. (2002). *Kitâb Fî 'İlm An-Nuşşâb*. Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi. (**İN**)

Özyetgin, A. M. (2001) *Ebû Ḥayyân Kitâbu'l-İdrâk li Lisâni'l-Etrâk fiil: tarihî-karşılaştırmalı bir gramer ve sözlük denemesi.* Köksav.

Paçacıoğlu, B. (2016). *VIII.-XVI. Yüzyıllar Arasında Sözcük Dağarcığı.* Kesit Yayınları.

Pekacar, B. Y. (2017). Dîvânu Lugâti't-Türk'te geçen hayvan adlarının saha türkçesindeki hayvan adlarıyla karşılaştırılması. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi,* 13/3, 186-198.

Sağol, G. (1993). *Harezm Türkçesi satır arası Kur'an Tercümesi giriş-metin-sözlük I.* [Yayımlanmamış doktora tezi] Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. (**HKT**)

Salan, M. (2019). *Tarihî Kuzeybatı Kıpçakçası fiil yapım ekleri ve tarihî karşılaştırmalı etimolojik fiil sözlüğü.* Hiperyayın.

Soydan, S. (2018). Memlük Kıpçak Türkçesine ait dört sözlük ve gramer eserlerinde hayvan adları üzerine değerlendirme. *Turkish Studies, Language / Literature,* 13(12), 377-397.

Taymas, A. B. (1934). *İbnü-Mühennâ Lûgati.* Devlet Matbaası. (**İML**)

Tekin, Ş. (2019). *Maytrısimit-Burkancıların mehdîsi Maitreya ile buluşma Uygurca iptidaî bir dram.* TDK Yayınları. (**Maitri.**)

Tekin, T. (2016). *Orhon Türkçesi grameri.* TDK Yayınları.

Tekin, T. (2019). *Irk Bitig.* TDK Yayınları. (**IB**)

Tokyürek, H. (2013). Eski Uygurcada hayvan adları ve bunların kullanım alanları. *Türklük Bilimi Araştırmaları,* 33, s. 221-283.

Tokyürek, H. (2018). *Altun Yaruk Sudur IV. tegzinç (karşılaştırmalı metin yayını)*. TDK Yayınları. **(AY4)**

Tokyürek, H. (2024). Altun Yaruk Sudur metnindeki hayvan adlarının Çince denklikleri ile karşılaştırılması. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi,* 64(1), 265-297.

Toparlı, R. (2003). *Ed- Dürretü'l- Mudiyye fi'l- Lügati't- Türkiyye*. TDK Yayınları. (**DM**)

Toparlı, R. (2017). *İrşâdü'l-Mülûk Ve's-Selâtîn*. TDK Yayınları. (**İM**)

Toparlı, R., Çögenli, M. S. & Yanık, N. H. (1999). *El- Kavânînü'l- Külliyye li- Zabti'l- Lügati't-Türkiyye.* TDK Yayınları. (**KK**)

Toparlı, R., Çögenli, M. S. & Yanık, N. H. (2000). *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî.* TDK Yayınları. (**TA**)

Toparlı, R., Vural, H. & Karaatlı, R (2014). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*. TDK Yayınları. (**KTS**)

Toparlı, R. & Argunşah, M. (2014). *Mu'înü'l-Mürîd (inceleme-metin-çeviri-dizin-tıpkıbasım).* TDK Yayınları. (**MM**)

Toprak, F. (2005). *Harezm Türkçesinde Fiil.*

Toprak, F. (2013). Çağatay şiirinde vahşi hayvanlar ve yırtıcı kuşlar. *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* 8(9), 105-124.

Uğurlu, M. (1987). *Münyetü'l- Guzât*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. (**MG**)

Uyanık, A. S. (2019). Muhakemetü'l-Lugateyn'de hayvan adları. *Internatıonal Journal of Humanıtıes and Educatıon (IJHE),* 5(11), 454-465.

Uzunkaya, U. (2020). *Budist Eski Uygur edebiyatından iki metin (metin-çeviri-açıklamalar-dizin).* Kesit Yayınları.

Ünlü, S. (2004). *Karahanlı Türkçesi satır-arası Kur'an Tercümesi (TİEM 235v/3-450r/7) giriş-metin-inceleme-analitik dizin*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (**TİEM**)

Ünlü, S. (2012). *Harezm Altınordu Türkçesi sözlüğü*. Eğitim Yayınevi.

Ünlü, S. (2012). *Karahanlı Türkçesi sözlüğü.* Eğitim Yayınevi.

Ünlü, S. (2013). *Çağatay Türkçesi sözlüğü.* Eğitim Yayınevi.

Wilkens, J. (2021). *Handwörterbuch des Altuigurischen Altuigurisch- Deutsch-Türkisch (Eski Uygurcanın el sözlüğü Eski Uygurca- Almanca-Türkçe)*. Universitätsverlag Göttingen.

Yener, M. L. (2019). Kutadgu Bilig'deki hayvan adları ve türklerde hayvan sembolizmi. *Yeni Türkiye*, Yıl: 25, Sayı: 105, 139-179.

Yüce, N. (2014). *Mukaddimetü'l-Edeb (Ḫvārizm Türkçesi ile tercümeli Şuşter nüshası).* TDK Yayınları. (**ME**)

ETHICAL DECLARATIONS

Research and Publication Ethics

I declare that this article is an original work and was prepared in accordance with the principles of scientific research and publication ethics. The article has not been published elsewhere and is not currently under review by another journal.

All sources used in the study have been cited in accordance with academic standards. I declare that the study does not contain plagiarism, fabrication, falsification, or manipulation of data, and that the research findings have been presented in accordance with the principles of scientific integrity.

Author Contributions

The author single-handedly designed, conducted, and analyzed the study and prepared the report for this article. I have reviewed and approved the final version of the article and agreed to its publication.

Conflict of Interest

I declare that there is no conflict of interest regarding the publication of this manuscript.

Funding

This research did not receive any specific grant, financial support, or funding from any public, commercial, or non-profit funding agencies.

Artificial Intelligence (AI) Usage Disclosure

During the preparation of this manuscript, artificial intelligence tools may have been used solely for limited purposes such as language editing, translation assistance, and stylistic improvement. Any AI-assisted translations or language corrections were carefully reviewed and verified by the author. Artificial intelligence tools were not used to generate the core scientific content, research design, analysis, or scholarly conclusions. All academic responsibility for the content of the manuscript rests entirely with the author.

Copyright and Permissions

I confirm that all necessary permissions for copyrighted materials have been obtained where required and that the manuscript does not violate any intellectual property rights.

Author Approval

I confirm that they have read and approved the final version of the manuscript and consent to its submission and publication.

ETİK BEYANLAR

Araştırma ve Yayın Etiği

Bu makalenin özgün bir çalışma olduğunu ve bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hazırlandığını beyan ederim. Makale daha önce herhangi bir yerde yayımlanmamış olup başka bir dergide değerlendirme sürecinde değildir.

Çalışmada kullanılan tüm kaynaklar akademik kurallara uygun biçimde atıflanmıştır. Çalışmanın intihal, veri uydurma, veri tahrifi veya manipülasyon içermediğini; araştırma bulgularının bilimsel dürüstlük ilkelerine uygun şekilde sunulduğunu beyan ederim.

Yazar Katkısı

Çalışmanın tasarlanması, yürütülmesi, analizi ve makalenin raporlama aşamasını tek başına yürütmüştür. Makalenin son hâlini okuyup onayladım ve yayımlanmasını kabul ettim.

Çıkar Çatışması

Bu makalenin yayımlanmasına ilişkin herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan ederim.

Finansal Destek

Bu araştırma herhangi bir kamu kurumu, ticari kuruluş veya kâr amacı gütmeyen kuruluş tarafından finansal olarak desteklenmemiştir.

Yapay Zekâ Kullanım Beyanı

Makalenin hazırlanması sürecinde yapay zekâ araçlarından yalnızca dil düzenleme, çeviri desteği ve anlatım iyileştirmesi amacıyla sınırlı ölçüde yararlanılmıştır. Yapay zekâ araçları tarafından yapılan çeviri ve dil düzenlemeleri tarafımdan dikkatle kontrol edilmiştir. Yapay zekâ araçları çalışmanın bilimsel içeriğinin, araştırma tasarımının, analizlerinin veya akademik sonuçlarının oluşturulmasında kullanılmamıştır. Makalenin içeriğine ilişkin tüm akademik sorumluluk bana aittir.

Telif Hakları ve İzinler

Telif hakkı gerektiren materyaller kullanılmışsa gerekli izinlerin alındığını ve çalışmanın herhangi bir fikrî mülkiyet hakkını ihlal etmediğini beyan ederim.

Yazar Onayı

Makalenin son hâlini okudum, onayladım ve yayımlanmasını kabul ettiğimi beyan ederim